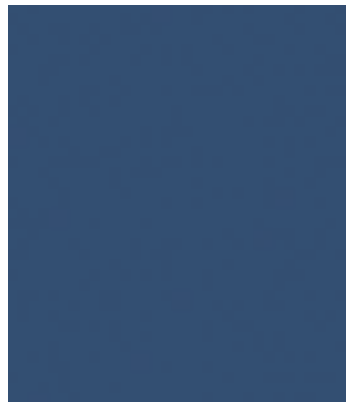
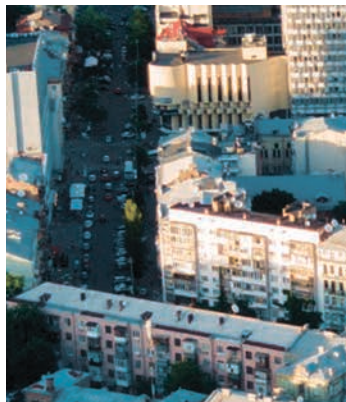
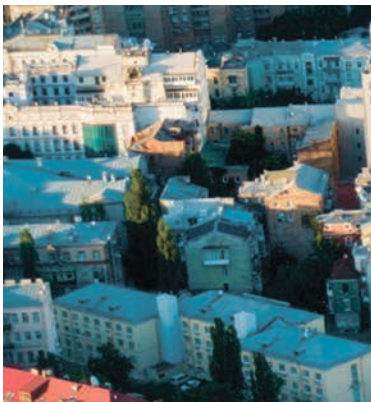
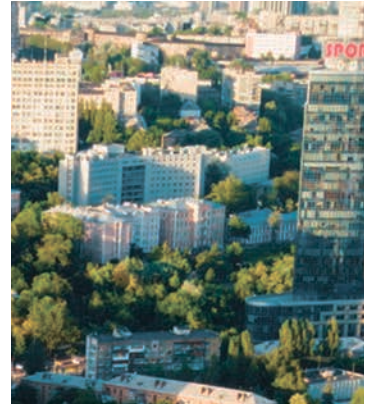
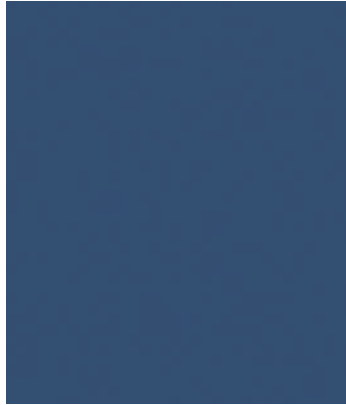




«КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНА
ЕКОНОМІКА УКРАЇНИ»



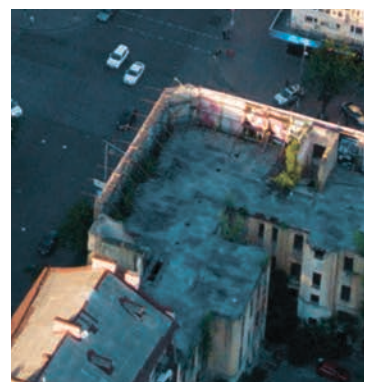
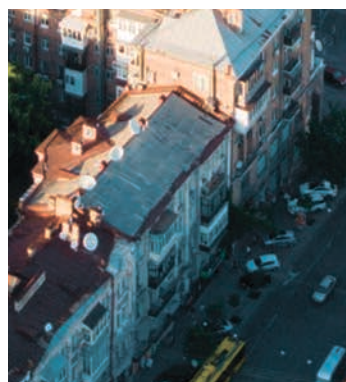
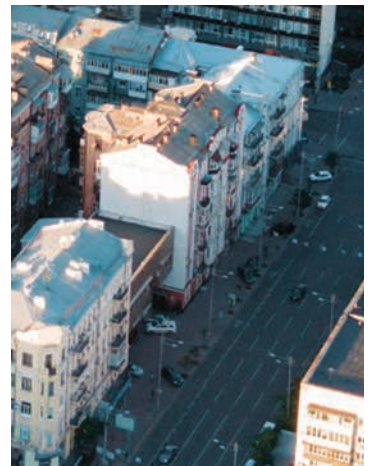
ІНСТИТУТ
ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ТА ПОЛІТИЧНИХ КОНСУЛЬТАЦІЙ



ІКМ

2019/ 2020

Індекс Конкурентоспроможності Міст



Підготовка цього звіту стала можливою завдяки підтримці американського народу, наданої через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) в рамках Програми «Конкурентоспроможна економіка України» (через субконтракт з компанією Info Sapiens (ТОВ «ІНФО САПІЄНС») та ГО «Інститут економічних досліджень та політичних консультацій» (ІЕД) для розробки Індексу конкурентоспроможності міст України). Думки авторів не обов'язково відображають погляди Агентства США з міжнародного розвитку або уряду Сполучених Штатів Америки.

Опитування суб'єктів підприємницької діяльності проводила компанія Info Sapiens, збір статистичної інформації був зроблений ІЕД.

Автори дослідження:

Оксана Кузяків (керівник дослідницької команди), Євген Ангел, Ірина Федець (усі ІЕД).

Окремі розділи цього звіту підготовані за участі:

Юлія Базюченко, Анастасія Гулік (усі ІЕД);

Дмитро Савчук, Анастасія Шуренкова (усі компанії Info Sapiens).

Літературна редакція:

Аліна Пастухова

Програма USAID «Конкурентоспроможна економіка України» (KEU) підтримує стартапи й малі та середні підприємства (МСП) з метою підвищення їхньої конкурентоспроможності на внутрішньому ринку України та на міжнародних ринках, допомагає в розбудові спрощеного та прозорого бізнес-клімату, а також забезпечує українські компанії можливостями скористатись перевагами міжнародної торгівлі.

Інститут економічних досліджень та політичних консультацій (ІЕД) — провідний український незалежний аналітичний центр, який спеціалізується на економічних дослідженнях та консультаціях. ІЕД приділяє особливу увагу просуванню Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Місія ІЕД полягає у наданні альтернативних рішень ключовим проблемам соціально-економічного розвитку в Україні на основі принципів верховенства права, демократії та ринкової економіки. Заснований 20 років тому, ІЕД має досвід економічного аналізу та моделювання, проведення бізнес-опитувань, впровадження адвокаційної діяльності та інформаційних кампаній, а також розвитку потенціалу ОГС в Україні. Надаючи аналітичну підтримку економічним реформам та через сприяння політичному діалогу між зацікавленими сторонами, ІЕД робить свій внесок у розбудову сприятливого бізнес клімату в країні.

Дослідницька агенція Info Sapiens (ТОВ «ІНФО САПІЄНС») проводить дослідження громадської думки, соціальні, політичні та маркетингові дослідження, а також дослідження у сфері охорони здоров'я. За даними Української Асоціації Маркетингу за 2019 рік, Info Sapiens — найбільша українська дослідницька компанія після представництв міжнародних корпорацій. Info Sapiens дотримується всіх дослідницьких стандартів ICC/ESOMAR.

АНАЛІТИЧНИЙ ЗВІТ

Індекс конкурентоспроможності міст 2019/2020

Частина 1. Аналіз результатів дослідження

Підготовлено

ГО «Інститут економічних досліджень та політичних консультацій»
(ІЕД)

в рамках Програми USAID «Конкурентоспроможна економіка
України» через субконтракт з компанією Info Sapiens (ТОВ «ІНФО
САПІЄНС»)

червень 2020, Київ

Зміст

Перелік ілюстрацій.....	6
Перелік скорочень	11
1. Вступ	12
2. Індекс конкурентоспроможності міст як індикатор економічного розвитку міста	14
3. Вибірка та дані.....	16
3.1. Дизайн вибірки	16
3.2. Обрахунки та побудова ІКМ	16
3.3. Характеристики вибірки за результатами опитування	17
4. Рейтинг ІКМ та групування міст	20
4.1. Компонент 1. Започаткування бізнесу	22
4.1.1. Результати міст.....	22
4.1.2. Аналіз окремих складових Компонента 1	24
4.2. Компонент 2. Доступ до публічного майна.....	33
4.2.1. Результати міст.....	33
4.2.2. Аналіз окремих складових Компонента 2	34
4.3. Компонент 3. Прозорість та відкритість даних.....	40
4.3.1. Результати міст.....	40
4.3.2. Аналіз окремих складових Компонента 3	41
4.4. Компонент 4. Вартість дотримання законодавства	44
4.4.1. Результати міст.....	44
4.4.2. Аналіз окремих складових Компонента 4	45
4.5. Компонент 5. Податки та збори	49
4.5.1. Результати міст.....	49
4.5.2. Аналіз окремих складових Компонента 5	50
4.6. Компонент 6. Неформальні платежі та корупція	55
4.6.1. Результати міст.....	55
4.6.2. Аналіз окремих складових Компонента 6	56
4.7. Компонент 7. Безпека ведення бізнесу	62
4.7.1. Результати міст.....	62
4.7.2. Аналіз окремих складових Компонента 7	63
4.8. Компонент 8. Лідерство міської влади.....	68
4.8.1. Результати міст.....	68

4.8.2.	Аналіз окремих складових Компонента 8	70
4.9.	Компонент 9. Ресурси для розвитку.....	76
4.9.1.	Результати міст.....	76
4.9.2.	Аналіз окремих складових Компонента 9	79
4.10.	Компонент 10. Підтримка інновацій	91
4.10.1.	Результати міст.....	91
4.10.2.	Аналіз окремих складових Компонента 10	92
5.	Перешкоди для ведення бізнесу очима керівників підприємств/ФОП	98
5.1.	Високі податки, низький попит та брак робочої сили очолюють рейтинг перешкод	98
5.2.	Перешкоди для ведення бізнесу: ФОП vs юридичні особи	101
5.3.	Перешкоди у веденні бізнесу для бізнесу різного розміру	101
5.4.	Чи відрізняються перешкоди у веденні бізнесу для різних секторів	102
5.5.	Перешкоди для ведення бізнесу у різних містах	104
5.6.	Основні результати коротко	106
6.	Очікування та оцінки ділового клімату та економічної кон'юнктури.....	107
6.1.	Ділові очікування та оцінки як джерело інформації про діловий клімат та економічну кон'юнктуру, що формують конкурентоспроможність міст	107
6.2.	ABCA Індекс ділового клімату.....	108
6.2.1.	Динаміка ABCA Індексу ділового клімату	108
6.2.2.	Вплив карантину на значення ABCA Індексу ділового клімату.	109
6.3.	Довгострокові очікування (плани) щодо ділової активності	110
6.3.1.	Плани бізнесу щодо зміни обсягів діяльності в перспективі двох років	110
6.3.2.	Плани бізнесу щодо зміни обсягів діяльності за типом підприємницької діяльності: ФОП та підприємства	111
6.3.3.	Плани щодо ділової активності за розміром бізнесу.....	111
6.3.4.	Плани щодо ділової активності за сектором.....	112
6.3.5.	Плани щодо ділової активності в різних містах.....	113
6.4.	Фінансово-економічне становище підприємств (ФОП): зараз та за півроку	115
6.4.1.	Оцінка поточного фінансово-економічного становища підприємств(ФОП).....	115
6.4.2.	Очікувані зміни фінансово-економічного становища підприємств та ФОП	121
6.5.	Загальноекономічне середовище очима бізнесу: оцінки та очікувані зміни.....	128
6.5.1.	Оцінка поточного загальноекономічного середовища для діяльності бізнесу.....	128
6.5.2.	Очікувані зміни загальноекономічного середовища для діяльності бізнесу	132
6.6.	Зміни ділової активності та зайнятості: оцінки бізнесу.....	137

6.6.1.	Зміни обсягів економічної діяльності за останні два роки.....	137
6.6.2.	Динаміка кількості персоналу протягом останніх двох років	142
6.7.	Дерегуляція: зміни в проходженні адміністративних процедур	146
6.8.	Основні результати коротко	151
7.	Демографічний портрет власників та керівників бізнесу	153
7.1.	Вік власників бізнесу.....	153
7.2.	Стать власників бізнесу.....	154
7.3.	Стать керівників бізнесу.....	155
7.4.	Основні результати коротко	156
8.	Висновки та рекомендації.....	157
8.1.	Основні висновки дослідження.....	157
8.2.	Рекомендації: що необхідно зробити	164
Додатки		167
1.	Структура вибірки (після зважування)	167
2.	Перешкоди для ведення бізнесу	168
3.	Карантин та діловий клімат.....	176
4.	Очікування (плани) щодо ділової активності в перспективі двох років	176
5.	Оцінка ділового клімату	178
6.	АВСА Індекс ділового клімату у містах (мікро, малий та середній бізнес).....	189
7.	Демографічний портрет власників та керівників бізнесу	191
	Вік власників бізнесу	191
	Стать власників бізнесу	191
	Стать керівників бізнесу	192

Перелік ілюстрацій

Рис. 1. Розподіл підприємств та ФОП за розміром бізнесу, %	18
Рис. 2. Розподіл підприємств та ФОП за сектором, %	19
Рис. 3. Індекс конкурентоспроможності міст 2019/2020: рейтинг міст , (зелений колір – високий ІКМ, помаранчевий колір – середній ІКМ, червоний колір – низький ІКМ).....	20
Рис. 4. Індекс конкурентоспроможності міст 2019/2020 на карті України (зелений колір – високий ІКМ, блакитний колір – середній ІКМ, червоний колір – низький ІКМ)	21
Рис. 5. Компонент 1. Започаткування бізнесу: результати міст	22
Рис. 6. Тривалість державної реєстрації нового бізнесу (за сектором), днів.....	24
Рис. 7. Частка бізнесу, що зіштовхнувся з проблемами при реєстрації (за сектором), %.....	25
Рис. 8. Частка бізнесу, що мав можливість отримати консультацію або допомогу при реєстрації (за сектором), %	26
Рис. 9. Час, що минув від подання документів на реєстрацію до першого проданого товару або послуги (за сектором), днів.....	26
Рис. 10. Поширеність (%) та тривалість (днів) процедури внесення змін до ЄДР (за розміром бізнесу).....	27
Рис. 11. Поширеність (%) та тривалість (днів) процедури внесення змін до ЄДР (за сектором).....	28
Рис. 12. Час, витрачений на оформлення дозвільних документів (за типом підприємницької діяльності), днів	29
Рис. 13. Час, витрачений на оформлення дозвільних документів (за розміром бізнесу), днів	29
Рис. 14. Час, витрачений на оформлення дозвільних документів (за сектором), днів	31
Рис. 15. Компонент 2. Доступ до публічного майна: результати міст.....	33
Рис. 16. Поширеність (%) та тривалість (днів) оформлення прав власності або оренди на земельну ділянку (за розміром бізнесу)	35
Рис. 17. Поширеність (%) та тривалість (днів) оформлення прав власності або оренди на земельну ділянку (за сектором)	36
Рис. 18. Оцінка доступності інформації про наявність комунальної землі (за розміром бізнесу), %.....	37
Рис. 19. Оцінка доступності інформації про наявність комунальної землі (за сектором), %.....	37
Рис. 20. Оцінка доступності інформації про муніципальну нерухомість для оренди (за розміром бізнесу), %	38
Рис. 21. Оцінка доступності інформації про муніципальну нерухомість для оренди (за сектором), %	39
Рис. 22. Компонент 3. Прозорість та відкритість даних: результати міст	40
Рис. 23. Середня оцінка доступності інформації про бюджет, регуляторні акти та закупівлі (за розміром бізнесу), бали	42
Рис. 24. Середня оцінка доступності інформації про бюджет, регуляторні акти та закупівлі (за сектором), бали	42
Рис. 25. Компонент 4. Вартість дотримання законодавства: результати міст	44
Рис. 26. Часова (днів) та фінансова (% доходу) вартість дотримання регулювання (за розміром бізнесу)	46
Рис. 27. Часова (днів) та фінансова (% доходу) вартість дотримання регулювання (за сектором)	46
Рис. 28. Частота (разів) та тривалість (днів) інспекторами міської влади (за розміром бізнесу)	47
Рис. 29. Частота (разів) та тривалість (днів) інспекторами міської влади (за сектором)	48
Рис. 30. Компонент 5. Податки та збори: результати міст	49
Рис. 31. Розмір податків (% річного доходу) та середня кількість днів на рік, витрачена на їх адміністрування (за розміром бізнесу).....	51

Рис. 32. Розмір податків (% річного доходу) та середня кількість днів на рік, витрачена на їх адміністрування (за сектором)	51
Рис. 33. Частка бізнесу, яка назвала місцеві податки та збори бар'єром для своєї діяльності (за розміром бізнесу), %	52
Рис. 34. Частка бізнесу, яка назвала місцеві податки та збори бар'єром для своєї діяльності (за сектором), %	53
Рис. 35. Поширеність пільг зі сплати місцевих податків та зборів (за розміром бізнесу), %.....	53
Рис. 36. Поширеність пільг зі сплати місцевих податків та зборів (за сектором), %.....	54
Рис. 37. Компонент 6. Неформальні платежі та корупція: результати міст	55
Рис. 38. Частка бізнесу, яка повідомила про випадки, пов'язані з неофіційними платежами при взаємодії з міською владою (за розміром бізнесу), %.....	56
Рис. 39. Частка бізнесу, яка повідомила про випадки, пов'язані з неофіційними платежами при взаємодії з міською владою (за сектором), %.....	57
Рис. 40. Сценарії здійснення та вимагання неофіційних платежів (за типом підприємницької діяльності), % ..	58
Рис. 41. Сценарії здійснення та вимагання неофіційних платежів (за розміром бізнесу), %	58
Рис. 42. Сценарії здійснення та вимагання неофіційних платежів (за сектором), %	59
Рис. 43. Частота (разів) та сума (% від річного доходу) неофіційних платежів у 2018 - 2019 роках (за розміром бізнесу), %	60
Рис. 44. Частота (разів) та сума (% від річного доходу) неофіційних платежів у 2018 - 2019 роках (за сектором), %	60
Рис. 45. Компонент 7. Безпека ведення бізнесу: результати міст.....	62
Рис. 46. Частка бізнесу, який вважає, що його конкуренти працюють «у тіні» (за розміром бізнесу), %	64
Рис. 47. Частка бізнесу, який вважає, що його конкуренти працюють «у тіні» (за сектором), %	64
Рис. 48. Частки бізнесу, які повідомили про втрати внаслідок злочинів у 2018 - 2019 роках та розмір втрат (за сектором), %.....	65
Рис. 49. Частка опитаних, які повідомили, що зазнавав спроб рейдерського захоплення або зміни керівництва через фіктивний бізнес-конфлікт (за розміром бізнесу), %	66
Рис. 50. Компонент 8. Лідерство міської влади: результати міст.....	69
Рис. 51. Середня оцінка ставлення представників міської влади до приватного бізнесу (за розміром бізнесу), балів	70
Рис. 52. Середня оцінка ставлення представників міської влади до приватного бізнесу (за сектором), балів .	71
Рис. 53. Частки респондентів, які погоджуються з тим, що міська влада підтримує створення нового та розвиток існуючого бізнесу, (за розміром бізнесу), %	72
Рис. 54. Частки респондентів, які погоджуються з тим, що міська влада підтримує створення нового та розвиток існуючого бізнесу, (за сектором), %	72
Рис. 55. Оцінка можливостей бізнесу брати участь у розробці стратегічних документів міста (програм, планів, стратегій) (за розміром бізнесу), %.....	73
Рис. 56. Оцінка можливостей бізнесу брати участь у розробці стратегічних документів міста (програм, планів, стратегій) (за сектором), %.....	73
Рис. 57. Оцінка того, наскільки часто проводяться консультації з бізнесом при прийнятті або зміні регуляторних актів (за розміром бізнесу), %.....	74
Рис. 58. Оцінка того, наскільки часто проводяться консультації з бізнесом при прийнятті або зміні регуляторних актів (за сектором), %.....	75
Рис. 59. Компонент 9. Ресурси для розвитку: результати міст	76
Рис. 60. Середня оцінка якості робочої сили на місцевому ринку праці (за сектором), балів.....	80

Рис. 61. Середня оцінка якості професійної освіти працівників на місцевому ринку праці (за сектором), балів	81
Рис. 62. Частки респондентів, які вважають недостатню підготовку місцевої робочої сили та брак робочої сили на місцевому ринку праці серйозними перешкодами для ведення бізнесу (за розміром бізнесу), %	82
Рис. 63. Частки респондентів, які вважають недостатню підготовку місцевої робочої сили та брак робочої сили на місцевому ринку праці серйозними перешкодами для ведення бізнесу (за сектором), %	82
Рис. 64. Частка респондентів, які вважають брак фінансових ресурсів серйозною перешкодою для ведення бізнесу (за розміром бізнесу), %.....	83
Рис. 65. Частка респондентів, які вважають брак фінансових ресурсів серйозною перешкодою для ведення бізнесу (за сектором), %.....	84
Рис. 66. Середня тривалість приєднання до міської інфраструктури (за типом підприємницької діяльності), днів.....	85
Рис. 67. Середня тривалість приєднання до міської інфраструктури (за розміром бізнесу), днів.....	85
Рис. 68. Середня тривалість приєднання до міської інфраструктури (за сектором), днів.....	86
Рис. 69. Середня оцінка якості отриманих послуг з підтримки бізнесу від міської влади (за сектором), балів .	87
Рис. 70. Поінформованість про діяльність бізнес-асоціацій та членство в них (за розміром бізнесу), %	89
Рис. 71. Поінформованість про діяльність бізнес-асоціацій та членство в них (за сектором), %	89
Рис. 72. Компонент 10. Підтримка інновацій: результати міст	91
Рис. 73. Частка ФОП та підприємств, які взаємодіяли з науковими установами чи технологічними компаніями для розвитку бізнесу у 2018 - 2019 роках (за розміром бізнесу), %.....	93
Рис. 74. Частка ФОП та підприємств, які взаємодіяли з науковими установами чи технологічними компаніями для розвитку бізнесу у 2018 - 2019 роках (за сектором), %.....	93
Рис. 75. Частка бізнесу, який повідомив про впровадження інновацій у 2018 - 2019 роках (за розміром бізнесу), %	94
Рис. 76. Частка бізнесу, який повідомив про впровадження інновацій (нових технологій, рішень або продуктів) у 2018 - 2019 роках (за сектором), %.....	94
Рис. 77. Середня оцінка того, наскільки вдовольняється потреба бізнесу в трансфері технологій (за сектором), балів	96
Рис. 78. Частка бізнесу, який є учасником кластерів, створених за ініціативи/підтримці міської влади (за розміром бізнесу), %.....	97
Рис. 79. Перешкоди для ведення бізнесу (усі опитані), %.....	100
Рис. 80. Основні перешкоди для бізнесу (за розміром бізнесу), %	102
Рис. 81. Три основні перешкоди для ведення бізнесу (за сектором), %.....	103
Рис. 82. Основна перешкода для ведення бізнесу в кожному місті	105
Рис. 83. АВСА Індекс ділового клімату: 2016 - 2015 vs 2016 - 2017 р. vs. 2019 - 2020 р.	109
Рис. 84. АВСА Індекс ділового клімату та його складові, розраховані для опитаних до та після введення карантину	109
Рис. 85. Плани щодо зміни ділової активності протягом наступних двох років, %	110
Рис. 86. Плани щодо зміни ділової активності у дворічній перспективі за типом підприємницької діяльності, %	111
Рис. 87. Плани щодо зміни ділової активності за розміром бізнесу (від більшої до меншої частки підприємств та ФОП, що планують розширити обсяги діяльності або не змінювати їх), %	112
Рис. 88. Плани щодо зміни ділової активності за сектором (від більшої до меншої частки підприємств та ФОП, що планують розширити обсяги діяльності або не змінювати їх), %	112

Рис. 89. Плани щодо зміни ділової активності за містом діяльності бізнесу (від більшої до меншої частки підприємств та ФОП, що планують розширити обсяги діяльності або не змінювати їх), %	114
Рис. 90. Оцінка фінансово-економічного становища бізнесу, %.....	115
Рис. 91. Оцінка фінансово-економічного становища бізнесу (за типом підприємницької діяльності), %	116
Рис. 92. Оцінка фінансово-економічного становища бізнесу (за розміром бізнесу), %	116
Рис. 93. Оцінка фінансово-економічного становища бізнесу (за сектором), %	117
Рис. 94. Оцінка фінансово-економічного становища в містах, %.....	119
Рис. 95. Оцінка фінансово-економічного становища бізнесу за датою проведення опитування, модель за методом класифікації «дерево рішень».....	120
Рис. 96. Очікувані зміни фінансово-економічного становища бізнесу, %.....	122
Рис. 97. Очікувані зміни фінансово-економічного становища бізнесу (за типом підприємницької діяльності), %	122
Рис. 98. Очікувані зміни фінансово-економічного становища бізнесу (за розміром бізнесу), %.....	123
Рис. 99. Очікувані зміни фінансово-економічного становища бізнесу (за сектором), %.....	123
Рис. 100. Очікувані зміни фінансово-економічного становища бізнесу в містах, %	125
Рис. 101. Очікувані зміни фінансово-економічного становища бізнесу за датою проведення опитування, модель за методом класифікації «дерево рішень»	126
Рис. 102. Оцінка загальноекономічного середовища для діяльності бізнесу, %.....	128
Рис. 103. Оцінка загальноекономічного середовища для діяльності бізнесу (за типом підприємницької діяльності), %.....	128
Рис. 104. Оцінка загальноекономічного середовища для діяльності бізнесу (за розміром), %	129
Рис. 105. Оцінка загальноекономічного середовища для діяльності бізнесу (за сектором), %.....	129
Рис. 106. Оцінка загальноекономічного середовища для діяльності бізнесу в містах, %	130
Рис. 107. Оцінка загальноекономічного середовища для діяльності підприємства за датою проведення опитування, модель за методом класифікації «дерево рішень»	131
Рис. 108. Очікувані зміни загальноекономічного середовища для діяльності бізнесу, %	133
Рис. 109. Очікувані зміни загальноекономічного середовища для діяльності бізнесу (за типом підприємницької діяльності), %.....	133
Рис. 110. Очікувані зміни загальноекономічного середовища для діяльності бізнесу (за розміром), %	134
Рис. 111. Очікувані зміни загальноекономічного середовища для діяльності бізнесу (за сектором), %.....	134
Рис. 112. Очікувані зміни загальноекономічного середовища для діяльності бізнесу в містах, %.....	135
Рис. 113. Очікувані зміни загальноекономічного середовища для діяльності підприємства за датою проведення опитування, модель за методом класифікації «дерево рішень»	137
Рис. 114. Зміна обсягів виробництва/надання послуг за останні два роки, %	138
Рис. 115. Зміна обсягів виробництва/надання послуг (за типом підприємницької діяльності), %	138
Рис. 116. Зміна обсягів виробництва/надання послуг (за розміром), %	139
Рис. 117. Зміна обсягів виробництва/надання послуг (за сектором), %	140
Рис. 118. Зміна обсягів виробництва/надання послуг	141
Рис. 119. Зміна кількості працівників протягом останніх двох років, %.....	142
Рис. 120. Зміна кількості працівників (за типом підприємницької діяльності), %	143
Рис. 121. Зміна кількості працівників (за розміром), %.....	143
Рис. 122. Зміна кількості працівників (за сектором), %	144
Рис. 123. Зміна кількості працівників у містах, %.....	145

Рис. 124. Оцінка змін у трьох адміністративних процедурах: реєстрації, проходженні перевірок та сплаті податків	146
Рис. 125. Оцінка змін у трьох адміністративних процедурах (за типом підприємницької діяльності), індекси	147
Рис. 126. Оцінка змін у трьох адміністративних процедурах (за розміром), індекси	148
Рис. 127. Оцінка змін у трьох адміністративних процедурах (за сектором), індекси.....	148
Рис. 128. Оцінка змін у трьох адміністративних процедурах (у містах), індекси.....	149
Рис. 129. Середній вік власників бізнесу (за розміром), років.....	153
Рис. 130. Середній вік власників бізнесу (за сектором), років	153
Рис. 131. Стать власників бізнесу (за розміром), %	154
Рис. 132. Стать власників бізнесу (за сектором), %	154
Рис. 133. Стать керівників бізнесу (за розміром), %.....	155
Рис. 134. Стать керівників бізнесу (за сектором), %	155

Перелік скорочень

ВВП – валовий внутрішній продукт

ЄБРР – Європейський банк реконструкції та розвитку

ЄДР - Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань

ЄСВ – єдиний соціальний внесок

ІЕД – Інститут економічних досліджень та політичних консультацій

МСП – малі та середні підприємства

НБУ – Національний банк України

ООС – Операція Об'єднаних Сил

ПДВ – податок на додану вартість

СПД – суб'єкт підприємницької діяльності

ФОП – фізична особа-підприємець

1. Вступ

В умовах децентралізації роль місцевої влади в економічному розвитку зростає. У зв'язку з цим особливої ваги набуває стимулювання лідерства місцевої влади у створенні сприятливих умов для розвитку бізнесу, виявлення регуляторних бар'єрів та корупційних проявів, подолання яких підвищить успішність бізнесу саме на місцевому рівні.

У цьому звіті представлено результати першого Індексу конкурентоспроможності міст (ІКМ), який є аналітичним інструментом для оцінювання місцевими діловими колами та підприємцями умов для ведення бізнесу, створених місцевою владою. Цей індекс не просто статистичний показник, а перевірений міжнародним досвідом інструмент стимулювання лідерства місцевої влади в економічному розвитку. Застосування такого інструмента спрямовано на сприяння конкуренції між містами у створенні сприятливого бізнес-клімату. За його допомогою визначаються пріоритетні для місцевого бізнес-середовища реформи, визначаються кращі практики взаємодії місцевої влади та бізнесу, стимулюється здорова конкуренція міст та територій, обмін досвідом та поширення кращих регуляторних практик.

ІКМ заснований на двох джерелах інформації – статистичних даних та результатах опитування бізнесу. Аналіз даних державної статистики та адміністративних даних щодо економічного розвитку міст та діяльності міської влади у сфері економічного розвитку та регуляторної політики дозволяють отримати економічний «портрет» міста, а результати опитування – дізнатися думку бізнесу про стан справ. Думка бізнесу є частиною ділового клімату; плани та очікування формують майбутню поведінку, а «зворотний зв'язок» із проблемами та перешкодами дає можливість внести корективи в ту чи іншу державну політику. Оцінки та очікування бізнесу цінні тим, що отримані безпосередньо від підприємців та керівників фірм, тобто від тих людей, які добре відчують стан та потенційні зміни ділового середовища, оскільки постійно працюють у ньому. В опитуванні беруть участь як підприємства-юридичні особи так і фізичні особи-підприємці.

Аналітичний звіт складається з двох частин. У першій частині представлено ІКМ та його складові компоненти, проаналізовано рейтинг міст за ІКМ в цілому та за кожним компонентом ІКМ. Аналіз кожного компонента включає як порівняння результатів міста, так і опис окремих показників, на основі яких розраховано відповідний компонент ІКМ. Результати представлено в національному вимірі для всіх суб'єктів підприємницької діяльності, для юридичних осіб та ФОП окремо, також для груп підприємств (ФОП), виділених за кількістю працівників та видом діяльності. Великий блок питань у цій частині стосується оцінок та очікувань бізнесу. Ділові очікування напряму впливають як на конкурентоспроможність економіки в цілому, так і на конкурентоспроможність місцевих економік. У цьому розділі використано інтегровані індекси, побудовані за методологією «Щорічної оцінки ділового клімату ABCA», яка проводилась у рамках Програми USAID Лідерство в економічному врядуванні у 2015 - 2017 роках¹. Тут міститься оцінка якості основних складових бізнес-середовища, аналіз ділових очікувань та планів бізнесу як на коротко-, так і довгострокову перспективу, «рейтинг» перешкод, із якими стикаються підприємці у своїй діяльності. Важливим предметом аналізу є «демографія» підприємств, розмір підприємств, галузь діяльності та динаміка зайнятості на них. «Портрет» підприємця у віковому та гендерному аспектах також представлено в цій частині звіту. Польовий етап опитування проходив із 17 січня по 3 квітня 2020 року, на цей період припав початок епідемії COVID-19 в Україні та започаткування жорстких карантинних заходів. І хоча це не було предметом дослідження від самого

¹ «Щорічна оцінка ділового клімату 2015». Інститут економічних досліджень та політичних консультацій, Київ, 2016 рік
«Щорічна оцінка ділового клімату 2016: національний та регіональний виміри». Інститут економічних досліджень та політичних консультацій, Київ, 2017.

початку, та, реагуючи на виклики, з якими стикнувся український бізнес унаслідок епідемії та карантинних обмежень, ми проаналізували вплив карантину на ділові очікування та оцінки.

Друга частина звіту включає профілі 24 міст, у яких проходило дослідження. До профілю входять ІКМ міста та його складові, порівняння ІКМ міста та міст із сусідніх регіонів. У кожному профілі представлено характеристики міста та його ділового клімату, отримані в результаті опитування, та основні економічні показники міста з державної статистики. Кожен профіль містить картографічні матеріали.

Результатом дослідження є великий масив інформації, якої більше ніж можна представити в одному, навіть дуже великому аналітичному звіті. Звіт має додатки з таблицями, що показують відповіді на основні питання, описані у звіті в розрізі регіонів, розміру підприємств (ФОП) та виду діяльності. У розділі «Додатки» міститься багато числової інформації, яку зацікавлений читач зможе використати для власного аналізу ділового клімату, економічного розвитку міст та економіки в цілому.

Над звітом працювала команда експертів ГО «Інститут економічних досліджень та політичних консультацій» (ІЕД) під керівництвом Оксани Кузяків. Автори розрахунків та текстів - Євген Ангел, Оксана Кузяків та Ірина Федець. Юлія Базюченко та Анастасія Гулік допомагали готувати тексти для профілів міст, Віталій Різник виготовив картографічні матеріали, використані у звіті. Дмитро Савчук та Анастасія Шуренкова з дослідницької компанії Info Sapiens підготували інформацію про підходи до дизайну вибірки та інші особливості проведення опитування суб'єктів підприємницької діяльності.

Звіт підготовлено за результатами аналізу статистичних та адміністративних даних із 24 міст та за результатами опитування 5115 керівників суб'єктів підприємницької діяльності, зокрема керівників 3183 підприємств-юридичних осіб та 1932 фізичних осіб-підприємців 24 міст з усіх регіонів України, за винятком АР Крим, м. Севастополя та деяких районів Донецької та Луганської областей. Серед 24 міст, у яких проходило дослідження, 21 обласний центр, 2 міста із зони ООС, де знаходяться військово-цивільні адміністрації Донецької та Луганської областей, та м. Київ.

Опитування було проведено дослідницькою компанією Info Sapiens. Збір статистичних та адміністративних даних здійснено ГО «Інститут економічних досліджень та політичних консультацій».

2. Індекс конкурентоспроможності міст як індикатор економічного розвитку міста

Створення сприятливого для бізнесу середовища є одним із ключових напрямків економічної політики держави. Україна сприймається як країна з надмірним регулюванням та високим рівнем корупції. Міжнародні дослідження показують, що чим більше процедур потрібно пройти бізнесу і чим довше триватимуть ці процедури, тим більше шансів на високий рівень корупції в країні. Згідно з опитуваннями бізнесу від 5% до 21% витрат на виконання регуляторних процедур складають хабарі². Саме дерегуляція є одним із ключових інструментів покращення ділового середовища в країні та підвищення конкурентоспроможності української економіки. Разом із тим, усе більше й більше повноважень переходить на місцевий рівень у рамках реформи децентралізації. Вага місцевого рівня, міст та об'єднаних територіальних громад у впливі на середовище ведення бізнесу зростає. Українські міста стають важливими економічними суб'єктами, а міська влада має суттєвий вплив на формування ділового середовища та конкурентоспроможності міста.

Регулярний моніторинг та оцінка основних економічних, регуляторних та інституційних змін, вимірювання ефективності управління економікою на національному та місцевому рівнях, зокрема на рівні міст, має ключове значення. Індекс конкурентоспроможності міст, запроваджений в Україні Програмою USAID «Конкурентоспроможна економіка України», є важливим інструментом у вимірюванні ефективності та забезпеченні мотивації місцевих органів влади для економічного зростання, а також для визначення регуляторних бар'єрів, корупції та непрозорості в прийнятті рішень, усунення яких сприятиме кращій ефективності приватного бізнесу.

Для побудови ІКМ застосовуються дані, отримані через особисті інтерв'ю з представниками суб'єктів підприємницької діяльності в містах України та кабінетні дослідження (збір та опрацювання статистичних даних, аналіз офіційних веб-сайтів міських рад, документів).

ІКМ буде корисним різним зацікавленим сторонам місцевого економічного розвитку. Місцевому малому та середньому бізнесу ІКМ дасть змогу долучитись до опитування та висловити власну думку щодо найважливіших перешкод у веденні бізнесу та взаємодії з місцевою владою, зрозуміти місцеву політику розвитку підприємництва та запропонувати покращення, брати активну участь у формуванні прозорого, конкурентного місцевого бізнес-середовища. Місцевій владі ІКМ допоможе виявити регуляторні бар'єри, випадки корупції та непрозорості, подолання яких покликане підвищити успішність приватних компаній, визначити та запровадити кращі практики взаємодії місцевої влади та бізнесу. Уряду України ІКМ створює передумови для стимулювання міст до здорової конкуренції та економічного розвитку і для масштабування кращих регуляторних практик від місцевого до загальнодержавного рівня. Пересічним громадянам – споживачам товарів та послуг - ІКМ дасть можливість обирати більш якісні товари та послуги місцевих виробників, бо за рівних умов ведення бізнесу малі та середні підприємства стають більш клієнто-орієнтованими не лише завдяки чесній конкуренції, а й завдяки позитивному взаємовпливу.

Індекс конкурентоспроможності міст (ІКМ) засновано на методології складання індексів економічного врядування, розробленій Asia Foundation, і вперше впроваджено у В'єтнамі у 2005 році. Надалі ця методологія застосовувалася в різних країнах, зокрема в Бангладеш, Індонезії, Камбоджі, Косові, Малайзії, Монголії, М'янмі, Сальвадорі, Шрі-Ланці та на Філіппінах. При застосуванні в кожній країні методологію було адаптовано відповідно до унікальних умов кожної країни³.

² «Щорічна оцінка ділового клімату 2015». Інститут економічних досліджень та політичних консультацій, Київ, 2016 рік

³ Див. Наприклад, ІКМ для Косово https://www.riinvestinstitute.org/uploads/files/2018/May/11/MCI_Index_-_ENG1526043806.pdf

ІКМ - це агрегований індикатор, що складається з 10 компонентів врядування (субіндексів) для оцінки конкурентоспроможності міст:

1. Започаткування бізнесу.	2. Доступ до публічного майна.
3. Прозорість та відкритість даних.	4. Вартість дотримання законодавства.
5. Податки та збори.	6. Неформальні платежі та корупція.
7. Безпека ведення бізнесу.	8. Лідерство міської влади.
9. Ресурси для розвитку.	10. Підтримка інновацій.

Кожен компонент містить один або декілька вимірів, інформація для яких заснована на статистичних даних або даних опитування бізнесу.

У 2019 - 2020 роках до оцінки та ІКМ включено 24 міста, зокрема місто Київ, 23 міста-обласні центри, включаючи Краматорськ та Северодонецьк, які є адміністративними центрами Донецької та Луганської областей.

Польовий етап збору статистичних даних та опитування бізнесу тривав із 17 січня до 3 квітня 2020 року.

3. Вибірка та дані

3.1. Дизайн вибірки

Опитування суб'єктів підприємницької діяльності (СПД) є однією зі складових для визначення ІКМ. У 2020 році опитування почалося 17 січня і закінчилося 4 квітня. Опитування проводилося лише серед тих суб'єктів підприємницької діяльності (СПД), які зареєстровані та економічно активні у відповідному місті. Опитування в межах ІКМ 2020 включає 24 міста, зокрема м. Київ та 23 міста-обласні центри. Усі інтерв'ю були проведені телефоном із керівництвом підприємств: власниками, керівниками (директорами), заступниками керівників (заступниками директорів), фінансовими директорами чи головними бухгалтерами. З фізичними особами-підприємцями (ФОП) інтерв'ю були проведені з власне ФОП. Один респондент представляє один СПД.

Для проведення опитування була реалізована випадкова вибірка на основі даних Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань (ЄДР). Комунальні і державні підприємства, фермерські господарства, торгові кооперативи, громадські об'єднання, урядові та муніципальні організації були виключені на етапі побудови вибірки (за назвою та типом економічної діяльності) та додатково перевірені на етапі відбору.

У кожному з 24 міст було проведено щонайменше 200 інтерв'ю методом комп'ютеризованих телефонних інтерв'ю (Computer-assisted telephone interviewing або CATI). У межах міст використовувалися два рівні стратифікації:

1. Юридичні особи та фізичні особи-підприємці (на основі даних головних управлінь статистики в областях щодо кількості працівників у юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців у кожному місті станом на 2018 рік — останні доступні дані на початок опитування).
2. Бізнеси, зареєстровані до 2018 року або у 2018 - 2019 роках (на основі інформації з Єдиного державного реєстру станом на 10 січня 2020 року щодо кількості зареєстрованих юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців у відповідні роки).

Заплановані страти становили: (1) 77% юридичних осіб та 23% фізичних осіб-підприємців, (2) 24% СПД отримали державну реєстрацію. Протягом 2018 - 2019 років.

На практиці кількість завершених інтерв'ю в місті варіювалась від 200 до 220. Загальна кількість проведених інтерв'ю складає 5115. Для того, щоб вирівняти вагу кожного міста у фінальному масиві даних, а також відкоригувати розміри страт до тих, що були заплановані, було застосовано постстратифікаційні ваги. Після зважування кількість об'єктів спостереження, доступних для подальшого статистичного аналізу, становила 4800. Детально зі структурою вибірки за містами в розрізі страт «ФОП» до «юридична особа», яка отримана після зважування, можна ознайомитися в [Додатку](#).

3.2. Обрахунки та побудова ІКМ

Агрегування даних. Усі індикатори в рамках компонентів (субіндексів) були стандартизовані відповідно до того, чи це індикатори-стимулятори (вище значення індикатора відповідає кращому врядуванню), чи дестимулятори (якщо вище значення індикатора відповідає гіршому врядуванню).

Стандартизацію було проведено із застосуванням таких формул:

- 1) для індикаторів-стимуляторів:

$9 * ((\text{Значення індикатора міста } i - \text{Мінімальне значення індикатора серед усіх міст}) / (\text{Максимальне значення індикатора серед усіх міст} - \text{Мінімальне значення індикатора серед усіх міст})) + 1$];

2) для індикаторів-дестимуляторів:

$11 - 9 * ((\text{Значення індикатора міста } i - \text{Мінімальне значення індикатора серед усіх міст}) / (\text{Максимальне значення індикатора серед усіх міст} - \text{Мінімальне значення індикатора серед усіх міст})) + 1$].

У результаті стандартизації даних, значення всіх індикаторів були переведені в десятибальну шкалу.

Стандартизовані значення індикаторів у межах кожного компонента (субіндексу) було узагальнено шляхом обчислення середньої арифметичної простої і виведення таким чином субіндексу. Так само було агреговано дані в рамках вимірів, що входять до деяких компонентів. Узагальнені таким чином дані в рамках виміру надалі агрегувалися в субіндекс за допомогою середньої арифметичної простої.

Якщо в одному компоненті або вимірі в рамках компонента використовувалися дані статистики («тверді» дані) разом із даними опитування («м'які» дані), «твердим» даним була надана вага 40% загальної оцінки, а «м'яким» даним – 60%. У цьому випадку агрегування даних та виведення субіндексу (або виміру субіндексу) здійснювалося за формулою середньої арифметичної зваженої.

Агрегований ІКМ складався шляхом підсумовування значень 10 субіндексів. Значення агрегованого ІКМ може варіювати в межах від 0 до 100 балів.

Калібрування. У початковій методології висувалася гіпотеза про зв'язок між довгостроковими очікуваннями та значеннями 10 субіндексів, а також вплив компонентів (точніше за ті явища, які вони вимірюють) на довгострокові очікування бізнесу щодо ділової активності. У свою чергу, коефіцієнти оцінки впливу на довгострокові очікування мали виступати основою дизайну ваг для кожного субіндексу, у залежності від «важливості» для довгострокових очікувань. Однак проведений кореляційний та регресійний аналізи показали відсутність значущих зав'язків між субіндексами та очікуваннями. У результаті було прийнято рішення обраховувати значення ІКМ без калібрування. Разом із тим, у наступному раунді ІКМ тестування процедур калібрування буде продовжено.

Рейтингування та групування міст за ІКМ. За результатами агрегованого ІКМ було проведено ранжування міст у порядку спадання значення ІКМ.

Наступним етапом був поділ міст, залежно від значення ІКМ, на три групи:

- 1) високий ІКМ;
- 2) середній ІКМ;
- 3) низький ІКМ.

Розподіл міст за значенням ІКМ було проведено в результаті включення в першу групу 25% міст із найвищими значеннями ІКМ, у третю групу 25% міст із найнижчими значеннями ІКМ, решти 50% міст – у середню групу.

3.3. Характеристики вибірки за результатами опитування

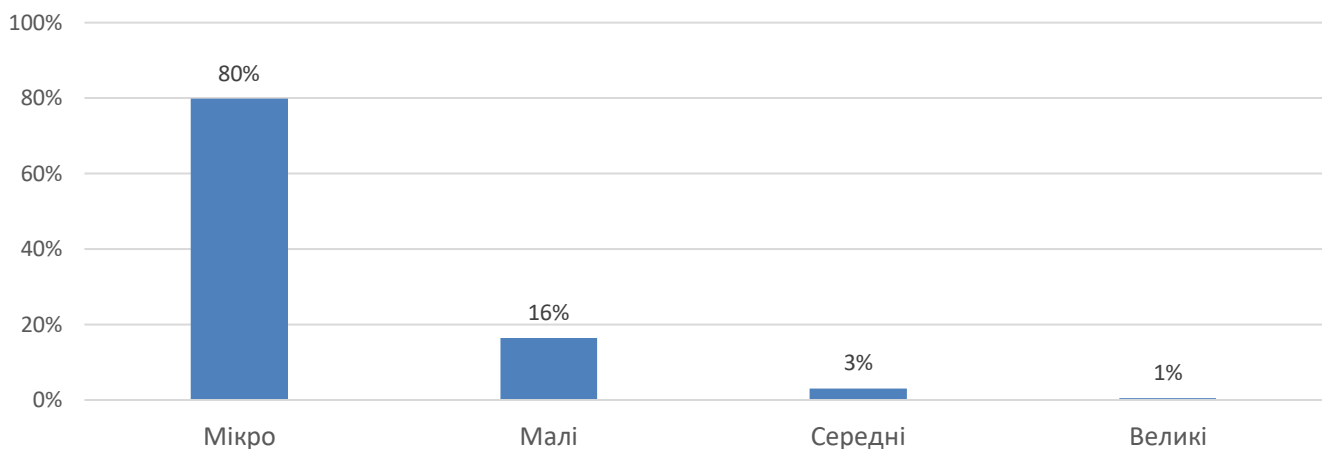
Кількість опитаних суб'єктів за типом підприємницької діяльності. В опитуванні взяло участь 5115 суб'єктів підприємницької діяльності. Це 3183 (62%) підприємства-юридичні особи та 1932 (38%) фізичні особи-підприємці (ФОП). При аналізі відповідей масив було зважено за критеріями типу суб'єкта підприємницької діяльності респондентів та їхньої кількості для того, щоб він відповідав параметрам цільової вибірки (див. Дизайн вибірки).

У яких містах розташовані опитані підприємства та ФОП. Це дослідження вивчає та порівнює бізнес-клімат, зокрема ефективність економічного врядування, у містах України. Для цього було опитано підприємства та ФОП у 24 містах (місті Києві та 23 обласних центрах). У західному регіоні це Івано-Франківськ, Луцьк, Львів, Рівне, Тернопіль, Ужгород, Хмельницький та Чернівці. У центральному регіоні це Київ, який одночасно є центром Київської області, а також Вінниця, Дніпро, Житомир, Кропивницький, Полтава, Черкаси та Чернігів. На Півдні України це Запоріжжя, Миколаїв, Одеса та Херсон, а на Сході – Краматорськ, Северодонецьк, Суми та Харків. Через російську окупацію в цьому опитуванні не взяли участі підприємства та ФОП з АР Крим (м. Сімферополя), м. Донецька, м. Луганська та м. Севастополя.

У кожному з 24 міст було опитано 200 та більше підприємств та ФОП. При аналізі відповіді весь масив було зважено для вирівнювання кількості респондентів до 200 опитаних.

Розмір бізнесу опитаних суб'єктів підприємницької діяльності. Більшість опитаних – це мікропідприємства, тобто такі підприємства та ФОП, де працює від 1 до 10 осіб. 16% склали малі підприємства, тобто такі, на яких працює від 11 до 50 осіб. 3% складають середні підприємства (від 51 до 250 працівників), а 1% – великі підприємства з кількістю працюючих більше ніж 250 осіб.

Рис. 1. Розподіл підприємств та ФОП за розміром бізнесу, %



Галузь (вид діяльності) опитаних суб'єктів підприємницької діяльності. Опитані представляють основні галузі економіки. Це сільське господарство, промисловість, торгівля, будівництво та послуги.

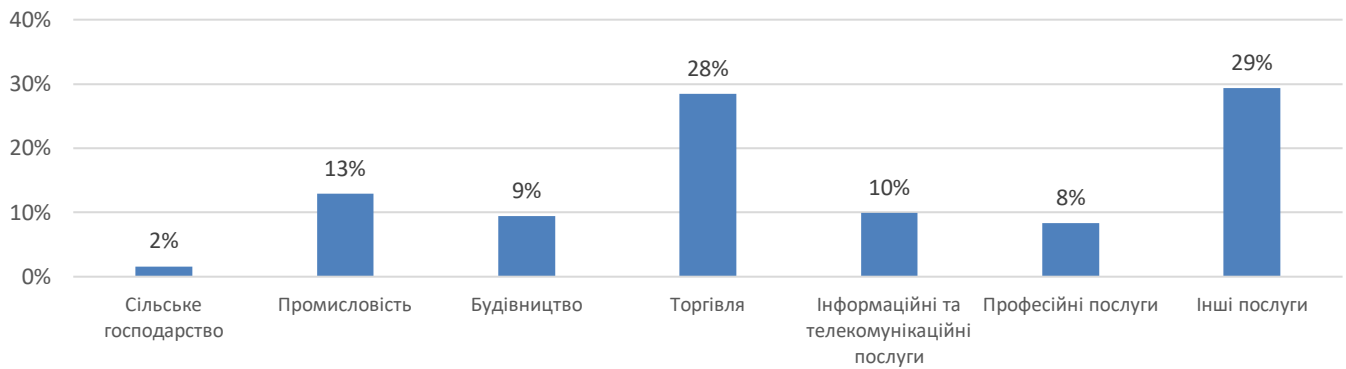
Майже половина (48%) опитаних суб'єктів підприємницької діяльності працює в секторі послуг. Відповідно до КВЕДУ сектор послуг включає різні підсектори, які ми розділили на три групи:

- (1) Інформаційні та телекомунікаційні послуги. 10% респондентів надають інформаційні та телекомунікаційні послуги, зокрема сюди ввійшли поліграфія, видавництво книг та журналів, а також сфера інформаційних технологій;
- (2) Професійні послуги. 8% опитаних надають професійні послуги, такі як юридичні, маркетингові та управлінські консультації, бухгалтерські послуги тощо;
- (3) Інші послуги. Решту респондентів ми об'єднали в категорію інших послуг. Це бізнес, що працює у сферах транспортних послуг, мистецтво та спорт, освіта та охорона здоров'я, фінанси та інші галузі, що належать до сфери послуг. Такі опитані склали 29% від усієї вибірки.

28% опитаних складає бізнес, що займається торгівлею. Сюди відносяться підприємства та ФОП, які працюють за КВЕД – як оптовою, так і роздрібною – а також займаються ремонтом автотранспорту. Промислові

підприємства та індивідуальні підприємці, що працюють у сфері промисловості, становлять 13% від усіх опитаних. Більшість із них – представники переробної промисловості, але також є бізнес, що працює у добувній промисловості і постачанні електроенергії, води чи газу. 9% ФОП та підприємств працюють у сфері будівництва, а найменша частка опитаних припадає на сільське господарство: у цій сфері працює 2% підприємств та ФОП у вибірці.

Рис. 2. Розподіл підприємств та ФОП за сектором, %



Рік реєстрації. Більшість підприємств та ФОП (65%) були зареєстровані за період із 2011 до 2020 року. 22% були зареєстровані з 2001 до 2010 року, а 14% – до 2000 року. При аналізі відповідей увесь масив було зважено за роком реєстрації опитаного бізнесу, щоб він відповідав заданим критеріям вибірки (частка підприємств із реєстрацією у 2018 - 2019 роках становить 24%).

4. Рейтинг ІКМ та групування міст

Основним результатом дослідження «Індекс конкурентоспроможності міст 2019/2020» (ІКМ 2019/2020) стало ранжування вибраних для дослідження міст (див. Рис. 3). Для кожного міста розраховано значення ІКМ та надано відповідний ранг. Значення ІКМ змінюється від 0 до 100, де 100 - найкраще значення, 0 – найгірше. Чим більше значення, тим вищий ранг отримує місто. У дослідженні взяли участь 24 міста, відповідно присвоєно 24 ранги, де 1 – найвищий, а 24 – найнижчий ранг міста.

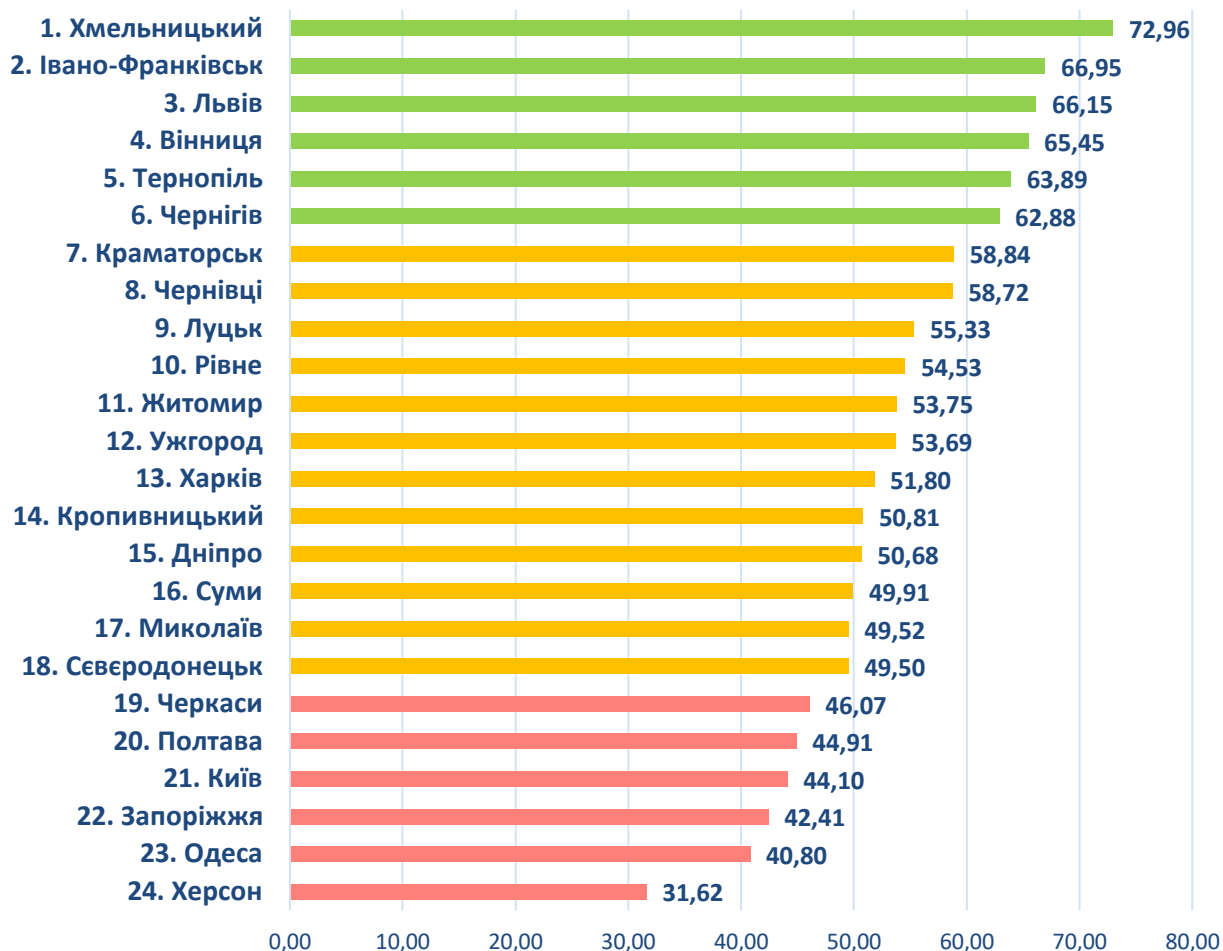
Окрім цього, залежно від значення індексу, міста було поділено на три групи:

1. Високий ІКМ (значення від 72,96 до 62,88, ранг від 1 до 6).
2. Середній ІКМ (значення від 58,84 до 49,50, ранг від 7 до 18).
3. Низький ІКМ (значення від 46,07 до 31,62, ранг від 19 до 24).

Перше місце в рейтингу ІКМ посіло місто Хмельницький, значення ІКМ 2019/2020 дорівнює 72,96 бала.

Усього до групи з високим ІКМ увійшли 6 міст. Це міста, які за сумою всіх компонентів (субіндексів) отримали найвищі оцінки, - Хмельницький, Івано-Франківськ, Львів, Вінниця, Тернопіль та Чернігів.

Рис. 3. Індекс конкурентоспроможності міст 2019/2020: рейтинг міст, (зелений колір – високий ІКМ, помаранчевий колір – середній ІКМ, червоний колір – низький ІКМ)

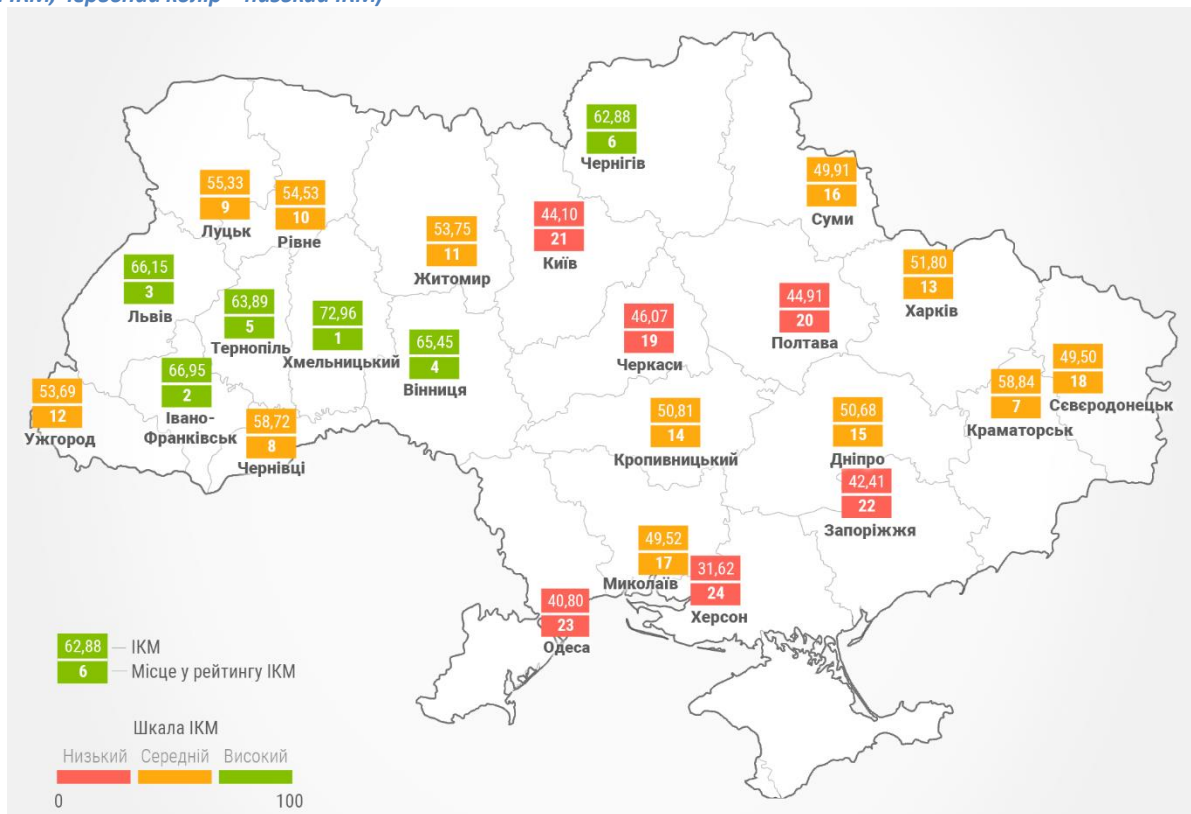


Значення індексу для Хмельницького (72,96) на 6,01 бала перевищує показник Івано-Франківська (66,95 бала), який посів другу позицію. Окрім цього, воно більше ніж удвічі перевищує показник Херсона, який знаходиться на останній сходинці рейтингу (31,62). Мсто Хмельницький змогло посісти першу позицію завдяки лідерству за низкою компонентів (субіндексів) ІКМ. Хмельницький на першому місці за чотирма компонентами (субіндексами): «Доступ до публічного майна», «Прозорість та відкритість даних», «Неформальні платежі та корупція», «Лідерство міської влади».

До групи міст із середнім значенням ІКМ входить 12 міст, що продемонстрували високі результати в рамках окремих компонентів (субіндексів), але в сукупності не змогли показати високий результат. До цієї групи, зокрема, входить Ужгород, який є лідером двох субіндексів – «Вартість дотримання законодавства» та «Податки та збори»; Краматорськ, який, за даними опитування, є найбільш безпечним (Компонент 7. «Безпека ведення бізнесу»). Міста цієї групи мають можливості для покращення та конкуренції з містами групи з високим ІКМ. Однак, за умови покращення окремих компонентів міської політики, їх можуть наздогнати представники групи міст із низьким ІКМ.

Найнижчі показники ІКМ зафіксовано в Черкасах, Полтаві, Києві, Запоріжжі, Одесі та Херсоні. Вказані міста продемонстрували проблеми в більшості вимірів дослідження. Зокрема, найнижче значення ІКМ 2019/2020 зафіксовано в Херсоні. Це місто продемонструвало найнижчі результати в рамках трьох компонентів (субіндексів): «Прозорість та відкритість даних», «Податки та збори», «Неформальні платежі та корупція». Також останні позиції за окремими компонентами (субіндексами) посідають Одеса («Започаткування бізнесу», «Безпека ведення бізнесу»), Запоріжжя («Доступ до публічного майна»), Київ («Вартість дотримання законодавства»), Полтава («Лідерство міської влади»), Кропивницький («Ресурси для розвитку») та Северодонецьк («Підтримка інновацій»).

Рис. 4. Індекс конкурентоспроможності міст 2019/2020 на карті України (зелений колір – високий ІКМ, блакитний колір – середній ІКМ, червоний колір – низький ІКМ)



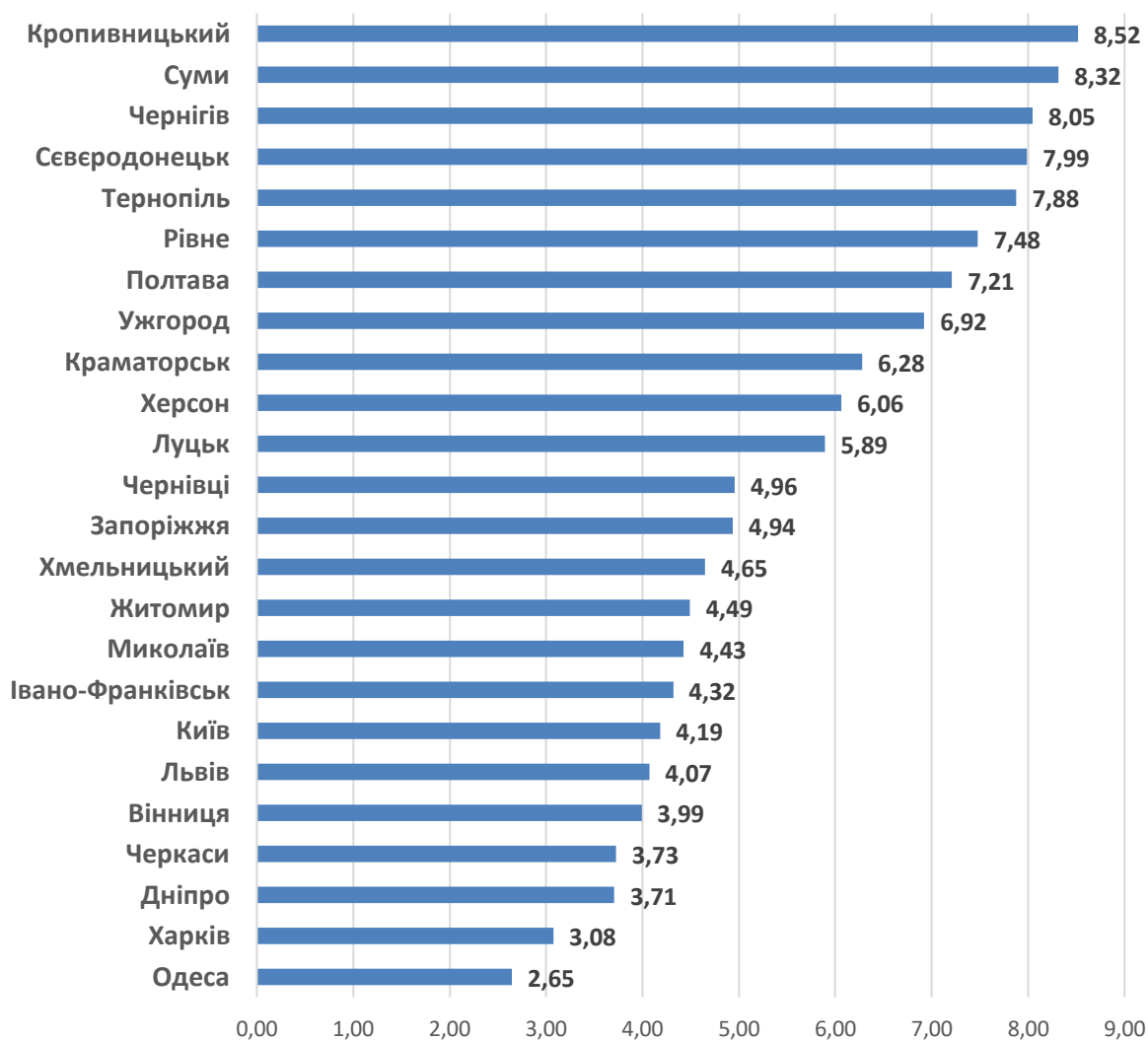
4.1. Компонент 1. Започаткування бізнесу

4.1.1. Результати міст

Згідно з результатами дослідження найвищі результати в рамках Компонента (субіндексу) 1 «Започаткування бізнесу» зафіксовано в місті Кропивницькому – 8,52 бала. Окрім того, серед лідерів Суми (8,32), Чернігів (8,05), Северодонецьк (7,99), Тернопіль (7,88) та Рівне (7,48). Такі результати можливі за рахунок поєднання швидкості державної реєстрації бізнесу та змін до відомостей у ЄДРПОУ, меншої кількості перешкод під час реєстрації, надання бізнесу консультацій у процесі реєстрації та достатнього забезпечення державними реєстраторами.

Водночас, найгірші показник субіндексу зафіксовано в Києві (4,19), Львові (4,07), Вінниці (3,99), Черкасах (3,73), Дніпрі (3,71), Харкові (3,08) та Одесі (2,65). Ці міста (Київ, Харків, Дніпро, Одеса, Львів) є лідерами за кількістю населення та кількістю зареєстрованих бізнесів. Це може свідчити, що в найбільших містах підприємці мають більше труднощів із реєстрацією бізнесу.

Рис. 5. Компонент 1. Започаткування бізнесу: результати міст



У 2018 - 2019 роках найшвидше змогли зареєструвати бізнес підприємці Чернігова (у середньому 3 з половиною дні), Рівного (3,8), Тернополя (4,4), Івано-Франківська (4,9) та Сум (5). Це на декілька днів швидше

ніж показник у середньому по країні – 6,1 дня. Водночас, найшвидше занести зміни до реєстру вдавалося в Сумах (2,2 дня), Чернігові (2,3), Рівному (2,3), Житомирі (2,5) та Кропивницькому (2,7), що приблизно на день швидше за загальнонаціональний показник (3,6). Найдовше проходження державної реєстрації бізнесу відбувалося в Дніпрі (7,6 дня), Вінниці (7,6), Краматорську (7,7), Одесі (8,1) та Львові (8,3). Водночас, внесення змін до ЄДРПОУ забирало найбільше часу в Черкасах (5,3 дня), Львові (5,3), Запоріжжі (5,2), Миколаєві (4,7) та Харкові (4,6).

Майже 8,8% опитаних, що реєстрували бізнес упродовж 2018 - 2019 років, повідомили про проблеми та перешкоди під час проходження цієї процедури. Однак, в окремих містах підприємці менше скаржилися на цю проблему: 5,1% у Кропивницькому, 4,4% у Полтаві, 3,9% у Львові, 2% у Чернігові і жоден респондент у Сєверодонецьку. Проте відчули такі проблеми 21,9% респондентів у Краматорську, 16,6% у Луцьку, 16,4% в Одесі, 13,8% у Запоріжжі та 13,8% у Житомирі.

Під час реєстрації бізнесу впродовж 2018 - 2019 років у цілому по країні 70,7% опитаних змогли отримати необхідну консультацію. У Чернігові таку допомогу отримали 85,8% опитаних, Тернополі – 83%, а Рівному 81,9%. Але в Києві така допомога була доступна лише для 53,4% опитаних, Харкові – 55,6, Одесі – 60%, а Дніпрі – 61,7%. Таким чином, спостерігається ситуація, за якої в найбільших містах підприємці мали більш обмежені можливості для отримання необхідних консультацій.

В окремих містах також швидше ніж в цілому по країні підприємці мали змогу отримувати дозвільні документи. Отримання дозвільних та реєстраційних документів у сфері будівництва в середньому по країні потребувало 37,2 дня. Проте в Одесі цей показник становить більше 137 днів, у Івано-Франківську – 108,7 дня, а у Вінниці – 69,8. При цьому в інших містах це відбувається в декілька разів швидше. Наприклад, у Житомирі для цього було потрібно 20,9 дня, Миколаєві – 21,9, а Кропивницькому – 22,8. Так само в окремих містах більше часу було необхідно для отримання декларації відповідності матеріально-технічної бази суб'єкта господарювання вимогам законодавства з пожежної безпеки. Якщо на рівні країни для цього треба в середньому 11,8 дня, то в Черкасах – 28,9, Тернополі – 18,2, а Ужгороді – 17,8. Проте в Чернівцях 7,2 дня, Рівному – 7,5, Миколаєві – 8,3.

Швидка реєстрація та отримання дозвільних документів сприяють більш швидкому запуску бізнесу. Згідно з даними опитування найбільше часу від дати подання документів до першої операції з продажу товарів/послуг необхідно було в Запоріжжі (44,5 дня), Луцьку (42,6) та Львові (41,5), хоча в загальному по Україні цей показник становив 32,1 дня. Тоді як найшвидше бізнес можна було запустити в Херсоні (21,4 дня), Чернівцях (23,9) та Сумах (24,5).

Однією з можливих проблем у великих містах, що продемонстрували низькі результати, може бути більше навантаження на реєстраторів бізнесу. У деяких містах на 10 тисяч суб'єктів господарювання припадає більше 10 реєстраторів (в органах державної влади, місцевої влади та державних нотаріусів). Наприклад, у Кропивницькому цей показник становить 13, Ужгороді 12,2, Сумах – 12. Тоді як у Черкасах – 4,6, Житомирі – 5, Одесі – 5,3, Харкові – 5,4, Дніпрі – 5,7.⁴

⁴ Дані стосовно кількості державних реєстраторів у сфері державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, які забезпечені доступом до Єдиного державного реєстру, надані Міністерством юстиції України у відповідь на запит про отримання публічної інформації. Кількість суб'єктів господарювання – за даними Держстату України. Більше інформації – у польовому звіті дослідженні.

4.1.2. Аналіз окремих складових Компонента 1

Для того, щоб оцінити час, який бізнес реально витрачає на державну реєстрацію, у дизайні вибірки була зафіксована частка опитаних, які мали бути зареєстрованими у 2018 - 2019 роках. Ця частка становить 24% в середньому за вибіркою (1149 з 4800 опитаних після застосування статистичних ваг), коливаючись залежно від міста від 21% до 29%.

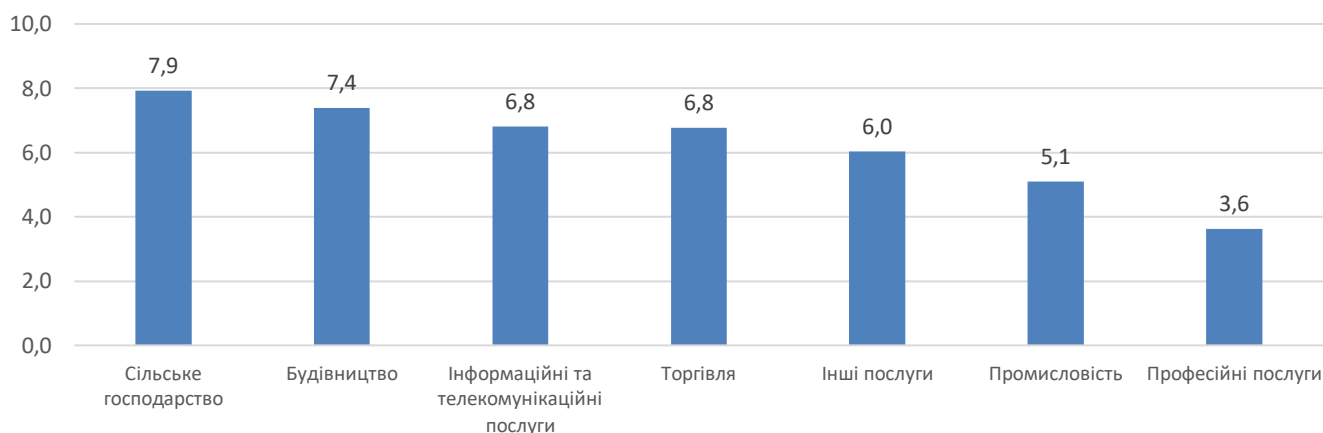
4.1.2.1. Тривалість державної реєстрації бізнесу

У середньому у 2018 - 2019 роках процедура державної реєстрації тривала 6,1 дня.

Тривалість державної реєстрації за типом підприємницької діяльності. Немає різниці між тривалістю реєстрації для фізичних осіб-підприємців та підприємств-юридичних осіб – в обох випадках це становить 6,1 дня.

Тривалість державної реєстрації за розміром бізнесу. Представники малого та середнього бізнесу витрачають приблизно однаковий час на процедури державної реєстрації. У мікропідприємств це займає 6,1 дня, у малого бізнесу – 5,8 дня, а у середнього – 5,9 дня. Кількість великих підприємств у вибірці, які могли та дали відповідь на це запитання, була надто малою для статистичних порівнянь⁵.

Рис. 6. Тривалість державної реєстрації нового бізнесу (за сектором), днів



Тривалість державної реєстрації за сектором. Тривалість державної реєстрації відрізняється в залежності від сектору. Найдовшою вона була для тих, хто працює в секторі сільського господарства (7,9 дня) та в будівництві (7,4 дня). Представники сектору інформаційних та телекомунікаційних послуг та торгівлі повідомляли про тривалість державної реєстрації до 6,8 дня, інших послуг – 6 днів та промисловості – 5,1 дня. Для представників професійних послуг тривалість процедури була найменшою – лише 3,6 дня.

4.1.2.2. Проблеми під час проходження процедури реєстрації

9% підприємців та керівників підприємств, які реєстрували бізнес у 2018 - 2019 роках, повідомили про ті чи інші труднощі під час державної реєстрації.

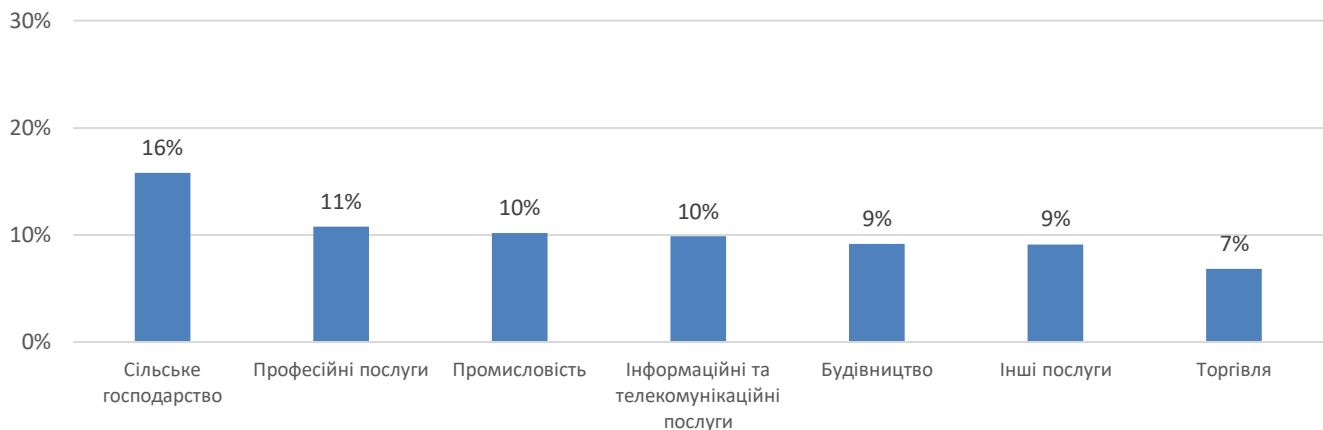
Поширеність проблем при реєстрації за типом підприємницької діяльності. Ці частки однакові для ФОП та для підприємств-юридичних осіб: по 9% бізнесу в кожній із цих груп повідомили про певні труднощі під час реєстрації.

⁵ Кількість великих підприємств у вибірці за цим запитанням була надто малою для статистичних порівнянь, це лише два підприємства, де тривалість реєстрації була, відповідно, 14 та 16 днів.

Поширеність проблем при реєстрації за розміром бізнесу. Для бізнесу різних розмірів (МСП) процедура реєстрації була приблизно однаковою, з точки зору поширеності труднощів. 8% бізнесу середнього розміру, 10% малого та 9% мікробізнесу зіштовхувалися з проблемами при цій процедурі⁶.

Поширеність проблем при реєстрації за сектором. Підприємства та ФОП у різних секторах повідомляють про труднощі при реєстрації бізнесу приблизно в однаковій мірі: відповідна частка знаходиться в проміжку від 7% для сфери торгівлі до 11% для професійних послуг. Винятком є лише сільське господарство: у цьому секторі 16% бізнесу повідомили про проблеми при реєстрації, що помітно більше за інші сектори.

Рис. 7. Частка бізнесу, що зіштовхнувся з проблемами при реєстрації (за сектором), %



4.1.2.3. *Допомога або консультації при заповненні чи поданні документів на державну реєстрацію*

Більшість опитаних підприємців та представників підприємств (81%) вказали, що в них була можливість отримати консультацію або іншу допомогу із заповнення чи подання документів при державній реєстрації бізнесу.

Допомога при реєстрації за типом підприємницької діяльності. Керівники підприємств-юридичних осіб повідомляють про таку можливість частіше (84%), ніж ФОП (78%).

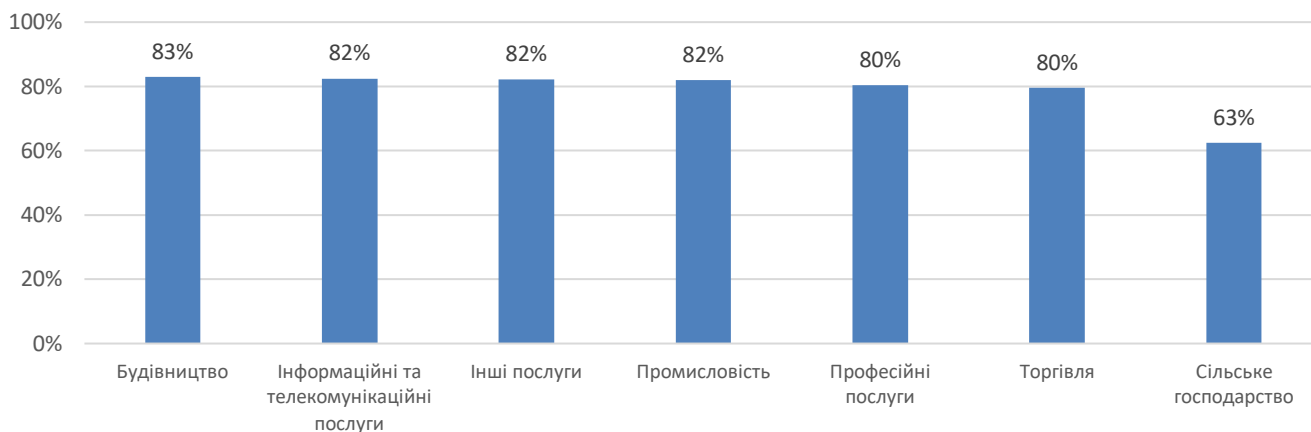
Допомога при реєстрації за розміром бізнесу. Бізнес меншого розміру дещо частіше повідомляє про можливість отримання консультацій при реєстрації. Така нагода була у 82% мікропідприємств порівняно з 77% опитаного бізнесу малого розміру⁷.

Допомога при реєстрації за сектором. Можливість отримати консультацію або іншу допомогу із заповнення чи подання документів була однаковою для підприємств усіх секторів, за винятком сільського господарства. Лише 63% бізнесу в цьому секторі повідомили про те, що мали можливість проконсультуватися при реєстрації, тоді як для всіх інших секторів ця частка коливається від 80% до 83%.

⁶ Кількість великих підприємств у вибірці за цим запитанням була надто малою для статистичних порівнянь.

⁷ Кількість великих та середніх підприємств та ФОП у вибірці за цим запитанням була надто малою для статистичних порівнянь

Рис. 8. Частка бізнесу, що мав можливість отримати консультацію або допомогу при реєстрації (за сектором), %



4.1.2.4. Час, що минув від реєстрації до першої операції з продажу товарів чи послуг

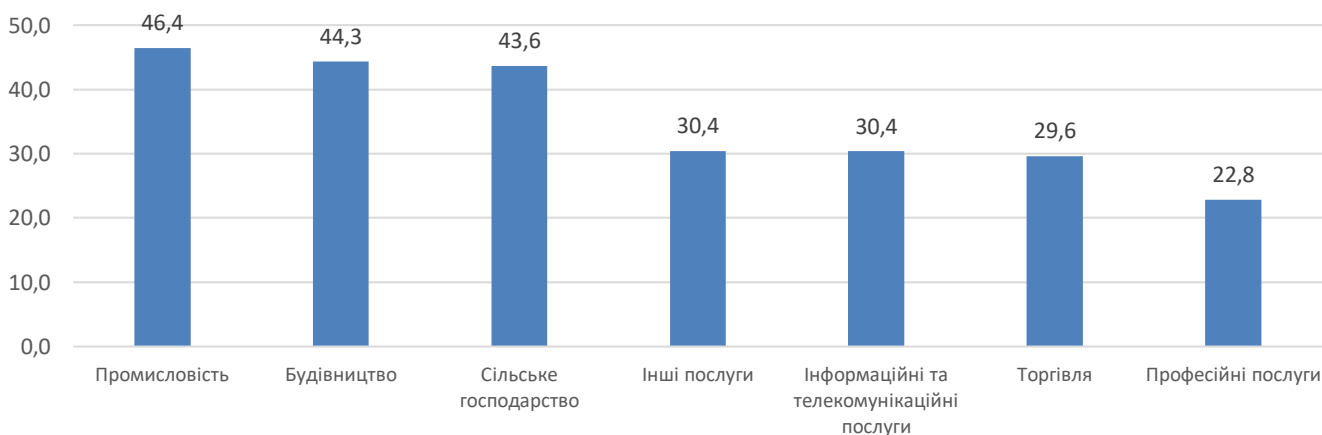
У середньому від дати подання документів на реєстрацію до того, щоб уперше продати свій товар або послугу, в опитаних пішло трохи більше місяця (32,1 дня).

Час до першої операції продажу за типом підприємницької діяльності. Щоб отримати перший дохід від продажу товару або послуги, підприємства, які є юридичними особами, витратили більше часу (у середньому 39,4 дня) ніж фізичні особи-підприємці (у середньому 25,4 дня).

Час до першої операції продажу за розміром бізнесу. Фірми та підприємці з бізнесом малого та середнього розміру витратили дещо більше часу на те, щоб отримати перші результати, ніж мікробізнес. Так, для середнього бізнесу цей термін становив приблизно 46,3 дня, а для малого – 45,8 дня, тоді як для мікробізнесу цей час становив у середньому 31,2 дня.

Час до першої операції продажу за сектором. Для підприємців та фірм у сфері промисловості запуск бізнесу зайняв найбільше часу порівняно з опитаними з інших секторів. У середньому 46,4 дня минуло для них від подання документів на реєстрацію до першої операції з продажу. Далі йдуть сектори будівництва та сільського господарства, де цей показник становить, відповідно, 44,3 та 43,6. Коротші терміни зафіксовані у сферах послуг та торгівлі (від 30,4 дня в секторі «інші послуги» до 22,8 дня в секторі «професійні послуги»).

Рис. 9. Час, що минув від подання документів на реєстрацію до першого проданого товару або послуги (за сектором), днів



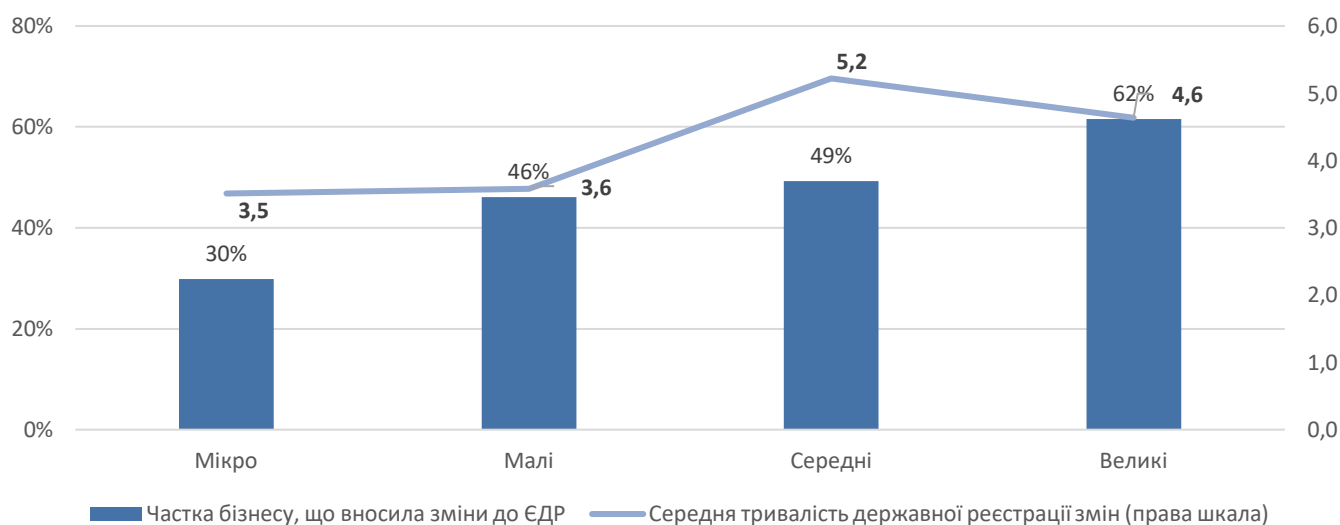
4.1.2.5. Поширеність та тривалість державної реєстрації змін до відомостей, що містяться в ЄДР

33% респондентів повідомили, що у 2018 або у 2019 роках здійснювали державну реєстрацію змін до відомостей, які містяться в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань (ЄДР). У середньому, ця процедура тривала для них 3,6 дня.

Реєстрація змін до ЄДР за типом підприємницької діяльності. Частка бізнесу серед підприємств-юридичних осіб, які проходили цю процедуру, складає 38%, що більше порівняно з фізичними особами-підприємцями. Для останніх ця частка склала 24%. Суттєвої різниці в часі, який був витрачений на внесення змін до ЄДР, не зафіксовано: він становив 3,8 дня для ФОП та 3,5 дня для юридичних осіб.

Реєстрація змін до ЄДР за розміром бізнесу. Більші за розміром СПД частіше ніж менші вносили зміни до реєстраційних документів. Зокрема, 62% керівників великих підприємств повідомили про те, що вносили ці зміни у 2018 - 2019 роках, а для середнього і малого бізнесу ця частка зменшується до 49% і 46% відповідно. Найрідше такі зміни вносили представники мікробізнесу – лише 30% із них.

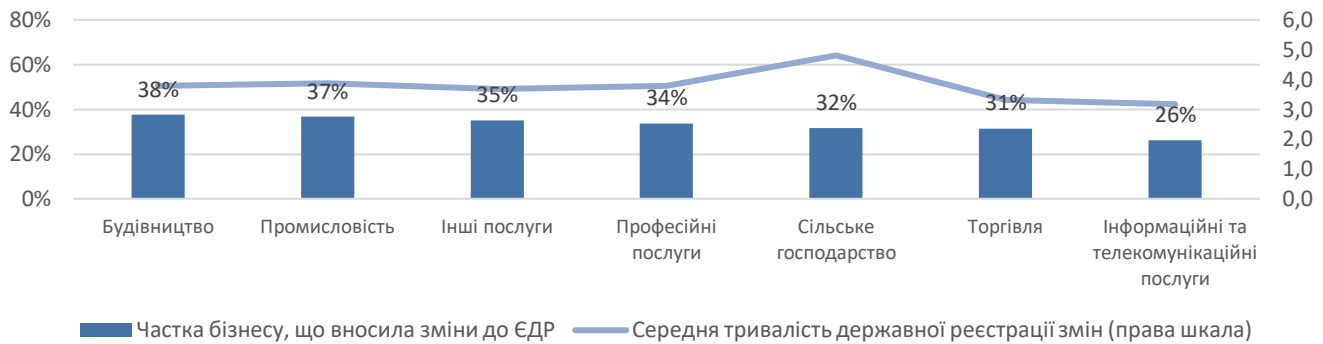
Рис. 10. Поширеність (%) та тривалість (днів) процедури внесення змін до ЄДР (за розміром бізнесу)



Найдовше процедура внесення змін до ЄДР тривала для бізнесу середнього розміру. У цих фірм та підприємців на цю процедуру пішло в середньому 5,3 дня. Великі підприємства витрачали дещо менше часу – у середньому 4,6 дня, а малий та мікробізнес – найменше (3,6 та 3,5 днів відповідно).

Реєстрація змін до ЄДР за сектором. Юридичні особи та ФОП, які працюють у галузях будівництва та промисловості, частіше вносили зміни до ЄДР протягом 2018 - 2019 років, ніж бізнес в інших секторах. 38% та 37% представників цих галузей вказали, що вносили такі зміни протягом цього часу. Найрідше такі зміни вносили ті підприємці та фірми, які працюють у сфері інформаційних та телекомунікаційних послуг - лише 26% із них.

Рис. 11. Поширеність (%) та тривалість (днів) процедури внесення змін до ЄДР (за сектором)



4.1.2.6. Терміни отримання дозвільних документів

Респонденти, які отримували дозвільні документи, пов'язані із започаткуванням бізнесу, його рекламою та змінами в благоустрої у 2018 - 2019 роках, вказали, скільки саме днів вони витратили на кожен із таких документів, починаючи з дня подання заяви і закінчуючи днем отримання.

Для того, щоб отримати дозвільні та реєстраційні документи у сфері будівництва, представники бізнесу витрачають більше місяця: у середньому 37,2 дня. Це такі документи, як повідомлення про початок виконання підготовчих та будівельних робіт, декларація про початок виконання підготовчих і будівельних робіт, дозвіл на виконання будівельних робіт, декларація про готовність об'єкта до експлуатації, сертифікат про прийняття в експлуатацію закінченого будівництвом об'єкта тощо⁸.

Дещо менше часу (29,8 дня в середньому) займає отримання такого документа, як паспорт прив'язки тимчасової споруди торговельного, побутового, соціально-культурного чи іншого призначення для здійснення підприємницької діяльності. Щоб оформити декларацію, яка засвідчує відповідність матеріально-технічної бази суб'єктів господарювання вимогам законодавства з питань пожежної безпеки, вони витрачають у середньому 11,8 дня. Це найкоротший термін порівняно з іншими дозвільними документами.

Близько трьох тижнів (21,8 дня) займає в середньому погодження розміщення вивіски для бізнесу, а на отримання дозволу на зовнішню рекламу йде майже місяць – 27,6 дня. Два тижні (14 днів у середньому) знадобиться для того, щоб отримати рішення про державну реєстрацію потужності операторів ринку. А щоб отримати дозвіл на порушення об'єктів благоустрою, бізнесу доведеться чекати в середньому 18,1 дня.

Терміни отримання дозвільних документів за типом підприємницької діяльності. У більшості випадків юридичні особи витрачають більше часу на отримання дозвільних документів, ніж ФОП.

⁸ У секторі будівництва відбулися найбільші регуляторні послаблення за останні декілька років, разом із цим будівництво є складним видом діяльності, який має вплив на безпеку життєдіяльності людей. Для оцінки «регуляторного тягаря» в цій сфері, необхідним є аналіз даних за певний період часу.

Рис. 12. Час, витрачений на оформлення дозвільних документів (за типом підприємницької діяльності), днів

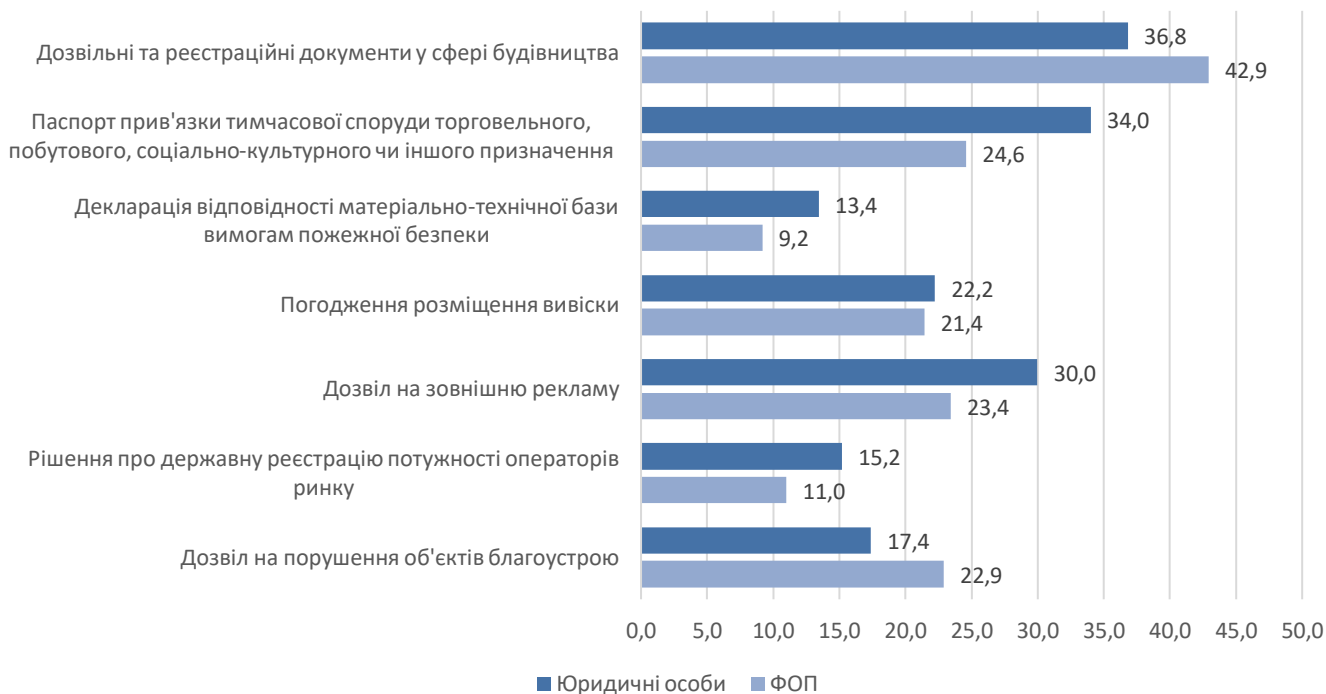
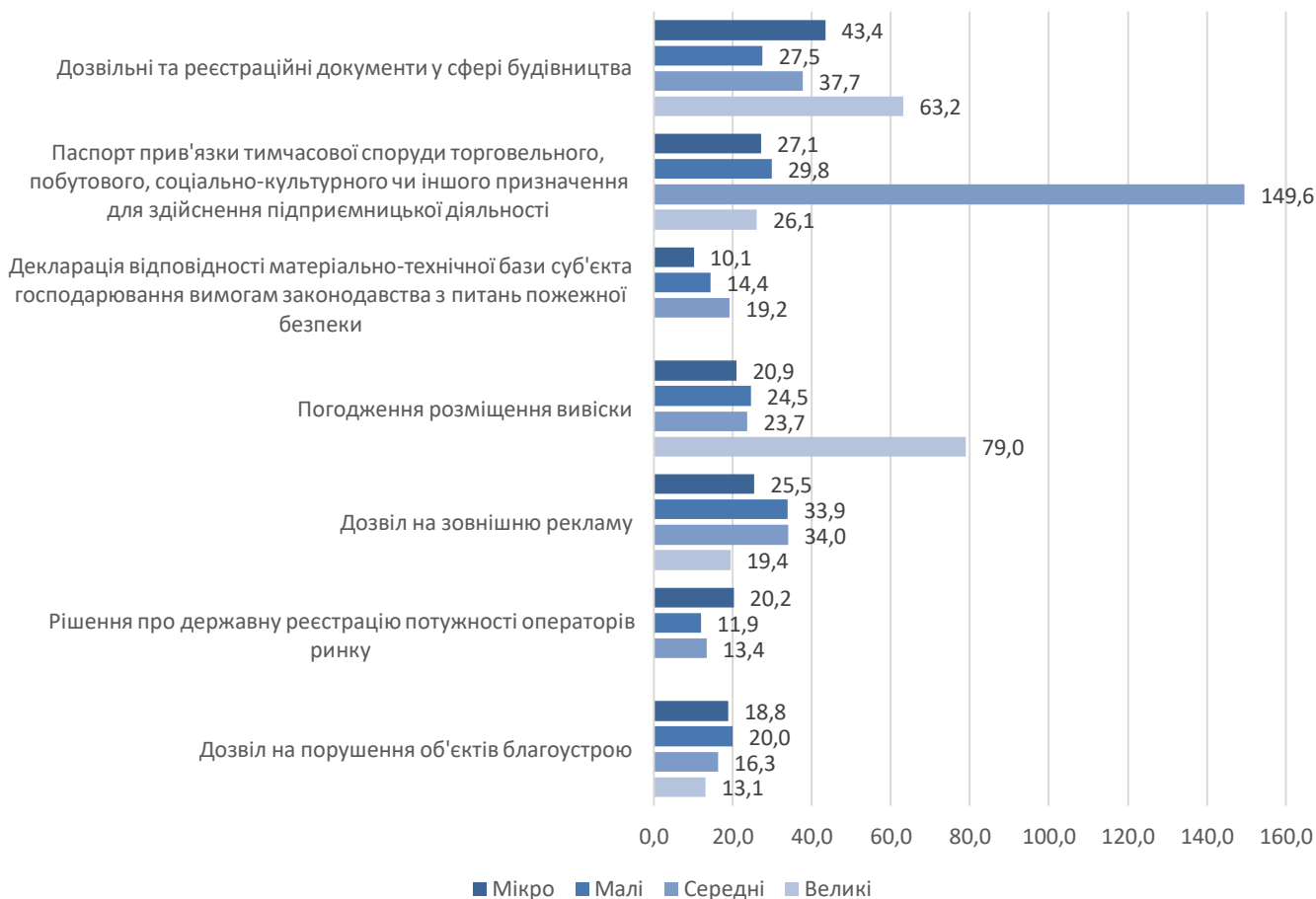


Рис. 13. Час, витрачений на оформлення дозвільних документів (за розміром бізнесу), днів



Ця різниця особливо суттєва при отриманні таких документів, як паспорт прив'язки тимчасової споруди та дозвіл на зовнішню рекламу. Щоб отримати паспорт прив'язки тимчасової споруди, підприємства-юридичні особи витрачають у середньому 34 дні, а фізичні особи-підприємці – 24,6 дня. А для отримання дозволу на зовнішню рекламу в юридичних осіб у середньому йде 30 днів, тоді як у ФОП – 23,4 дня.

Однак винятком є дозволи на будівництво та на порушення об'єктів благоустрою, на які фізичним особам-підприємцям доводиться чекати довше ніж юридичним особам. Так, у той час як юридичні особи в середньому отримують дозволи на будівництво за 36,8 дня, а дозвіл на порушення об'єктів благоустрою за 17,4 дня, то у ФОП на це йде 42,9 дня та 22,9 дня відповідно.

Терміни отримання дозвільних документів за розміром бізнесу. Між бізнесом різних розмірів спостерігаються відмінності в тому, скільки часу займає у них отримання різноманітних дозвільних документів. Отримання дозволів та реєстраційних документів на будівництво найдовше затягується для великих підприємств – вони оформлюють ці документи в середньому протягом більше двох місяців (63,2 дня). Хоча досить довгий час (43,4 дня) займає отримання цих дозволів і в бізнесу найменшого розміру – мікропідприємств.

Паспорт прив'язки тимчасової споруди бізнес мікро-, малого та великого розмірів отримує близько місяця. Серед них виділяється бізнес середнього розміру. Згідно з відповідями представників цієї групи бізнесу в них на отримання такого документа в середньому пішло близько п'яти місяців - 149,6 дня.

Великі підприємства відрізняються від бізнесу меншого розміру тим, що в середньому витрачають набагато більше часу на погодження розміщення вивісок. У великих підприємств, які взяли участь у цьому опитуванні, на цей дозвіл в середньому пішло 79 днів, у той час як для бізнесу мікро-, малого та середнього розміру – до 25 днів.

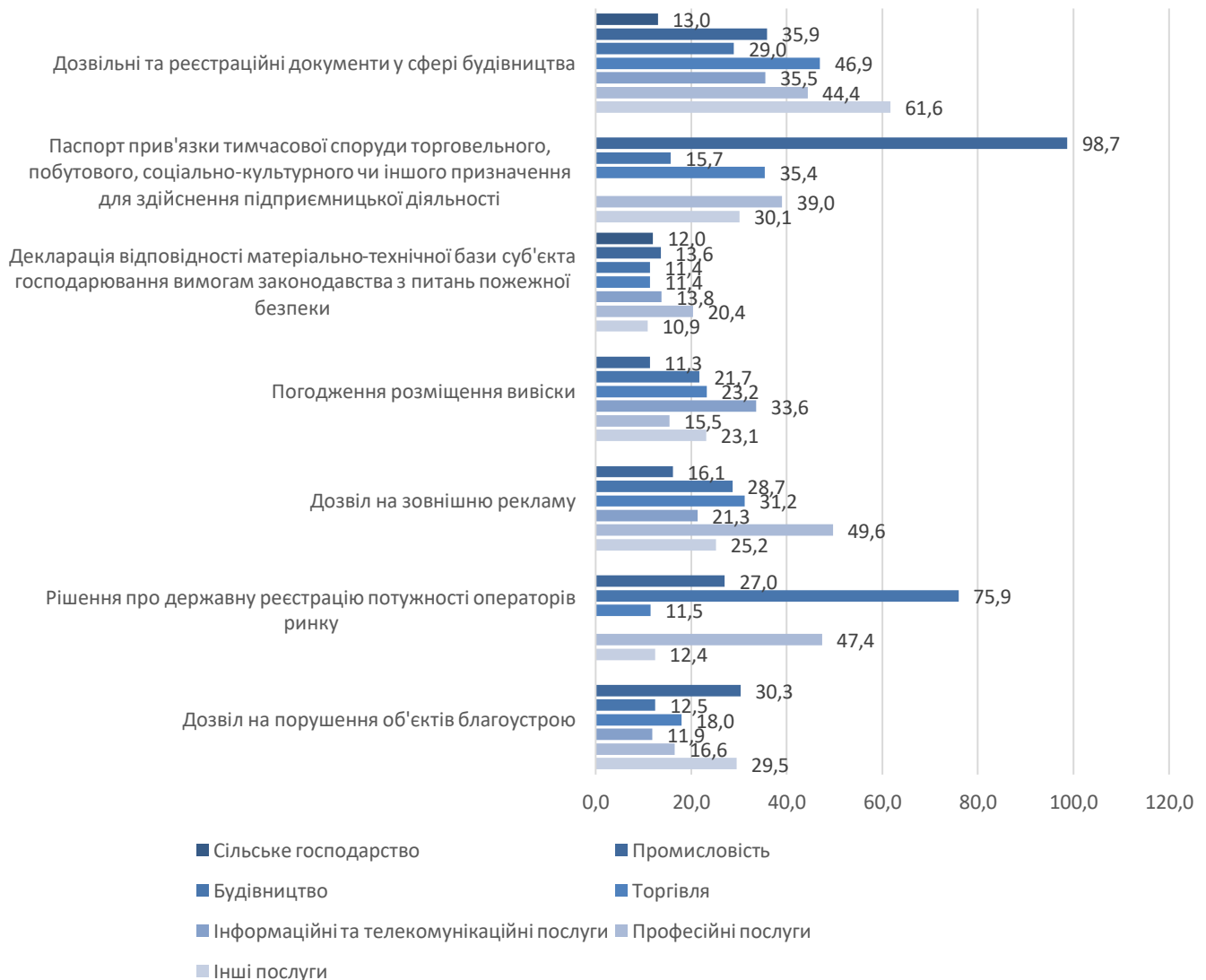
Не настільки значна, але певна різниця спостерігається і в термінах отримання дозволу на зовнішню рекламу підприємствами різних розмірів. Серед учасників опитування цей термін був довшим для малого (33,9 дня в середньому) та середнього (34 дні) бізнесу ніж для мікробізнесу (25,5 дня) та великих підприємств (у середньому 19,4 дня).

Терміни отримання дозвільних документів за сектором. Фірми та підприємці, що представляють різні галузі економіки, відрізняються тим, скільки часу вони витрачають на отримання дозвільних документів. Якщо подивитися на галузевий розріз респондентів, що отримували дозволи та реєстраційні документи для будівництва, то можна побачити, що в середньому їх найшвидше отримує сільськогосподарський сектор – за 13 днів. Галузь будівництва також досить швидко отримує ці документи – за 29 днів, тоді як для всіх інших секторів цей термін становить від 35 днів і більше.

У промисловому секторі отримання паспорту прив'язки тимчасової споруди займає рекордну кількість часу – в середньому 98,7 днів. Це більше, ніж у в усіх інших секторах, де середній термін отримання цього документу не перевищує 39 днів. Крім цього, промисловість – одна із галузей, де підприємці та фірми найдовше очікують отримання дозволів на порушення об'єктів благоустрою (в середньому 30,3 дня).

З іншого боку, представники промисловості повідомляють про найкоротші терміни отримання таких документів, як погодження на розміщення вивіски та дозвіл на розміщення зовнішньої реклами. Це займає в них в середньому 11,3 дня та 16,1 дня відповідно. Найдовше чекати на ці дозволи доводиться бізнесу у сфері послуг. Опитані ФОП та підприємства, що працюють у сфері інформаційних та телекомунікаційних послуг, чекали на погодження розміщення вивіски в середньому 33,6 дня, а бізнесу, що надає професійні послуги, довелося витратити в середньому 49,6 дня на отримання дозволів на зовнішню рекламу.

Рис. 14. Час, витрачений на оформлення дозвільних документів (за сектором), днів



У промисловому секторі отримання паспорту прив'язки тимчасової споруди займає рекордну кількість часу – у середньому 98,7 дня. Це більше ніж у усіх інших секторах, де середній термін отримання цього документа не перевищує 39 днів. Крім того, промисловість – одна із галузей, де підприємці та фірми найдовше очікують отримання дозволів на порушення об'єктів благоустрою (у середньому 30,3 дня).

4.1.2.7. Це займає в них уОсновні результати коротко

- Щоб зареєструвати бізнес, суб'єктам підприємницької діяльності як фізичним, так і юридичним особам потрібно біля шести днів.
- У кожного десятого ФОП або керівника підприємства виникали певні труднощі або проблеми при реєстрації бізнесу, найбільше – у секторі сільського господарства.
- У середньому від часу реєстрації до здійснення першої операції з продажу товару або послуги проходить трохи більше одного місяця.

- Бізнесу в галузях промисловості, будівництва та сільського господарства потрібно більше часу від початку реєстрації для того, щоб здійснити першу операцію з продажу ніж бізнесу у сферах торгівлі та послуг.
- Підприємства-юридичні особи, як правило, витрачають більше часу на отримання дозвільних документів ніж фізичні особи-підприємці (окрім дозволів на будівництво та на порушення об'єктів благоустрою, на них ФОП доводиться чекати довше ніж юридичним особам).
- Найбільше часу серед дозвільних документів у бізнесу займає отримання документів у сфері будівництва.

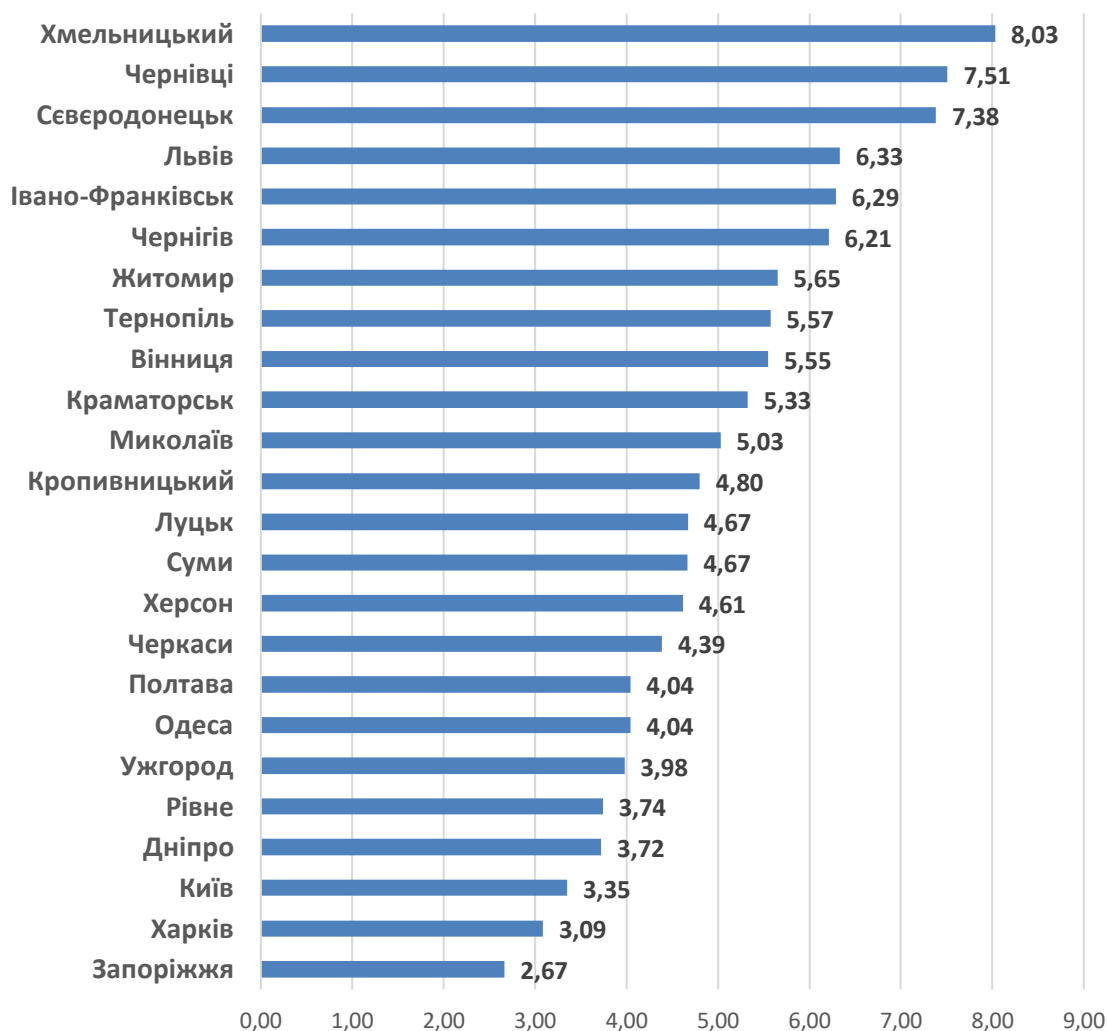
4.2. Компонент 2. Доступ до публічного майна

4.2.1. Результати міст

Згідно з результатами дослідження лідером за кількістю балів у рамках Компонента 2 є місто Хмельницький – 8,03 бала. Також у групі міст із найвищими показниками субіндексу – Чернівці (7,51), Северодонецьк (7,38), Львів (6,33), Івано-Франківськ (6,29) та Чернігів (6,21). Високі результати вказаних міст забезпечені поєднанням декількох індикаторів: доступності інформації про вільні земельні ділянки комунальної власності та муніципальну нерухомість, наявності в бізнесу документів на право власності/оренди земельних ділянок та тривалості отримання таких документів.

Водночас, окремі міста показали в декілька разів нижчі результати, що свідчить про недостатній доступ до публічної інформації про комунальне майно та проблеми з отриманням документів на землю. Зокрема, Запоріжжя отримало лише 2,67 бала, Харків – 3,09, Київ – 3,35, Рівне – 3,72, Ужгород – 3,98.

Рис. 15. Компонент 2. Доступ до публічного майна: результати міст



Всього 30% респондентів повідомили, що мають документи, які підтверджують право власності/оренди на земельну ділянку, де вони займаються підприємницькою діяльністю (зокрема це 46,8% тих, хто вважає, що питання документів на землю їх стосується). Однак у Северодонецьку підтвердили наявність таких документів

47,3% опитаних, у Краматорську та Тернополі – по 38,8%, Херсоні – 37%, Миколаєві – 35%. Найменше з опитаних мають документи на землю в Києві (19,2%), Львові (21,9%), Дніпрі (22,8%), Одесі (22,9%) та Харкові (22,5%). Таким чином, відсутність документів є найбільш типовою проблемою для найбільших міст України.

В обраних для дослідження містах також суттєво відрізняється тривалість процедур для отримання документів, що підтверджують право власності/оренди на землю. Якщо в цілому по країні цей показник становить 72,4 дня, то в окремих містах такі процедури можуть тривати в декілька разів довше. Наприклад, у Запоріжжі підприємцям в середньому було потрібно 278 днів, Рівному – 248 днів, Дніпрі – 171 день. А в Чернівцях цей показник становить 23 дні, Одесі – 30 днів, Хмельницькому – 42 дні.

Серед усіх респондентів 18,1% повідомили про доступність інформації щодо наявності земель комунальної власності, які ще можуть бути надані в користування чи використані під забудову тощо. Серед міст першість тримає Хмельницький, що очолює рейтинг у рамках субіндексу з показником 33,6%. На другій сходинці знаходяться Чернівці з 25,5%, а на третій – Львів з 24,2%. А найгірша ситуація в Києві (11,2%), Одесі (11,3%) та Полтаві (11,4%), де найменша частка респондентів повідомила про доступ до інформації про комунальну землю.

29,2% опитаних вважають, що інформація про муніципальну нерухомість (у тому числі нежитлові приміщення), яка перебуває в оренді чи може бути передана в оренду для здійснення підприємницької діяльності, доступна в їхньому місті. За цим показником першість мають Хмельницький, Львів та Чернівці. Відповідно 44,1%, 42% та 40,3% респондентів цих міст підтвердили наявність доступу до такої інформації. Найгірша ситуація за цим показником спостерігається в Херсоні (20%), Краматорську (22,9%), Луцьку (23,4%).

4.2.2. Аналіз окремих складових Компонента 2

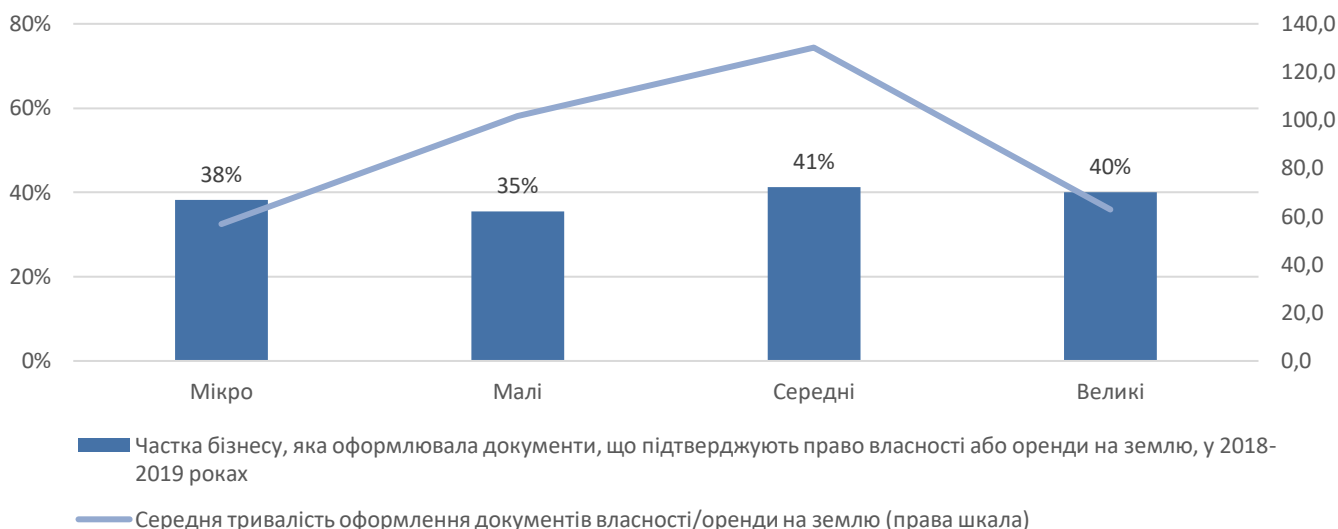
4.2.2.1. *Наявність прав власності або оренди на земельну ділянку та тривалість їх оформлення*

Майже половина (47%) фірм та підприємців, які здійснюють свою підприємницьку діяльність на певній земельній ділянці, повідомили, що мають документи, які підтверджують право власності або оренди цієї ділянки. 38% із цих респондентів оформлювали такий документ у 2018 або 2019 роках. Вони в середньому витратили 72,4 дня на всю процедуру оформлення цих документів, починаючи від дня подання клопотання (або іншого документа) і закінчуючи днем отримання підтверджувальних документів, тобто підписання договору оренди землі чи отримання витягу з Державного земельного кадастру.

Наявність та оформлення прав власності або оренди за типом підприємницької діяльності. Фізичні особи-підприємці володіють документами, що підтверджують їхню власність чи право оренди на землю дещо рідше ніж підприємства-юридичні особи, але в середньому витрачають на оформлення цих документів набагато менше часу.

Так, 43% опитаних ФОП повідомили про те, що мають документ, який підтверджує право власності або оренди земельної ділянки, причому 39% із них оформлювали цей документ нещодавно - у 2018 або 2019 роках. На всю процедуру оформлення у них пішло в середньому 34,3 дня. Частка підприємств-юридичних осіб, що мають такий документ, дещо більша - 49%. 37% із них отримали цей документ протягом 2018 - 2019 років, і цей показник близький до фізичних осіб-підприємців. Утім, час, який зайняла процедура оформлення прав власності або оренди на земельну ділянку в підприємств, складає в середньому 87,5 дня.

Рис. 16. Поширеність (%) та тривалість (днів) оформлення прав власності або оренди на земельну ділянку (за розміром бізнесу)

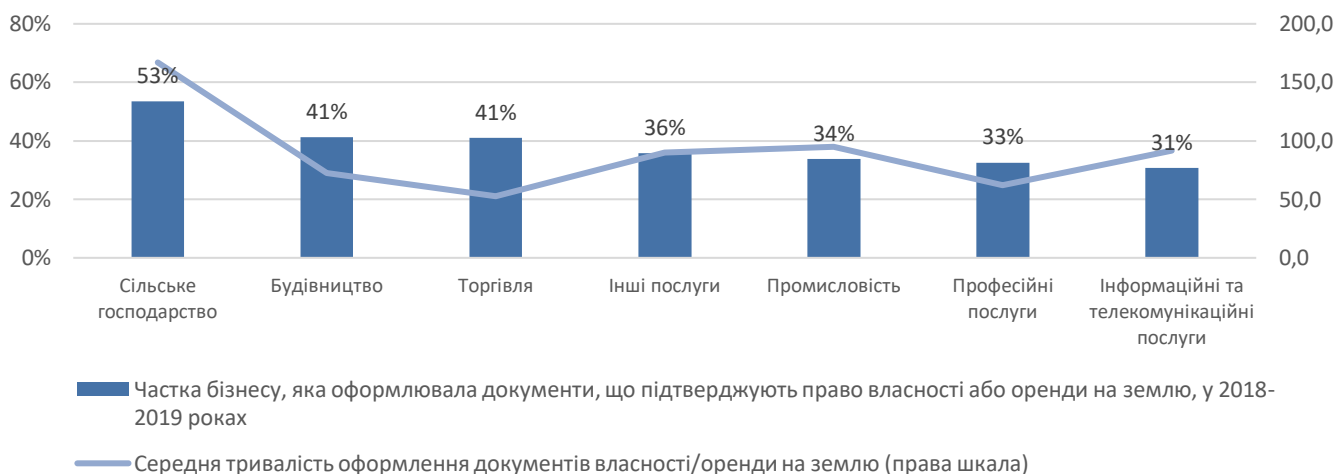


Наявність та оформлення прав власності або оренди за розміром бізнесу. Зі зростанням розміру бізнесу збільшується частка підприємців та фірм, які володіють документом, що посвідчує їхню власність чи оренду земельної ділянки. Так, серед мікробізнесу, що веде діяльність на певній земельній ділянці, цей документ має лише 41% опитаних (38% із них оформили його у 2018 - 2019 роках). Частка підприємців та фірм із цим документом зростає до 61% серед бізнесу малого розміру (35% із них оформлювали його у 2018 - 2019 роках). Для середнього бізнесу ця частка складає вже 77%, причому 41% із них повідомили, що оформлювали право власності або оренди на землю у 2018 - 2019 роках. А серед великих підприємств відсоток тих, що володіють таким документом, найбільший - 82%. 40% із них оформили цей документ у 2018 - 2019 роках.

Підприємці та керівники підприємств, що оформляли право власності або оренди на землю у 2018 або 2019 роках, повідомили, скільки днів в цілому у них зайняла ця процедура. У бізнесу різного розміру на це пішло від 56,9 дня в середньому (у мікропідприємств) аж до 130,1 дня (у підприємств та ФОП із бізнесом середнього розміру).

Наявність та оформлення прав власності або оренди за сектором. Промислові та сільськогосподарські підприємства та ФОП частіше володіють документами, що засвідчують оренду або власність земельної ділянки, ніж бізнес, що працює у сфері послуг. Так, серед опитаного бізнесу, який користується земельною ділянкою, щоб здійснювати свою діяльність, найвищі показники наявності прав власності або оренди на цю ділянку у сфері сільського господарства (66%) та промисловості (60%). Ця частка знижується до 50% для сфери торгівлі і далі до 39% для галузі будівництва. Порівняно невеликі частки опитаних підприємців та фірм володіють такими документами у сферах інформаційних та телекомунікаційних послуг (30%) та професійних послуг (25%), хоча для решти представників сфери послуг відповідний показник вищий - 47%.

Рис. 17. Поширеність (%) та тривалість (днів) оформлення прав власності або оренди на земельну ділянку (за сектором)



Найактивніше протягом 2018 - 2019 років ці документи оформлювали в галузі сільського господарства. Про це повідомили 53% представників цього сектору. До того ж, процедура отримання документів, що засвідчують право власності або оренди на землю, тривала для них найдовше - у середньому 167 днів. Для інших секторів середня тривалість цієї процедури не перевищувала 95 днів, а найкоротшою виявилася для сфери торгівлі: тут від дня подання клопотання до дня отримання підтверджувальних документів для бізнесу минало в середньому 52,6 дня.

4.2.2.2. Оцінка доступності інформації про землю комунальної власності в місті

Відповіді підприємців та керівники фірм різних розмірів, секторів та типів підприємницької діяльності на запитання про те, чи доступна в їхньому місті інформація про наявність земель комунальної власності, які ще не надані в користування та можуть бути використані під забудову або для іншого цільового використання, відрізняються. Особливо варто звернути увагу на частку опитаних у кожній із цих груп, які не змогли відповісти на це запитання, оскільки це відображає рівень поінформованості про таку важливу для ведення бізнесу можливість, як доступність землі у своєму місті.

18% учасників цього опитування повідомили, що в їхньому місті бізнес може отримати інформацію про землю комунальної власності, які можна використати під забудову або для інших цілей, тоді як 35% повідомили, що в їхньому місті така інформація недоступна. Разом із цим, найбільшу частку опитаних – 46% – складають респонденти, які не знають, чи в їхньому місті можна дізнатися таку інформацію. Це показує, що в цілому в Україні майже половина представників бізнесу не знає, чи вони могли б за потреби отримати інформацію про доступність земель комунальної власності для розширення своєї діяльності.

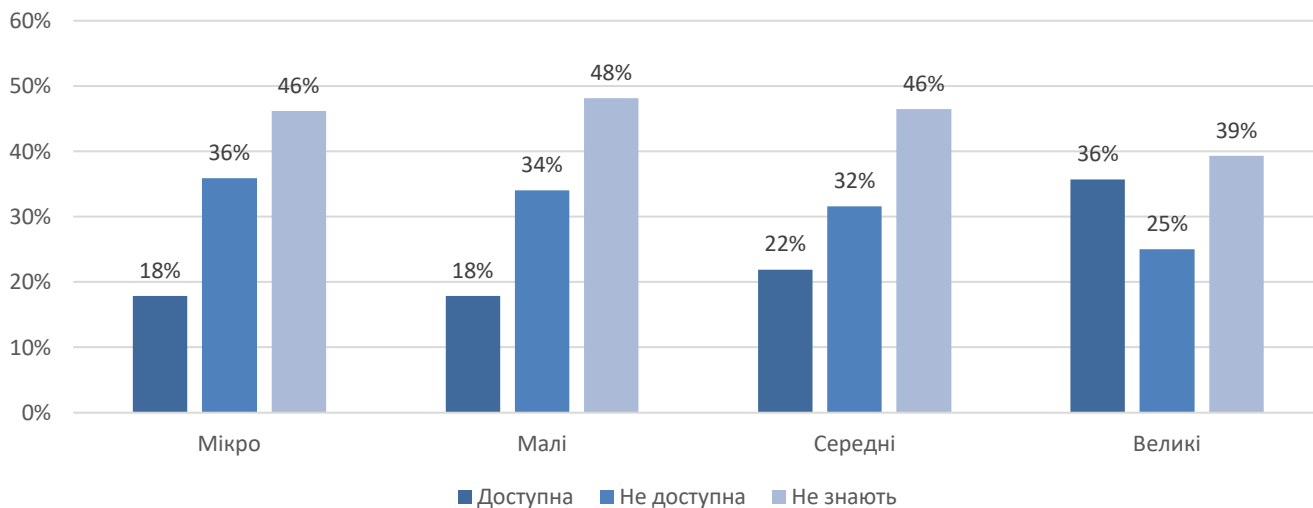
Оцінка доступності інформації про землю за типом підприємницької діяльності.

Керівники підприємств-юридичних осіб та фізичні особи-підприємці приблизно однаково поінформовані про наявність відомостей про доступну землю в їхньому місті. По 18% респондентів у кожній із цих груп повідомили, що в їхньому місті можна отримати інформацію про землю, а частка тих, що не змогли відповісти на це запитання, склала 47% для керівників підприємств та 45% для ФОП.

Оцінка доступності інформації про землю за розміром бізнесу. Великі підприємства найкраще володіють інформацією про те, чи надає їхнє місто відомості про доступну для бізнесу комунальну землю. Лише 39% респондентів, що представляють великий бізнес, не змогли відповісти на це запитання, у той час як для представників бізнесу менших розмірів відповідний показник знаходиться в проміжку від 46% до 48%. Також керівники великих підприємств – це єдина категорія опитаного бізнесу за розміром, де респонденти переважно стверджують, що така інформація доступна в їхньому місті. Тоді як серед мікро-,

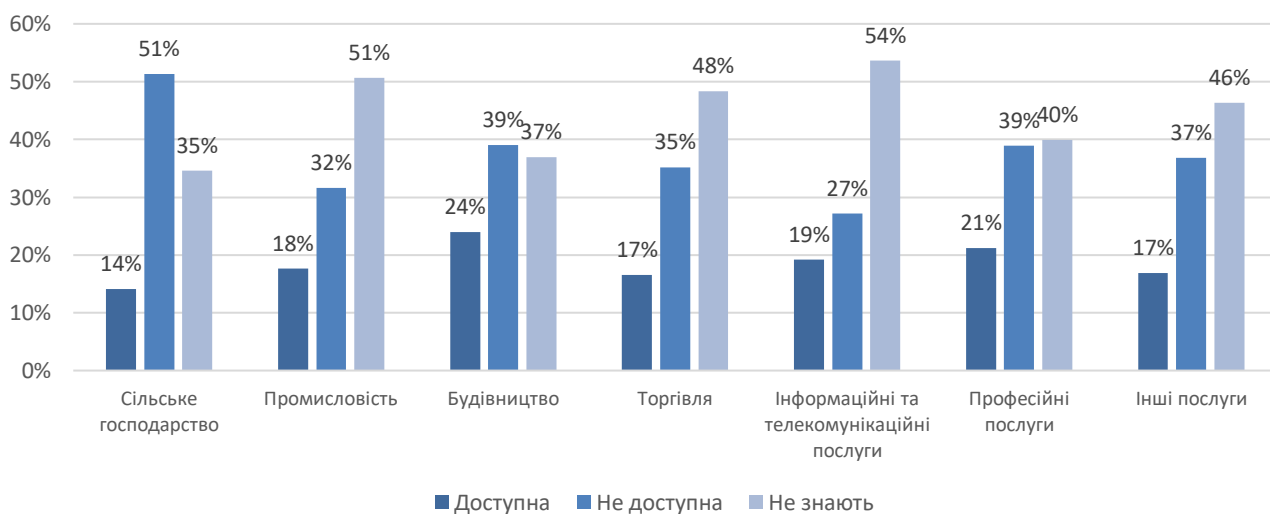
малого та середнього бізнесу переважають твердження, що бізнес не має доступу до цієї інформації, частка керівників великих підприємств, які вважають, що їхнє місто надає таку інформацію (36%), перевищує частку тих, які говорять, що не мають можливості отримати інформацію про доступну комунальну землю (25%).

Рис. 18. Оцінка доступності інформації про наявність комунальної землі (за розміром бізнесу), %



Оцінка доступності інформації про землю за сектором. Бізнес, що працює в галузях сільського господарства та будівництва, краще орієнтується в тому, чи можна в їхньому місті отримати інформацію про комунальну землю, доступну для забудови чи інших цілей, ніж бізнес в інших секторах. Так, серед представників сільськогосподарської сфери відсоток тих, що не змогли дати відповіді на це запитання, складає 35%, а серед представників промисловості – 37%. Це менше ніж у решті секторів, де відповідна частка коливається від 40% у сфері професійних послуг до 54% у сфері інформаційних та телекомунікаційних послуг.

Рис. 19. Оцінка доступності інформації про наявність комунальної землі (за сектором), %



У представників галузей сільського господарства та будівництва протилежні погляди на доступність інформації про вільну комунальну землю. Якщо 24% підприємців та керівників підприємств, що працюють у будівництві, стверджують, що в їхньому місті можна отримати таку інформацію, що є найбільшою часткою порівняно з іншими секторами, то в сільському господарстві, навпаки, ця частка складає лише 14%, що найменше з-поміж інших секторів.

4.2.2.3. Оцінка доступності інформації про муніципальну нерухомість

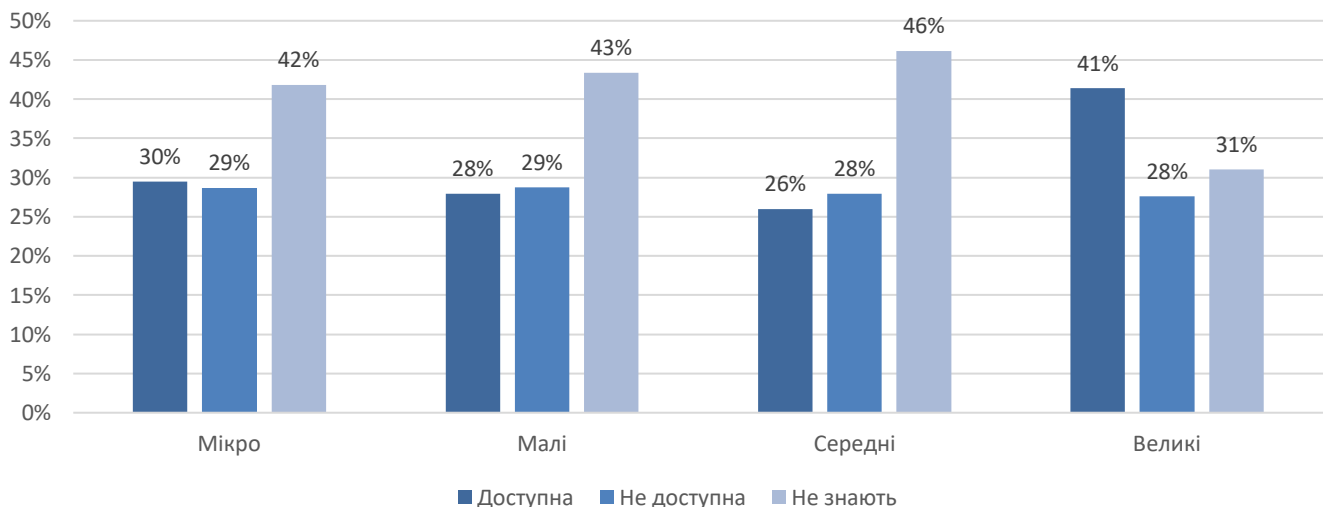
Опитані представники бізнесу також повідомили, чи доступна, наскільки їм відомо, у їхньому місті інформація про муніципальну нерухомість (у тому числі нежитлові приміщення), яка перебуває в оренді або може бути передана в оренду для здійснення підприємницької діяльності. Наявність такої інформації важлива для того, щоб місцевий бізнес був поінформований про можливості для розширення або зміни своєї діяльності, – для чого йому може бути потрібно взяти в оренду приміщення.

Як показало опитування, 42% респондентів – підприємців та керівників фірм – не змогли дати відповіді на це запитання, тобто вони не знають, чи надає їхнє місто інформацію про нерухомість, доступну для оренди. А решта опитаних поділяється на однакові за чисельністю групи щодо своїх оцінок доступності такої інформації: 29% вважають, що в їхньому місті доступна інформація про приміщення, які можна взяти в оренду, а інші 29% вважають, що такої інформації немає в доступі.

Оцінка доступності інформації про муніципальну нерухомість за типом підприємницької діяльності. Фізичні особи-підприємці та керівники підприємств-юридичних осіб в однаковій мірі стверджують, що в їхньому місті доступна інформація про муніципальну нерухомість: таку відповідь дали 30% ФОП та 29% керівників підприємств. Майже тотожні частки опитаних у цих двох групах не змогли відповісти на це запитання: 41% ФОП та 43% керівників підприємств. По 29% опитаних у кожній групі заперечують наявність такої інформації у своєму місті.

Оцінка доступності інформації про муніципальну нерухомість за розміром бізнесу. Як і при оцінці доступності інформації про земельні ділянки в місті, великі підприємства виявляють найкращу поінформованість про те, яку нерухомість у їхньому місті можна взяти в оренду. Лише 31% керівників цих підприємств не зміг відповісти на запитання щодо доступності інформації про муніципальну нерухомість для оренди, тоді як для підприємств менших розмірів відповідна частка склала 42% та більше. Водночас, у цій категорії опитані найчастіше стверджують, що інформація про доступну нерухомість у їхньому місті наявна: таку думку висловив 41% представників великого бізнесу порівняно з 30% мікро-, 28% малого та 26% середнього.

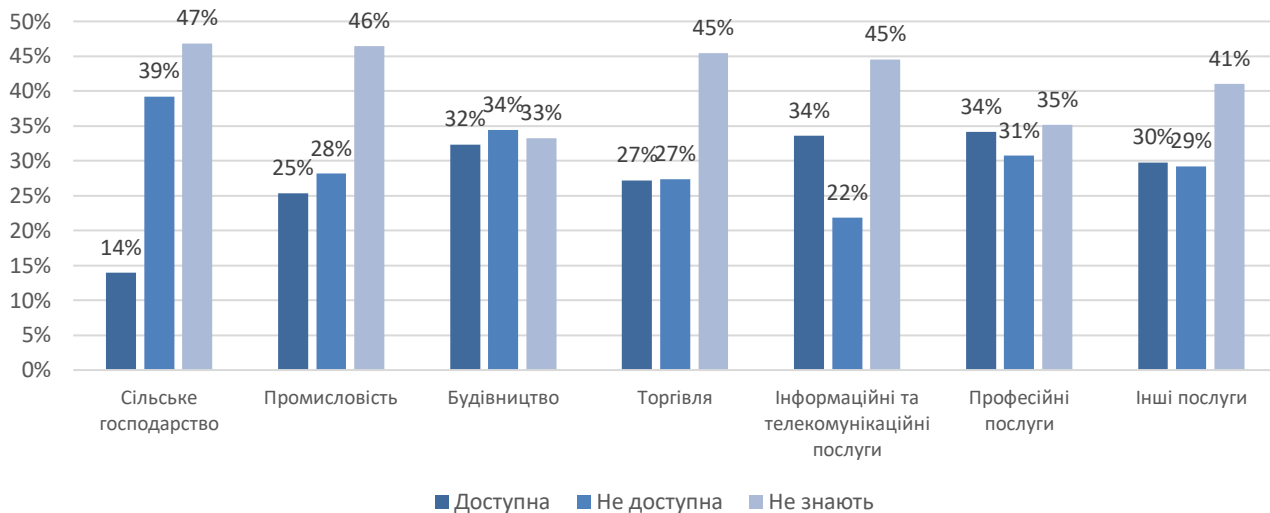
Рис. 20. Оцінка доступності інформації про муніципальну нерухомість для оренди (за розміром бізнесу), %



Оцінка доступності інформації про муніципальну нерухомість за сектором. ФОП та підприємства в галузі будівництва найкраще орієнтуються в тому, чи надає їхнє місто інформацію про муніципальну нерухомість, доступну для оренди. Тільки 33% представників цієї галузі не змогли відповісти на це запитання, що найменше в порівнянні з іншими секторами. У будівництві спостерігається й одна з

найбільших часток опитаних, які дали позитивну відповідь на запитання про те, чи можна знайти інформацію про муніципальну нерухомість у їхньому місті (32%). Найбільше ствердних відповідей було зафіксовано у сферах інформаційних та професійних послуг: по 34% представників обох сфер повідомили, що така інформація доступна.

Рис. 21. Оцінка доступності інформації про муніципальну нерухомість для оренди (за сектором), %



4.2.2.4. Основні результати коротко

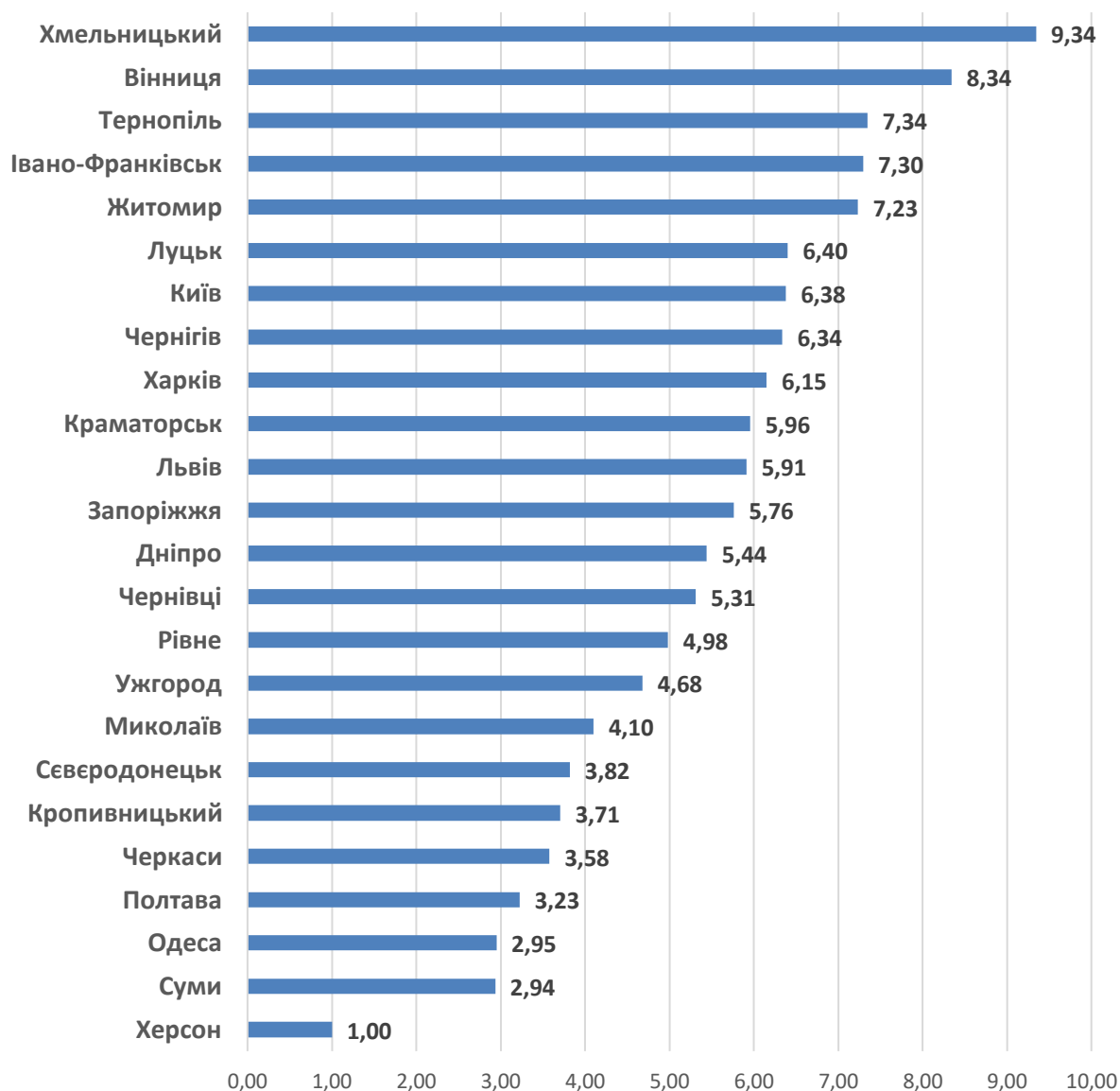
- Процедура отримання документів, що підтверджують право власності на земельну ділянку або оренди цієї ділянки, тривала для бізнесу в середньому більше 72 днів у 2018 - 2019 роках. Найдовшою вона була для сектору сільського господарства, а найкоротшою – для сектору торгівлі.
- Майже половина опитаних не знає, чи в їхньому місті відкрита інформація про землю в комунальній власності, доступну під забудову або для інших цілей. Частка респондентів, які стверджують, що така інформація не доступна в їхньому місті, перевищує частку тих, хто говорить, що вони мають можливість отримати інформацію про доступну землю у своєму місті.
- Частка опитаних вважає, що в їхньому місті інформація про муніципальну нерухомість, яка здається в оренду, є доступною, але частка опитаних, що дотримується протилежної точки зору (така інформація не доступна), – приблизно однакові.

4.3. Компонент 3. Прозорість та відкритість даних

4.3.1. Результати міст

У рамках Компонента (субіндексу) 3 «Прозорість та відкритість даних» лідером є місто Хмельницький, яке отримало 9,34 бала. У групі міст із високими показниками субіндексу також Вінниця (8,34 бала), Тернопіль (7,34), Івано-Франківськ (7,30) та Житомир (7,23). У вказаних містах підприємці найкраще оцінили доступ до інформації про місцевий бюджет, місцеві регуляторні акти та публічні закупівлі. Водночас найгірша ситуація спостерігається у місті Херсоні, яке отримало 1 бал, де найменша частка опитаних вибрали оцінки «добре» та «відмінно» щодо доступності різних видів публічної інформації. Також низькі результати у Черкасах (3,58 бала), Полтаві (3,23), Одесі (2,95) та Сумі (2,94).

Рис. 22. Компонент 3. Прозорість та відкритість даних: результати міст



Лише 10% усіх респондентів оцінили доступ до інформації щодо місцевого бюджету на «добре» та «відмінно». Однак у Хмельницькому такі оцінки вибрали 22,4% респондентів, Чернігові – 16%, Тернополі – 15,5%, Вінниці

– 12,7%, а Харкові – 12,5%. Водночас у Херсоні цей показник становить лише 3,9%, Сумах – 4,1%, Черкасах – 5,3%.

Найкраще доступ до місцевих регуляторних актів оцінили у Вінниці (22%), Хмельницькому (18,7%) та Івано-Франківську (18%). У Херсоні оцінки «добре» та «відмінно» поставили лише 4,7% респондентів, Одесі – 8,8%, Кропивницькому – 9,3%. Всього по Україні цей показник становить 13,9%.

Місто Житомир лідирує за оцінками доступу до інформації про публічні закупівлі – 23,3% респондентів оцінили його на «добре» та «відмінно». У Вінниці та Хмельницькому цей показник становить 22,9%. Найменша частка позитивних оцінок знову в Херсоні (9,1%). Окрім того, показник має низьке значення в Сумах (10,7%) та Одесі (12,1%), при тому, на рівні країни позитивно оцінюють доступ до інформації про закупівлі 17,3% респондентів.

4.3.2. Аналіз окремих складових Компонента 3

4.3.2.1. Оцінка доступності інформації про бюджет, регуляторні акти та закупівлі

Щоб оцінити, наскільки міста відкриті, з точки зору інформації про свої витрати та бюджет, учасники цього опитування оцінювали доступність такої інформації. Зокрема, їх попросили оцінити, наскільки в їхньому місті доступна інформація щодо місцевого бюджету, чи є можливість ознайомитися зі змістом місцевих регуляторних актів та отримати інформацію про публічні закупівлі за рахунок коштів місцевого бюджету та комунальних підприємств. Респонденти оцінили доступність інформації про кожен із цих видів даних у сфері публічної політики за шкалою від 1 до 5, де 1 відповідає незадовільній оцінці, 2 – задовільній, 3 – середній, 4 – добрій, а 5 – відмінній.

Доступність інформації щодо місцевого бюджету оцінили в середньому на 2,3 бала. Зазначимо, що 30% опитаних не змогли дати відповідь на це питання. 21% представників бізнесу вважає доступність цієї інформації незадовільною, 39% – оцінюють її як середню або задовільну, лише 10% респондентів дають доступності інформації щодо місцевого бюджету оцінки «добре» та «відмінно».

Можливість ознайомитися зі змістом місцевих регуляторних актів було оцінено в середньому на 2,5 бала. 29% не змогли дати відповідь на питання. 14% опитаних назвали таку доступність доброю та відмінною, стільки ж опитаних (14%) не задоволені доступністю інформації про зміст місцевих регуляторних актів, 43% -- оцінили доступність такої інформації як середню або задовільну.

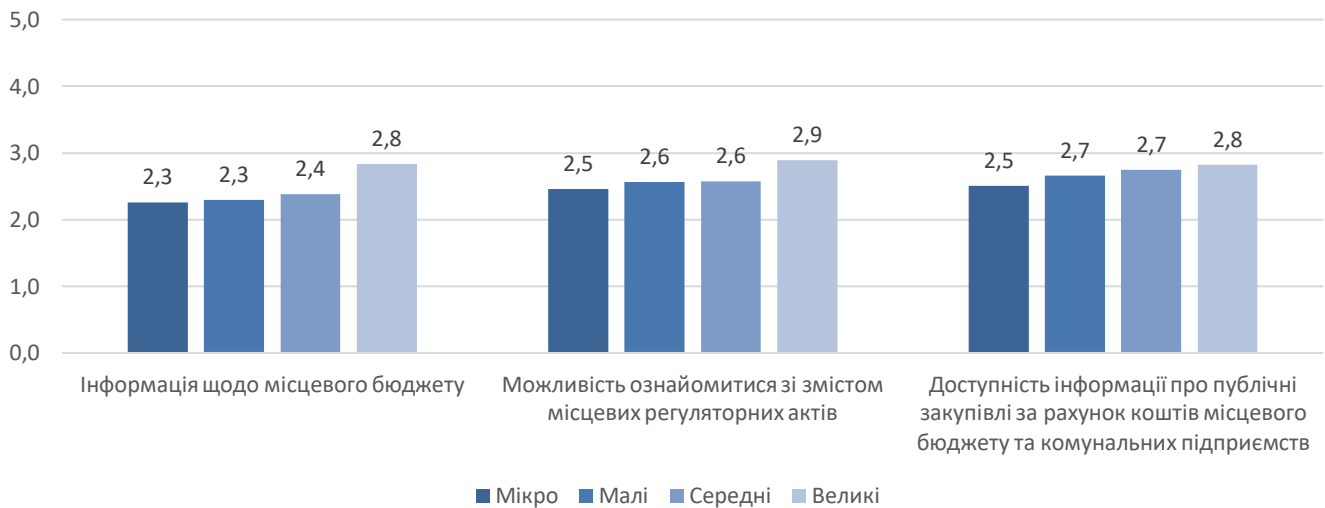
Доступність інформації про публічні закупівлі за рахунок коштів міста респонденти також оцінили в середньому на 2,5 бала. 29% опитаних не змогли дати відповідь на це питання. 17% суб'єктів підприємницької діяльності поставили доступності інформації про закупівлі оцінки «добре» або «відмінно», 15% – не задоволені доступністю інформації про публічні закупівлі за рахунок міста, 39% опитаних оцінили доступність як середню або задовільну.

Оцінка доступності інформації про бюджет, регуляторні акти та закупівлі за типом підприємницької діяльності. Оцінки керівників підприємств-юридичних осіб та ФОП щодо доступності інформації щодо різних видів даних у сфері публічної політики міста практично не відрізняються. ФОП і представники підприємств оцінили доступність інформації щодо місцевого бюджету на 2,3 бала. Оцінки ФОП щодо можливості ознайомитися зі змістом регуляторних актів становить 2,4 бала, а керівників підприємств несуттєво вище -- 2,5 бала. Так само розподілились оцінки доступності інформації про публічні закупівлі міста: 2,4 бала від фізичних осіб-підприємців та 2,5 бала від керівників підприємств.

Оцінка доступності інформації про бюджет, регуляторні акти та закупівлі за розміром бізнесу. Керівники великих підприємств дещо краще оцінюють відкритість даних у їхніх містах, ніж представники бізнесу меншого розміру. Особливо це проявляється в оцінці доступності інформації про

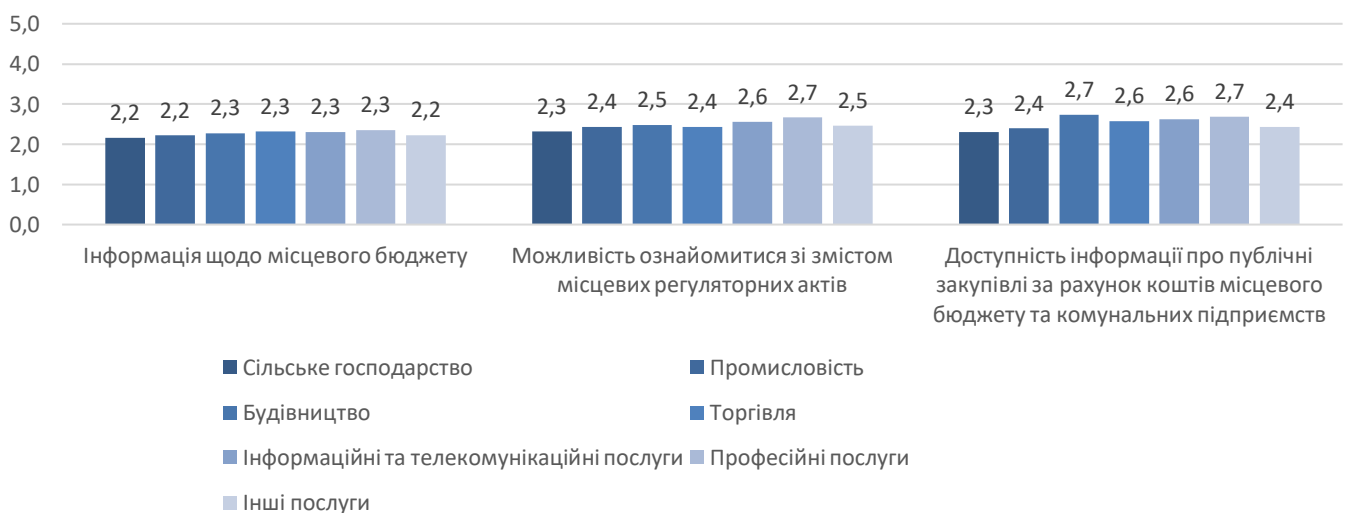
місцевий бюджет, яку респонденти, які представляють великий бізнес, оцінили в середньому на 2,8 бала, тоді як середні оцінки власників та керівників бізнесу меншого розміру становили 2,3 - 2,4 бала. Також представники великих підприємств виявилися краще поінформованими про доступність інформації щодо бюджету, регуляторних актів та публічних закупівель у місті. Лише 10% керівників великого бізнесу не змогли оцінити доступність інформації про зміст місцевих регуляторних актів та про публічні закупівлі, здійснені за кошт міста. Серед респондентів, що представляють мікро-, малий та середній бізнес, ця частка не була меншою ніж 26%. Дещо більше респондентів із групи великих підприємств не змогли відповісти на запитання про доступність інформації щодо місцевого бюджету (21%). Але і ця частка менша ніж серед решти груп за розміром, де вона становить від 29% для мікробізнесу до 35% для бізнесу середнього розміру.

Рис. 23. Середня оцінка доступності інформації про бюджет, регуляторні акти та закупівлі (за розміром бізнесу), бали



Оцінка доступності інформації про бюджет, регуляторні акти та закупівлі за сектором. Між представниками бізнесу, який працює в різних галузях, немає істотних відмінностей у тому, як вони оцінюють доступність інформації, важливої, з точки зору бюджету та публічної політики міста.

Рис. 24. Середня оцінка доступності інформації про бюджет, регуляторні акти та закупівлі (за сектором), бали



Дещо нижчими оцінками в певних питаннях відрізняються підприємці та фірми сільськогосподарської галузі. Вони найнижче (на 2,3 бала в середньому) оцінили можливість ознайомитися зі змістом місцевих

регуляторних актів, у той час як найвищі середні оцінки поставили респонденти зі сфери професійних послуг (2,7). Подібна ситуація склалася в оцінках доступності інформації про закупівлі, здійснені за кошти міста. Агробізнес поставив 2,3 бала, що є найнижчою середньою оцінкою порівняно з іншими секторами, а у сфері професійних послуг та в галузі будівництва оцінки були найвищими - у середньому 2,7 бала. Крім того, ці два сектори (будівництво та професійні послуги) продемонстрували найкращу поінформованість за всіма питаннями, які потрібно було оцінити. Частки респондентів, які не знали, чи доступна в їхньому місті інформація про бюджет, регуляторні акти чи публічні закупівлі, тут найменша.

4.3.2.2. Основні результати коротко

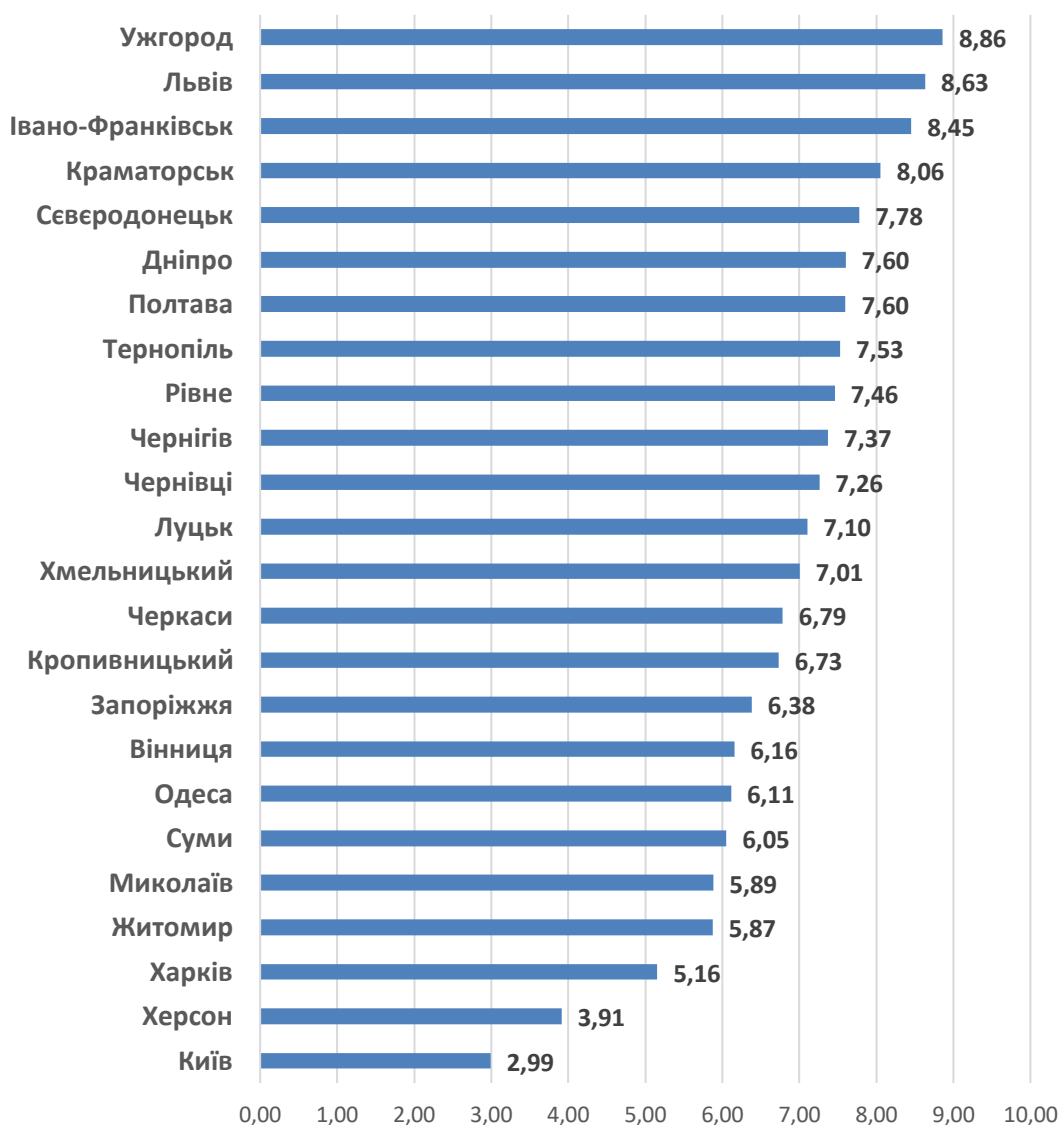
- Респонденти досить низько оцінюють доступність інформації про бюджет, регуляторні акти та публічні закупівлі у своїх містах.
- Доступність інформації про бюджет вони оцінили в середньому на 2,3 бала з 5-ти, а можливість ознайомитися зі змістом місцевих регуляторних актів та з інформацією про публічні закупівлі на 2,5 бала.
- Троє з кожних десяти опитаних не знають, наскільки доступною є ця інформація в їхньому місті.
- Великі підприємства вирізняються кращою поінформованістю про те, чи доступна ця інформація в їхньому місті, та вищими оцінками доступності інформації порівняно з бізнесом меншого розміру.

4.4. Компонент 4. Вартість дотримання законодавства

4.4.1. Результати міст

Відповідно до результатів дослідження найкращі оцінки в рамках Компонента (субіндексу) 4 «Вартість дотримання законодавства» отримали Ужгород (8,86), Львів (8,63), Івано-Франківськ (8,45), Краматорськ (8,06) та Северодонецьк (7,78). Високий результат було забезпечено поєднанням хороших оцінок опитаних щодо витрат часу та коштів на дотримання вимог місцевих регуляторних актів, а також часових витрат на спілкування з інспекторами. Водночас, високі витрати часу та грошей спричинили низькі результати Миколаєва (5,89 бала), Житомира (5,87), Харкова (5,16), Херсона (3,91) та Києва (2,99). У Києві, зокрема, найвищі часові витрати на дотримання місцевих регулювань та спілкування з інспекторами, а також найвищі грошові видатки на дотримання регулювань.

Рис. 25. Компонент 4. Вартість дотримання законодавства: результати міст



У середньому по країні підприємці витрачають майже 4 дні на дотримання місцевих регулювань. Однак у Києві спостерігаються найбільші витрати часу – майже 16 днів. Високі часові витрати також у Миколаєва (7,2 дня), Харкові (6,9), Херсоні (6,7) та Одесі (6,5). У вказаних містах підприємці також витрачають найбільшу частку річного доходу на виконання місцевих регулювань: Херсон (9,7%), Київ (8,4%), Одеса (5,6%), Харків (5,4%) та Миколаїв (5,1%). При тому середній для всіх респондентів показник становить 3,7%.

У Краматорську підприємці витрачають на дотримання місцевих регулювань лише 1,8 дня, Чернівцях – 2,1, Рівному – 2,3, Львові та Івано-Франківську – 2,4, причому найнижчі витрати на дотримання регулювань в Івано-Франківську – 1,8%, Львові – 1,9%, Луцьку – 2,2%, Сумах та Краматорську – 2,3%.

За результатами опитування, інспектори міської влади відвідують суб'єкти господарювання в середньому 0,7 раз на рік. Однак у деяких містах цей показник дещо вищий. Зокрема, у Херсоні та Сумах це в середньому 1 раз на рік, Луцьку, Хмельницькому та Кропивницькому – 0,9 раз. Порівняно з ними в деяких містах перевірки відбуваються майже на півтора - два рази рідше: у Львові та Дніпрі – 0,4 раз, Запоріжжі – 0,5, Києві та Миколаєві – 0,6 раз.

Якщо проаналізувати середні часові витрати, то найдовше з інспекторами від міської влади спілкуються в Києві – 8,2 дня, Запоріжжі – 8 днів, Харкові – 6,8 дня, Житомирі – 6,7 дня та Миколаєві – 6,6 дня, при тому середній показник для країни становить 5 днів. Найменше витрачають часу на спілкування з інспекторами в Ужгороді (3,1 дня), Івано-Франківську (3,6), Северодонецьку (4,1), Хмельницькому (4,2) та Полтаві (4,4).

4.4.2. Аналіз окремих складових Компонента 4

4.4.2.1. Вартість дотримання законодавства в часовому та грошовому вимірі

Підприємці та фірми витрачають час та кошти для того, щоб виконувати вимоги законодавства, яке регулює їхню діяльність. Отримання дозволів та сертифікатів, проходження перевірок, подання звітності та інші адміністративні процеси і процедури не є безкоштовними для бізнесу. Крім фінансових витрат, вони вимагають також витрат робочого часу керівників чи працівників, а це ресурси бізнесу, які він міг би спрямувати на інвестиції та зростання. Тому чим більше коштів та часу витрачають підприємці на адміністративні питання, тим дорожчим для їхнього бізнесу виходить дотримання законодавства.

Щоб виявити, наскільки дорого дотримуватися законодавчих вимог для бізнесу в містах, де було проведено опитування, підприємців та керівників підприємств попросили сказати, скільки днів на рік витрачає їхня фірма або вони як ФОП на дотримання регулювань, які встановлює міська влада щодо сфери діяльності їхнього бізнесу, та скільки відсотків доходу вони витрачають на дотримання цих регулювань.

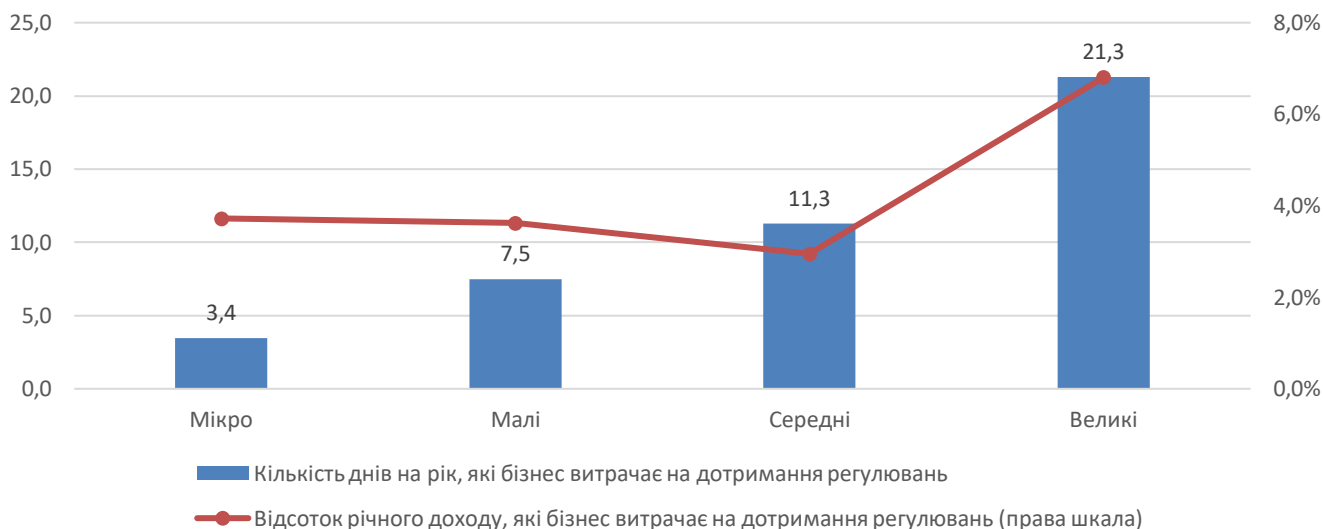
Оскільки метою нашого дослідження є порівняння умов для діяльності бізнесу в містах, респонденти оцінили лише вартість регулювання на рівні міста. Ця вартість (у вимірі часу та відсотків доходу), імовірно, була б більшою, якби представники бізнесу оцінювали вартість дотримання всього законодавства, включно з національним.

Вартість дотримання законодавства за типом підприємницької діяльності. У середньому опитаний бізнес витрачає 4 дні на рік та 3,7% річного доходу на виконання вимог міської влади щодо його сфери діяльності. Дотримання регулювання, з точки зору часу, дещо дорожче для ФОП ніж для підприємств-юридичних осіб, і значно дорожче в грошовому вимірі. ФОП у середньому витрачають 4,4 дня на рік та 6,1% річного доходу на дотримання регулювання на рівні міста, тоді як юридичні особи – 3,8 дня та 2,6% річного доходу.

Вартість дотримання законодавства за розміром бізнесу. Витрати коштів і часу змінюються залежно від розміру бізнесу: вони збільшуються з його зростанням. Якщо мікробізнес витрачає в середньому

3,4 дня на рік, щоб виконувати регуляторні вимоги міської влади, то в бізнесу малого розміру на це йде вже 7,5 дня, а в середнього бізнесу – 11,3 дня. Для великого бізнесу середній обсяг часу, витрачений на дотримання регулювання, встановленого містом, сягає 21,3 дня, тобто більше ніж три повні тижні. Грошова вартість регулювання знаходиться приблизно на однаковому рівні для мікро-, малого та середнього бізнесу, які витрачають від 3% до 3,7% річного доходу на дотримання вимог міської влади, але значно більша для великого бізнесу, якому вона коштує в середньому 6,8% річного доходу.

Рис. 26. Часова (днів) та фінансова (% доходу) вартість дотримання регулювання (за розміром бізнесу)



Вартість дотримання законодавства за сектором. Галузь будівництва відрізняється на фоні інших високою вартістю регулювання у вимірі як часу, так і коштів. Фірми та підприємці цієї галузі повідомили, що витрачають в середньому 6,7 дня на рік та 4,1% річного доходу на дотримання вимог міської влади. Дотримання регулювання також пов'язано з високими фінансовими затратами у сферах торгівлі та послуг (не враховуючи інформаційні та професійні послуги), де на це витрачають більше 4,5% річного доходу. Однак витрати часу в обох галузях відповідають середньому показнику в країні - 4 дні. Найменші витрати як коштів, так і часу на дотримання регулювання були зафіксовані у сферах інформаційних та професійних послуг.

Рис. 27. Часова (днів) та фінансова (% доходу) вартість дотримання регулювання (за сектором)



4.4.2.2. Частота та тривалість проходження перевірок

Перевірки бізнесу на дотримання вимог законодавства також забирають певний час у підприємців та фірм. Щоб оцінити, наскільки ці процедури затратні, у цьому опитуванні респондентам задали запитання про те, як часто їх відвідують інспектори від міської влади та скільки днів їхні фірми або вони як підприємці витрачають на спілкування з інспекторами під час здійснення перевірок.

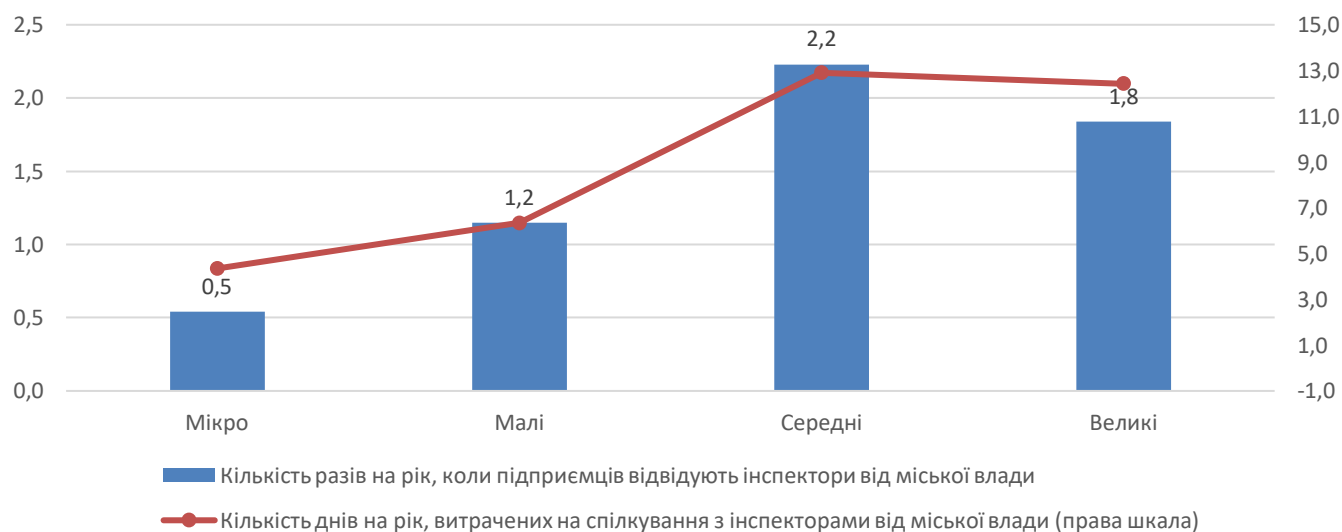
Знову ж таки, оскільки це опитування порівнює умови для здійснення підприємницької діяльності (у тому числі вартість регулювання) у містах, респонденти повідомили лише про частоту та тривалість перевірок, ініційованих міською владою, таких як архітектурно-будівельний контроль, контроль за станом благоустрою та за дотриманням зобов'язань щодо платежів до місцевого бюджету, контроль плати за землю та оренду комунального майна, контроль діяльності громадських вбиралень, стоянок та майданчиків для паркування автомобільного транспорту тощо.

Частота та тривалість перевірок за типом підприємницької діяльності. За повідомленням опитаного бізнесу, кількість перевірок інспекторами міської влади становить менше одного разу на рік (середній показник у всіх містах – 0,7 разу). Проте бізнес, який проходив ці перевірки, витратив на них досить значну кількість часу – у середньому 5,2 дня на рік, що перевищує тривалість робочого тижня.

Якщо ФОП та юридичних осіб міська влада перевіряє з однаковою частотою (для обох цих груп кількість перевірок становить в середньому 0,7 разу на рік), то юридичні особи витрачають більше часу на переговори з інспекторами (у середньому 5,8 дня порівняно з 4,1 дня для ФОП).

Частота та тривалість перевірок за розміром бізнесу. Бізнес середнього розміру найчастіше відвідують із перевітками інспектори міста, і ці перевірки тривають для бізнесу найдовше. За словами представників цієї групи бізнесу, у середньому 2,2 разу на рік у них бувають такі перевірки, і на них вони витрачають в цілому 12,9 дня на рік. Для великих підприємств і частота, і тривалість перевірок дещо зменшується: у середньому по 1,8 разу на рік по 12,4 дня. У мікробізнесу була зафіксована найменша кількість перевірок з боку міської влади (у середньому 0,5 перевірок на рік) та найменша тривалість часу, витрачена на комунікацію з інспекторами в процесі цих перевірок (4,4 дня а рік).

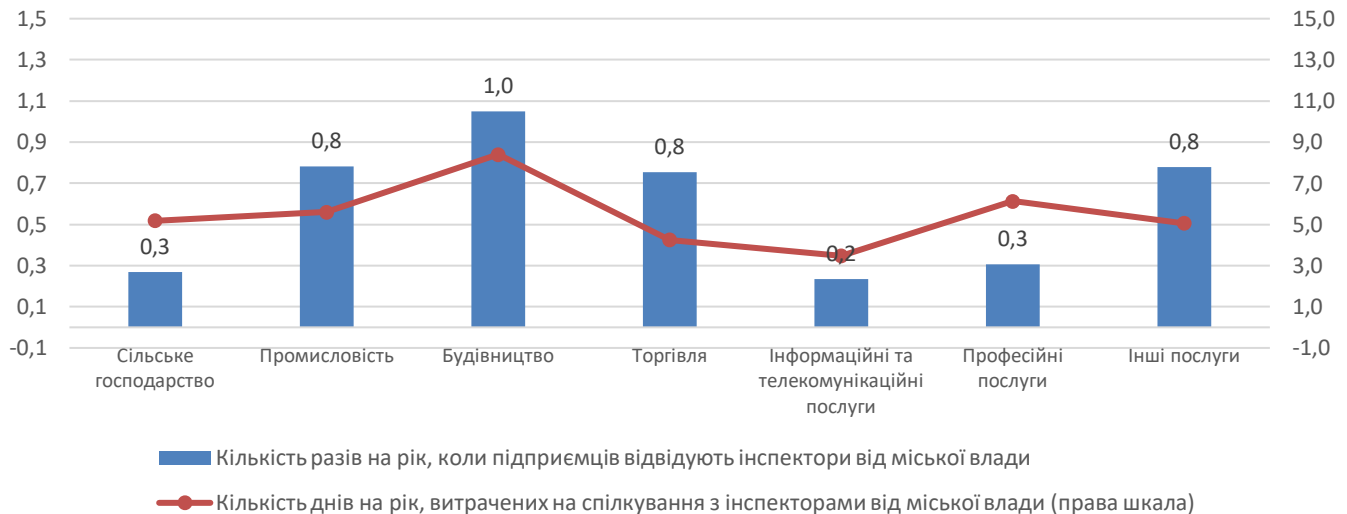
Рис. 28. Частота (разів) та тривалість (днів) інспекторами міської влади (за розміром бізнесу)



Частота та тривалість перевірок за сектором. У галузі будівництва повідомляють про найчастіші та найбільш тривалі перевірки органами нагляду в місті. До підприємців та фірм у цій галузі в середньому раз на рік приходять інспектори від міської влади, на спілкування з якими будівельний бізнес

витрачає в середньому 8,4 дня на рік. Водночас, у сферах інформаційних та телекомунікаційних послуг, професійних послуг та в агросекторі ці перевірки відбуваються найрідше (0,2 - 0,3 раза на рік в середньому). Та тривають вони по-різному для цих галузей: якщо представники сфери інформаційних та телекомунікаційних послуг витрачають на спілкування з інспекторами в середньому 3,5 дня, то для сфери професійних послуг цей час збільшується майже вдвічі до 6,1 дня, а в галузі сільського господарства середня тривалість перевірок близька до середнього значення в країні: вона становить 5,2 дня.

Рис. 29. Частота (разів) та тривалість (днів) інспекторами міської влади (за сектором)



4.4.2.3. Основні результати коротко

- Бізнес витрачає в середньому 4 дні на рік та 3,7% річного доходу на дотримання регулювань, встановлених міською владою щодо сфери його діяльності.
- Зі збільшенням розміру бізнесу зростає і обсяг часу, який він витрачає на дотримання цих регулювань.
- Галузь будівництва характеризується високою вартістю дотримання регулювання порівняно з іншими секторами.
- Інспектори міської влади в середньому менше одного разу на рік відвідують бізнес із метою здійснення перевірок⁹.
- Бізнес, що працює у сфері інформаційних та телекомунікаційних послуг, професійних послуг, а також у сільському господарстві, найрідше проходить такі перевірки.
- У середньому фірми та підприємці, яких відвідували інспектори від міської влади, витратили на спілкування з ними під час проходження перевірок дещо більше ніж 5 днів на рік.

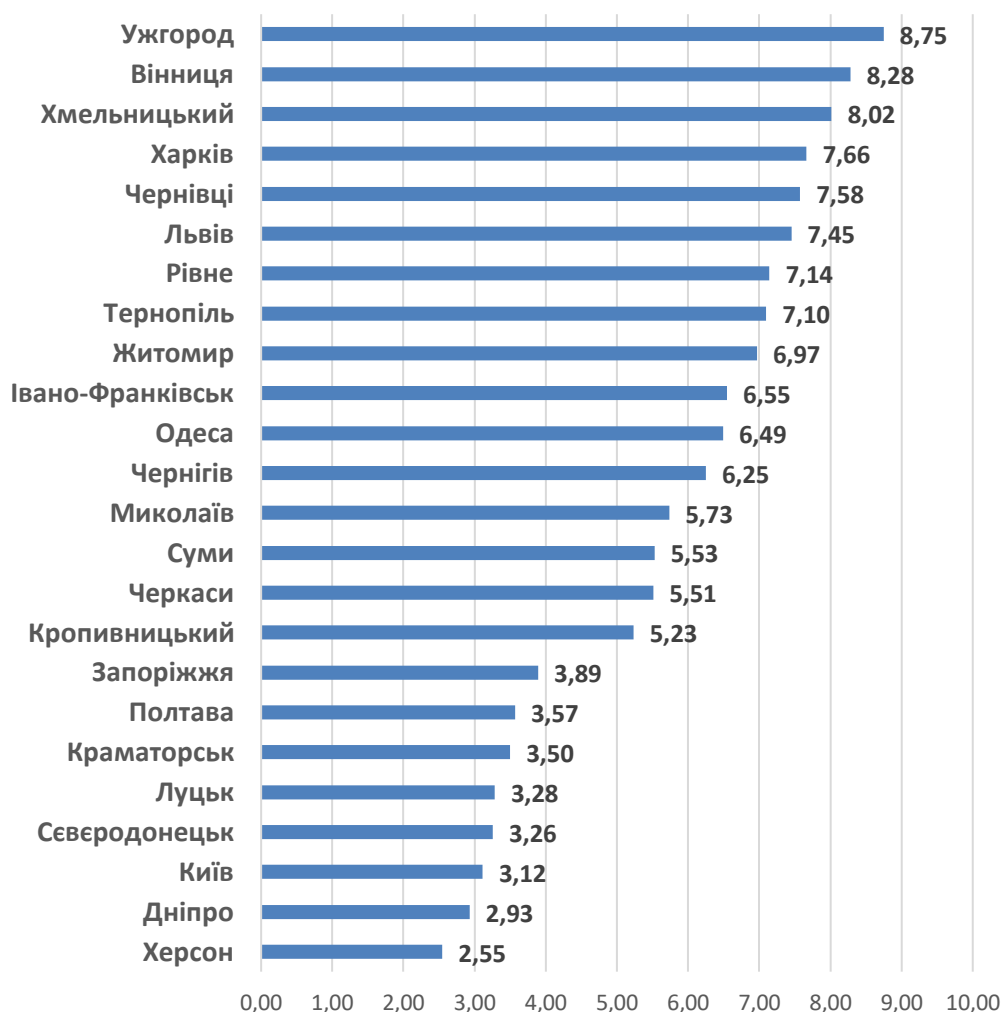
⁹ Респонденти давали відповіді за 2019 рік. У 2019 році втратив чинність мораторій на проведення органами державного нагляду (контролю) планових заходів зі здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1728-19#Text>). Мораторій на перевірки було запроваджено у 2014 році на два роки, у 2016 мораторій було продовжено на 2017 рік, а згодом на 2018 рік (з певними винятками). Наприкінці жовтня 2018 року Державна регуляторна служба України спільно з МЕРТ та за підтримки Офісу ефективного регулювання (BRDO) запустила пілотний модуль системи заходів державного нагляду (контролю) - ІАС ДНК. У системі містяться дані щодо позапланових, планових та комплексних перевірок.

4.5. Компонент 5. Податки та збори¹⁰

4.5.1. Результати міст

Згідно з результатами дослідження найкращі оцінки в рамках Компонента (субіндексу) 5 «Податки та збори» отримали Ужгород (8,75 бала), Вінниця (8,28), Хмельницький (8,02), Харків (7,66), Чернівці (7,58) та Львів (7,45). Високий результат вказаних міст забезпечило поєднання таких факторів, як нижчі витрати на сплату податків, нижчі часові витрати на адміністрування податків та зборів, нижчий рівень обтяжливості місцевих податків та пільги зі сплати місцевих податків та зборів. Водночас найнижчі оцінки отримали Херсон (2,55), Дніпро (2,93), Київ (3,12), Северодонецьк (3,26) та Луцьк (3,28), де підприємці повідомили про високі часові та грошові витрати на сплату податків, негативний вплив місцевих податків та зборів та менше розповсюдження пільг зі сплати цих податків.

Рис. 30. Компонент 5. Податки та збори: результати міст



¹⁰ У цьому дослідженні питання податків та зборів стосувалися лише місцевих податків та зборів. До місцевих податків належать: податок на майно (який складається з плати за землю, податку на нерухоме майно, відмінного від земельної ділянки, транспортного податку); єдиний податок. До місцевих зборів належать: збір за місця для паркування транспортних засобів; туристичний збір (<http://sfs.gov.ua/podatki-ta-zbori/mistsevi-podatki/>)

За результатами опитування, респонденти повідомили, що в середньому витрачають на сплату податків та зборів (включно з ЄСВ) 26,8% річного доходу. Серед міст найвище оцінюють частку таких витрат у Запоріжжі та Краматорську (30,3%), Києві та Херсоні (30,1%), Северодонецьку (30%). Водночас, найнижчі оцінки в респондентів Ужгорода (23,7%), Івано-Франківська (23,8%), Миколаєва (23,9%), Львова (24%) та Рівного (24,4%).

Якщо проаналізувати обтяжливість адміністрування податків та зборів, то в середньому найвищі часові витрати в Полтаві (92 дні), Дніпрі (75 днів), Краматорську (74 дні), Києві (73 дні) та Харкові (66 днів), тоді як середній для країни показник – 59 днів. Найменш обтяжливим є адміністрування податків та зборів у Чернівцях (36 днів), Ужгороді (39 днів), Хмельницькому (40 днів) та Тернополі (44 дні).

Респонденти також оцінили місцеві податки та збори як перешкоду для бізнесу. Для країни в цілому цей показник становить 20,4%. Однак найвищий показник у Херсоні, 28,4%, який посів останню позицію в рамках субіндексу. Місцеві податки та збори також є бар'єром для респондентів Северодонецька (27,4%), Луцька (26,5%), Сум (25,2%) та Хмельницького (23,4%). З іншого боку, податкове навантаження на місцевому рівні є меншою перешкодою в Ужгороді (14,6%), Харкові (14,7%), Вінниці (15,2%), Львові (16,1%) та Чернівцях (16,6%).

Лише 3,6% респондентів повідомили, що отримали пільги зі сплати місцевих податків та зборів упродовж 2018 - 2019 років. Однак ця частка майже вдвічі вища в Хмельницькому з показником 7%. Також отримували пільги 6,4% опитаних у Харкові, 6% в Одесі, 5,9% у Вінниці, 5,1% у Чернігові. З іншого боку, такі пільги були надані лише для 1,5% опитаних у Полтаві, 1,6% у Херсоні, 1,9% у Дніпрі та Миколаєві, 2% у Києві.

4.5.2. Аналіз окремих складових Компонента 5

4.5.2.1. *Обсяг податків та витрати часу на їх сплату*

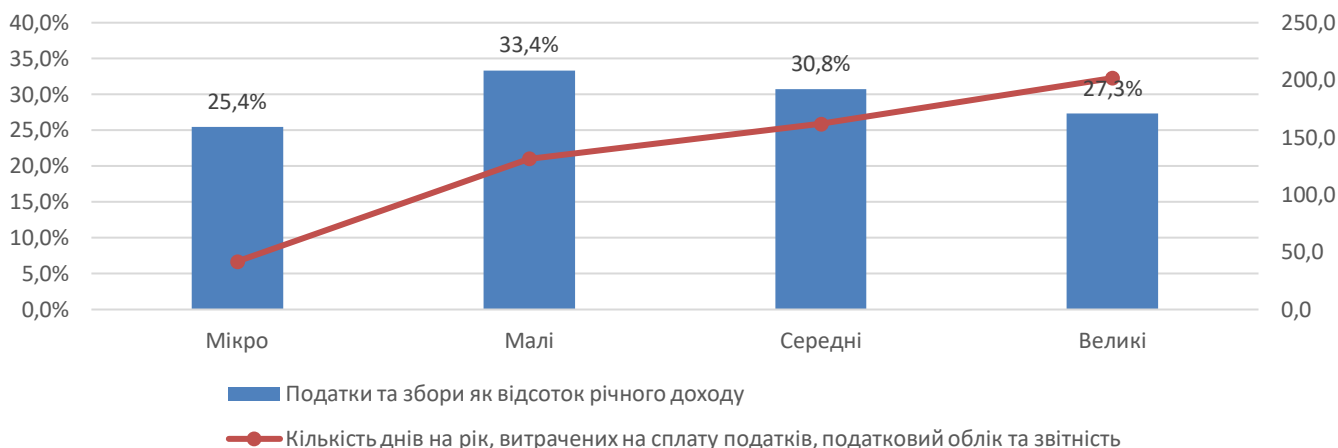
У цьому опитуванні підприємці та керівники фірм серед перешкод для ведення бізнесу найчастіше називали високі податки. Коли учасників опитування попросили оцінити обсяг податків та зборів, які вони сплачують, включаючи єдиний соціальний внесок (ЄСВ), у вимірі частки їхнього річного доходу, середній обсяг цих податків згідно з їхніми відповідями сягнув 26,8%. Та розмір сплачених податків не єдиний фактор, який може перешкоджати у веденні бізнесу. Важливо також те, скільки зусиль та часу бізнесу витрачається на адміністрування податків, тобто збір та обробку даних, ведення податкового обліку, заповнення та подання податкових звітів, а також власне сплату податків. За словами опитаних представників бізнесу, на це в них іде в середньому 58,6 дня на рік. Як обсяг сплачених податків, так і часові затрати на їх адміністрування відрізняються в бізнесу різних розмірів, галузей та організаційних форм.

Обсяг сплачених податків та часові витрати на адміністрування за типом підприємницької діяльності. З точки зору сплати податків, бізнесу в Україні вигідніше бути зареєстрованим як фізична особа-підприємець. ФОП у середньому сплачують податки в розмірі 19,3% свого річного доходу, а всі адміністративні процедури, пов'язані з цим, займають у них в середньому 15,7 дня щороку. У юридичних осіб ситуація складніша: їм не лише доводиться сплачувати більший обсяг податків (у середньому 31,3% річного доходу), а й витрачати набагато більше часу на адміністрування податкових платежів – середня тривалість цієї діяльності для підприємств, які є юридичними особами, складає 90,6 дня.

Обсяг сплачених податків та часові витрати на адміністрування за розміром бізнесу. Найбільше навантаження, з точки зору розміру податкових платежів, припадає на малий та середній бізнес, а з точки зору затрат часу на адміністрування податків – на великий. Так, малий бізнес у середньому віддає 33,4% свого доходу за рік у вигляді податків, а середній – 30,8%. Найменший обсяг податків сплачує мікробізнес, але і для цих фірм та підприємців він складає 25,4% річного доходу. Крім цього, мікропідприємства витрачають набагато менше часу на адміністрування податків порівняно з бізнесом

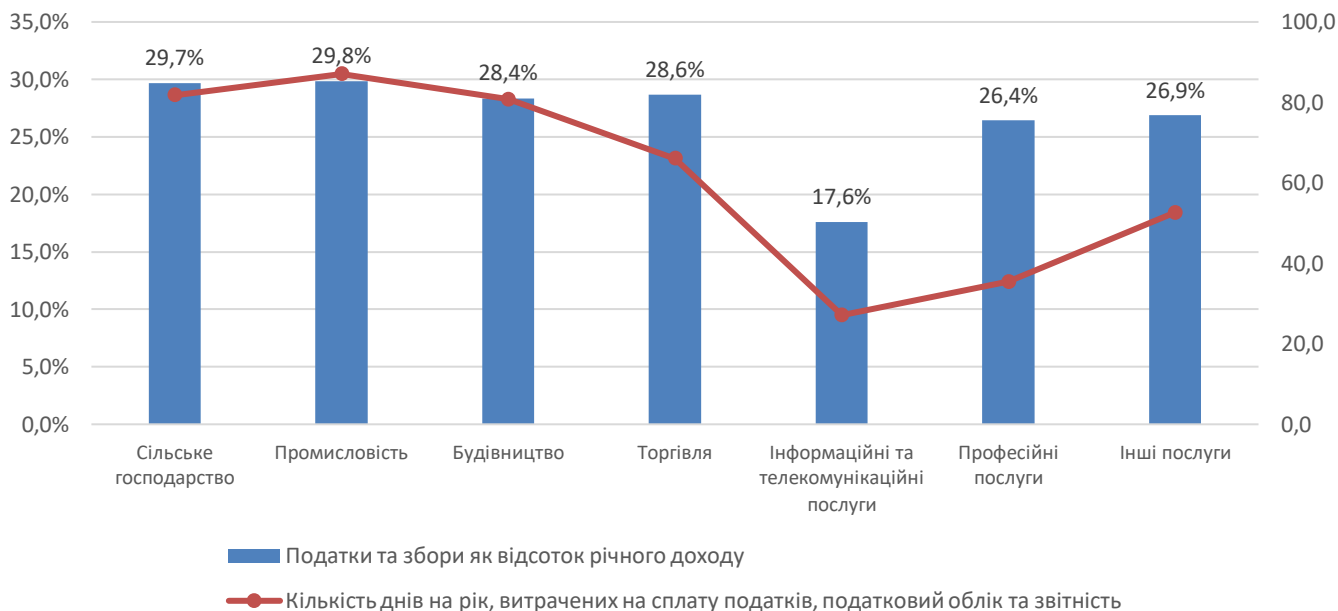
більшого розміру. У середньому одна фірма або підприємець, що належить до мікробізнесу, витрачає на це 41,9 дня на рік. Затрати часу різко збільшуються для малого бізнесу - вони складають у середньому вже 131,5 дня, і доходять до максимуму для великих підприємств, які витрачають на адміністрування податків у середньому 201,7 дня щороку.

Рис. 31. Розмір податків (% річного доходу) та середня кількість днів на рік, витрачена на їх адміністрування (за розміром бізнесу)



Обсяг сплачених податків та часові витрати на адміністрування за сектором. Бізнес, що працює в різних галузях, сплачує близькі за значенням частки свого річного доходу у вигляді податків: приблизно від 26% до 30% річного доходу. Винятком є сфера інформаційних та телекомунікаційних послуг, де бізнес у середньому сплачує менше податків: відповідна частка становить у середньому 17,6% його річного доходу. До того ж, у сферах інформаційних та професійних послуг на адміністрування податків іде найменше часу: тут на це витрачають у середньому 27,1 дня та 35,4 дня на рік відповідно, у той час як для інших галузей цей показник складає від 52,6 дня для сфери послуг, за винятком інформаційних та професійних, до 87,1 дня для сфери промисловості.

Рис. 32. Розмір податків (% річного доходу) та середня кількість днів на рік, витрачена на їх адміністрування (за сектором)



4.5.2.2. Місцеві податки та збори як перешкода для бізнесу

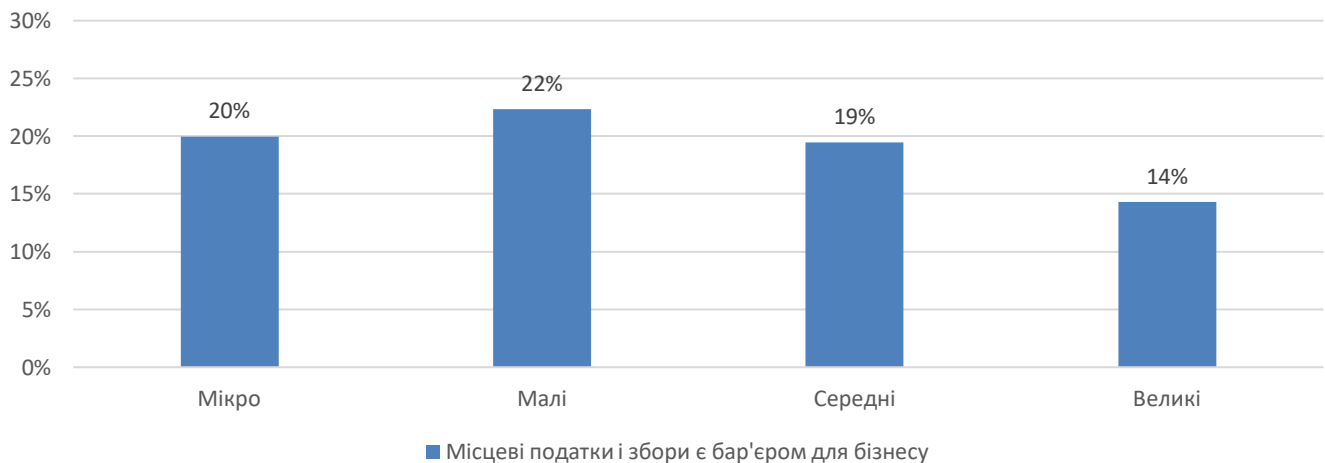
Результати опитування показують, що високі податки – це значна перешкода для опитаного бізнесу. Частина податків та зборів, які сплачує бізнес, припадає на місцеві податки. Для того, щоб виявити, наскільки саме місцеві податки перешкоджають веденню бізнесу, учасникам було запропоновано дати відповідь на питання, чи виступають місцеві податки та збори бар'єром для їхнього бізнесу.

20% опитаних підприємців та керівників фірм сказали, що місцеві податки та збори є бар'єром для їхнього бізнесу. Для порівняння, 34% опитаних назвали високі податки в цілому перешкодою для своєї діяльності, з чого можна зробити висновок, що податки загалом, включно з податками на державному рівні, у більшій мірі обтяжують бізнес, ніж окремо взяті місцеві податки та збори.

Вплив місцевих податків та зборів як перешкоди на бізнес за типом підприємницької діяльності. ФОП та підприємства-юридичні особи однаково відчують вплив місцевих податків та зборів як перешкоди для свого бізнесу. Їх назвали перешкодою 22% фізичних осіб-підприємців та 20% керівників підприємств-юридичних осіб.

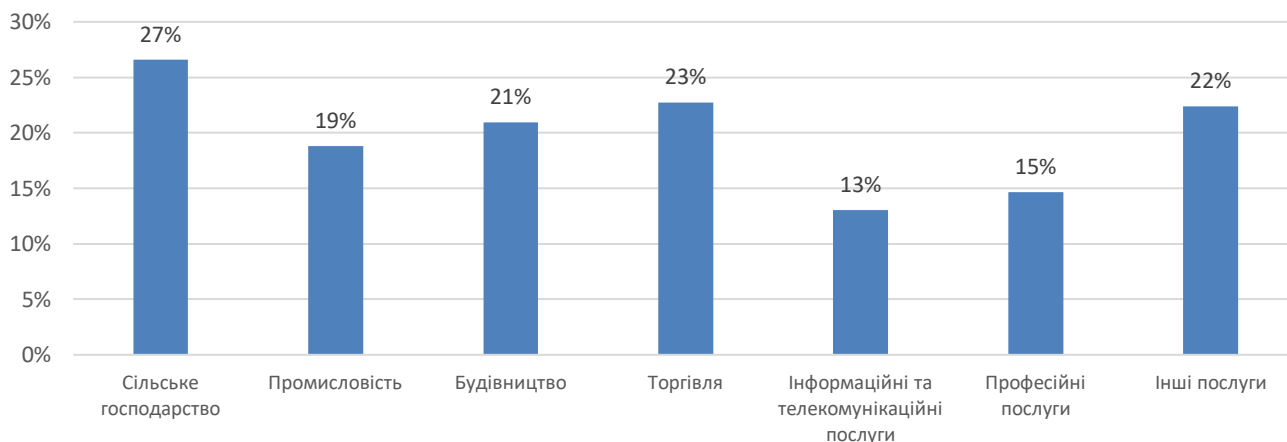
Вплив місцевих податків та зборів як перешкоди на бізнес за розміром. Бізнес малого розміру відносно частіше повідомляє про те, що місцеві податки та збори перешкоджають його діяльності: відповідна частка опитаних у цій групі складає 22%. Найменше податки та збори перешкоджають великим підприємствам: на цю перешкоду скаржаться 14% їхніх керівників.

Рис. 33. Частка бізнесу, яка назвала місцеві податки та збори бар'єром для своєї діяльності (за розміром бізнесу), %



Вплив місцевих податків та зборів як перешкоди на бізнес за сектором. Сільськогосподарський сектор у більшій мірі порівняно з іншими галузями називає місцеві податки і збори бар'єром. Таку думку висловили 27% представників цього сектору. З іншого боку, у сферах інформаційних та професійних послуг спостерігаються найменші частки опитаних, яким перешкоджають місцеві податки: вони складають 13% та 15%. Варто зазначити, що у сфері послуг загалом, за винятком цих двох сфер, досить значна частка бізнесу назвала місцеві податки перешкодою - 22%.

Рис. 34. Частка бізнесу, яка назвала місцеві податки та збори бар'єром для своєї діяльності (за сектором), %



4.5.2.3. Поширеність податкових пільг

Щоб визначити, наскільки поширеними є пільги зі сплати податків та зборів на місцевому рівні, респондентам цього опитування було запропоновано вказати, чи отримували вони такі пільги у 2018 - 2019 роках. Лише біля 4% представників бізнесу в містах, де проходило опитування, вказали, що отримували такі пільги.

Поширеність пільг зі сплати місцевих податків за типом підприємницької діяльності. Фізичні особи-підприємці дещо частіше від підприємств-юридичних осіб отримують пільги, коли сплачують місцеві податки. Про отримання таких пільг протягом 2018 - 2019 років повідомили 5% ФОП у порівнянні з 3% юридичних осіб.

Рис. 35. Поширеність пільг зі сплати місцевих податків та зборів (за розміром бізнесу), %



Поширеність пільг зі сплати місцевих податків за розміром бізнесу. Бізнес середнього та великого розміру дещо частіше отримує пільги, що знижують обсяг його місцевих податків, ніж мікро- та малий. Якщо 6% представників середнього бізнесу та 7% великого повідомили про те, що у 2018 - 2019 роках отримували такі пільги, то серед малого та мікробізнесу ці частки менші - 4% та 3% відповідно.

Рис. 36. Поширеність пільг зі сплати місцевих податків та зборів (за сектором), %



Поширеність пільг зі сплати місцевих податків за сектором. Між суб'єктами підприємницької діяльності різних секторів не спостерігається суттєвих відмінностей у тому, чи отримували вони пільги при сплаті місцевих податків. У галузі сільського господарства про це повідомляли дещо частіше, а у сфері професійних послуг, навпаки, відносно рідше, але різниця між секторами в цьому питанні невелика і статистично незначуща.

4.5.2.4. Основні результати коротко

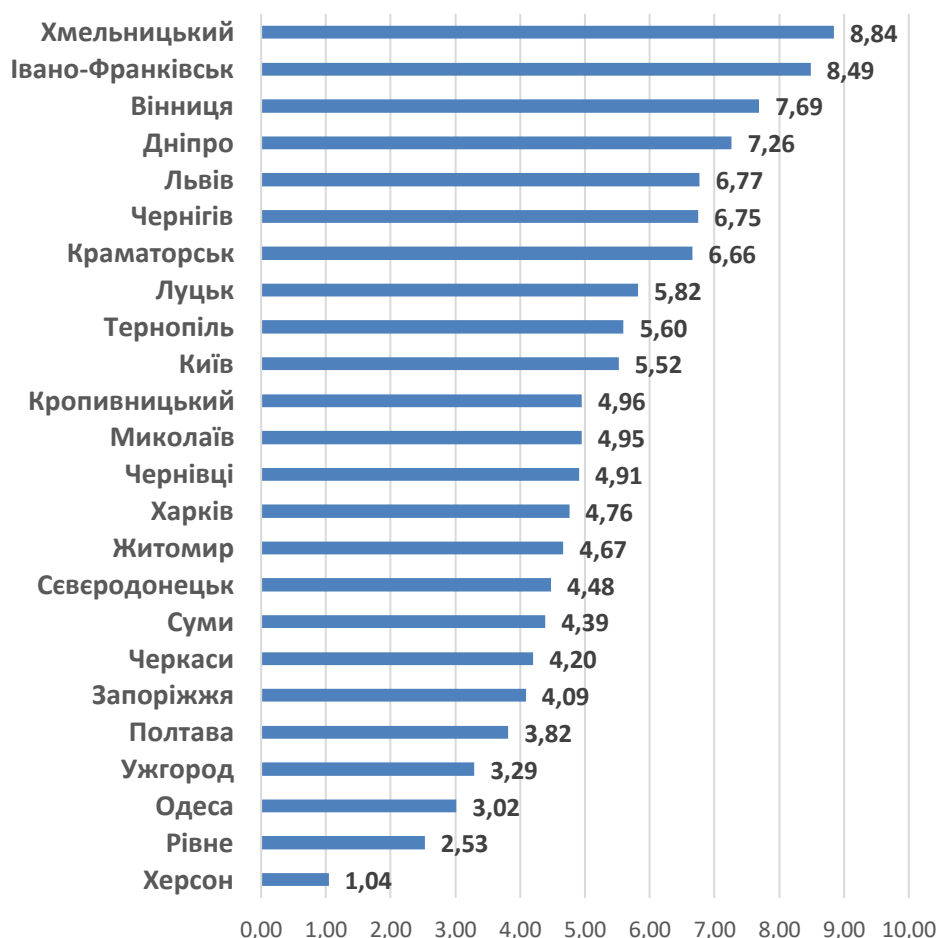
- У середньому, опитаний бізнес сплачує 26,8% свого річного доходу у вигляді податків.
- На адміністрування податків (сплата податків, податковий облік, податкова звітність тощо) бізнес витрачає в середньому 58,6 дня на рік.
- Обсяг сплачених податків як частки річного доходу є більшим у малих та середніх суб'єктів підприємницької діяльності порівняно з міро- та великими.
- Великий бізнес витрачає найбільше часу на адміністрування податків - у середньому більше 200 днів на рік. Однак при перерахуванні на одного працівника навантаження є більшим для підприємств (ФОП) меншого розміру.
- Підприємства, які є юридичними особами, сплачують більше податків у перерахунку на річний дохід та витрачають на це більше часу, ніж фізичні особи-підприємці.
- Місцеві податки і збори виступають бар'єром для 20% опитаного бізнесу загалом і дещо в більшій мірі для бізнесу малого розміру, який працевлаштовує від 11 до 50 працівників.
- Майже 4% бізнесу отримували пільги зі сплати місцевих податків протягом двох попередніх років.

4.6. Компонент 6. Неформальні платежі та корупція

4.6.1. Результати міст

Згідно з результатами дослідження найкращі оцінки в рамках Компонента (субіндексу) 6 «Неформальні платежі та корупція» отримали Хмельницький (8,84 бала), Івано-Франківськ (8,49), Вінниця (7,69) та Дніпро (7,26). Саме в цих містах поєдналися такі фактори, як низький рівень неформальних платежів та високий рівень обізнаності підприємців про наявні антикорупційні заходи. Водночас, найбільші проблеми з рівнем корупції та антикорупційними заходами на міському рівні в Херсоні, який отримав лише 1,04 бала. Також у групі міст із низькими оцінками Рівне (2,53 бала), Одеса (3,02) та Ужгород (3,29).

Рис. 37. Компонент 6. Неформальні платежі та корупція: результати міст



Зокрема, у рамках виміру 1 «Хабарі/подарунки» найбільша частка респондентів повідомила про ситуації, пов'язані з «неофіційними платежами» (при спілкуванні з представниками міської влади з будь-яких питань ведення бізнесу впродовж 2018 - 2019 років), в Одесі (14,0%), Херсоні (13,9%), Рівному (11,5%), Ужгороді (11,3%) та Запоріжжі (11,1%). Водночас, найменш часто такі корупційні ситуації траплялися в Івано-Франківську (6,5%), Краматорську (7,3%), Хмельницькому (7,6%) та Чернігові (7,6%), при тому в загальному по Україні мали справу з хабарами 9,9% респондентів.

Якщо проаналізувати боротьбу з корупцією (вимір 2), то в загальному по Україні лише 31,8% респондентів знають про впровадження міською владою конкретних антикорупційних заходів (відкритий бюджет, електронна приймальня, антикорупційна міська програма). Зокрема, у Вінниці 44,9% респондентам відомо

про такі антикорупційні заходи. Окрім того, високий рівень обізнаності з такими заходами в Хмельницькому (42,5%), Дніпрі (40,9%), Львові (39,1%) та Івано-Франківську (37,7%). Водночас, найменш відомо про такі заходи підприємцям Херсона (23,6%), Рівного (23,6%), Полтави (24,4%), Северодонецька (25,9%) та Ужгорода (26,7%).

4.6.2. Аналіз окремих складових Компонента 6

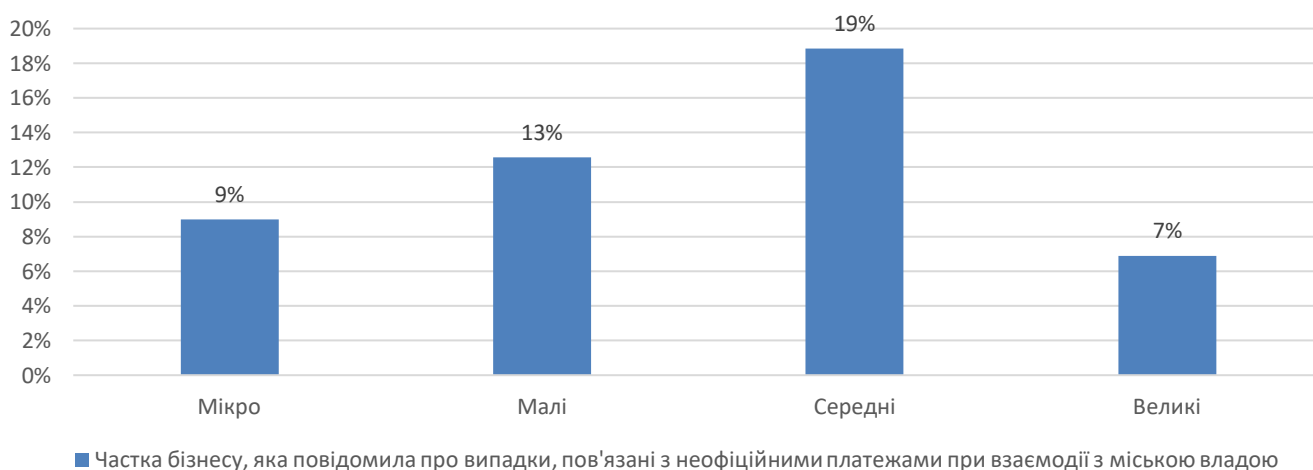
4.6.2.1. Поширеність неофіційних платежів

Неофіційні платежі від бізнесу до чиновників – це один із проявів корупції, який ставить бізнес у нерівне становище з конкурентами та дозволяє особам із владними повноваженнями незаконно збагачуватися за рахунок послуг, які вони надають підприємцям, використовуючи службове становище. У цьому опитуванні представникам бізнесу було запропоновано описати свій досвід, пов'язаний із неофіційними платежами. Оскільки в цьому дослідженні аналізуються умови ведення для бізнесу на рівні міста, запитання стосувалися лише неофіційних витрат при взаємодії з представниками міської влади. Респондентів попросили, по-перше, сказати, чи вони опинялися в ситуаціях, пов'язаних із неофіційними платежами при взаємодії з міською владою з будь-яких питань ведення бізнесу, та, по-друге, як саме виглядала ця ситуація: від кого надходила ініціатива здійснення неофіційних платежів та чи було здійснено платіж.

Поширеність неофіційних платежів за типом підприємницької діяльності. 10% представників опитаного бізнесу вказали, що в них виникали ситуації, пов'язані з неофіційними платежами при взаємодії з міською владою. При цьому керівники підприємств, зареєстрованих як юридичні особи, опинялися в таких ситуаціях дещо частіше (відповідна частка складає 11%) ніж фізичні особи-підприємці, серед яких ця частка дорівнює 8%.

Поширеність неофіційних платежів за розміром бізнесу. Частка опитаних, що повідомляють про ситуації, пов'язані з неофіційними платежами при взаємодії з міською владою, зростає зі збільшенням розмірів бізнесу від мікро- до середнього, але різко зменшується для великих підприємств. Так, якщо серед представників мікробізнесу 9% повідомили про такий досвід, то серед бізнесу малого розміру ця частка збільшується до 13%, а для середнього бізнесу – до 19%. Проте для великих підприємств ця частка суттєво зменшується: 7% його керівників мали такий досвід.

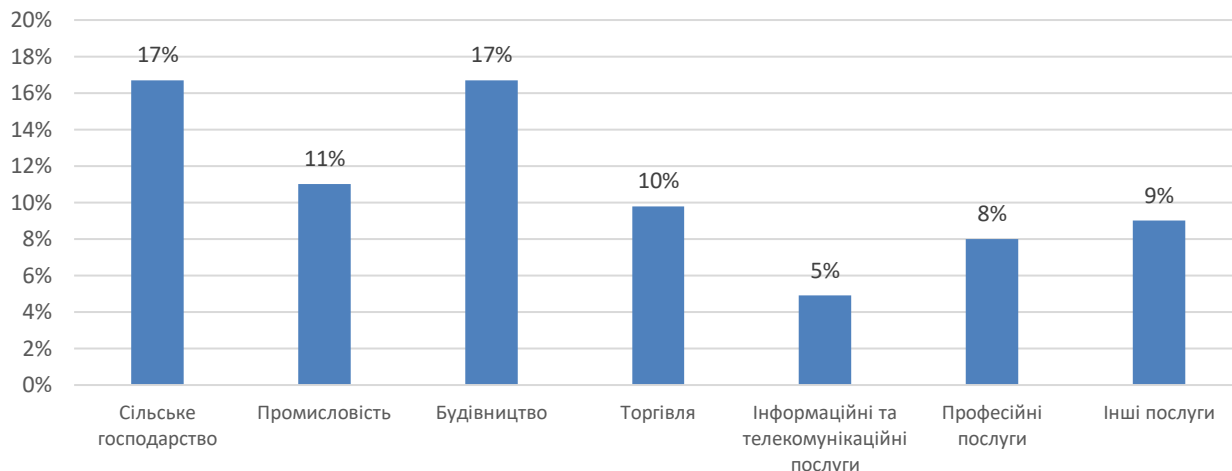
Рис. 38. Частка бізнесу, яка повідомила про випадки, пов'язані з неофіційними платежами при взаємодії з міською владою (за розміром бізнесу), %



Поширеність неофіційних платежів за сектором. Між бізнесом різних галузей спостерігаються помітні відмінності в тому, наскільки часто вони зіштовхувалися з ситуаціями, пов'язаними з неофіційними витратами при взаємодії з місцевою владою. Найчастіше про такий досвід повідомляють у галузях сільського

господарства та будівництва – по 27% респондентів (це з високим рівнем дохідності та тінізації одночасно). Натомість у сфері послуг ці ситуації найменш розповсюджені. Особливо це стосується сфери інформаційних та телекомунікаційних послуг, де про досвід, пов'язаний із неофіційними платежами, повідомили 5% опитаних.

Рис. 39. Частка бізнесу, яка повідомила про випадки, пов'язані з неофіційними платежами при взаємодії з міською владою (за сектором), %



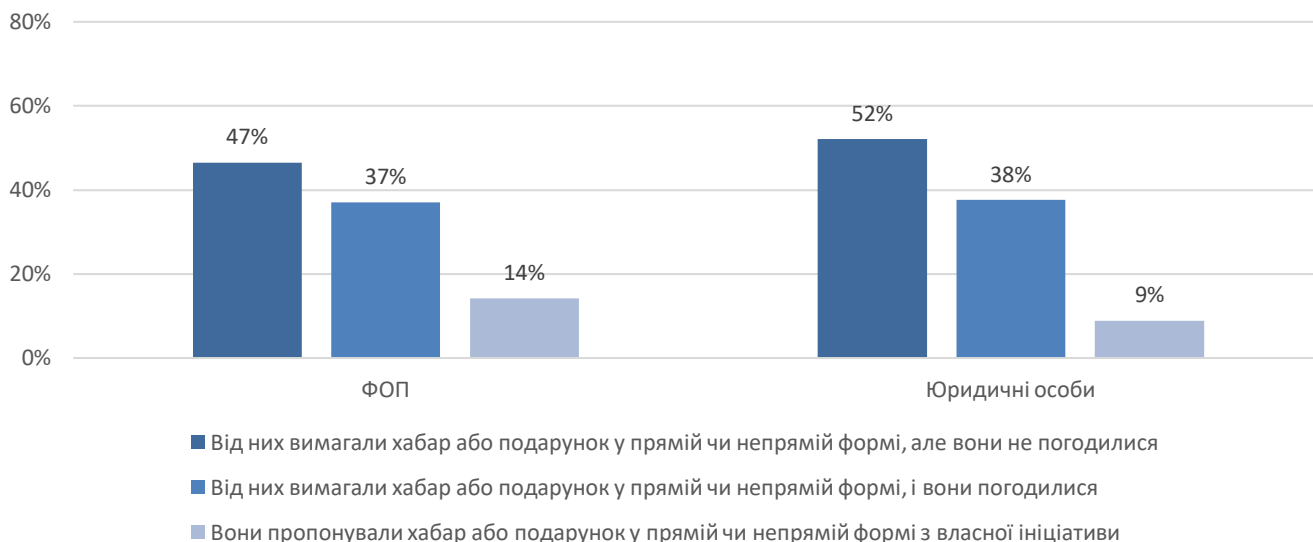
4.6.2.2. Сценарії здійснення та вимагання неофіційних платежів

Ситуації, у яких при взаємодії підприємців та керівників бізнесу з міською владою може постати питання неофіційних платежів, можуть відбуватися кількома способами. Насамперед, з ініціативою щодо такого платежу може виступити або бізнес, пропонуючи платіж, або представник міської влади, вимагаючи або натякаючи на необхідність такого платежу. Цей платіж може мати вигляд хабара в грошовій сумі або подарунка. А якщо представники міської влади вимагають у бізнесу заплатити неформально, то ця ситуація може завершитись тим, що бізнес виконує цю вимогу або ні. Тому в цьому опитуванні підприємцям та керівникам фірм, які повідомили, що мали досвід ситуацій, пов'язаних із неофіційними платежами при взаємодії з міською владою, запропонували вказати, за яким саме сценарієм розвивалися події.

Найпоширеніший із них – коли від респондентів вимагали хабар або подарунок, але вони на це не погодилися. Так склалася ситуація в 51% опитаних, що мали досвід, пов'язаний із такими неофіційними платежами. Рідше представники бізнесу повідомляли про те, що в них вимагали хабар або подарунок у прямій чи непрямій формі і вони погодилися на це. Таку відповідь дали 37%, ще 10% сказали, що вони пропонували хабар або подарунок у прямій чи непрямій формі з власної ініціативи. Варто розуміти, що дві останні відповіді найбільш вражаючі, оскільки тут бізнес зізнається в залученні до недобросовісного та протиправного діяння. Адже частина опитаних могла не вказати на такі ситуації, і тому відповідні показники можуть бути заниженими. Ще 28% респондентів, що повідомили про ситуації, пов'язані з неофіційними платежами, не вказали, хто саме виступав з ініціативою щодо хабара або подарунка і чи був здійснений такий платіж.

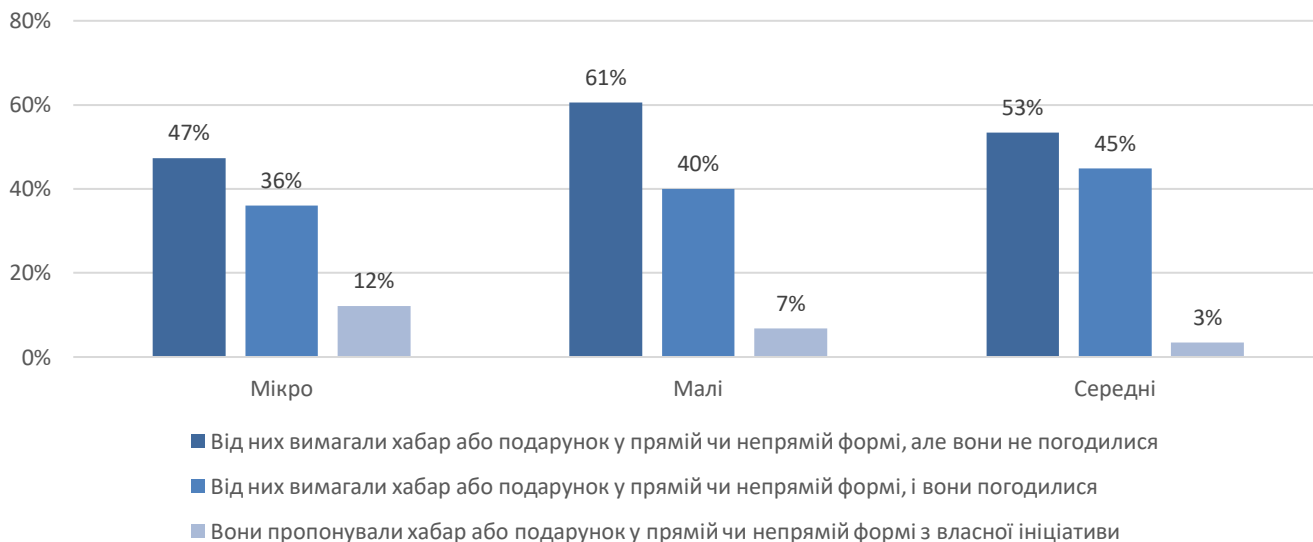
Сценарії здійснення та вимагання неофіційних платежів за типом підприємницької діяльності. Керівники підприємств-юридичних осіб та ФОП практично однаково часто повідомляють про ситуації, у яких у них вимагали неофіційні платежі, і про те, що вони їх заплатили. Юридичні особи дещо частіше від фізичних розповідають про те, що не давали хабарів, хоча від них цього вимагали представники міської влади. Про це повідомили 52% керівників підприємств-юридичних осіб порівняно з 47% ФОП. А ФОП, у свою чергу, частіше говорили про те, що самі пропонували хабарі. Про це повідомили 14% із них порівняно з 9% представників юридичних осіб.

Рис. 40. Сценарії здійснення та вимагання неофіційних платежів (за типом підприємницької діяльності), %



Сценарії здійснення та вимагання неофіційних платежів за розміром бізнесу. Зі збільшенням розміру бізнесу зростає частка опитаних, які повідомляють про те, що здійснювали неофіційні платежі на вимогу представників міської влади. Тоді як серед підприємців та керівників фірм, що представляють мікробізнес, відповідна частка становить 36%, то для малого бізнесу вона зростає до 40%, а для середнього – до 45%¹¹. Разом із тим, частка осіб, що самі ініціювали неформальні платежі, зменшується: для респондентів із числа мікробізнесу вона становить 12%, малого – 7%, а середнього – лише 3%.

Рис. 41. Сценарії здійснення та вимагання неофіційних платежів (за розміром бізнесу), %



Сценарії здійснення та вимагання неофіційних платежів за сектором. Сфера послуг виділяється на фоні інших галузей найменшими частками опитаних, від яких вимагали неофіційні платежі. Особливо варто зазначити сфери професійних та інформаційних та телекомунікаційних послуг, де частки опитаних, які повідомили про сплату хабара на вимогу представників міської влади, найнижчі - 15% та 13%. З іншого боку, представники агросектору та сфери будівництва частіше за інших опитаних повідомляли як про

¹¹ Кількість представників великих підприємств, що відповіли на це запитання, недостатня для статистичних порівнянь.

те, що не платили, так і про те, що платили хабарі, коли їм висували таку вимогу. Крім цього, у агросекторі зафіксована найвища частка опитаних серед тих, що мали досвід, пов'язаний із неофіційними платежами, які пропонували такі платежі з власної ініціативи (23%).

Рис. 42. Сценарії здійснення та вимагання неофіційних платежів (за сектором), %



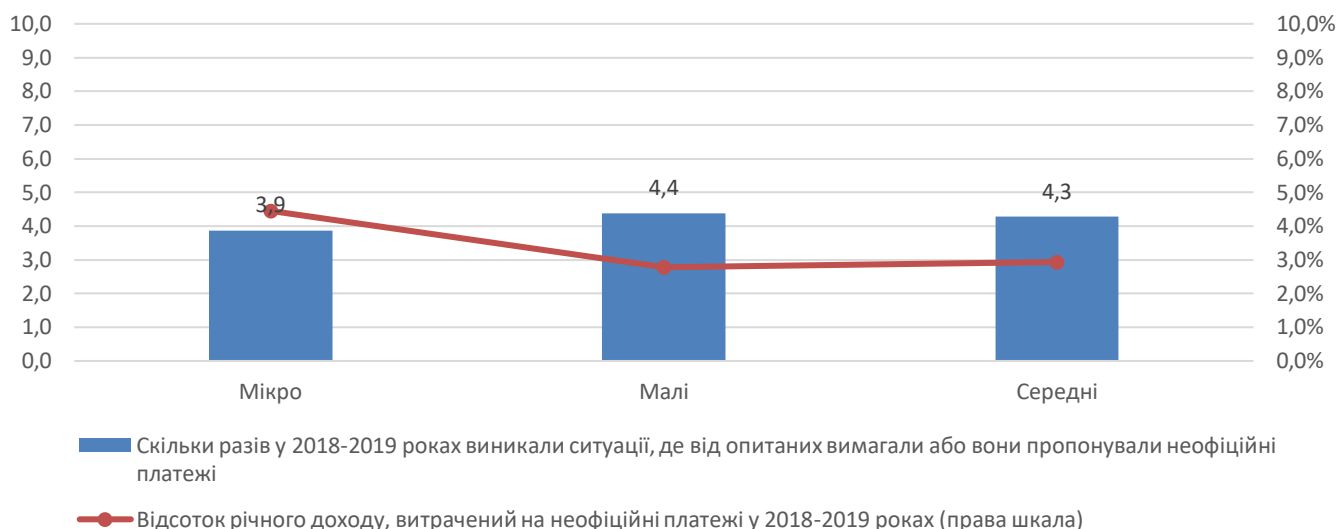
4.6.2.3. Частота та сума неофіційних платежів

Керівники підприємств (ФОП), у яких виникали ситуації, пов'язані з неофіційними платежами при взаємодії з владою їхнього міста, вказали, скільки саме разів ці ситуації виникали в них протягом 2018 - 2019 років та скільки коштів у вимірі відсотків від свого річного доходу вони витратили на такі платежі протягом цього часу. У середньому ці ситуації виникали в бізнесу 4 рази, а частка річного доходу, яку було витрачено на неофіційні платежі, склала 3,9%.

Частота та сума неофіційних платежів за типом підприємницької діяльності. Якщо у фізичних осіб-підприємців ситуації, що стосувалися неофіційних платежів, траплялися дещо частіше ніж у підприємств-юридичних осіб (3,6 рази в середньому порівняно з 4,3 рази для юридичних осіб), то вони витратили на неофіційні платежі порівняно менше коштів, якщо вимірювати їх у відсотках доходу. Для ФОП у 2018 - 2019 роках ці витрати склали 4,9% доходу, а для підприємств, які є юридичними особами, – 3,6%.

Частота та сума неофіційних платежів за розміром бізнесу. Керівники фірм та підприємці, що працюють у бізнесі різних розмірів, не відрізняються суттєво за тим, скільки разів у 2018 - 2019 роках вони зіштовхувались із ситуаціями, пов'язаними з неофіційними платежами, при спілкуванні з міською владою. Однак представники мікробізнесу витратили на неофіційні платежі більше коштів, якщо виразити їх як частку річного доходу. Якщо для малого та середнього бізнесу такі частки склали відповідно 2,8% та 2,9%, то для мікробізнесу середня частка доходів, витрачених на хабарі та подарунки чиновникам міста, становить 4,5%.

Рис. 43. Частота (разів) та сума (% від річного доходу) неофіційних платежів у 2018 - 2019 роках (за розміром бізнесу), %



Частота та сума неофіційних платежів за сектором. Найбільша сума сплачених хабарів, виражена як відсоток від річного доходу, була зафіксована в будівельній галузі. Тут бізнес витратив на це в середньому 7,2% свого доходу у 2018 - 2019 роках.

Рис. 44. Частота (разів) та сума (% від річного доходу) неофіційних платежів у 2018 - 2019 роках (за сектором), %



Будівництво також виявилось одним із двох секторів, де підприємці та керівники підприємств найчастіше повідомляють про ситуації, де від них вимагали хабарі, або вони самі їх пропонували. Іншим сектором із найбільшою кількістю повідомлень про такі ситуації є сфера професійних послуг. Утім, тут відсоток доходу, витрачений бізнесом на хабарі, менший ніж у будівництві - він складає 4,4%.

4.6.2.4. Антикорупційні заходи

Щоб протидіяти корупції, на рівні міста приймаються антикорупційні програми та плани дій, а також впроваджуються процеси та системи, покликані підвищити прозорість та громадський нагляд - відкритий бюджет, електронні приймальні тощо. Усі підприємці та керівники фірм, що взяли участь у цьому опитуванні, відповіли на запитання про те, чи знають вони про такі ініціативи та заходи у своєму місті.

Поінформованість про антикорупційні заходи за типом підприємницької діяльності. 32% усіх опитаних представників бізнесу знають про антикорупційні заходи, що впроваджуються в їхньому місті. Керівники підприємств-юридичних осіб дещо частіше говорять, що їм відомо про такі заходи: про це повідомили 33% представників юридичних осіб порівняно з 30% ФОП.

Поінформованість про антикорупційні заходи за розміром бізнесу. Великий бізнес частіше знає про антикорупційні ініціативи у своєму місті, ніж бізнес меншого розміру. Відсоток респондентів серед представників великих підприємств, яким відомо про такі ініціативи, становить 39%, тоді як серед меншого за розміром бізнесу не перевищує 33%.

Поінформованість про антикорупційні заходи за сектором. Підприємці та керівники фірм у сферах інформаційних та професійних послуг найкраще поінформовані про заходи з протидії корупції та підвищення прозорості в містах. По 38% опитаних у кожній із цих галузей сказали, що знають про такі заходи у своєму місті. З іншого боку, у сфері торгівлі про антикорупційні заходи відомо найменшій частці опитаних - 28%.

4.6.2.5. Основні результати коротко

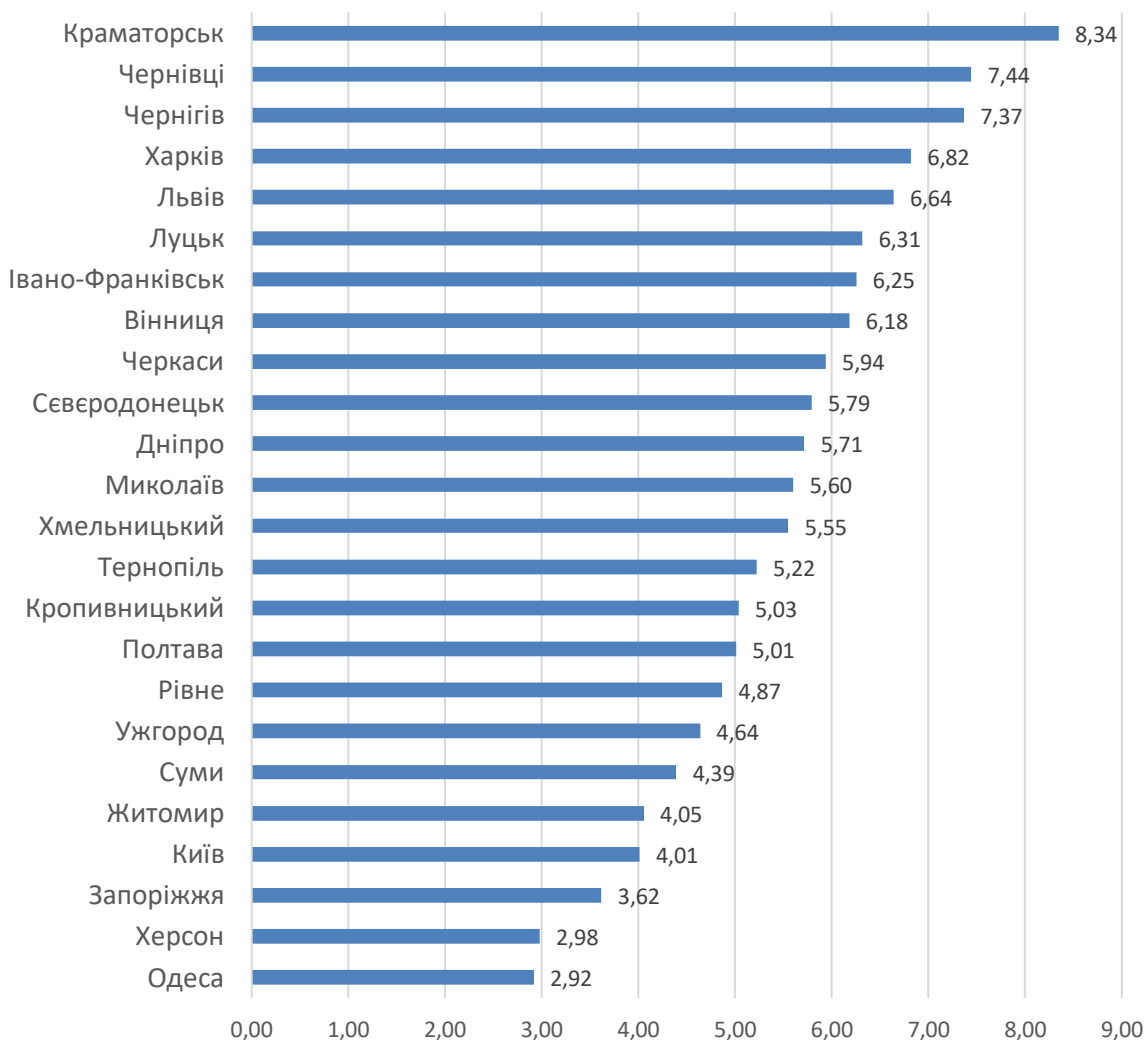
5. 10% представників бізнесу вказали, що в них виникали ситуації, пов'язані з неофіційними платежами при взаємодії з представниками міської влади.
6. Такий досвід був в одного з кожних п'яти опитаних представників бізнесу середнього розміру, а великі підприємства найрідше повідомляють про такі ситуації.
7. У галузевому розрізі підприємства (ФОП) сільського господарства та будівництва частіше за інших повідомляють про такі ситуації, у той час як представники сфери інформаційних та телекомунікаційних послуг – найрідше.
8. 51% опитаних керівників, які повідомили, що стикалися з неофіційними платежами, вказали, що від них вимагали хабар, але вони не заплатили.
9. Про сплату хабара, який від них вимагали в міській владі, повідомили 37% респондентів із числа тих, хто зіштовхувався з ситуаціями, пов'язаними з неофіційними платежами, а про те, що вони самі пропонували хабар – 10%. Це свідчить про проблеми з дотриманням ділової доброчесності в приватному секторі.
10. Ситуації з неофіційними платежами не поодинокі. У бізнесу, який зіштовхувався з такими ситуаціями при взаємодії з міською владою, вони виникали в середньому 4 рази протягом 2018 - 2019 років.
11. Бізнес, який стикався з неофіційними платежами, витратив у на них у середньому майже 4% свого річного доходу протягом 2018 - 2019 років.
12. 32% усіх представників бізнесу вважають, що знають про різноманітні антикорупційні заходи (на зразок відкритого бюджету, електронної приймальні, антикорупційних програм або планів тощо), які впроваджуються в їхньому місті.

4.7. Компонент 7. Безпека ведення бізнесу

4.7.1. Результати міст

Відповідно до результатів дослідження в рамках Компонента (субіндексу) 7 найкраще оцінюють безпеку ведення бізнесу підприємці Краматорська (8,34), Чернівців (7,44) та Чернігова (7,37). Високі результати вказаних міст зумовлені меншим поширенням роботи бізнесу «в тіні», меншою кількістю втрат від злочинних дій, меншим поширенням рейдерства та меншими витратам на безпеку. Найнижчі значення субіндексу отримали Одеса (2,92 бали), Херсон (2,98) та Запоріжжя (3,62). У цих містах підприємці переважно зазначають більших втрат від злочинних дій, рейдерства та більше витрачають на власну безпеку.

Рис. 45. Компонент 7. Безпека ведення бізнесу: результати міст



За даними опитування, майже кожен другий підприємець (45,1%) вважає, що конкуренти ведуть бізнес «у тіні». У розрізі міст лідером за цим показником є Хмельницький, де про подібну ситуацію повідомили 51,9% респондентів. Окрім цього, висока частка позитивних відповідей на це питання в Рівному (50,6%), Одесі (49,1%), Луцьку (48,7%) та Кропивницькому (48,6%). Водночас найменше про роботу конкурентів «у тіні» повідомляли в Краматорську (30,6%). Низька частка таких відповідей також у Дніпрі (38,3%), Полтаві (40,7%) та Чернігові (40,9%).

Всього по країні 14,3% респондентів повідомили, що у 2018 - 2019 роках зазнавали втрат унаслідок вимагання, крадіжок, пограбувань, вандалізму, підпалу. Найбільш поширеними такі втрати були серед підприємців Одеси (18,8%), Рівного (18%), Ужгорода (17,9%), Запоріжжя (17,2%) та Житомира (16,7%). Водночас менш поширеними були такі випадки у Вінниці (10,76% респондентів зазнали таких втрат), Івано-Франківську (11,3%), Львові (11,4%), Краматорську (12%) та Чернівцях (12,8%).

Підприємці, що зазнали відповідних втрат, мали змогу також оцінити їх обсяг у відношенні до річного доходу. Загалом для країни цей показник становить 10,8%. У розрізі міст найвищий показник втрат припадає на Київ – 19,6%. Також високо оцінили втрати респонденти в Полтаві (17,2%), Сумах (16,8%), Вінниці (16,7%) та Запоріжжя (15,4%). На противагу цьому найнижчі втрати в Чернівцях – 3,8%, Харкові – 4,8%, Кропивницькому – 6%, Луцьку – 6,4% та Краматорську – 6,9%.

За даними опитування, 2,5% підприємців зазнавали спроб рейдерського захоплення впродовж 2018 - 2019 років. Найбільш гострою ця проблема була в Херсоні, де про неї повідомили 4,4% респондентів. Окрім цього, значна, порівняно з іншими містами, частка респондентів повідомила про рейдерство в Кропивницькому (3,9%), Запоріжжі (3,7%), Житомирі (3,3%) та Дніпрі (3,2%). Водночас найбільш безпечною була ситуація в Івано-Франківську, Вінниці та Чернівцях, де зазнали рейдерських атак лише біля 1% респондентів.

Результати опитування свідчать, що підприємці витрачають на забезпечення безпеки/захист бізнесу в середньому 2,7% річного доходу. При цьому в середньому найвищі витрати в Херсоні (3,9% річного доходу), Одесі (3,8%), Ужгороді (3,3%), Києві (3,2%) та Запоріжжі (3,1%). Найнижчі витрати на безпеку в Чернігові (1,8%), Краматорську (2%), Харкові та Кропивницькому (2,3%).

4.7.2. Аналіз окремих складових Компонента 7

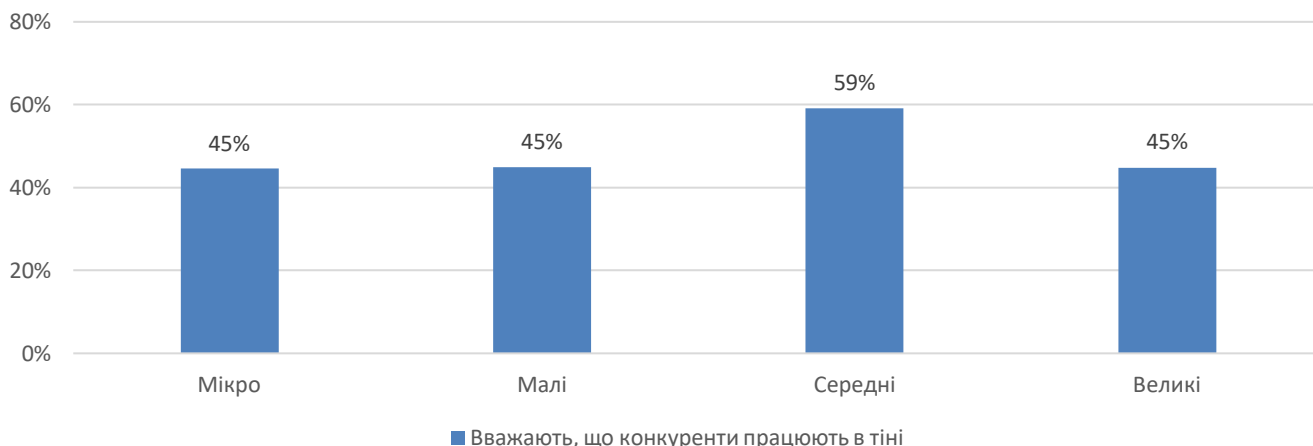
4.7.1.1. Оцінка поширеності тіньової економіки

Приховування доходів або заробітних плат, тобто робота «у тіні», дозволяє бізнесу скоротити видатки. Однак це має негативні наслідки для суспільного добробуту. Але це не лише позбавляє надходжень місцеві та національний бюджети, а й служить конкурентною перевагою для бізнесу, що працює «в тіні», адже це дозволяє конкурувати ціною. Щоб виявити, наскільки тіньова економіка викривлює конкуренцію для українського бізнесу, учасникам цього опитування було запропоновано оцінити, чи працюють їхні конкуренти «в тіні». Ствердну відповідь дали 45% опитаних, при тому не було зафіксовано значних відмінностей між респондентами, що представляють СПД різного розміру, галузі та форми реєстрації.

Оцінка поширеності тіньової економіки за типом підприємницької діяльності. Так, частки ФОП та керівників підприємств-юридичних осіб, що повідомляють про роботу конкурентів «у тіні», практично однакові - 46% ФОП та 45% керівників підприємств.

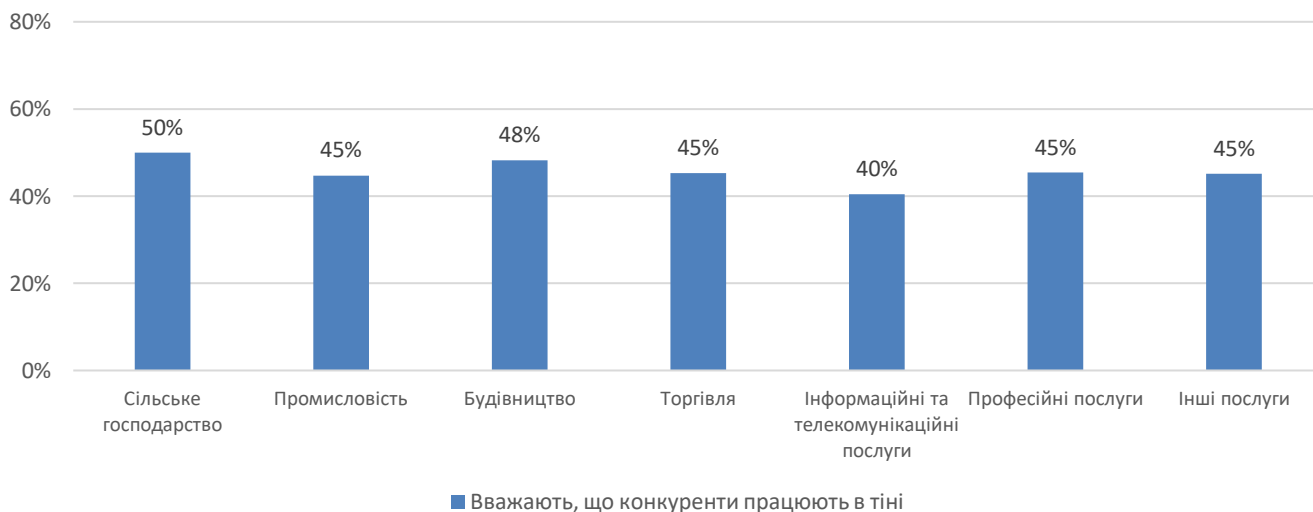
Оцінка поширеності тіньової економіки за розміром бізнесу. На фоні бізнесу різного розміру виділяється середній бізнес. Тут частка підприємців та керівників підприємств, які вважають, що їхні конкуренти приховують прибутки, сягає 59%, у той час як для всіх інших груп опитаного бізнесу за розміром не перевищує 45%.

Рис. 46. Частка бізнесу, який вважає, що його конкуренти працюють «у тіні» (за розміром бізнесу), %



Оцінка поширеності тіньової економіки за сектором. Для чотирьох із семи секторів істотних відмінностей в оцінках розповсюдженості тіньової економіки підприємствами (ФОП) не зафіксовано – 45% опитаних дотримуються такої думки. Для інших трьох секторів цей показник відрізняється. Найбільше опитаних, на думку яких їхні конкуренти працюють «у тіні», представляють сектор сільського господарства (50% опитаних), у будівництві таких 48%, а найменше опитаних, що висловили таку думку, у сфері інформаційних та телекомунікаційних послуг (40%).

Рис. 47. Частка бізнесу, який вважає, що його конкуренти працюють «у тіні» (за сектором), %



4.7.1.2. Втрати внаслідок злочинів

Якщо суб'єкти підприємницької діяльності страждають від злочинів, які завдають їм фінансових збитків та пошкоджують приватну власність, це підриває їхню здатність працювати та погіршує середовище для ведення бізнесу в місті. У цьому опитуванні представники бізнесу вказали, чи зазнавали вони втрат унаслідок вимагання (здержання), крадіжок, пограбування, вандалізму або підпалу у 2018 - 2019 роках, і якщо так, то яким був розмір їхніх втрат.

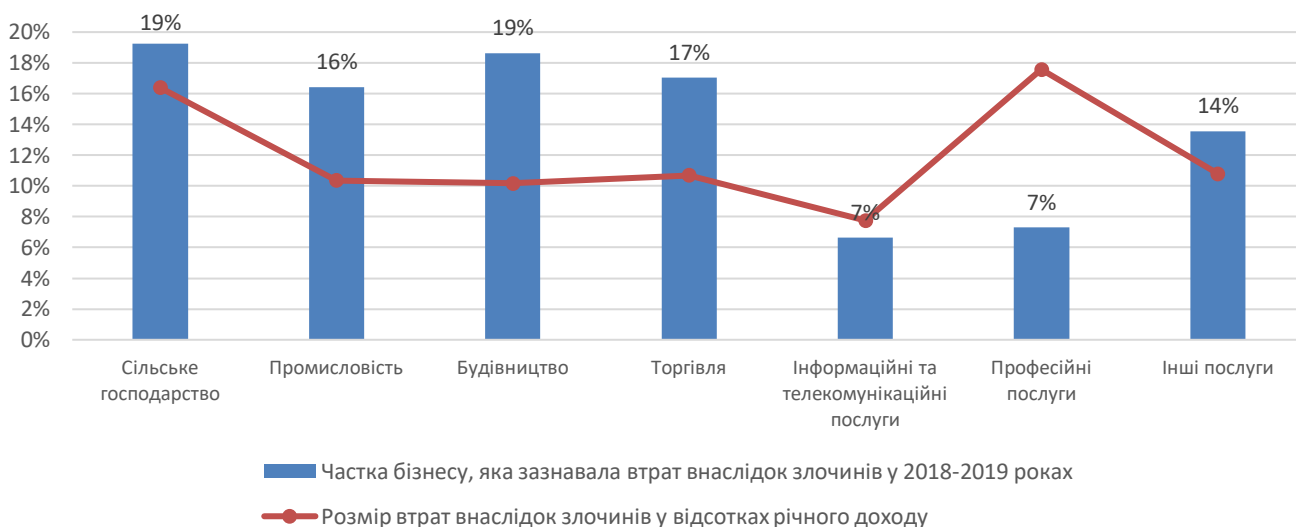
Втрати внаслідок злочинів за типом підприємницької діяльності. 14% опитаних вказали, що зазнали втрат унаслідок вимагання, крадіжок та інших зазначених злочинів протягом 2018 - 2019 років. Ці втрати в середньому склали 10,8% їхнього річного доходу. ФОП та підприємства постраждали від злочинності

майже в однаковій мірі. Такі злочини були вчинені проти 14% ФОП та 15% підприємств-юридичних осіб, у результаті цього ФОП втратили в середньому 10,3% доходу, а підприємства-юридичні особи – 11,3%.

Втрати внаслідок злочинів за розміром бізнесу. Бізнес середнього розміру найчастіше зіштовхується з крадіжками, вимаганням та іншими злочинами. Про такі випадки у 2018 - 2019 роках повідомили 27% його представників. Для бізнесу з інших груп за розміром – як мікро-, малого, так і великого - відповідна частка не перевищує 17%. Однак найбільше від злочинності у вимірі фінансових втрат потерпіли мікропідприємства. Для них ці втрати у 2018 - 2019 роках склали в середньому 11,9% річного доходу, тоді як для малого та середнього бізнесу вони були меншими: 7,5% та 8% річного доходу відповідно¹².

Втрати внаслідок злочинів за сектором. Бізнес сфери послуг рідше порівняно з іншими секторами повідомляє про те, що зазнав втрат внаслідок крадіжок, здирництва чи інших злочинів, таких як вандалізм та підпал, у 2018 - 2019 роках. Якщо для інших галузей частка опитаних, що постраждали від таких злочинів, складає від 16% до 19%, то для сфери послуг, за винятком інформаційних та професійних послуг, - 14%. У цих же двох сферах (інформаційних та професійних послуг) відповідний показник ще менший - 7% у кожній. Утім, у сфері професійних послуг, а також у сільському господарстві були зафіксовані найвищі фінансові втрати бізнесу від злочинності у 2018 - 2019 роках. Для сфери професійних послуг вони склали 17,6% річного доходу, а для сільськогосподарської галузі – 16,4%.

Рис. 48. Частки бізнесу, які повідомили про втрати внаслідок злочинів у 2018 - 2019 роках та розмір втрат (за сектором), %



4.7.1.3. Поширеність рейдерства

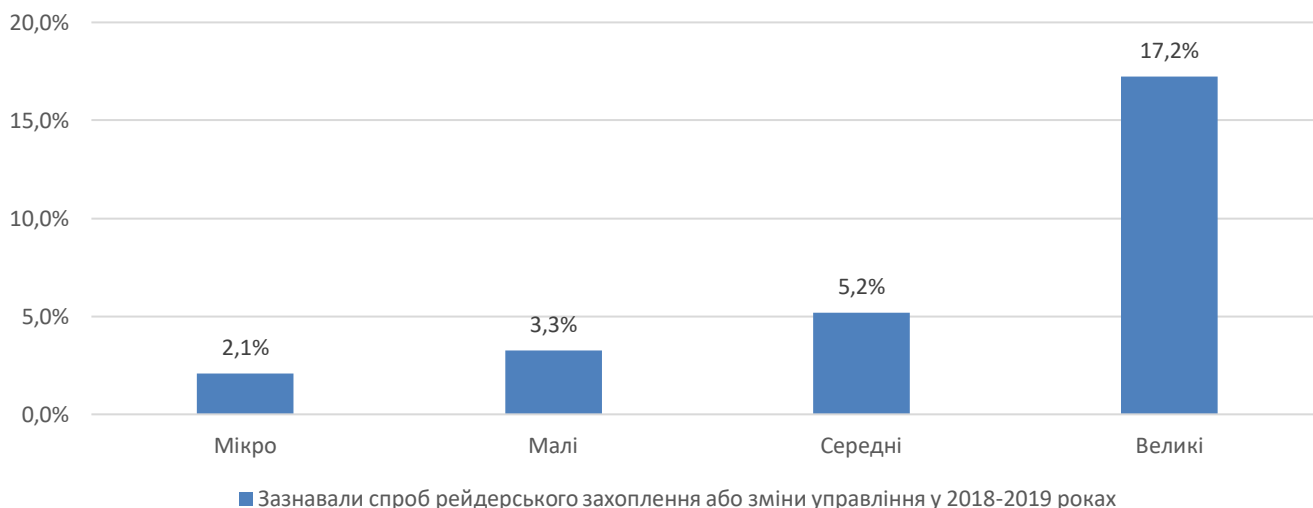
Рейдерство є однією із загроз для захисту прав власності та, відповідно, ведення бізнесу в Україні. За допомогою фіктивних документів, незаконних судових рішень та силового захоплення у власників можуть забрати їхню нерухомість, землю чи частку в бізнесі. Щоб оцінити, наскільки поширеними є рейдерські захоплення, у цьому опитуванні власників та керівників бізнесу спитали, чи зазнавала їхня компанія спроб рейдерського захоплення, тобто неправомірної зміни власників, або зміни управління за допомогою спеціально розіграного бізнес-конфлікту у 2018 - 2019 роках.

Поширеність рейдерства за типом підприємницької діяльності. 2,5% опитаних стверджують, що їхній бізнес зазнав спроб рейдерського захоплення власності або зміни керівництва через

¹² Кількість представників великих підприємств, що відповіли на це запитання, недостатня для статистичних порівнянь.

сфальсифікований конфлікт у 2018 - 2019 роках. Серед підприємств-юридичних осіб ця частка дещо вища - 2,6% порівняно з 2,2% ФОП.

Рис. 49. Частка опитаних, які повідомили, що зазнавав спроб рейдерського захоплення або зміни керівництва через фіктивний бізнес-конфлікт (за розміром бізнесу), %



Поширеність рейдерства за розміром бізнесу. Повідомлення про спроби рейдерських захоплень частішають зі збільшенням розміру СПД. Про такі випадки повідомляють 2,1% представників мікробізнесу, а для малого та середнього бізнесу цей відсоток збільшується до 3,3% та 5,2% відповідно. Рекордно високим є цей показник для великих підприємств: 17,2% із них, тобто кожне шосте велике підприємство, зазнавало таких спроб у 2018 - 2019 роках.

Поширеність рейдерства за сектором. Галузь сільського господарства виділяється на фоні всіх інших галузей більшою поширеністю спроб рейдерських захоплень. З такими спробами протягом 2018 - 2019 років зіштовхнулося 11,4% агробізнесу, у той час як у решті секторів ця частка не перевищує 4%.

4.7.1.4. Витрати на безпеку та захист бізнесу

Через загрозу злочинів, у тому числі рейдерства, крадіжок та пошкодження власності, бізнесу доводиться вживати заходів для власного захисту та підвищення безпеки своєї роботи. Ці заходи супроводжуються фінансовими витратами: на встановлення відповідного обладнання чи користування послугами охорони або й на захист у суді чи навіть на плату за допомогу неформальним структурам – так зване «кришування». Учасники цього опитування оцінили свої витрати на захист за допомогою цих та інших засобів у вимірі відсотка від річного доходу їхнього бізнесу.

Витрати на безпеку та захист бізнесу за типом підприємницької діяльності. У середньому бізнес витрачає приблизно 3% свого річного доходу на захист. Цей показник однаковий для ФОП та підприємств, що є юридичними особами.

Витрати на безпеку та захист бізнесу за розміром бізнесу. Що більшим є розмір бізнесу, тим більше коштів у вимірі своїх річних заробітків він витрачає на безпеку і захист. Для мікробізнесу ця сума складає в середньому 2,5% річного доходу, для малого зростає до 3,7%, а для середнього і великого – уже до 4,4% та 4,3% відповідно.

Витрати на безпеку та захист бізнесу за сектором. Найменшими витратами на захист бізнесу відрізняється галузь інформаційних та телекомунікаційних послуг, де вони складають у середньому 1,6%

щорічного доходу підприємців та фірм цієї галузі. Найбільше (3,8% річного доходу) на захист бізнесу витрачають у сільському господарстві.

4.7.1.5. Основні результати коротко

- Майже половина власників або керівників бізнесу в Україні вважає, що їхні конкуренти працюють «у тіні». Частіше про це говорять представники сільського господарства, а рідше – інформаційних технологій.
- 14% СПД зазнали втрат у 2018 - 2019 роках унаслідок вимагання (здирництва), крадіжок, пограбування, вандалізму або підпалу. Ці втрати становлять у середньому майже 11% від річного доходу бізнесу.
- Частіше про втрати внаслідок вимагання (здирництва), крадіжок, пограбування, вандалізму або підпалу говорили представники сільського господарства та будівництва, найрідше – інформаційних та професійних послуг. За обсягом втрат першість тримають СПД із сектору професійних послуг(18% від річного доходу) та сільського господарства (16% від річного доходу).
- 2,5% опитаних підприємців та керівників підприємств сказали, що протягом 2018 - 2019 років їхній бізнес зазнавав спроб рейдерського захоплення власності або зміни управління через сфальсифікований діловий конфлікт. Особливо часто про такі спроби повідомляють у великих підприємствах.
- Бізнес витрачає близько 3% свого річного доходу на захист та безпеку, включно з платою за захист із боку неформальних структур та за судові процедури.

4.8. Компонент 8. Лідерство міської влади

4.8.1. Результати міст

Відповідно до результатів дослідження найкращі значення Компонента (субіндексу) 8 «Лідерство міської влади» отримало місто Хмельницький – 9,35 бала. Серед лідерів також Івано-Франківськ (8,64 бала) та Вінниця (8,07 бала). Дещо відстає від лідерів Львів – 6,75 бала. Саме в цих містах найкраще було поєднано позитивне ставлення влади до бізнесу, забезпечення підтримки для підприємництва, прозорість роботи та налагоджений публічно-приватний діалог. Найнижче значення субіндексу отримали Полтава (2,75 бала), Херсон (3,02) та Сєвєродонецьк.

Якщо проаналізувати діяльність міської влади у вимірі «Підтримка розвитку бізнесу», то найбільше балів отримав Хмельницький (9,20 бала). Дещо нижче розташовуються Івано-Франківськ (8,44), Вінниця (7,80), Львів (7,68) та Тернопіль (7,16). Найгірше оцінюють підтримку бізнесу в Херсоні (3 бали), Сєвєродонецьку (3,37) та Полтаві (3,41).

Підприємці Хмельницького найкраще оцінюють ставлення представників міської влади до приватного бізнесу. Відповіді «дуже добре» та «добре» вибрали 46,6% респондентів, хоча для всієї України цей показник становить лише 20%. Високо оцінили підтримку міської влади також в Івано-Франківську (43,3%), Львові (29,6%), Вінниці (26,3%) та Тернополі (25,6%). Проте у двох містах менше 10% респондентів мають позитивні оцінки діяльності міської влади за цим індикатором - Херсон (9,2%), Полтава (9,9%).

Настрої бізнесу подібним чином відображені також в оцінках щодо підтримки бізнесу міською владою. У Хмельницькому 64,4% респондентів погоджуються, що міська влада підтримує створення нового бізнесу. Також багато позитивних відповідей в Івано-Франківську (59,2%), Вінниці (56,5%), Львові (52,5%) та Тернополі (48,8%). Але загалом по країні цей показник лише 38,3%. У Хмельницькому також найбільша частка респондентів погоджується, що міська влада підтримує існуючий бізнес (62,9%), що майже вдвічі перевищує показник по країні в цілому – 35,5%. Серед інших лідерів знову Івано-Франківськ (53,1%), Вінниця (50,1%), Львів (47%).

Проте в Херсоні лише 16,7% респондентів погоджуються, що міська влада допомагає створенню нового бізнесу, а в Миколаєві – 26,5%, Полтаві 27,7%. Також у Херсоні найменше вірять у підтримку владою існуючого бізнесу (19%). Низькі показники також у Сєвєродонецьку (23,1%), Сумах (26%), Миколаєві (26,3%) та Чернівцях (26,5%).

Якщо аналізувати діяльність міських рад та їхніх виконавчих органів через призму «твердих», то лише в окремих містах самоврядуванню вдалося продемонструвати вищий рівень прозорості роботи, запровадити антикорупційні заходи, створити платформи для комунікації з бізнесом тощо. Лідерами є Вінниця, Луцьк, Львів та Миколаїв, які отримали по 9 балів. Водночас найнижчі результати в Полтаві, Сєвєродонецька та Ужгорода, які отримали по 5 балів. Типовими проблемами є брак базових антикорупційних заходів, застаріла технічна документація з нормативної грошової оцінки землі громади, відсутність встановлених меж міста, відсутність певних видів публічної інформації на офіційних сторінках міських рад та брак платформ для комунікації влади з бізнесом.¹³

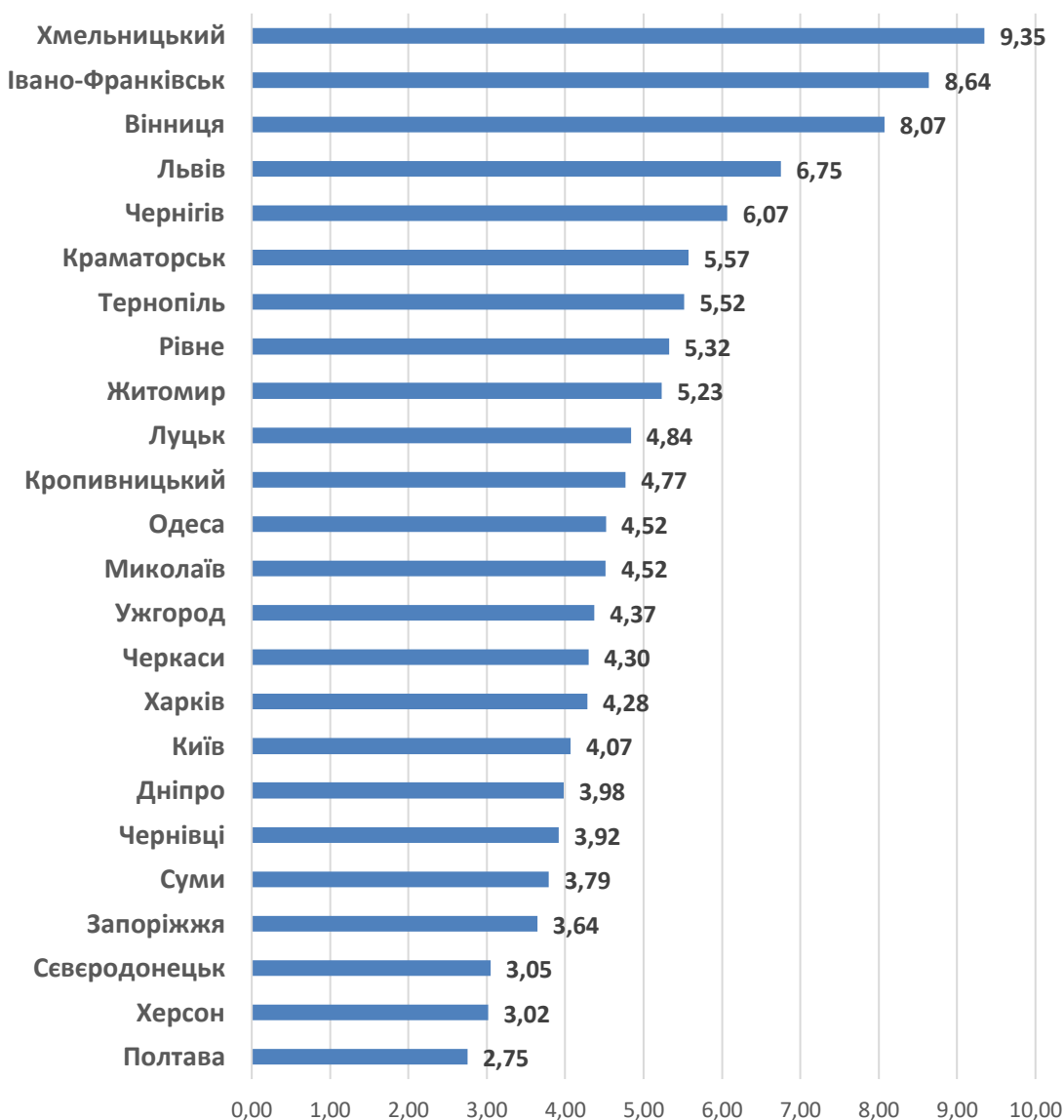
Власне вимір «Публічно-приватний діалог» демонструє, у яких містах підприємці відчувають проблеми в комунікаціях із владою. У рамках цього виміру найбільше балів отримали Хмельницький (9,49 балів), Івано-

¹³ Використано дані, зібрані через кабінетні дослідження (збір і опрацювання статистичних даних, аналіз офіційних веб-сайтів міських рад, документів тощо).

Франківськ (8,85) Вінниця (8,35). Вказані міста значно випереджають решту міст у дослідженні, адже Львів, який на 4-тій сходинці, отримав на декілька балів менше – 5,81 бала. На останніх сходинках Полтава (2,09 бала), Запоріжжя (2,51) та Харків (2,65).

Всього в Україні лише 6,5% підприємців вважають, що мають «значні» та «дуже значні» можливості брати участь у розробці місцевих документів (стратегій, планів, програм та ін.). Однак в Івано-Франківську та Хмельницькому цей показник майже вдвічі вищий – 13,3% та 12,1%. У Запоріжжі цей показник становить 2,6%, Северодонецьку – 3,9%, Сумах та Харкові – 4,1%. На рівні країни лише 7,4% підприємців вказують, що завжди або часто проводяться консультації з бізнесом при прийнятті нових або зміні чинних регуляторних актів, що можуть впливати на бізнес. У Хмельницькому цей показник становить 15,9%, Вінниці – 14,1%, а Івано-Франківську – 12,3%. Найменше підприємців вказують на регулярні консультації з міською владою в Полтаві (лише 1,9%), Києві (4%) та Херсоні (4,7%).

Рис. 50. Компонент 8. Лідерство міської влади: результати міст



4.8.2. Аналіз окремих складових Компонента 8

4.8.2.1. Вимір 1. Підтримка розвитку бізнесу

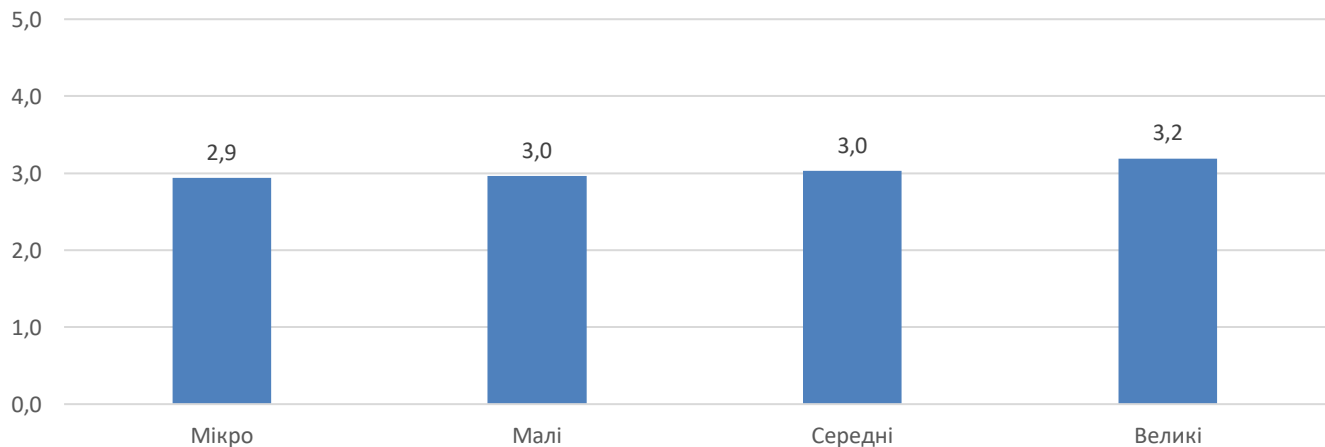
4.8.2.1.1. Ставлення представників міської влади до приватного бізнесу

Підприємці та керівники підприємств, які взяли участь у цьому опитуванні, вказали, як, на їхню думку, представники міської влади ставляться до приватного бізнесу. Вони могли поставити оцінку від 1 до 5, де 1 позначає дуже погане ставлення, 2 – погане, 3 – середнє, 4 – добре і 5 – дуже добре.

Лише один із кожних п'яти опитаних вважає, що місцева влада добре або дуже добре ставиться до приватного бізнесу. Середня оцінка ставлення місцевої влади до бізнесу на основі відповідей усіх опитаних склала 2,9 бала. 10% респондентів не змогли оцінити, як, на їхню думку, місцева влада ставиться до бізнесу.

Оцінка ставлення міської влади до бізнесу за типом підприємницької діяльності. Керівники підприємств, зареєстрованих як юридичні особи, не відрізняються від ФОП у оцінках ставлення влади до бізнесу. По 20% представників обох організаційних форм бізнесу вважають, що місцева влада ставиться до бізнесу добре або дуже добре. ФОП оцінили ставлення влади до бізнесу в середньому на 2,9 бала, а керівники підприємств – на 3 бали.

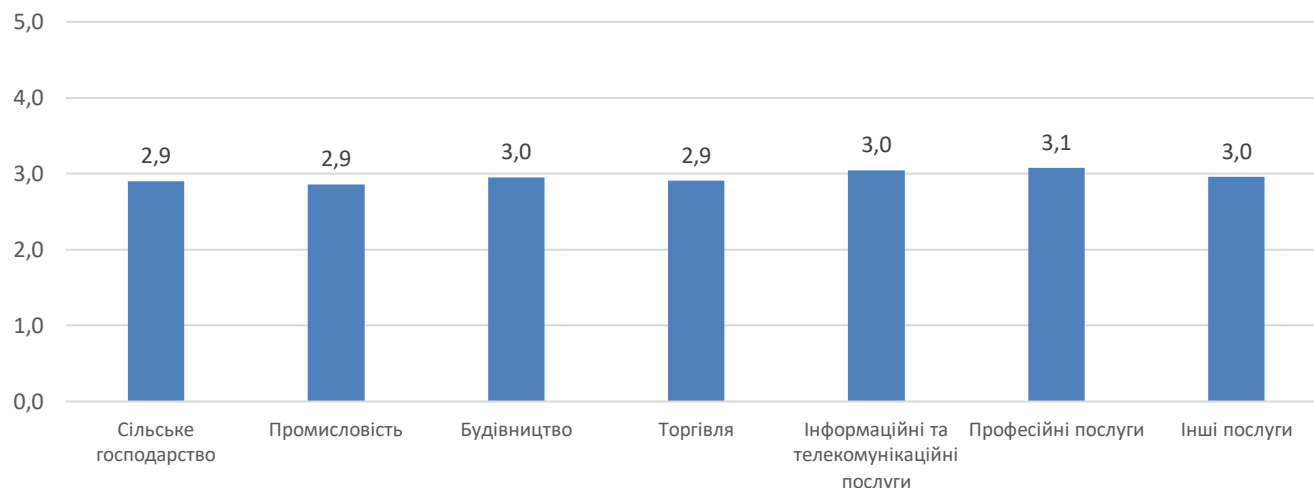
Рис. 51. Середня оцінка ставлення представників міської влади до приватного бізнесу (за розміром бізнесу), балів



Оцінка ставлення міської влади до бізнесу за розміром бізнесу. 46% керівників великих підприємств вважають, що влада в їхньому місті ставиться до бізнесу добре. Це більше ніж в усіх інших групах бізнесу за розміром, де частки тих, які називають ставлення влади до бізнесу добрим або дуже добрим, знаходяться в інтервалі від 20% до 22%. Утім, жоден респондент із представників великого бізнесу не поставив максимального бала – п'ять – у відповідь на це запитання. Тому середня оцінка ставлення влади до бізнесу представниками великих підприємств складає 3,2 бала, що не істотно відрізняється від оцінок мікро-, малого та середнього бізнесу.

Оцінка ставлення міської влади до бізнесу за сектором. У той час як бізнес різних галузей не відрізняється суттєво своїми середніми оцінками того, як, на їхню думку, до нього ставиться місцева влада, деякі відмінності спостерігаються в частоті певних оцінок респондентами з того чи іншого сектору. Так, найвища частка опитаних, які назвали ставлення міської влади до бізнесу добрим або дуже добрим, спостерігається у сфері інформаційних та телекомунікаційних послуг. Тут вона склала 26%, у той час як в інших галузях не перевищує 21%. Натомість у сфері промисловості частка позитивних оцінок найменша порівняно з іншими (18%), тоді як частка респондентів, що назвали ставлення влади до бізнесу поганим або дуже поганим, – найбільша (25%).

Рис. 52. Середня оцінка ставлення представників міської влади до приватного бізнесу (за сектором), балів



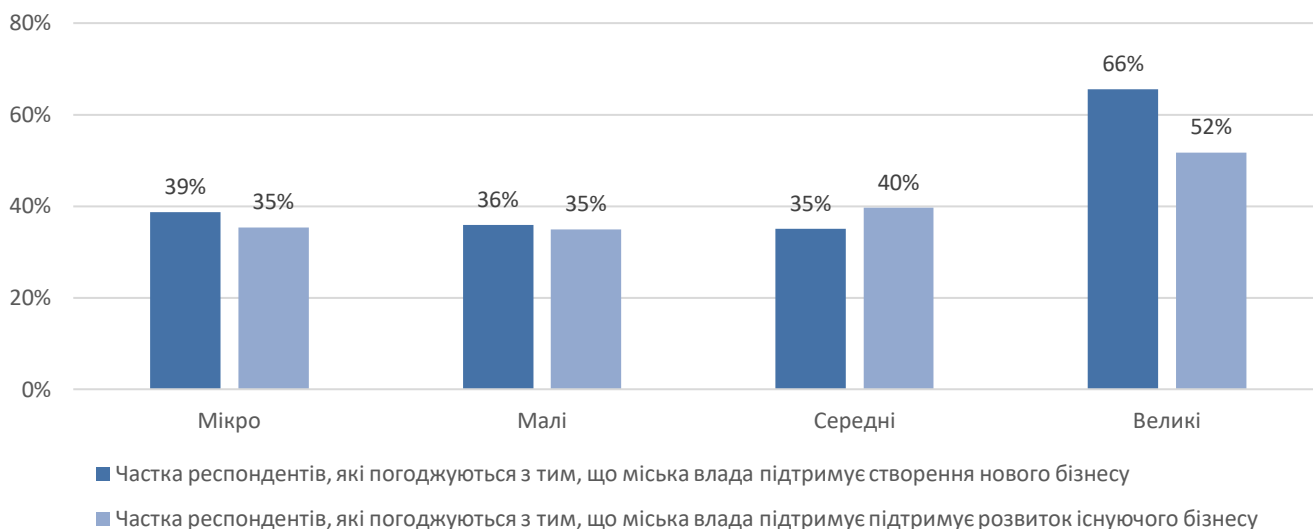
4.8.2.1.2. Оцінка підтримки міською владою нового та існуючого бізнесу

Респондентів також запитали, чи підтримує, на їхню думку, міська влада створення нового бізнесу або розвиток бізнесу, який уже існує. Приблизно однакові частки з них вважають, що міська влада підтримує створення нового бізнесу (38%) та розвиток того, який уже існує (36%).

Оцінка підтримки міською владою нового та існуючого бізнесу за типом підприємницької діяльності. Фізичні особи-підприємці мають дещо кращу думку про підтримку бізнесу владою, ніж керівники підприємств-юридичних осіб. 41% ФОП вважає, що влада їхнього міста надає підтримку створенню нового бізнесу, а 38% – що місцева влада підтримує розвиток наявного. Серед керівників підприємств ці частки становлять, відповідно, 37% та 34%.

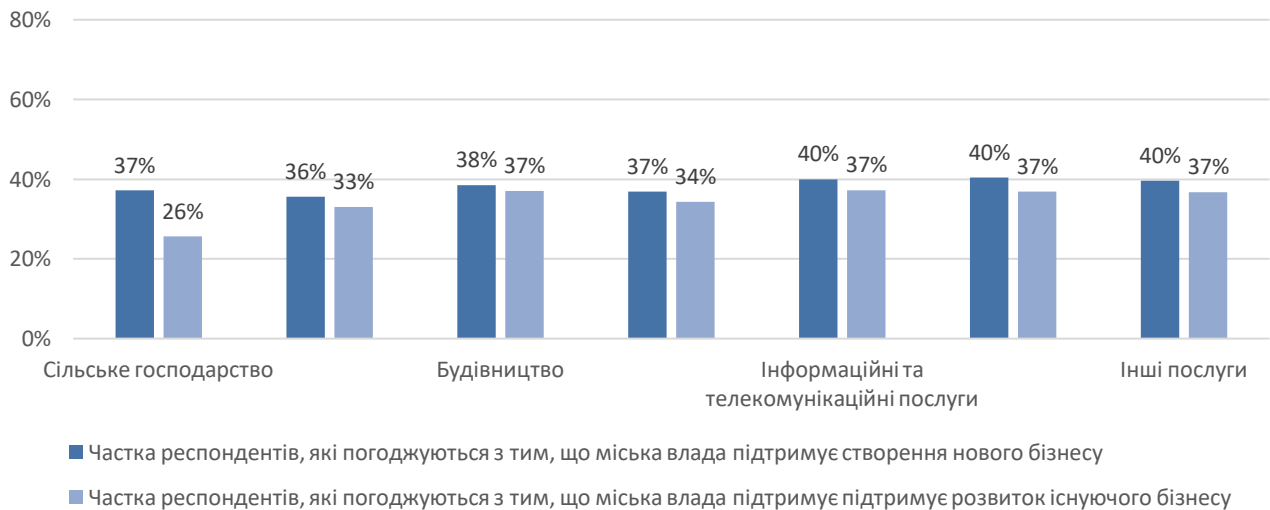
Оцінка підтримки міською владою нового та існуючого бізнесу за розміром бізнесу. Великі підприємства вирізняються з-поміж усього опитаного бізнесу значно кращою думкою про підтримку владою нових та існуючих підприємницьких ініціатив. 66% із респондентів, що представляють ці підприємства, переконані, що місцева влада підтримує створення нового бізнесу, а 52% вважають, що вона підтримує розвиток існуючого. Це більші частки ніж серед респондентів із числа мікро-, малого та середнього бізнесу.

Рис. 53. Частки респондентів, які погоджуються з тим, що міська влада підтримує створення нового та розвиток існуючого бізнесу, (за розміром бізнесу), %



Оцінка підтримки міською владою нового та існуючого бізнесу за сектором. У той час як керівники підприємств та підприємці з більшості секторів подібні у своїх оцінках підтримки бізнесу владою, галузь сільського господарства характеризується дещо гіршими оцінками підтримки владою існуючого бізнесу. Лише 26% представників агросектору погоджуються з твердженням, що влада їхнього міста підтримує такий бізнес, тоді як серед решти секторів ця частка становить від 33% до 37%.

Рис. 54. Частки респондентів, які погоджуються з тим, що міська влада підтримує створення нового та розвиток існуючого бізнесу, (за сектором), %



4.8.2.1.3. Залучення бізнесу до розробки стратегічних документів на рівні міста

У кожному місті розробляються стратегічні документи – плани, програми, стратегії, які визначають пріоритети діяльності місцевої влади в цілому та за окремими сферами. Опитані підприємці та керівники фірм вказали, чи вони мають можливість взяти участь у розробці таких документів. Лише 7% бізнесу вважають, що в їхньому місті представники бізнесу мають значні або дуже значні можливості участі у створенні стратегічних документів. 27% оцінили свої можливості як середні, а найбільша частка опитаних – 49% – стверджують, що

бізнес їхнього міста має незначні можливості бути залученим до стратегічного планування розвитку міста або зовсім не має такої змоги.

Оцінка можливостей бізнесу брати участь у розробці стратегічних документів міста за типом підприємницької діяльності. Не було зафіксовано істотних відмінностей між поглядами фізичних осіб-підприємців та керівників підприємств щодо того, чи вони можуть брати участь у стратегічному плануванні розвитку міста. Ствердну відповідь дали тільки 6% ФОП та 7% представників підприємств.

Оцінка можливостей бізнесу брати участь у розробці стратегічних документів міста за розміром бізнесу. Один із п'яти респондентів, що представляють великі підприємства, висловив думку, що бізнес залучають до розробки планів та стратегій міста. Це значно більша частка ніж серед представників мікро-, малого та середнього бізнесу, де вона становить від 6% до 7%.

Рис. 55. Оцінка можливостей бізнесу брати участь у розробці стратегічних документів міста (програм, планів, стратегій) (за розміром бізнесу), %

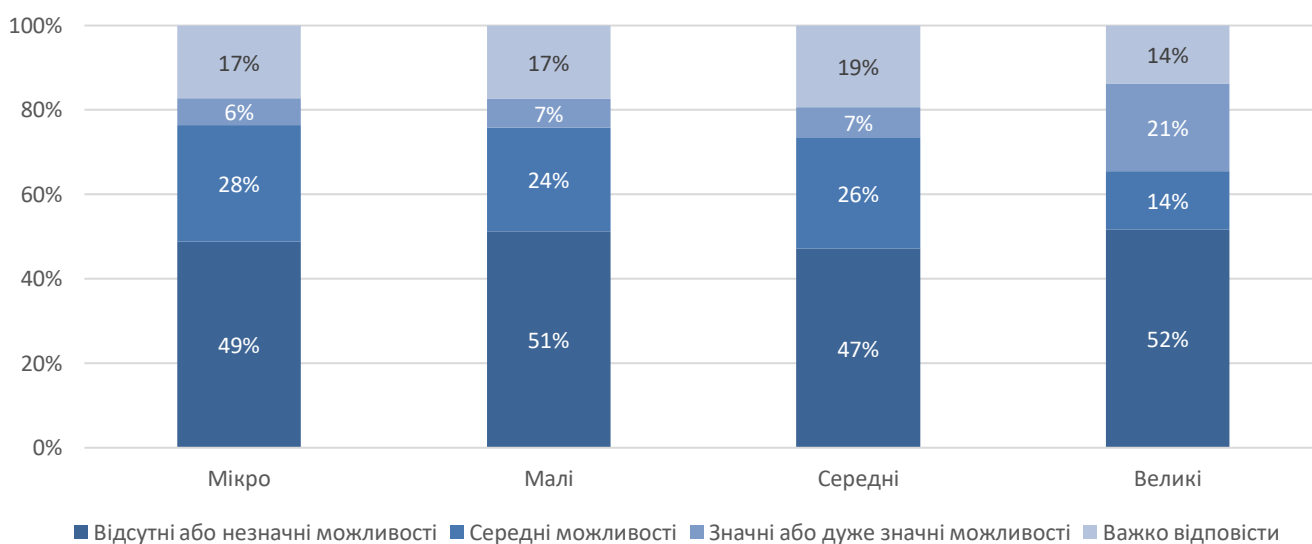


Рис. 56. Оцінка можливостей бізнесу брати участь у розробці стратегічних документів міста (програм, планів, стратегій) (за сектором), %



Оцінка можливостей бізнесу брати участь у розробці стратегічних документів міста за сектором. У кожному секторі, де працює опитаний бізнес, респонденти нечасто повідомляють про те, що бізнес у їхньому місті долучають до розробки стратегічних документів у галузях промисловості, будівництва та торгівлі. 50% або й більше опитаних у цих трьох секторах висловили думку, що бізнес не має можливостей взяти участь у розробці таких документів або ці можливості незначні.

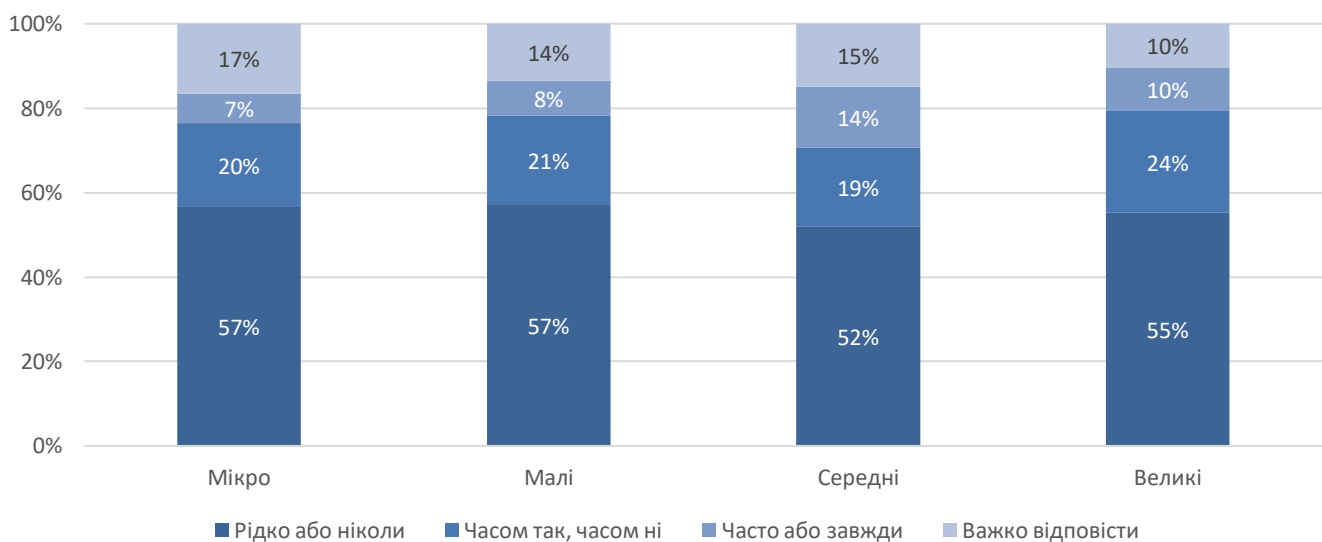
4.8.2.2. Вимір 2. Публічно-приватний діалог

4.8.2.2.1. Консультації з бізнесом при прийнятті регуляторних актів

При прийнятті або зміні регуляторних актів, які стосуються ведення бізнесу, органи влади повинні вивчати, як ці зміни вплинуть на бізнес, зокрема через проведення діалогу та консультацій із представниками бізнесу. У цьому опитуванні підприємці та керівники фірм повідомили, чи проводяться, за їхніми спостереженнями, консультації з бізнесом при прийнятті нових або зміні чинних регуляторних актів, які впливають або можуть впливати на бізнес. Тільки 7% підприємців та керівників фірм змогли сказати, що такі консультації з бізнесом відбуваються часто або завжди. 20% опитаних вказали, що часом такі консультації проводяться, а часом ні. Більше половини опитаних (57%) сказали, що бізнес не запрошують до таких консультацій або запрошують рідко. Решта 16% представників бізнесу не дали відповіді на це запитання.

Оцінка того, наскільки часто проводяться консультації з бізнесом при прийнятті або зміні регуляторних актів за типом підприємницької діяльності. ФОП та керівники підприємств надають однаково низькі оцінки того, наскільки влада консультується з бізнесом при зміні законодавства. Лише 7% ФОП та 8% керівників підприємств вважають, що влада завжди або часто проводить такі консультації, у той час як 59% ФОП та 55% керівників підприємств, навпаки, стверджують, що такі консультації не відбуваються взагалі або відбуваються рідко.

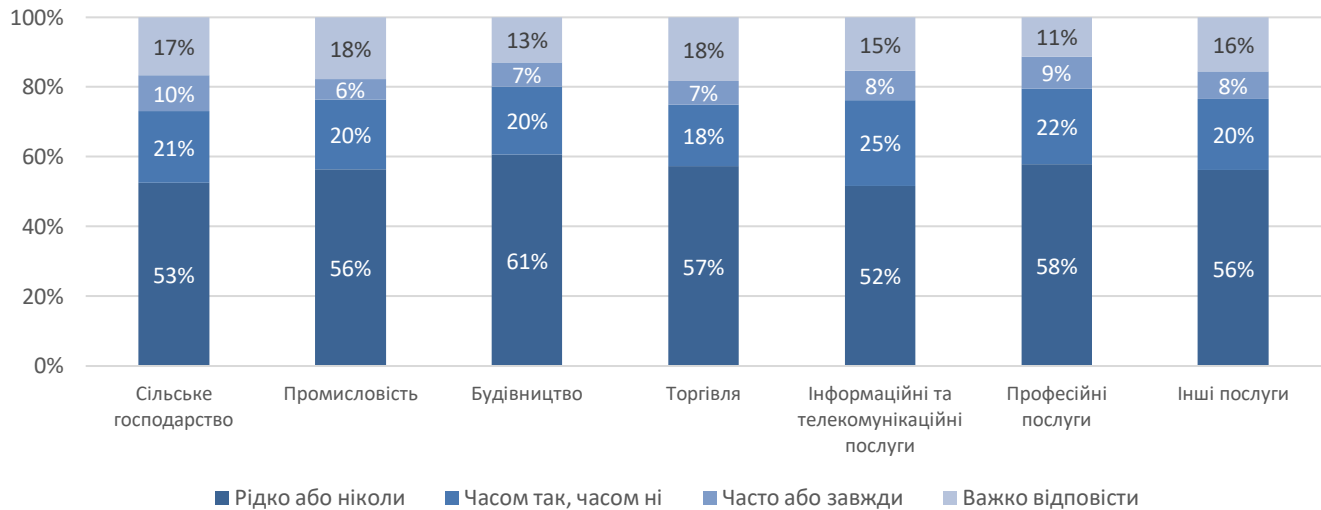
Рис. 57. Оцінка того, наскільки часто проводяться консультації з бізнесом при прийнятті або зміні регуляторних актів (за розміром бізнесу), %



Оцінка того, наскільки часто проводяться консультації з бізнесом при прийнятті або зміні регуляторних актів за розміром бізнесу. Середній та великий бізнес дещо краще оцінює залучення бізнесу до консультацій із владою, ніж бізнес мікро- та малого розміру. 10% респондентів, що представляють великий бізнес, та 14% тих, які представляють середній, сказали, що влада часто або завжди радиться з бізнесом у процесі прийняття або зміни регуляторних актів. У малому бізнесі респонденти з такими оцінками склали 8% опитаних, а у мікробізнесі – 7%.

Оцінка того, наскільки часто проводяться консультації з бізнесом при прийнятті або зміні регуляторних актів за сектором. Бізнес галузі будівництва в найменшій мірі відчуває себе залученим до обговорення регуляторних актів, що впливають на його діяльність. 61% підприємців та керівників фірм цієї галузі стверджує, що влада рідко консультується або ніколи не консультується з бізнесом при зміні регулювання. Це більша частка ніж в інших секторах, де працює опитаний бізнес.

Рис. 58. Оцінка того, наскільки часто проводяться консультації з бізнесом при прийнятті або зміні регуляторних актів (за сектором), %



4.8.2.3. Основні результати коротко

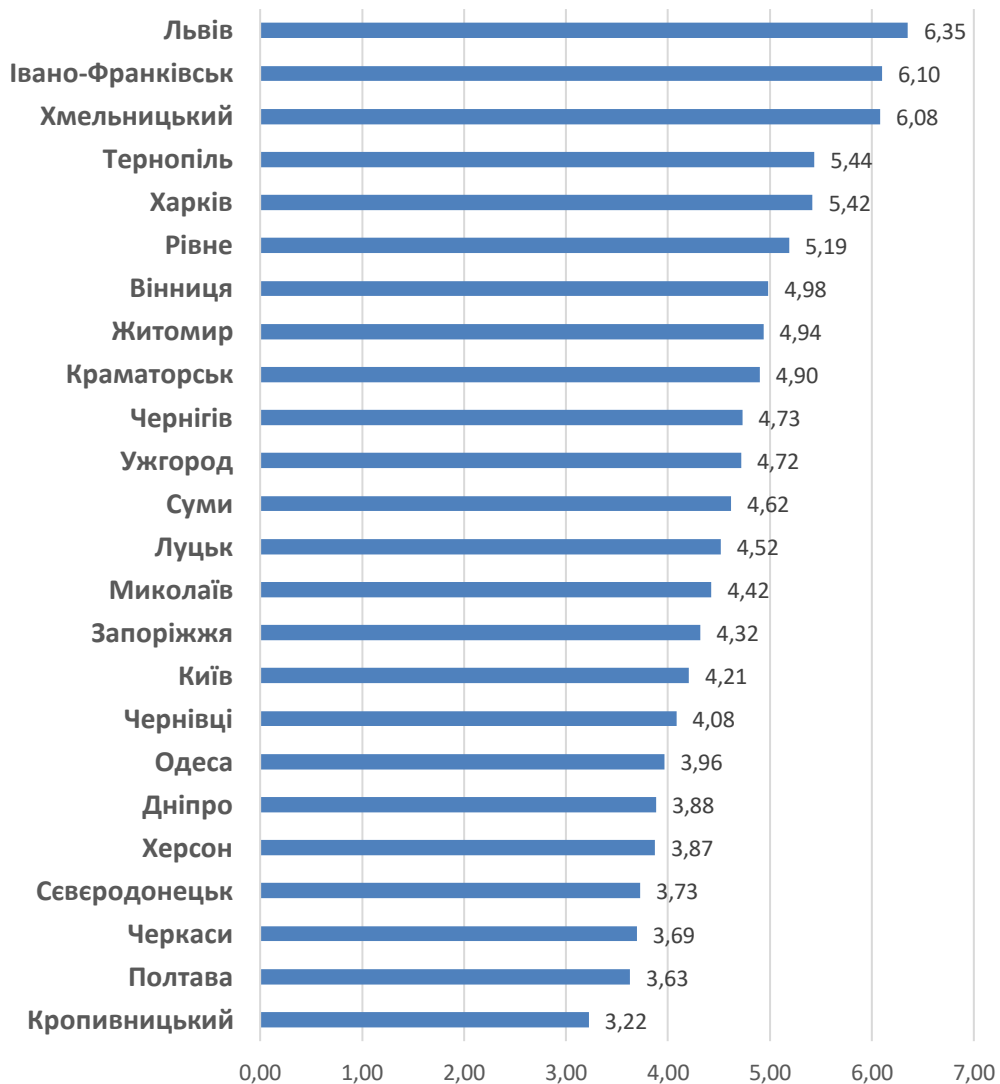
- Тільки 20% опитаних вважають, що місцева влада добре ставиться до бізнесу.
- 38% опитаних вважають, що влада їхнього міста підтримує створення нового бізнесу, а 36% погоджуються з твердженням, що влада міста підтримує розвиток того бізнесу, який уже існує.
- Великі підприємства краще оцінюють підтримку бізнесу владою, ніж бізнес меншого розміру.
- Разом із цим, ФОП оцінили підтримку нового та існуючого бізнесу владою краще, ніж керівники підприємств, зареєстрованих як юридичні особи.
- Майже половина респондентів вважає, що бізнес у їхньому місті не має можливостей або має незначні можливості брати участь у розробці місцевих стратегічних документів, таких як стратегії, програми, плани.
- 57% представників бізнесу вважають, що при прийнятті нових або зміні чинних регуляторних актів, які впливають або можуть впливати на бізнес, консультації з бізнесом не проводяться або проводяться рідко.

4.9. Компонент 9. Ресурси для розвитку

4.9.1. Результати міст

Згідно з результатами дослідження найвищі оцінки в рамках Компонента (субіндексу) 9 «Ресурси для розвитку» отримали Львів (6,35 бала), Івано-Франківськ (6,10) та Хмельницький (6,08). Достягнути цього містам вдалося завдяки високим оцінкам трьох вимірів, що утворюють єдиний компонент: «Людські ресурси», «Фінансові та інфраструктурні ресурси», «Інфраструктура підтримки бізнесу». Однак в окремих містах рівень розвитку вказаних ресурсів може бути недостатнім, про що свідчать їхні низькі оцінки. Зокрема, знизу списку знаходяться Кропивницький (3,22 бала), Полтава (3,63), Черкаси (3,69), Сєвєродонецьк (3,73), Херсон (3,87), Дніпро (3,88) та Одеса (3,96).

Рис. 59. Компонент 9. Ресурси для розвитку: результати міст



4.9.1.1. Вимір 1. Людські ресурси

У рамках виміру 1 «Людські ресурси» з великим відривом лідирують Харків (8,02 бала) та Івано-Франківськ (7,70), позаду них Львів (6,85), Краматорськ (6,60), Рівне (6,44) та Чернігів (6,43). Найменше балів отримали Кропивницький (3,54), Черкаси (4,26), Херсон (4,40) та Луцьк (4,66).

Якщо проаналізувати окремі індикатори вказаного виміру, то найкраще оцінюють (на «відмінно» та «добре») якість місцевої робочої сили у Львові (12,9%), Харкові (10,5%) та Житомирі (10,1%). На рівні країни цей показник 7,6%. Найменше задоволені якістю робочої сили в Кропивницькому (3,4%), Сумах (4,5%) та Ужгороді (4,8%). Підприємців Львова також найбільше задовольняє якість професійно-технічної освіти працівників на місцевому ринку праці. Оцінки «відмінно» та «добре» обрали 15,4%. Також відносно висока частка таких відповідей в Івано-Франківську (14,2%) та Дніпрі (13,6%). Найменше такі варіанти відповідей вибрали респонденти в Кропивницькому (4,9%), Вінниці (7,2%) та Хмельницькому (7,5%). Загалом по країні якістю професійно-технічної освіти працівників задоволені лише 10% респондентів.

На національному рівні 60,7% респондентів вважають, що недостатня підготовка працівників є серйозною перешкодою для ведення бізнесу. Найчастіше погоджуються з існуванням такої перешкоди в Черкасах (66,1%), Києві (65,9%) та Чернівцях (65,5%). Найнижчими є показники Ужгорода (53,4%), Чернігова (55,1%) та Івано-Франківська (56,2%). Підприємці також відчують проблему браку робочої сили. На національному рівні про цю проблему повідомляють 70% респондентів. Найбільш відчутним брак робочої сили є в Черкасах (80,6%), Вінниці (74,3%) та Тернополі (73,8%). Найменше відчують проблему в Харкові (60,2%), Северодонецьку (61,9%) та Одесі (64,5%).

«Тверді» дані доповнюють картину проблем із робочою силою. В окремих містах більш гостро стоїть проблема старіння населення. Наприклад, станом на 1 січня 2019 року в Чернівцях частка населення працездатного віку (15 - 64 роки) становить 71,9%, Івано-Франківську – 71,8%, Рівному – 71,3%. Проте в Херсоні цей показник становить лише 67,7%, а в Краматорську – 68,4%.¹⁴ Окрім того, у деяких містах відчувається вища потреба в робочій силі. Так, наприкінці 2019 року найбільше потребували працівників у Луцьку (майже 12 вакансій на 100 бізнесів), Кропивницькому (8 вакансій на 100 бізнесів) та Полтаві (6 вакансій). Найменшими були потреби в Херсоні, Краматорську та Вінниці (менше 1 вакансії на 100 бізнесів).¹⁵

4.9.1.2. *Вимір 2. Фінансові та інфраструктурні ресурси*

У рамках виміру 2 лідером є Хмельницький, який отримав 7,59 бала. Хмельницький майже на 3 бали випередив інші міста. На другій позиції Івано-Франківськ з 4,86 бала, на третій – Ужгород з 4,82 бала, на четвертій – Вінниця з 4,63 бала. На останніх сходинках Полтава (2,74 бала), Суми (3 бала) та Северодонецьк (3,2 бала). Досягнути такого високого показника Хмельницький зміг завдяки лідерству в опитуваннях підприємців та високих (порівняно з іншими містами) видатках на підтримку малого та середнього підприємництва.

Згідно з результатами опитування всього по країні лише 1,2% респондентів отримували фінансову підтримку від місцевої влади впродовж 2018 - 2019 років. Якщо розглядати окремі міста, то у Вінниці цей показник становить 3,4%, Дніпрі – 2,8%, Краматорську – 2,1%. Однак у Полтаві жодний підприємець не отримував такої фінансової допомоги, а в Сумах лише 0,48%.

Всього 77,8% респондентів вказують, що брак фінансових ресурсів є серйозною перешкодою для ведення бізнесу. Найбільше відчують цю проблему у Вінниці (85,4%), Тернополі (82,2%) та Кропивницькому (81,6%). Водночас найменш відчутною проблема є в Харкові (70,3%), Ужгороді (70,3%) та Херсоні (73%).

¹⁴ За даними Держстату України, зокрема головних управлінь статистики в регіонах.

¹⁵ Джерела для розрахунків: 1) Кількість вакансій: Ситуація на ринку праці та результати діяльності державної служби зайнятості. Дані на веб-сторінках регіональних центрів зайнятості. 2) Кількість бізнесів: За даними Держстату України, зокрема головних управлінь статистики в регіонах.

У контексті інфраструктури, опитані підприємці мали різний досвід щодо підключення до різних мереж (електро-, газо-, водопостачання та водовідведення) у 2018 - 2019 роках. У розрізі міст зокрема було порівняно тривалість підключення до систем електропостачання. На рівні країни цей показник становить майже 85 днів. Водночас у місті Дніпрі він досягає 200 днів, Запоріжжі – 165 днів, Северодонецьку – 137 днів. Найменше вдавалося підключитися до електромереж підприємцям Ужгорода (37 днів), Чернівців (44 дні), Тернополя (45 днів).

Якщо проаналізувати реальні видатки на підтримку малого та середнього підприємництва у 2019 році, то такі видатки були відсутні в міських бюджетах Дніпра, Києва, Северодонецька, Ужгорода та Чернівців (усього 5 міст). У розрахунку на 10 тис. бізнесів найвищий рівень видатків у Хмельницькому – майже 1,8 млн. грн.¹⁶ Необхідно зауважити, що в цілому видатки на підтримку МСП у більшості міст є низькими або взагалі відсутні. Однак більш високий порядок цифр може свідчити про вищий рівень лідерства міської влади щодо підтримки бізнесу.

4.9.1.3. *Вимір 3. Інфраструктура підтримки бізнесу*

У вимірі 3 лідером стало місто Львів - 6,35 бала. Посісти високу позицію місто змогло завдяки активній участі підприємців у бізнес-асоціаціях та розвиненій інфраструктурі підтримки бізнесу. Трішки менше балів отримали Івано-Франківськ (6,10) та Хмельницький (6,08). Вони знаходяться серед лідерів за наданням консультаційних послуг підприємцям. Найменше балів дісталось Кропивницькому (3,22), Полтаві (3,63) та Черкасам (3,69).

За даними опитування, 11% респондентів особисто отримували послуги з підтримки бізнесу від міської влади (інформаційні, консультаційні, навчальні тощо). У Краматорську такі послуги отримали 15,7% опитаних, Івано-Франківську – 15,3%, Хмельницькому – 15%. Однак у Херсоні та Одесі скористалися такими послугами лише 6,6% компаній/ФОП. Найкраще (з оцінками «відмінно» та «добре») надані послуги оцінюють у Тернополі (61,9%), Ужгороді (59,6%) та Житомирі (57,8%), хоча всього по країні цей показник становить 48,6%.. Однак у Києві частка таких позитивних оцінок становить лише 34%, Северодонецьку – 36,8%, Дніпрі – 38,5%.

Загалом по всіх містах лише 32,6% підприємців вказують на існування в місті центрів підтримки бізнесу. Найвищим цей показник є у Вінниці (47,3%), Івано-Франківську (41,9%) та Миколаєві (40,8%). Проте найменша частка таких підприємців у Херсоні (21,5%), Одесі (22,3%) та Києві (25,1%).

Серед усіх опитаних про діяльність бізнес-асоціацій чи бізнес-клубів у своїх містах знають 45,9% підприємців. Найбільш обізнаними щодо наявності таких об'єднань підприємців є респонденти у Вінниці (61,5%), Львові (56,7%) та Чернівцях (55,5%). Найменш часто повідомляють про бізнес-асоціації у власному місті респонденти в Ужгороді (36,2%), Кропивницькому (35,9%) та Житомирі (36,6%). Якщо аналізувати участь компаній та ФОП у бізнес-асоціаціях, то для всіх міст у цілому цей показник становить 11,5%. У розрізі міст найчастіше беруть участь в бізнес-асоціаціях у Сумах (17,8%), Львові (15,8%) та Києві (15%). Найменш активно беруть участь у таких бізнес-об'єднаннях підприємці Северодонецька та Краматорська – лише 6%.

«Тверді» дані додатково дозволяють врахувати статистику щодо кількості об'єктів інфраструктури підтримки підприємництва, що були створені за участі місцевих органів влади. Необхідно зазначити, що в 11-ти містах такі об'єкти інфраструктури взагалі відсутні. У більшості міст у середньому 1 - 2 об'єкти інфраструктури. Лідером

¹⁶ Використано звіти про виконання місцевих бюджетів (видатки за кодом програмної класифікації 7610 – Сприяння розвитку малого та середнього підприємництва), а також відповіді міських рад на запити про отримання публічної інформації. Для деяких міст інформацію про видатки уточнено за допомогою телефонних інтерв'ю зі співробітниками виконавчих органів міської ради.

є місто Львів, де 12 таких об'єктів.¹⁷ Таким чином, у більшості міст поінформованість підприємців щодо центрів підтримки бізнесу може стосуватися об'єктів інфраструктури, що створені за підтримки донорів, органів державної влади тощо.

4.9.2. Аналіз окремих складових Компонента 9

4.9.2.1. Вимір 1. «Людські ресурси»

4.9.2.1.1. Оцінка якості робочої сили, яку пропонує місцевий ринок праці

Успіх бізнесу значною мірою залежить від його здатності залучити кваліфіковані кадри. У цьому опитуванні підприємці та керівники фірм оцінили якість робочої сили, до якої вони мають доступ на місцевому ринку праці. Цю оцінку вони могли поставити на шкалі від 1 до 5. 1 означає незадовільну оцінку якості робочої сили, 2 – задовільну, 3 – середню, 4 – добру, 5 – відмінну.

Бізнес переважно низько оцінює якість робочої сили у своїх містах. У середньому опитані підприємці та керівники фірм оцінили місцеву робочу силу на 2,2 бала. Невелика частка опитаних – лише 8% – вважають якість робочої сили доброю або відмінною, тоді як 55% опитаних назвали якість робочої сили незадовільною (1 бал) або задовільною (2 бали). 9% респондентів не дали відповіді на це запитання.

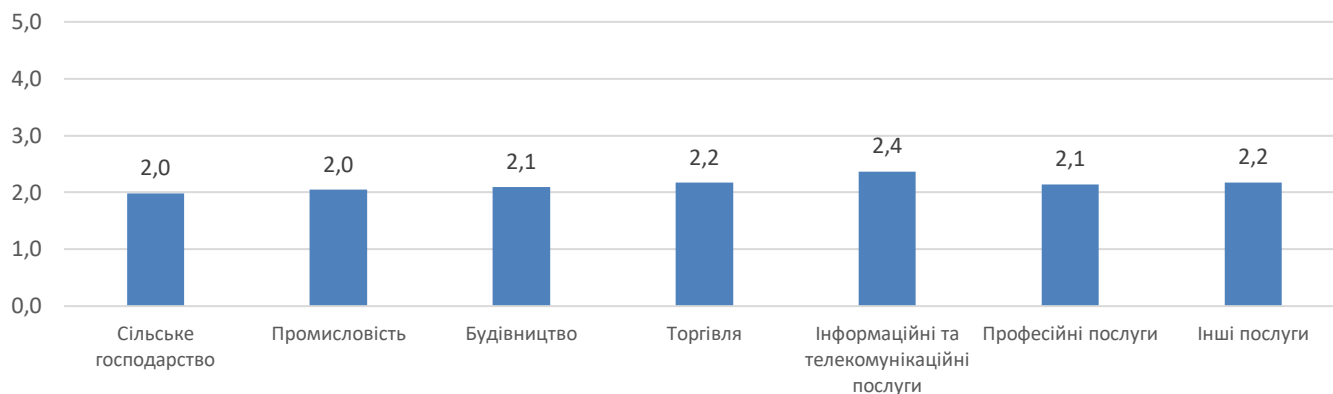
Оцінка якості робочої сили за типом підприємницької діяльності. Як фізичні особи-підприємці, так і менеджери та керівники, що представляють підприємства, зареєстровані як юридичні особи, переважно низько оцінюють якість місцевої робочої сили. Середня оцінка серед ФОП становить 2,3 бала. Тільки 9% із них вважають рівень робочої сили в їхньому місті добрим або відмінним. Серед керівників підприємств частка тих, хто назвав якість робочої сили доброю або відмінною, склала 7%. Керівники підприємств оцінили її в середньому на 2,1 бала.

Оцінка якості робочої сили за розміром бізнесу. Представники бізнесу різних розмірів у середньому однаково оцінюють якість місцевої робочої сили: на 2,1 - 2,2 бала. Та респонденти, що представляють великий бізнес, відрізняються від інших тим, що не дають добрих та відмінних оцінок. У той час як від 7% до 8% опитаних у мікро-, малому та середньому бізнесі поставили високі оцінки якості робочої сили на місцевому ринку праці, для великого бізнесу максимальною оцінкою була середня, яку поставила половина його представників. Інша половина поставила 1 або 2 бали, тобто оцінила якість робочої сили незадовільно або задовільно.

Оцінка якості робочої сили за сектором. Сфера інформаційних та телекомунікаційних послуг відрізняється від решти секторів дещо вищими оцінками якості місцевої робочої сили. 14% представників цієї сфери назвали якість робочої сили доброю або відмінною, а їхня середня оцінка склала 2,4 бала. Для інших секторів середня оцінка якості робочої сили в їхньому місті не перевищує 2,2 бала, а частка підприємців або керівників підприємств, які оцінили робочу силу добре чи відмінно, знаходиться в інтервалі від 4% до 8%.

¹⁷ Інформація про кількість об'єктів інфраструктури базується на офіційних відповідях міських рад. Надана інформація була перевірена авторами дослідження. Більше інформації в польовому звіті дослідження.

Рис. 60. Середня оцінка якості робочої сили на місцевому ринку праці (за сектором), балів



4.9.2.1.2. Оцінка якості професійно-технічної освіти працівників

Професійна освіта формує у працівників технічні навички, на які є попит на ринку праці. Разом із тим, випускники закладів професійної освіти не завжди можуть знайти робоче місце з конкурентним рівнем заробітної плати в Україні, а різні напрямки професійної освіти потребують модернізації та наближення до реалій і вимог місцевого ринку праці. Учасникам опитування було запропоновано оцінити якість професійної освіти працівників на місцевому ринку праці за шкалою від 1 до 5. Одиниця на цій шкалі відповідала незадовільній оцінці, 2 – задовільній, 3 – середній, 4 – добрій, 5 – відмінній.

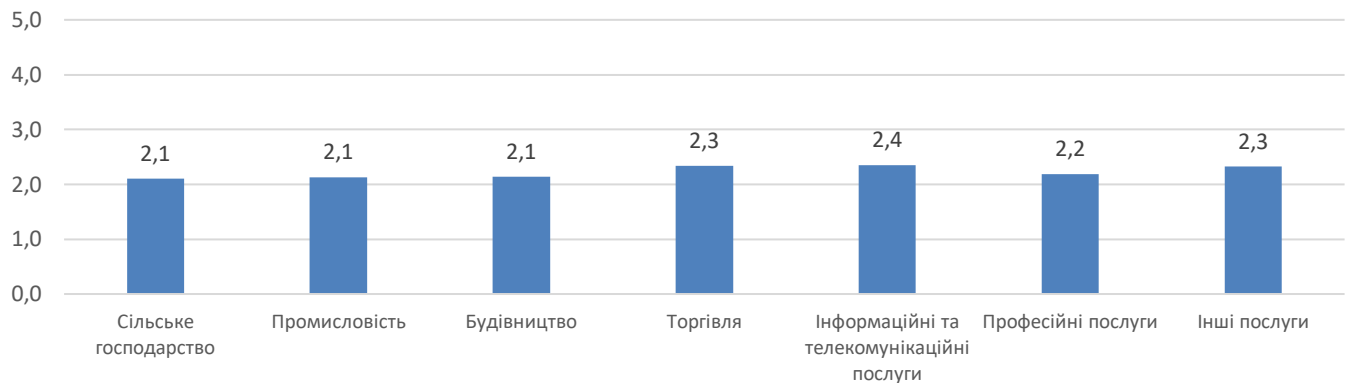
Середня оцінка, яку поставили професійній освіті всі опитані, – 2,3 бала. Тільки один із кожних десяти респондентів вважає якість професійної підготовки місцевих працівників доброю або відмінною, у той час як 25% назвали її незадовільною. 10% опитаних не змогли оцінити якість професійної освіти.

Оцінка якості професійно-технічної освіти працівників за типом підприємницької діяльності. Керівники підприємств-юридичних осіб оцінюють якість професійної освіти так само, як і фізичні особи-підприємці. Лише 11% перших та 10% останніх поставили добрі або відмінні оцінки, а середня оцінка якості професійної освіти за шкалою від 1 до 5 балів склала 2,4 бала серед ФОП та 2,2 бала серед керівників підприємств.

Оцінка якості професійно-технічної освіти працівників за розміром бізнесу. Представники великого бізнесу оцінили якість професійної освіти дещо краще від респондентів, що представляють бізнес менших розмірів. 14% керівників великих підприємств назвали якість цієї освіти доброю або відмінною, тоді як серед бізнесу мікро-, малого та середнього розміру ця частка складає 7%-10%. Середня оцінка якості професійної освіти представниками великого бізнесу становить 2,5 бала, що також дещо перевищує середні оцінки, поставлені респондентами, що представляють усі групи бізнесу меншого розміру.

Оцінка якості професійно-технічної освіти працівників за сектором. У секторах торгівлі та послуг якість професійної освіти на місцевому рівні оцінюють дещо краще ніж у секторах промисловості, будівництва та сільського господарства. Найкращими оцінками характеризується сфера інформаційних та телекомунікаційних послуг, де 14% опитаних оцінили якість професійної освіти добре або відмінно, а середня оцінка склала 2,4 бала. Натомість у промисловості, будівництві та сільському господарстві середня оцінка якості професійної освіти місцевих працівників становить 2,1 бала, а частка добрих та відмінних оцінок не перевищує 8%.

Рис. 61. Середня оцінка якості професійної освіти працівників на місцевому ринку праці (за сектором), балів



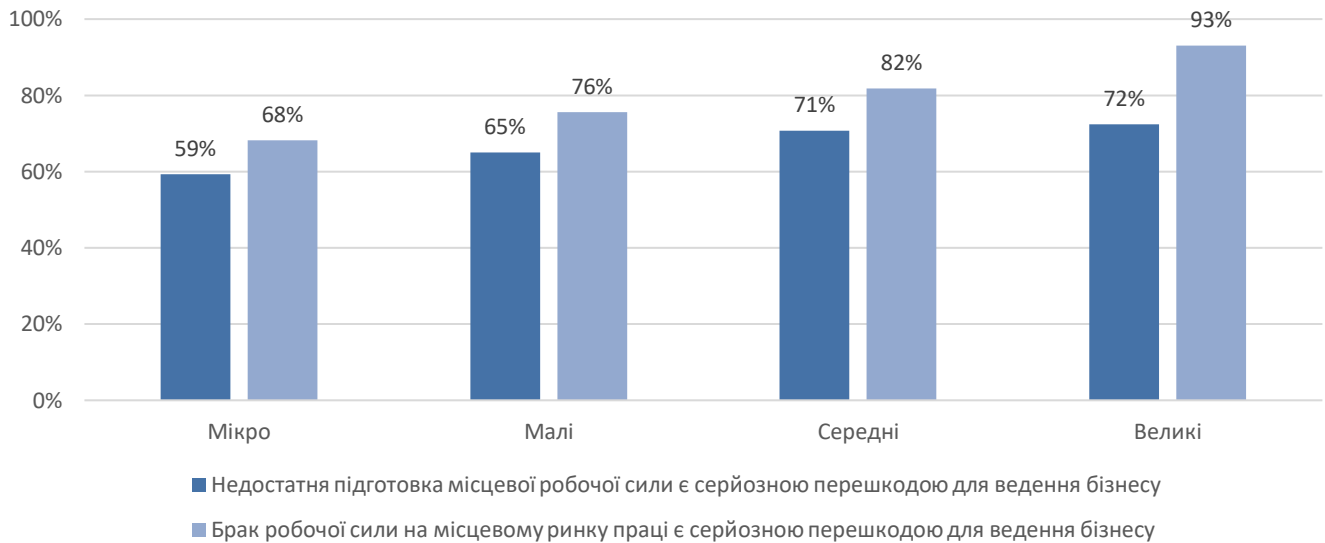
4.9.2.1.3. Недостатня підготовка та брак робочої сили як перешкоди для ведення бізнесу

Недостатня кількість працівників із відповідними професійними навичками знижує якість продукції та послуг бізнесу та обмежує його зростання. Щоб оцінити, наскільки ці перешкоди актуальні для українського бізнесу, у цьому опитуванні підприємців та керівників підприємств запитали, чи, на їхню думку, недостатня підготовка місцевої робочої сили та брак робочої сили на місцевому ринку праці є серйозними перешкодами для ведення бізнесу. І невідповідну підготовку робочої сили, і її недостатню кількість більшість опитаних назвали вагомими перешкодами для ведення бізнесу. Однак частка опитаних, що вказали на негативний вплив браку робочої сили, дещо більша від частки тих, які вказали на недостатню підготовку. Так, 61% опитаних вважає недостатню підготовку місцевої робочої сили перешкодою, у той час як щодо браку робочої сили такої думки дотримується 70%. Це може свідчити про те, що й інші фактори, наприклад, низький рівень зарплат, а не лише невідповідна якість освіти можуть спричиняти брак навичок на ринку праці.

Оцінка недостатньої підготовки та браку робочої сили як перешкод для ведення бізнесу за типом підприємницької діяльності. На підприємствах, які зареєстровані як юридичні особи, проблеми браку робочої сили та її недостатньої підготовки відчуються гостріше ніж у бізнесі, що належить фізичним особам-підприємцям. 62% керівників підприємств називають недостатню якісну підготовку робочої сили вагомою перешкодою для ведення бізнесу порівняно з 57% ФОП, а 72% керівників підприємств – брак робочої сили, порівняно з 66% ФОП.

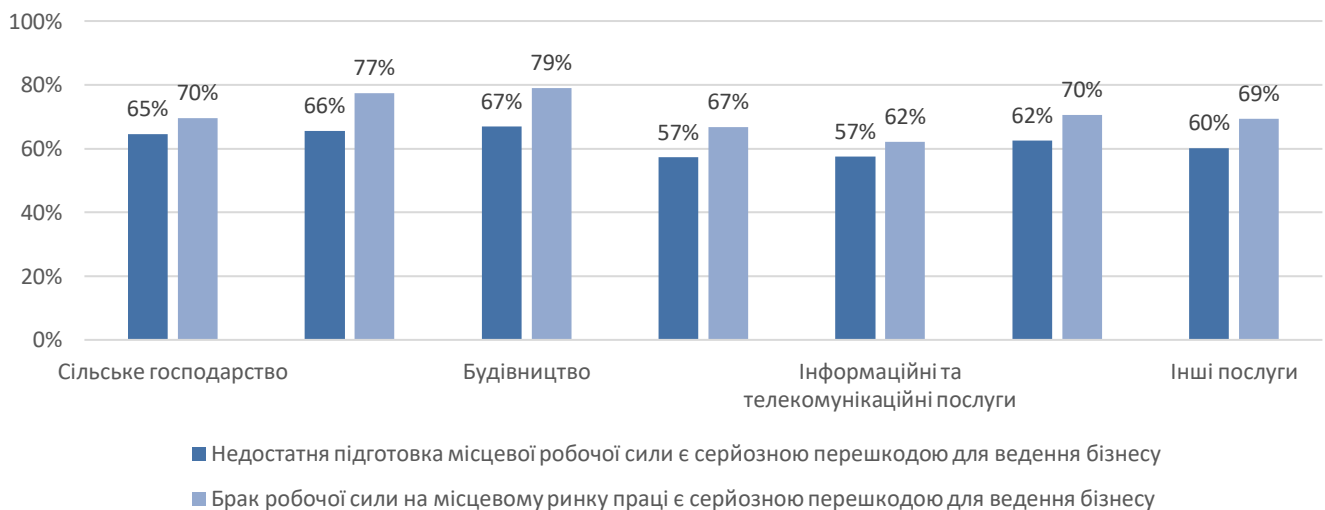
Оцінка недостатньої підготовки та браку робочої сили як перешкод для ведення бізнесу за розміром бізнесу. Що більшим є розмір бізнесу, тим більше він скаржиться на брак робочої сили та її недостатню підготовку. Так, якщо 59% представників мікробізнесу називають невідповідну підготовку працівників перешкодою, а 68% із них говорять, що веденню бізнесу перешкоджає брак робочої сили, то серед респондентів, які представляють великий бізнес, відповідні частки складають 72% та 93%.

Рис. 62. Частки респондентів, які вважають недостатню підготовку місцевої робочої сили та брак робочої сили на місцевому ринку праці серйозними перешкодами для ведення бізнесу (за розміром бізнесу), %



Оцінка недостатньої підготовки та браку робочої сили як перешкод для ведення бізнесу за сектором. У секторах промисловості та будівництва проблема браку робочої сили та браку її навичок гостріша ніж в інших секторах, де працює опитаний бізнес. Зокрема, 79% підприємців та керівників підприємств у галузі будівництва та 77% у секторі промисловості назвали брак робочої сили в їхньому місті серйозною перешкодою для ведення бізнесу, а 66% представників промисловості і 67% представників будівництва назвали такою перешкодою недостатню підготовку працівників. В оцінках обох перешкод ці частки більші за відповідні частки респондентів в інших секторах.

Рис. 63. Частки респондентів, які вважають недостатню підготовку місцевої робочої сили та брак робочої сили на місцевому ринку праці серйозними перешкодами для ведення бізнесу (за сектором), %



4.9.3. Вимір 2. «Фінансові та інфраструктурні ресурси»

4.9.3.1. Фінансова підтримка від міської влади для ведення бізнесу

Одним зі способів підтримки бізнесу на рівні міста є надання фінансової підтримки у вигляді пільгових кредитів, компенсації відсоткових ставок за кредитами тощо. Для того, щоб оцінити, наскільки поширена ця

підтримка, підприємців та фірми запитали, чи отримували вони таку підтримку для ведення бізнесу у 2018 - 2019 роках. Ствердну відповідь дала невелика частка бізнесу – тільки 1,2%.

Фінансова підтримка від міської влади за типом підприємницької діяльності. Підприємства-юридичні особи отримували фінансову підтримку частіше, ніж ФОП. Частка бізнесу, що повідомив про отримання такої підтримки, склала 1,4% серед підприємств порівняно з 0,9% серед ФОП.

Фінансова підтримка від міської влади за розміром бізнесу. Зі збільшенням розміру бізнесу зростає частка респондентів, що повідомляють про отримання кредитів чи компенсації відсоткових ставок від міста у 2018 - 2019 роках. Серед мікробізнесу ця частка становить лише 1%, а для малого дещо зростає до 1,8%. У середньому бізнесі налічується 2,6% підприємців та фірм, що отримували фінансову допомогу, а у великому бізнесі – уже 3,4%.

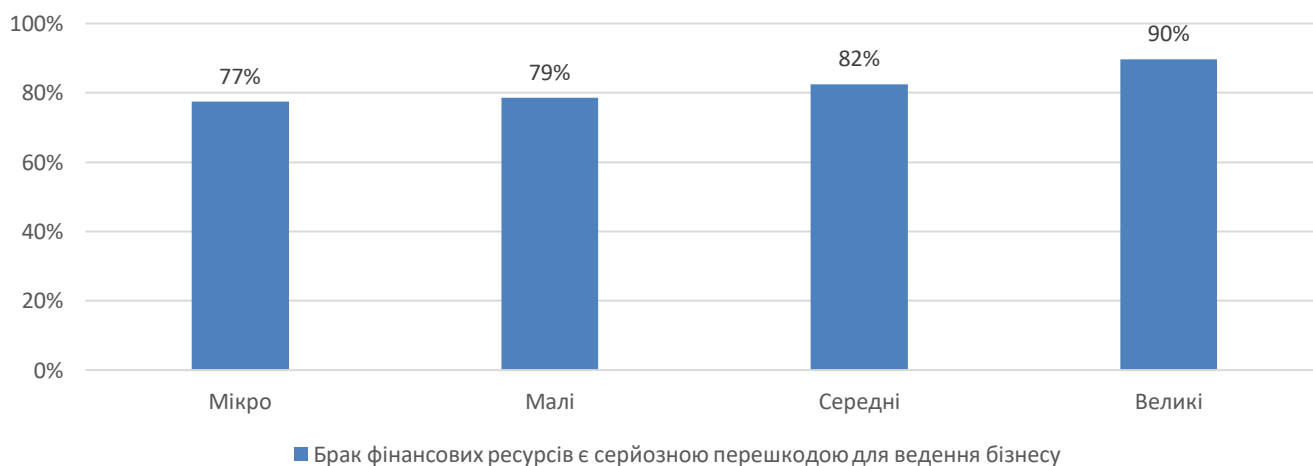
Фінансова підтримка від міської влади за сектором. Сільськогосподарський сектор порівняно частіше від інших отримував фінансову підтримку від влади (2,5% фірм та підприємців цього сектору), у той час як найрідше про таку підтримку повідомили у сферах торгівлі (0,8%) та професійних послуг (0,5%).

4.9.3.2. Брак фінансових ресурсів як перешкода для ведення бізнесу

Недостатні фінансові ресурси стримують розвиток бізнесу та можуть спричинити його закриття та банкрутство. Учасники опитування повідомили, чи є, на їхню думку, брак фінансових ресурсів серйозною перешкодою для ведення бізнесу. Більшість із них (78%) погоджуються з тим, що ця проблема серйозно перешкоджає бізнесу.

Оцінка браку фінансових ресурсів як перешкоди для ведення бізнесу за типом підприємницької діяльності. По 78% респондентів серед обох груп опитаного бізнесу за формою реєстрації – підприємців та підприємств – вважають недостатні фінансові ресурси серйозною перешкодою для ведення бізнесу.

Рис. 64. Частка респондентів, які вважають брак фінансових ресурсів серйозною перешкодою для ведення бізнесу (за розміром бізнесу), %

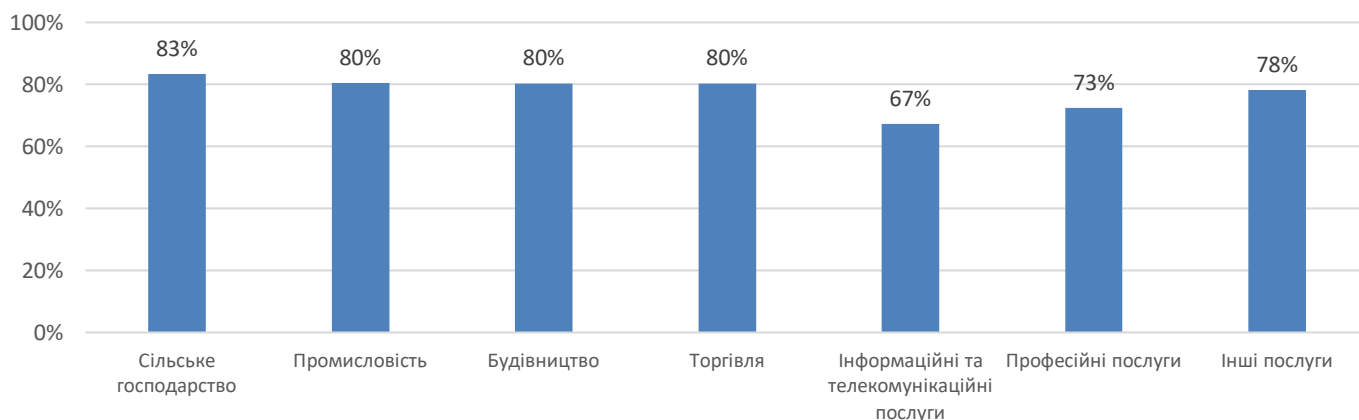


Оцінка браку фінансових ресурсів як перешкоди для ведення бізнесу за розміром бізнесу. Що більшим є розмір бізнесу, тим більша частка його представників вважає брак фінансових ресурсів серйозною перешкодою для ведення бізнесу. Якщо для мікробізнесу ця частка склала 77%, то для великого – 90%.

Оцінка браку фінансових ресурсів як перешкоди для ведення бізнесу за сектором. Сфера інформаційних та телекомунікаційних послуг вирізняється на фоні інших відносно низькою часткою опитаних,

які назвали брак фінансових ресурсів серйозною перешкодою для ведення бізнесу. У цьому секторі підприємці та фірми становлять 67%, у той час як в інших секторах їхня частка коливається від 73% до 83%.

Рис. 65. Частка респондентів, які вважають брак фінансових ресурсів серйозною перешкодою для ведення бізнесу (за сектором), %



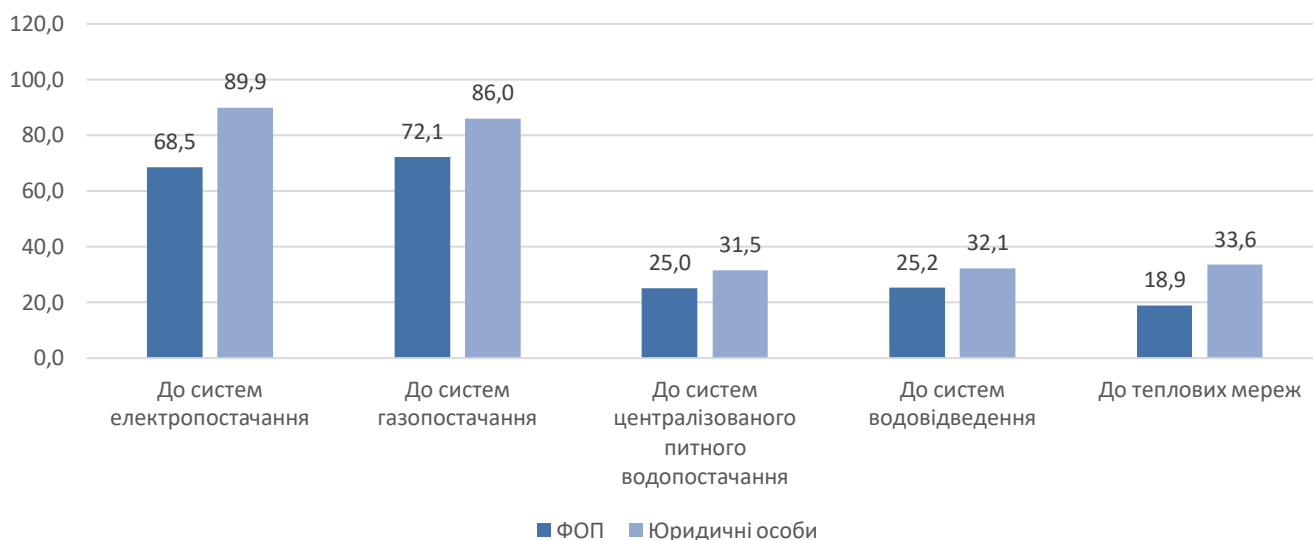
4.9.3.3. Тривалість приєднання об'єктів до міської інфраструктури

Якщо тривалість приєднання бізнесу до систем та мереж міської інфраструктури, таких як системи електро-, газопостачання, централізованого питного водопостачання та водовідведення, а також теплових мереж, займає багато часу, це затримує відкриття бізнесу, перешкоджає плануванню його діяльності та призводить до фінансових втрат. Щоб визначити, скільки часу фірмам та підприємцям доводиться чекати, щоб їхні об'єкти приєднали до інфраструктури міста, їх спитали, скільки часу в них зайняла процедура приєднання до такої інфраструктури, починаючи від дня подання заяви і закінчуючи днем фактичного приєднання. А для того, щоб оцінки були якомога актуальнішими, це запитання ставили лише фірмам та підприємцям, які приєднувалися до об'єктів інфраструктури протягом 2018 - 2019 років.

13% опитаних вказали, що приєднували свій бізнес до тієї чи іншої інфраструктури у 2018 - 2019 роках. У середньому близько місяця вони витратили на приєднання до систем централізованого питного водопостачання (29,6 дня), до систем водовідведення (30,3 дня) та до теплових мереж (31 день). Набагато більше часу пішло на приєднання до систем електропостачання (у середньому 84,5 дня) та до систем газопостачання (83,2 дня).

Тривалість приєднання об'єктів до міської інфраструктури за типом підприємницької діяльності. Протягом 2018 - 2019 років підприємства, які є юридичними особами, приєднувалися до систем та мереж міської інфраструктури дещо частіше, ніж фізичні особи-підприємці. Про це повідомили 15% підприємств порівняно з 9% ФОП. У підприємств-юридичних осіб підключення до усіх мереж та систем інфраструктури вимагало в середньому більше часу, ніж у ФОП. Це особливо помітно у випадку приєднання до систем електропостачання, на яке підприємства витратили в середньому майже 90 днів, та приєднання до систем газопостачання, яке зайняло у них у середньому 86 днів. ФОП витратили в середньому 68,5 дня, щоб приєднатися до електропостачання, та 72,1 дня, щоб приєднатися до газопостачання в місті.

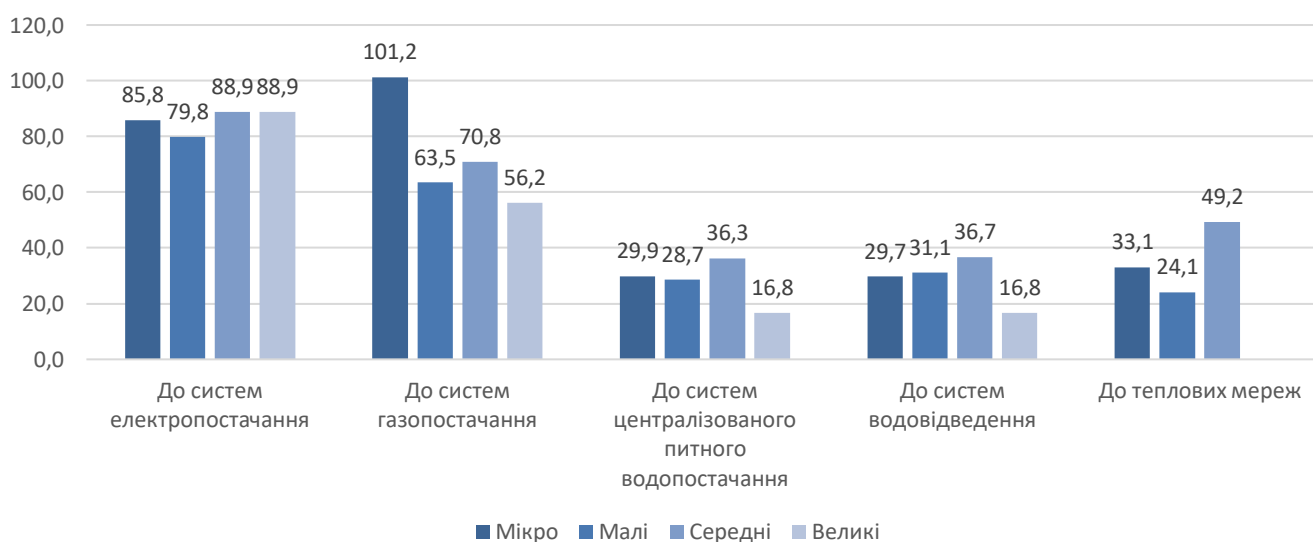
Рис. 66. Середня тривалість приєднання до міської інфраструктури (за типом підприємницької діяльності), днів



Тривалість приєднання об'єктів до міської інфраструктури за розміром бізнесу. Бізнес середнього та великого розміру частіше приєднувався до систем і мереж міської інфраструктури у 2018 - 2019 роках, ніж мікро- та малий бізнес. У середньому бізнесі частка фірм та підприємців, що здійснювали приєднання до інфраструктури протягом двох років, що передували опитуванню, склала 31%, а у великому – 29%. Для малого бізнесу ця частка становить 21%, а в мікробізнесі – тільки 10%.

Тоді як між бізнесом різного розміру не було зафіксовано суттєвих відмінностей в обсязі часу, витраченого на приєднання до систем електропостачання, приєднання до систем водопостачання, водовідведення та до тепломереж, то в середнього бізнесу цей процес займає більше часу ніж в інших груп бізнесу за розміром. А у випадку приєднання до систем газопостачання з-поміж інших найбільше вирізняються мікропідприємства, для яких ця процедура займає в середньому більше 100 днів, у той час як для малого, середнього та великого бізнесу – від 56 днів до 71 дня.

Рис. 67. Середня тривалість приєднання до міської інфраструктури (за розміром бізнесу), днів

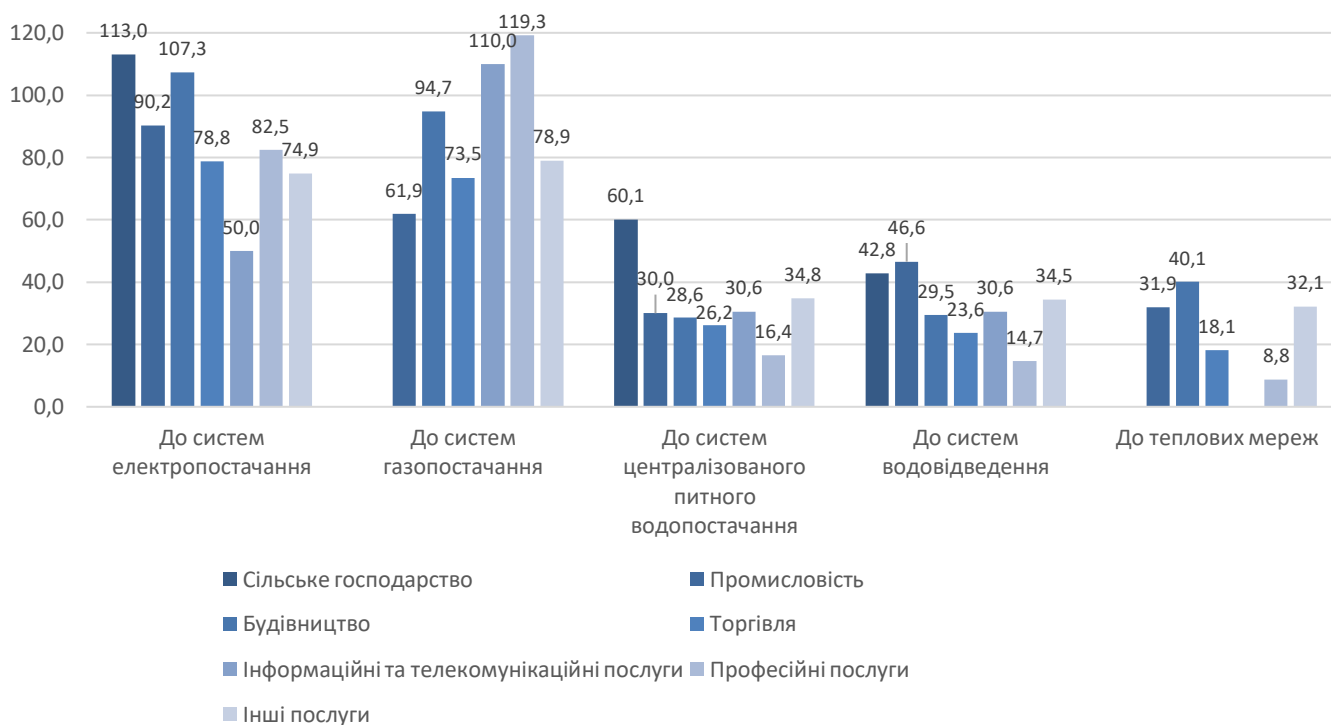


Тривалість приєднання об'єктів до міської інфраструктури за сектором. Протягом 2018 - 2019 років до систем та мереж міської інфраструктури найчастіше приєднувався будівельний бізнес (26%). Для

промисловості ця частка склала 17%, а для сільського господарства – 14%. У сфері послуг без урахування інформаційних та професійних послуг цей показник складає 11%, у той час як для цих двох видів послуг він помітно менший. Тільки 4% респондентів зі сфери інформаційних та 7% зі сфери професійних послуг повідомили, що приєднували свої об’єкти бізнесу до міської інфраструктури у 2018 - 2019 роках.

Сільське господарство та будівництво відзначаються довшими термінами приєднання до електромереж, ніж інші сектори. В обох цих галузях середній термін приєднання до електромереж склав більше 100 днів. Порівняно найменше часу на це пішло в представників сфери інформаційних та телекомунікаційних послуг – 50 днів у середньому. У випадку приєднання до газопостачання ситуація в розрізі секторів виглядає протилежною: у сферах інформаційних та професійних послуг повідомляють про найдовші терміни цієї процедури (більше 100 днів у середньому). Найшвидше вона проходила для сфери промисловості – тут підключення до систем газопостачання тривало в середньому майже 62 дні. Галузь сільського господарства відрізняється від інших довшими термінами підключення до систем централізованого питного постачання. У той час як для майже решти секторів це підключення зайняло близько місяця, у сільському господарстві на це пішло більше двох місяців (у середньому 60,1 дня).

Рис. 68. Середня тривалість приєднання до міської інфраструктури (за сектором), днів



4.9.3.4. Вимір 3. «Інфраструктура підтримки бізнесу»

4.9.3.4.1. Консультації та підтримка бізнесу міською владою

Ще одним способом допомоги бізнесу від влади міста може бути надання таких послуг, як навчання, консультації, інформаційна підтримка. Протягом 2018 - 2019 років від міської влади такі послуги отримували 11% опитаних фірм та підприємців. У середньому вони оцінили їх на 3,2 бала за шкалою від 1 до 5, де 1 відповідає незадовільній оцінці, 2 – задовільній, 3 – середній, 4 – добрій, 5 – відмінній. При цьому майже половина опитаних (49%) назвали якість цих послуг доброю або відмінною.

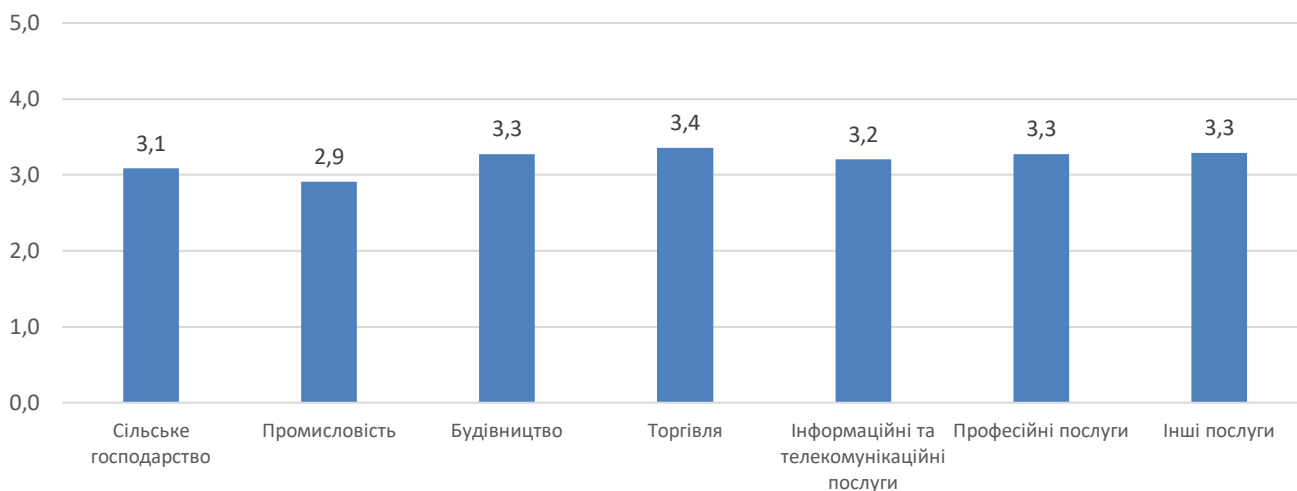
Консультації та підтримка бізнесу міською владою за типом підприємницької діяльності. 9% ФОП та 12% підприємств-юридичних осіб вказали, що отримували послуги з підтримки бізнесу від міської влади протягом 2018 - 2019 років. Вони оцінили їх практично однаково (ФОП у середньому

на 3,3 бала, а підприємства – на 3,2), але серед ФОП дещо більша частка опитаних ніж серед підприємств оцінили якість послуг максимально («добре» та «відмінно») - 53%. Для підприємств ця частка становить 47%.

Консультації та підтримка бізнесу міською владою за розміром бізнесу. Найбільша частка фірм та підприємців, що отримували послуги з підтримки бізнесу від влади свого міста у 2018 - 2019 роках, зафіксована в середньому бізнесі: 20%. Найнижчою вона є серед мікробізнесу, де такі фірми та підприємці склали 10%. Хоча фірми та підприємці, що представляють бізнес різного розміру, істотно не відрізняються середніми оцінками якості цих послуг (вони становлять від 3,1 до 3,3 бала), однак між ними спостерігається відчутна різниця в частках позитивних оцінок. Так, доброю та відмінною якість послуг міської влади найчастіше називають у мікробізнесі - тут відповідна частка склала 50%. А серед представників великих підприємств лише 25% дали добрі оцінки, що найменше в порівнянні з рештою категорій бізнесу за розміром.

Консультації та підтримка бізнесу міською владою за сектором. Бізнес у галузях сільського господарства та будівництва частіше від представників інших секторів повідомляє про те, що отримувач консультації та інші послуги від міської влади. Найрідше про отримання таких послуг повідомляють у сфері інформаційних та телекомунікаційних послуг (7% опитаних). У сфері будівництва, а також у сфері торгівлі спостерігаються найбільші частки опитаних, що оцінили якість таких послуг добре або відмінно. У галузі будівництва ця частка склала 53%, а в торгівлі – 52%. Та середні оцінки якості послуг у цих секторах практично не відрізняються від інших. З іншого боку, найменша частка опитаних, що дали позитивні оцінки якості послуг з підтримки бізнесу міською владою, (28%), а також найнижча середня оцінка (2,9) були зафіксовані в галузі промисловості.

Рис. 69. Середня оцінка якості отриманих послуг з підтримки бізнесу від міської влади (за сектором), балів



4.9.3.4.2. Діяльність центрів підтримки бізнесу

Міська влада може створити центри підтримки бізнесу – установи або підрозділи, які будуть надавати консультації для підприємців. Крім того, у 2016 - 2020 роках за підтримки Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР) у деяких обласних центрах було створено центри підтримки бізнесу, що надають підприємцям інформацію про участь у європейських програмах для розвитку бізнесу та допомагають їм консультаціями.

Учасники опитування повідомили про те, чи діє в їхньому місті центр підтримки бізнесу. Результати опитування показують, що підприємці та керівники підприємств недостатньо поінформовані про діяльність таких центрів: 52% респондентів не змогли відповісти на це питання. Ствердну відповідь дали 33% опитаних.

Поінформованість про центри підтримки бізнесу за типом підприємницької діяльності. Частки опитаних, які повідомили про те, що в їхньому місті діє центр підтримки бізнесу, майже однакові серед ФОП та керівників підприємств, що працюють як юридичні особи - 32% та 33% відповідно. Відсоток респондентів, які не знали, чи є такий центр у їхньому місті, також подібні в цих двох категоріях опитаного бізнесу - це 50% ФОП та 53% керівників підприємств.

Поінформованість про центри підтримки бізнесу за розміром бізнесу. Частки опитаних, які повідомили про те, що в їхньому місті діє центр підтримки бізнесу, не відрізняються суттєво серед опитаного бізнесу різних розмірів, де вони становлять від 31% (у малому та великому бізнесі) до 37% (у бізнесі середнього розміру). Частки підприємців та керівників підприємств, які не знають, чи є у їхньому місті центр підтримки бізнесу, також подібні в різних групах бізнесу за розміром - від 50% до 55%.

Поінформованість про центри підтримки бізнесу за сектором. При порівнянні відповідей на це запитання в розрізі галузей найменшу частку опитаних, які сказали, що у їхньому місті діє центр підтримки бізнесу, було зафіксовано в галузі сільського господарства (28%). Найбільша частка опитаних, які підтвердили існування такого центру у своєму місті, – у сфері професійних послуг (37%). Незважаючи на таку різницю у відповідях, представники цих двох галузей найкраще поінформовані про діяльність центрів підтримки бізнесу. 47% респондентів зі сфери професійних послуг та 49% з агробізнесу не змогли дати відповіді на це запитання, що менше ніж в інших секторах, де працює опитаний бізнес.

4.9.3.4.3. Діяльність об'єднань бізнесу та членство в них

Об'єднання бізнесу, також відомі як ділові об'єднання або бізнес-асоціації, – це добровільні організації, у яких беруть участь фірми та підприємці. Вони допомагають бізнесу захищати його права та представляти його інтереси в діалозі з владою, а також надають інформаційні, консультаційні та інші послуги. Попередні дослідження ІЕД показують, що мікро- та малий бізнес, який найчисленніше представлений в Україні, найменшою мірою залучений до діяльності таких об'єднань¹⁸. Крім того, за даними досліджень ІЕД, потреба українських підприємців та фірм у відстоюванні своїх інтересів та захисті своїх прав більша ніж готовність бізнес-асоціацій надавати такі послуги. У цьому опитуванні підприємців та керівників підприємств запитали, чи вони знають про діяльність бізнес-асоціацій у своєму місті і чи самі належать до будь-якої бізнес-асоціації. 46% опитаних сказали, що знають про об'єднання бізнесу, такі як бізнес-асоціації та бізнес-клуби у своєму місті, а 11% сказали, що належать хоча б до одного з них.

Поінформованість про діяльність бізнес-асоціацій та членство в них за типом підприємницької діяльності. Керівники підприємств, зареєстрованих як юридичні особи, продемонстрували дещо більшу обізнаність щодо діяльності бізнес-асоціацій або інших об'єднань бізнесу у своєму місті, ніж ФОП: серед них частка респондентів, що знають про такі об'єднання, склала 49%, тоді як серед ФОП – 40%. Частка ж підприємств, що належать хоча б до однієї бізнес-асоціації, удвічі перевищує відповідну частку ФОП - 14% підприємств порівняно з 7% ФОП.

Поінформованість про діяльність бізнес-асоціацій та членство в них за розміром бізнесу. Що більшим є розмір опитаного бізнесу, тим більші частки його представників, які поінформовані про діяльність бізнес-об'єднань свого міста та самі залучені до таких об'єднань. Цим підтверджуються результати попередніх досліджень ІЕД, згідно з якими членство в бізнес-асоціаціях в Україні зростає із зростанням розміру бізнесу. Так, найменша частка підприємців та керівників фірм, яким відомо про діяльність бізнес-асоціацій у своєму місті (45%), як і найменша частка бізнесу, що належить до бізнес-асоціацій (9%), була зафіксована серед мікропідприємств. Ці частки поступово зростають у малому та середньому бізнесі і є

¹⁸ Федець І., Участь підприємців у бізнес-об'єднаннях як інструмент захисту своїх прав. Аналітично-консультативна робота. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій, Київ, 2019 <https://bit.ly/2U43ioZ>

найбільшими у великому, де 66% респондентів повідомили, що знають про бізнес-асоціації міста, а 50% – що їхній бізнес є членом хоча б однієї з таких асоціацій.

Поінформованість про діяльність бізнес-асоціацій та членство в них за сектором.

Бізнес, що працює у сферах інформаційних та професійних послуг, найкраще поінформований про діяльність ділових об'єднань своїх міст. Більше половини респондентів у кожному з цих секторів сказали, що знають про такі об'єднання. Найбільшими ж частками бізнесу, що бере участь у діяльності таких об'єднань, характеризуються сфери професійних послуг (18%) та промисловості (17%). Натомість найменші частки як респондентів, яким відомо про діяльність бізнес-об'єднань, так і бізнесу, залученого до такої діяльності, спостерігаються в галузі торгівлі (41% та 7% відповідно).

Рис. 70. Поінформованість про діяльність бізнес-асоціацій та членство в них (за розміром бізнесу), %

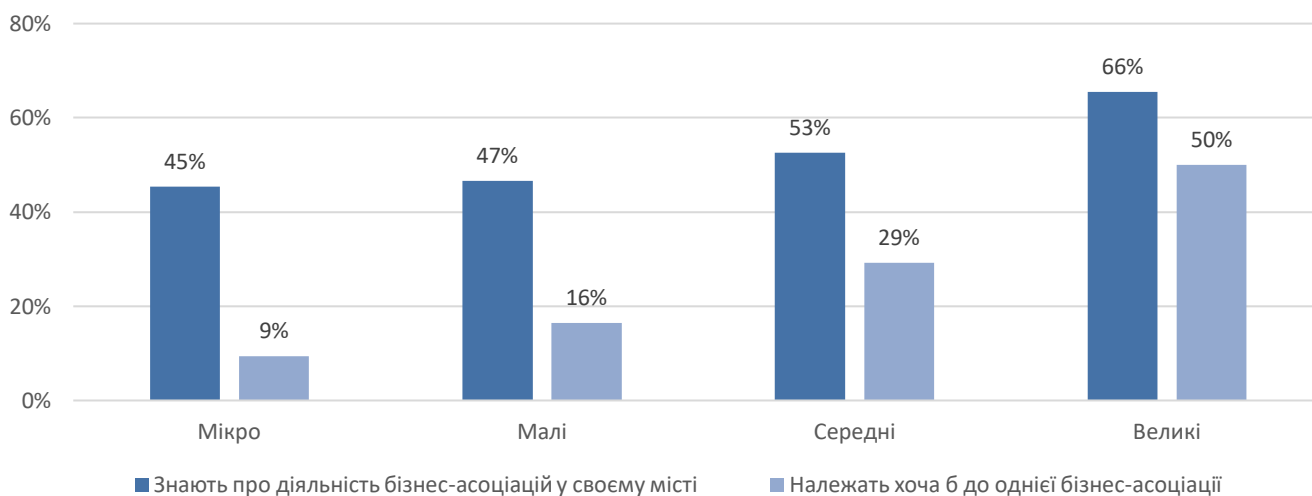


Рис. 71. Поінформованість про діяльність бізнес-асоціацій та членство в них (за сектором), %



4.9.3.5. Основні результати коротко

- Лише 8% представників бізнесу назвали якість робочої сили на місцевому ринку праці доброю або відмінною. Один із кожних трьох опитаних вважає її незадовільною.
- Тільки 10% опитаних вважають якість професійної освіти місцевих працівників доброю або відмінною, у той час як 25% вважають її незадовільною.

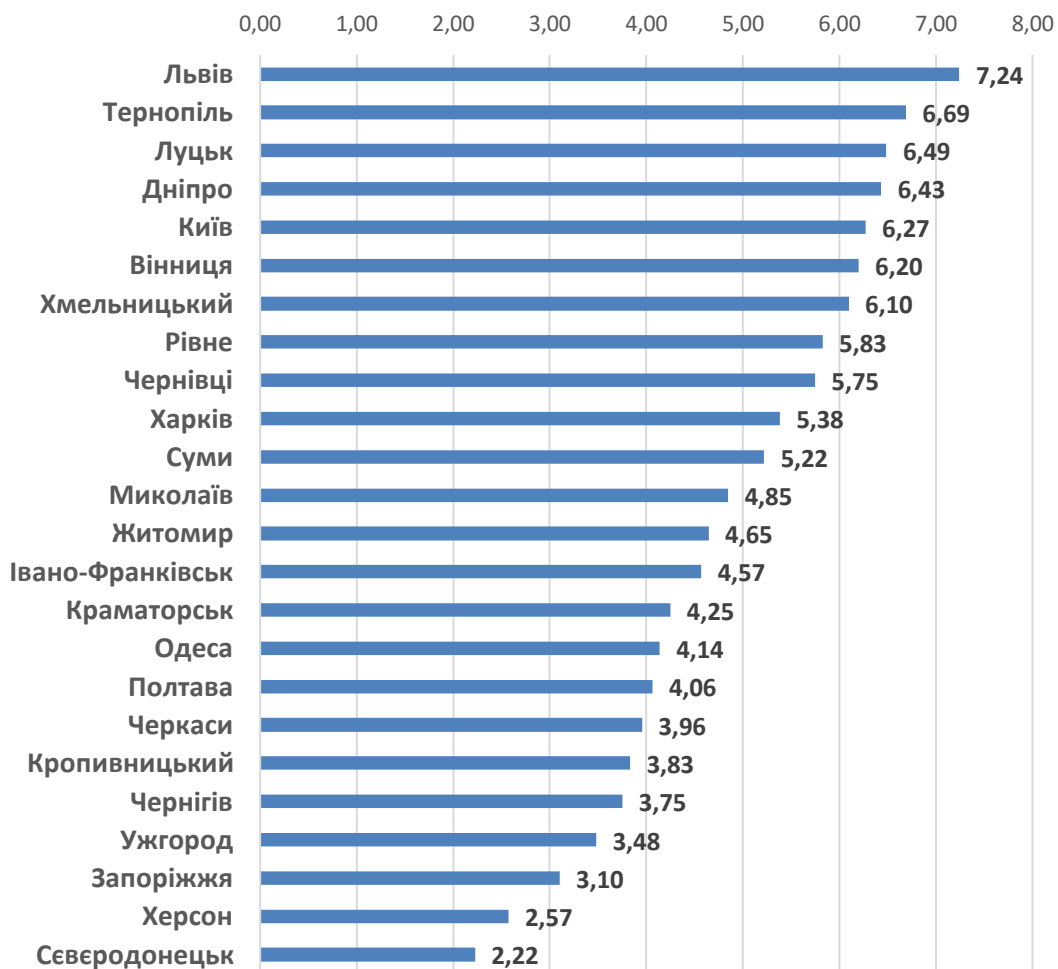
- У сферах торгівлі та послуг якість професійної освіти працівників оцінюють дещо краще ніж у промисловості, будівництві та сільському господарстві.
- Брак робочої сили на місцевому ринку праці є серйозною перешкодою для ведення бізнесу, на думку 70% респондентів, а недостатня підготовка місцевої робочої сили – на думку 61%.
- 1,2% фірм та підприємців отримували пільгові кредити або іншу фінансову підтримку від міської влади для ведення бізнесу протягом 2018 - 2019 років.
- 78% опитаних вважають брак фінансових ресурсів серйозною перешкодою для ведення бізнесу.
- Приєднання об'єктів бізнесу до систем централізованого водопостачання та водовідведення, а також до теплових мереж займає в середньому біля 30 днів, у той час як приєднання до систем електро- та газопостачання – у середньому майже 85 днів.
- 11% підприємств та ФОП отримували послуги з підтримки бізнесу від міської влади у 2018 - 2019 роках. Вони оцінили їх в середньому на 3,2 бала за шкалою від 1 до 5.
- 33% респондентів сказали, що в їхньому місті діє центр підтримки бізнесу, тоді як 52% не знали про такий центр у їхньому місті.
- 46% підприємців та керівників фірм знають про діяльність бізнес-асоціацій та інших об'єднань бізнесу в їхньому місті, а 11% опитаного бізнесу належать до таких об'єднань. Як обізнаність про діяльність бізнес-асоціацій, так і членство в них зростає зі збільшенням розміру бізнесу.

4.10. Компонент 10. Підтримка інновацій

4.10.1. Результати міст

Згідно з результатами дослідження найвищу оцінку Компонента (субіндексу) 10 «Підтримка інновацій» отримало місто Львів - 7,24 бала. Високі оцінки отримала також група міст, до якої належать Тернопіль (6,69), Луцьк (6,49), Дніпро (6,43), Київ (6,27) та Вінниця (6,20). Очолити список вдалося завдяки забезпеченню комбінації співпраці бізнесу з науково-дослідними установами, високому рівню запровадження інновацій та задоволенню трансфером технологій. Окрім цього, міська влада краще підтримує місцеві інноваційні програми, а підприємці беруть участь у створених міською владою кластерах. Проте міста Херсон та Северодонецьк отримали лише 2,57 та 2,22 бала відповідно. Підприємці Северодонецька та Херсона запроваджують менше інновацій, менше задоволені підтримкою місцевої влади інноваційних програм та трансфером технологій.

Рис. 72. Компонент 10. Підтримка інновацій: результати міст



У рамках опитування 18,9% респондентів повідомили, що у 2018 - 2019 роках їхній бізнес взаємодівав із науковими установами чи технологічними компаніями. Зокрема, найвищий показник такої співпраці в місті Києві – 24,8%. Крім того, високий рівень співпраці між бізнесом та науково-дослідними інституціями в Полтаві (23,1%), Сумах (23%), Житомирі (22,9%) та Тернополі (22,8%). Водночас найменше така співпраця була поширена в Чернігові (лише 11% респондентів повідомили про неї), Ужгороді (12,3%) та Івано-Франківську (13,4%).

Якщо проаналізувати індикатор застосування інновацій, то найчастіше у 2018 - 2019 роках запроваджували нові технології, рішення або продукти в Києві (50,2%), Тернополі (47,5%), Луцьку (47%), Сумах (45,9%) та Чернівцях (44,5%). Загалом для всієї країни цей показник становить 40,2%. Найменше запроваджували інновації в Сєвєродонецьку – лише 33,1% респондентів, Запоріжжі – 33,7% та Херсоні – 35,6%.

У середньому опитані підприємці оцінюють підтримку місцевою владою місцевих інноваційних програм (фінансування їх із місцевого бюджету) на 1,92 бала з 5. Найвищі оцінки отримала міська влада Хмельницького (2,34 бали). Серед лідерів також Івано-Франківськ (2,33 бала), Львів (2,24 бала), Вінниця (2,21 бала) та Тернопіль (2,16 бала). Водночас найнижчі оцінки отримали Херсон (1,62 бала), Запоріжжя (1,65), Сєвєродонецьк (1,66), Черкаси (1,72), Суми (1,75) та Миколаїв (1,75).

Згідно з даними опитування найкраще потреби бізнесу в трансфері технологій (передача патентів на винаходи тощо) забезпечуються в Дніпрі. Там 12,2% респондентів повідомили, що їхні потреби «у значній мірі задовольняються» та «повністю задовольняються» (8% на рівні країни). Також відносно високо задовольняються потреби підприємців Рівного (11,2%) та Хмельницького (10,8%). Найгірше потреби в трансфері технологій забезпечені в Сєвєродонецьку (потреби лише 5,1% респондентів у значній мірі чи повністю задоволені), Херсоні (6%), Житомирі (6,2%) та Сумах (6,3%).

Лише 2,1% компаній/ФОП повідомили, що є учасниками кластерів, створених за ініціативи чи підтримки міської влади. Зокрема найвищий показник участі в кластерах припадає на Львів – 5,6%. Також у групі лідерів Вінниця (4,4%), Чернівці (3,8%) та Луцьк (3,7%). Найменше учасників кластерів у Херсоні, Запоріжжі (0,5%), Кропивницькому, Одесі та Тернополі (0,9%).

4.10.2. Аналіз окремих складових Компонента 10

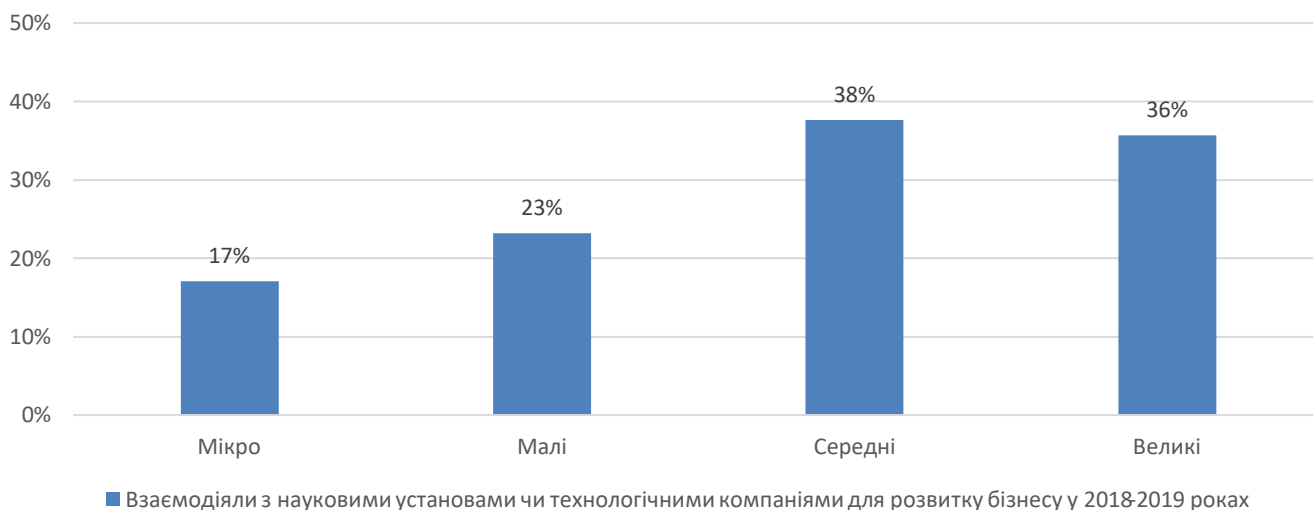
4.10.2.1. *Співпраця з науковими установами або технологічними компаніями для розвитку бізнесу*

Взаємодія з науковими закладами або з іншим бізнесом, що працює у сфері технологій, дозволяє підприємцям та фірмам розвивати та освоювати нові технології та впроваджувати інновації, що збільшують їхню конкурентоспроможність. 19% фірм та підприємців вказали, що протягом 2018 - 2019 років співпрацювали з науковими установами або технологічними компаніями для розвитку свого бізнесу.

Співпраця з науковими установами або технологічними компаніями за типом підприємницької діяльності. Серед підприємств-юридичних осіб таких було більше ніж серед ФОП. 22% керівників підприємств повідомили про співпрацю з науковими установами або технологічними компаніями у 2018 - 2019 роках порівняно з 13% ФОП.

Співпраця з науковими установами або технологічними компаніями за розміром бізнесу. Середній та великий бізнес повідомляє про таку співпрацю частіше ніж мікро- та малий. У перших двох категоріях частка бізнесу, що співпрацював з науковими установами та технологічними компаніями, становить 38% та 36% відповідно, у той час як у малому бізнесі – 23%, а у мікробізнесі – лише 17%.

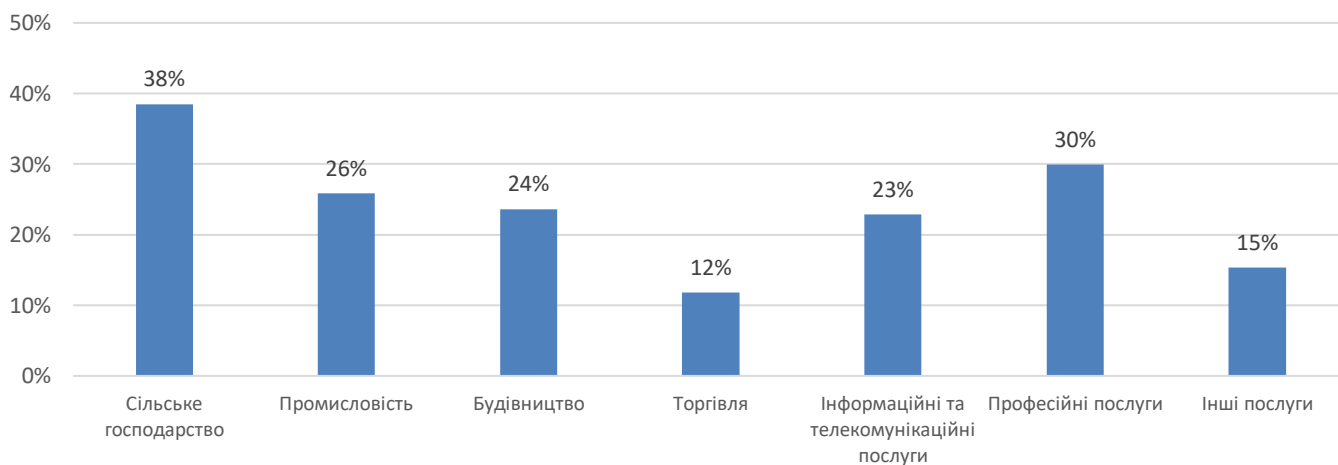
Рис. 73. Частка ФОП та підприємств, які взаємодіяли з науковими установами чи технологічними компаніями для розвитку бізнесу у 2018 - 2019 роках (за розміром бізнесу), %



Співпраця з науковими установами або технологічними компаніями за сектором.

Співпраця з науковими установами або з бізнесом, що працює у сфері технологій, найбільше поширена в сільському господарстві та у сфері професійних послуг. Від 30% підприємців та керівників фірм у цих двох галузях повідомили про таку співпрацю у 2018 - 2019 роках, тоді як для інших секторів ця частка не перевищує 26%. Для галузі торгівлі вона найменша - 12%.

Рис. 74. Частка ФОП та підприємств, які взаємодіяли з науковими установами чи технологічними компаніями для розвитку бізнесу у 2018 - 2019 роках (за сектором), %

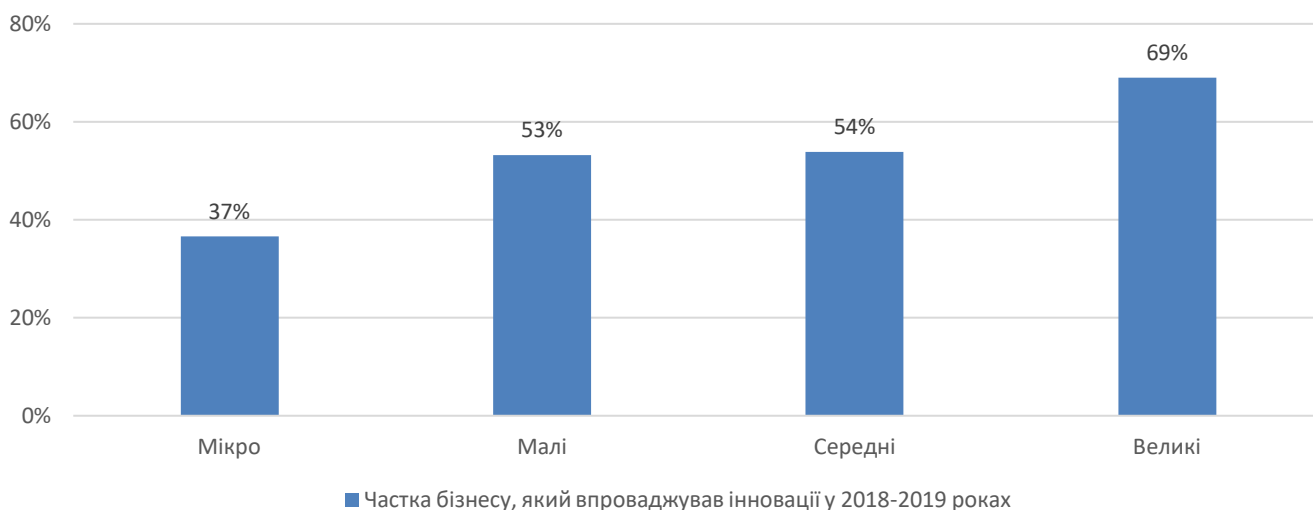


4.10.2.2. Впровадження інновацій

Інновації, які впроваджує бізнес, можуть мати вигляд нових технологій, рішень або продуктів. Їхнє призначення – удосконалення виробництва, надання послуг, бізнес-процеси або управління бізнесом. 40% опитаних підприємців та керівників фірм сказали, що впроваджували інновації у своєму бізнесі протягом двох років, що передували опитуванню (2018 – 2019 рр.).

Впровадження інновацій за типом підприємницької діяльності. Підприємства-юридичні особи втілювали інновації дещо частіше, ніж ФОП. 36% ФОП повідомили про впровадження нових технологій, рішень або продуктів протягом 2018 - 2019 років, у той час як серед підприємств відповідна частка склала 42%.

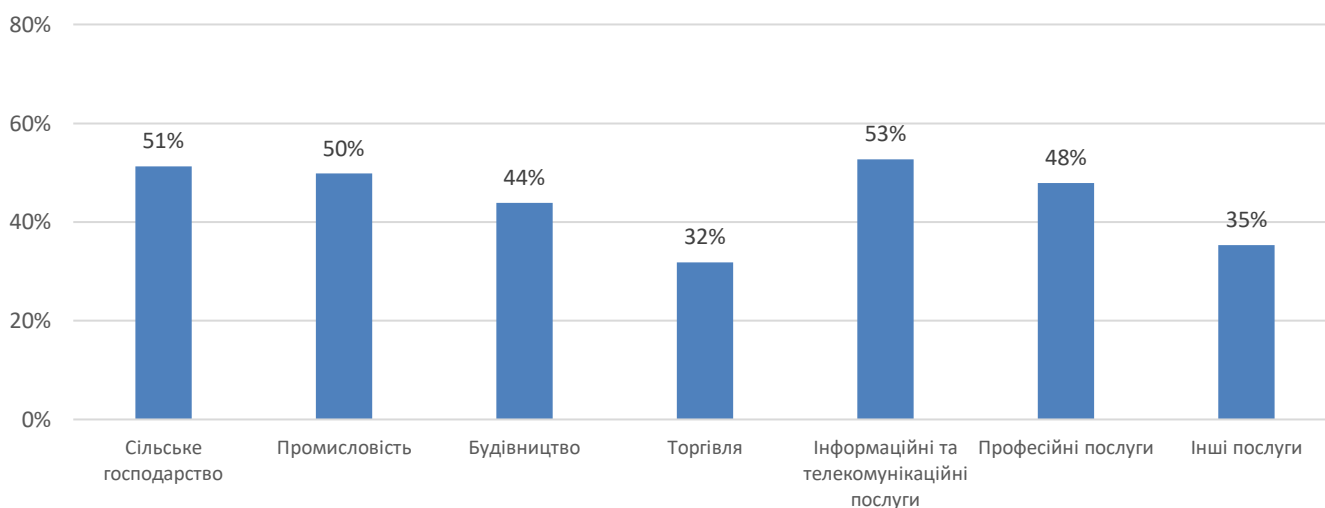
Рис. 75. Частка бізнесу, який повідомив про впровадження інновацій у 2018 - 2019 роках (за розміром бізнесу), %



Впровадження інновацій за розміром бізнесу. Великий бізнес впроваджував інновації вдвічі частіше, ніж бізнес найменшого розміру у 2018 - 2019 роках. Серед представників великих підприємств частка респондентів, що повідомили про такі інновації, складає 69%, тоді як серед представників мікробізнесу – 37%. Малий та середній бізнес впроваджував нові продукти та технології приблизно на однаковому рівні, про що повідомили дещо більше половини підприємців та фірм із цих груп.

Впровадження інновацій за сектором. Бізнес, що працює у сферах інформаційних та професійних послуг, відрізняється від решти бізнесу у сфері послуг активнішим впровадженням інновацій. Близько половини опитаних у цих двох сферах повідомили, що вони як підприємці або їхні підприємства впроваджували певні інновації у 2018 - 2019 роках. Для решти бізнесу сфери послуг цей показник складає 35%. Досить високий рівень впровадження інновацій – майже половина опитаного бізнесу – був зафіксований також у галузях сільського господарства та промисловості.

Рис. 76. Частка бізнесу, який повідомив про впровадження інновацій (нових технологій, рішень або продуктів) у 2018 - 2019 роках (за сектором), %



4.10.2.3. Підтримка місцевих інноваційних програм міською владою

Зі свого боку, місцева влада може підтримувати різноманітні інноваційні програми, виділяючи фінансування з бюджету міста. Учасники цього опитування оцінили, у якій мірі це робить влада в їхньому місті. Вони могли оцінити підтримку інноваційних програм міською владою за шкалою від 1 до 5, де 1 відповідає тому, що такої підтримки немає, 2 – тому, що така підтримка зовсім незначна, 3 позначає достатню підтримку, 4 – значну, а 5 – дуже значну. У середньому опитаний бізнес оцінив таку підтримку на 1,9 бала. Значною або дуже значною її назвали лише 2,6% опитаних.

Оцінка підтримки інновацій місцевою владою за типом підприємницької діяльності. Бізнес різних організаційних форм подібно оцінює діяльність міської влади з підтримки інновацій. І керівники підприємств, і ФОП оцінили її в середньому на 1,9 бала, а частка тих, хто назвав цю підтримку значною або дуже значною, склала 3% серед ФОП та 2,4% серед керівників підприємств – 2,4%.

Оцінка підтримки інновацій місцевою владою за розміром бізнесу. Різні категорії бізнесу за розміром, від мікро- до великого бізнесу, майже однаково оцінили підтримку інноваційних програм владою своїх міст. Середня оцінка бізнесу різних розмірів складає 1,8 - 1,9 бала, а частка опитаних із найвищими оцінками знаходиться в інтервалі від 2,5% у мікробізнесі до 3,6% серед представників великих підприємств.

Оцінка підтримки інновацій місцевою владою за сектором. Бізнес різних секторів оцінює підтримку інноваційних програм міською владою в середньому на 1,7 - 2 бали. Найнижчу оцінку (1,7 бала) поставили в галузі сільського господарства. Тут налічується найбільше респондентів, які сказали, що в їхньому місті влада не підтримує такі програми (30,4%), та найменша частка тих, які сказали, що в їхньому місті ця підтримка значна або дуже значна (1,3%).

4.10.2.4. Трансфер технологій

Трансфер технологій (передача патентів на винаходи, “ноу-хау”, наукових досліджень і розробок, а також патентне ліцензування, експертиза винаходів тощо) дозволяє фірмам та підприємцям застосовувати на практиці найновіші досягнення науки. Це результат взаємовигідної співпраці між бізнесом та науковою спільнотою. Завдяки такому трансферу споживачі отримують кращі продукти та послуги, бізнес отримує комерційну вигоду від впровадження інновацій, а наукові інституції отримують підтримку для досліджень та монетизують свою інтелектуальну власність.

Опитаний бізнес вказав, наскільки задовольняється його потреба в трансфері технологій. Якщо проранжувати відповіді респондентів на це запитання за шкалою від 1 до 5, де 1 відповідає тому, що потреба бізнесу зовсім не задовольняється, 2 – майже не задовольняється, 3 – задовольняється у деякій мірі, 4 – задовольняється у значній мірі, а 5 – повністю задовольняється, то середня оцінка всього опитаного бізнесу складе 2,6. При тому, тільки 8% підприємців та керівників фірм повідомили, що їхня потреба в трансфері технологій повністю або значною мірою задовольняється. Більше половини респондентів (55%) не знали, що відповісти на це запитання або сказали, що воно не стосується їхнього бізнесу.

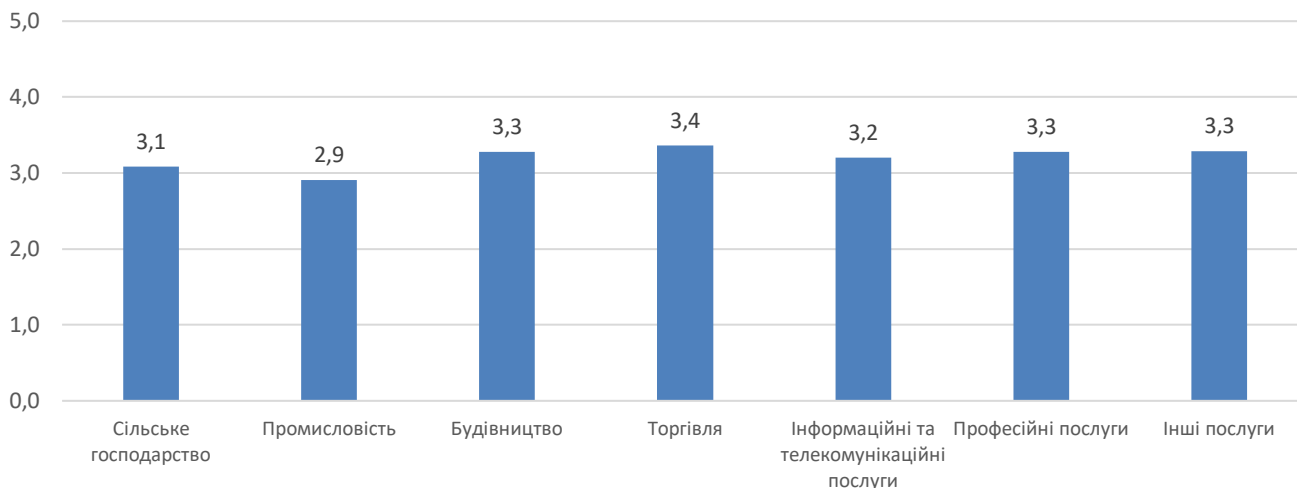
Вдоволення потреби в трансфері технологій за типом підприємницької діяльності. Як ФОП, так і керівники підприємств у середньому оцінюють відповідність трансферу технологій потребам їхнього бізнесу на 2,6 бала. По 8% опитаних у кожній із цих двох категорій бізнесу сказали, що їхні потреби в трансфері технологій повністю або переважно вдоволено. Однак між підприємствами та ФОП є деяка різниця в частці респондентів, які не змогли відповісти на це запитання або сказали, що їх не стосується трансфер технологій. Серед представників підприємств таких опитаних 46%, а серед ФОП – 39%.

Вдоволення потреби в трансфері технологій за розміром бізнесу. Середня оцінка того, наскільки наявний трансфер технологій збігається з потребами бізнесу, майже однакова в бізнесу різного розміру: вона складає від 2,5 до 2,7 бала в середньому. Від 8% до 11% у кожній категорії за розміром бізнесу

повідомили, що цю потребу для них вдоволено повністю або значною мірою. Але зі збільшенням розміру бізнесу зменшується частка опитаних, що не відповіли на це запитання або сказали, що їх не стосується трансфер технологій. У мікро- та малому бізнесі такі опитані склали 56% та 54% відповідно, у середньому бізнесі ця частка зменшилася до 49% опитаних, а у великому далі зменшилась до 25%.

Вдоволення потреби в трансфері технологій за сектором. Респонденти, що представляють сектор інформаційних та телекомунікаційних послуг, дещо краще за інших оцінюють те, наскільки трансфер технологій вдовольняє потреби їхнього бізнесу. Середня оцінка, розрахована за їхніми відповідями, склала 2,9 бала, тоді як для інших секторів вона становить від 2,5 до 2,7 бала. 13% фірм та підприємців цього сектору цілком або в значній мірі задоволені відповідністю трансферу технологій потребам їхнього бізнесу (серед інших секторів ця частка не перевищує 10%). До того ж, у сфері інформаційних технологій, а також у галузі сільського господарства було зафіксовано найменші частки опитаних, які сказали, що їхнього бізнесу не стосується трансфер технологій, або не знали, як відповісти на це запитання - 44% у сфері інформаційних технологій та 45% у сільськогосподарському секторі.

Рис. 77. Середня оцінка того, наскільки вдовольняється потреба бізнесу в трансфері технологій (за сектором), балів

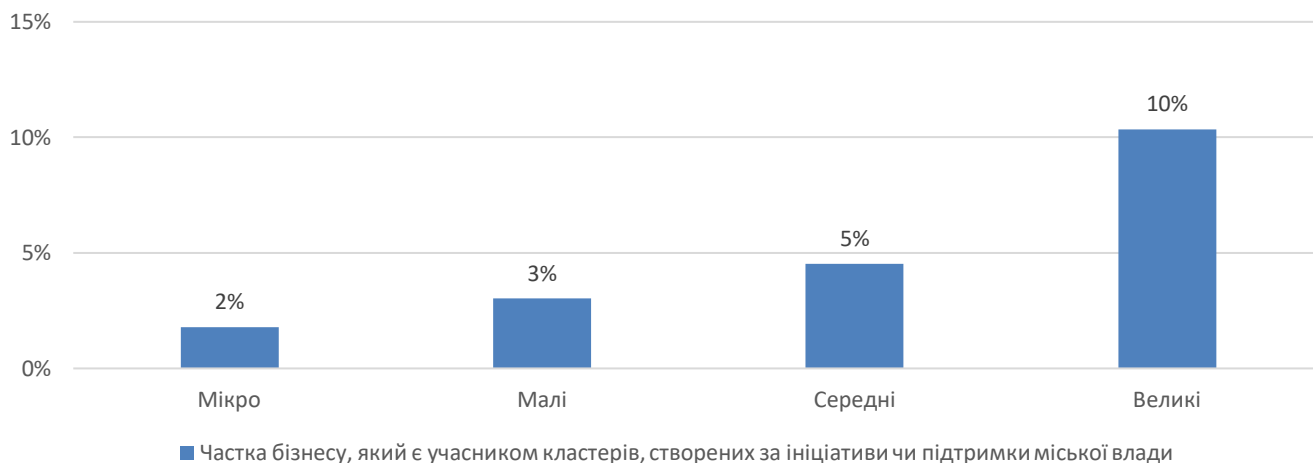


4.10.2.5. Участь у кластерах міста

Фірми, підприємці та інші організації (наприклад, навчальні заклади), що працюють в однаковій або суміжних галузях, можуть об'єднуватися в кластери за своїм географічним розташуванням, наприклад, у своєму місті. Це дозволяє їм обмінюватися досвідом, експертизою та ноу-хау, спільно розробляти та втілювати інновації і, таким чином, підсилювати одне одного та спільно розвивати свою галузь у місті. Для створення та діяльності таких кластерів важлива підтримка міської влади. Опитані фірми та підприємці повідомили, чи є вони учасниками кластерів, створених за ініціативи чи підтримки міської влади. Лише 2% опитаних повідомили, що є учасниками таких кластерів.

Участь у кластерах міста за типом підприємницької діяльності. Однакова частка ФОП та підприємств, зареєстрованих як юридичні особи, бере участь у кластерах, створених за підтримки міської влади - по 2%.

Рис. 78. Частка бізнесу, який є учасником кластерів, створених за ініціативи/підтримці міської влади (за розміром бізнесу), %



Участь у кластерах міста за розміром бізнесу. Що більший розмір опитаного бізнесу, тим більша частка фірм та підприємців у ньому залучена до міських кластерів. Ця різниця не настільки помітна між мікро- та малим бізнесом, де частки опитаних, що належать до кластерів, які створила або підтримує міська влада, становлять 2% та 3%. Та для середнього бізнесу ця частка зростає до 5%, а для великого – до 10%.

4.10.2.6. Основні результати коротко

- 19% опитаних вказали, що протягом 2018 - 2019 років співпрацювали з науковими установами або технологічними компаніями для розвитку свого бізнесу.
- 40% фірм та підприємців повідомили, що впроваджували інновації (тобто нові технології, рішення або продукти) для оптимізації виробництва, надання послуг, продажів чи управління бізнесом у 2018 - 2019 роках.
- Найчастіше про впровадження інновацій повідомляли керівники великих підприємств.
- За п'ятибальною шкалою бізнес оцінює підтримку міською владою місцевих інноваційних програм у середньому на 1,9 бала
- 8% опитаних сказали, що потреба їхнього бізнесу в трансфері технологій повністю або частково вдовольняється, у той час як 55% не змогли оцінити, наскільки трансфер технологій відповідає потребам їхнього бізнесу, або сказали, що їхній бізнес не потребує трансферу технологій.
- Лише 2% суб'єктів підприємницької діяльності входять до складу кластерів, створених за підтримки влади їхнього міста.

5. Перешкоди для ведення бізнесу очима керівників підприємств/ФОП

5.1. Високі податки, низький попит та брак робочої сили очолюють рейтинг перешкод

Керівники бізнесу назвали основні перешкоди, з якими вони зіштовхуються при веденні бізнесу у своєму місті. Для визначення перешкод опитані мали вибрати зі списку 16-ти(включно з варіантом відповіді «інше») не більше трьох найважливіших перешкод.

Три перші місця в рейтингу перешкод посіли високі податки, низький купівельний попит споживачів та брак кваліфікованої робочої сили. Першість тримають високі податки (34% опитаних), далі йдуть низький попит та брак кваліфікованої робочої сили, що поділи друге та третє місця (відповідно по 32% опитаних).

Вставка 1. Три основні перешкоди: порівняння з іншими опитуваннями бізнесу

Високі податки та низький попит традиційно є проблемою для бізнесу, незалежно від розмірів та секторів, а от брак кваліфікованої робочої сили виходить у топ перешкод лише останнім часом.

Низький попит знаходиться серед основних перешкод останні 10 років, за результатами панельного опитування ІЕД «Ділова думка» промислових підприємств¹⁹. Опитування малих та середніх підприємств «Щорічна оцінка ділового клімату в Україні - АВСА»²⁰, проведені ІЕД у рамках Програми USAID ЛЕВ у 2015 та 2016 роках, показали, що низький попит посідав друге місце серед перешкод для МСП у 2015 році, а у 2016 році вийшов на перше місце.

Високі ставки податків також завжди актуальна перешкода для підприємств. У панельному опитуванні ІЕД «Ділова думка» керівники підприємств поставили на чолі списку перешкод у лютому 2020 року (44,0%) високі ставки податків. Рівень податкового навантаження також був основною проблемою, з точки зору малого бізнесу, за результатами опитування Європейської Бізнес Асоціації у 2018 та 2019 роках²¹. Приблизно половина опитаних власників та директорів малих підприємств назвали цю проблему. Ця перешкода посідала третє місце серед перешкод для МСП в обох хвилях опитування АВСА. Про таку проблему говорили більше ніж 30% МСП як у 2015, так і у 2016 році.

А от входження до першої трійки перешкод браку кваліфікованої робочої сили – це перша й суттєва відмінність із результатами попередніх досліджень. В опитуванні АВСА у 2016 році ця перешкода зайняла десяте місце (20% опитаних). З точки зору малого бізнесу, опитаного Європейською Бізнес Асоціацією, ця проблема була актуальною для 25% його представників у 2019 році. Респонденти регулярних досліджень ІЕД «Ділова думка» протягом останніх трьох років зазначили зростання важливості браку кваліфікованої робочої сили. Хоча ця проблема не входила ще жодного разу в чільну трійку перешкод, частка респондентів, які вважали її перешкодою, коливалась від 25% до 35%. Зростання ваги цієї перешкоди було зафіксовано і в квартальних опитуваннях підприємств різних секторів Національного банку України. За останній рік біля третини підприємств у кожному кварталі називали брак кваліфікованих працівників фактором, що обмежує їхню

¹⁹ ІЕД «Ділова думка» 1998 - 2020, http://www.ier.com.ua/ua/publications/regular_products/business_idea_industry

²⁰ «Щорічна оцінка ділового клімату 2016: Національний та регіональний виміри». Інститут економічних досліджень та політичних консультацій, Київ, 2017 рік
http://www.ier.com.ua/files/Projects/2015/LEV/ABCA2017/ABCA2016_full_report.pdf

²¹ Настрої малого бізнесу покращуються – Європейська Бізнес Асоціація, 28.02.2020 <https://eba.com.ua/nastroyi-malogo-biznesu-pokrashhuyutsya/>

здатність розширювати діяльність. У першому кварталі 2020 року частка підприємств, що зіштовхнулися з цією проблемою, складала 33,5%, за даними НБУ²².

Високе місце браку кваліфікованої робочої сили свідчить, що український бізнес стикається з вагомим викликом, що впливатиме на його майбутнє. Такі дані свідчать як про «втечу» кваліфікованих кадрів за кордон, так і про недостатню якість освіти та професійної підготовки, що надається українськими закладами освіти. Детальне обговорення обох тез виходить за рамки цього розділу, однак є важливим, з огляду на конкурентоспроможність міст.

Брак фінансових коштів посів четверте місце в рейтингу перешкод із помітним відставанням від трьох основних бар'єрів для бізнесу. Про цю проблему повідомили 22% опитаних керівників бізнесу по всій Україні. Вплив цієї проблеми дещо збільшився за останні декілька років, адже в опитуванні АВСА про брак обігових коштів повідомляли лише 18% МСП у 2015 році та 17% МСП у 2016 році. Та варто зазначити, що в «Щорічній оцінці» брак фінансів опинився лише на тринадцятому місці рейтингу перешкод, поступившись таким перешкодам, як брак попиту, високий рівень оподаткування, брак кваліфікованої робочої сили, корупція, високий регуляторний тиск та іншим.

На п'яте та шосте місця в списку перешкод для ведення бізнесу вийшли складність законодавства, яка стала проблемою для 16% опитаних, і корупція міської влади, про яку повідомили 15%.

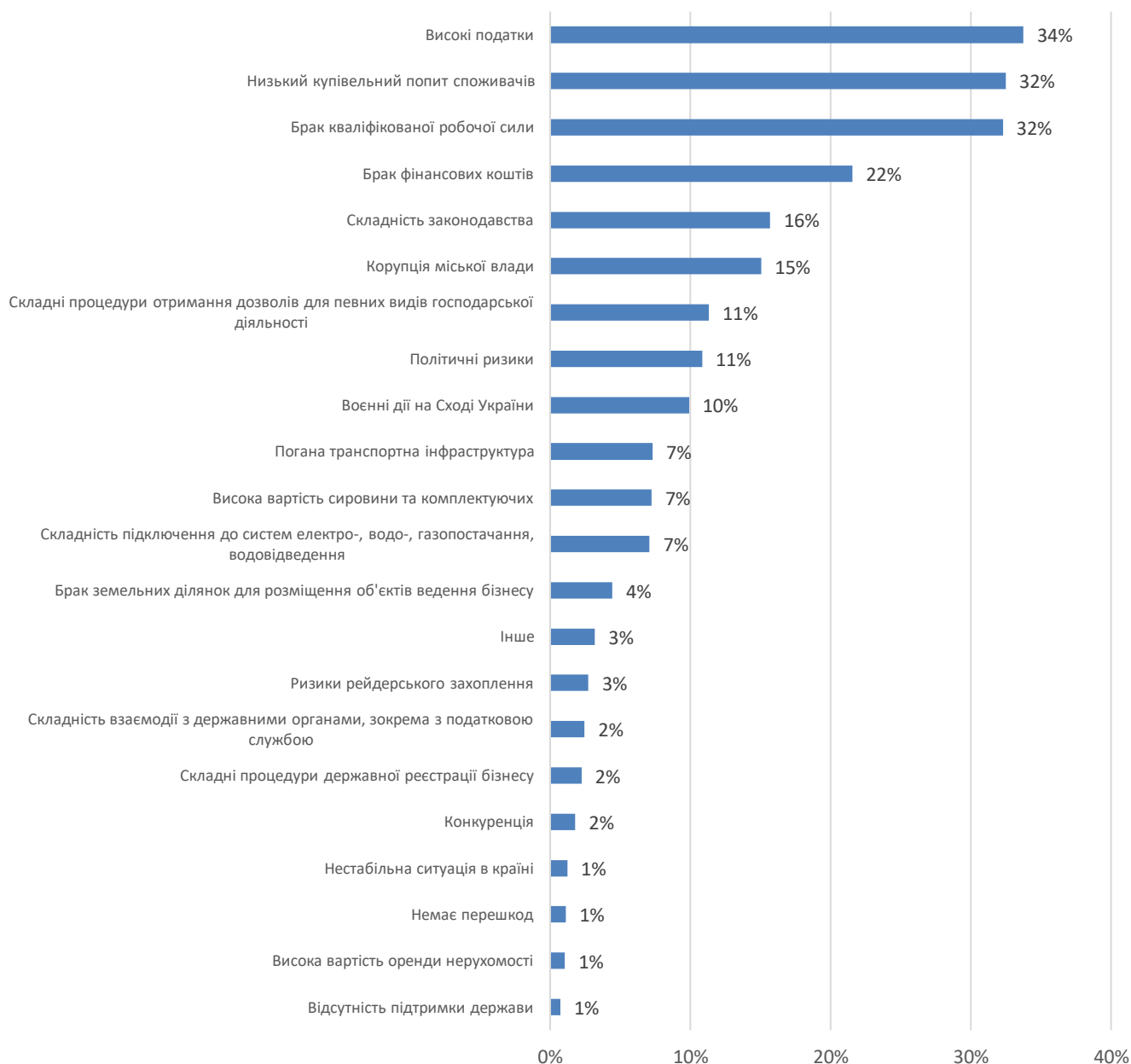
Вставка 2. Корупція: порівняння з іншими опитуваннями бізнесу

Складність законодавства та корупція – також традиційні проблеми для українських підприємців. Так, складність законодавства неодноразово була визнана однією з найбільших перешкод у попередніх опитуваннях бізнесу. Обтяжливе податкове адміністрування зайняло четверту позицію в рейтингу перешкод, за підсумками опитування «Щорічна оцінка ділового клімату в Україні» 2016 року, а часті зміни законодавства та високий регуляторний тиск – шосту та сьому позиції.

У свою чергу, регуляторні вимоги та обмеження є одним із факторів виникнення корупції. Подекуди підприємцям легше і дешевше дати хабар, ніж сплачувати великі штрафи або проходити складні і тривалі адміністративні процедури. Оскільки це опитування порівнює умови для ведення бізнесу в містах, респондентів запитували про корупцію саме в муніципальних органах влади. Це, імовірно, пояснює, чому відсоток опитаних, які вказали на цю проблему, відносно невисокий: мабуть, менша частка підприємців зіштовхувалася з корупцією саме при взаємодії з місцевою владою. У попередніх опитуваннях бізнесу, проведених в Україні, про корупцію – коли про неї запитували в цілому – повідомляли набагато частіше. Так, 23% МСП, які взяли участь в опитуванні «Щорічна оцінка ділового клімату в Україні» 2016 року, назвали корупцію проблемою, у результаті чого вона зайняла восьме місце в списку перешкод для МСП, за результатами опитування 2016 року.

²² Національний банк України. Ділові очікування підприємств України. Випуск № 1 (57), I квартал 2020 року https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/BOS_2020-Q1.pdf?v=4

Рис. 79. Перешкоди для ведення бізнесу (усі опитані), %



Приблизно кожен десятий респондент вказав на такі перешкоди для ведення бізнесу, як складність отримання дозволів для здійснення певних видів господарської діяльності (11%), політичні ризики (11%) та воєнні дії на Сході України (10%).

По 7% респондентів повідомили про такі перешкоди бізнесу, як погана транспортна інфраструктура, висока вартість сировини та комплектуючих матеріалів, а також складність підключення до систем електро-, водо-, газопостачання, водовідведення. Через те ці три проблеми розділили між собою десяте місце в рейтингу перешкод. Зауважимо, що вартість сировини залежить від ринкових факторів (якість та ціна виробника) та державної політики (податки та мита на обладнання і сировину), а от стан транспортної інфраструктури та простота підключення до комунікацій багато в чому залежать від місцевої влади.

Про інші перешкоди повідомляли менші частки опитаних в Україні. Зокрема, 4% керівників бізнесу зазначили, що зіштовхнулись із браком земельних ділянок для розміщення об'єктів ведення бізнесу, а 3% – із ризиком рейдерського захоплення їхньої власності. По 2% опитаних вказало на складність реєстрації бізнесу та на складну взаємодію з державними органами, такими як податкова служба. Частина опитаних скаржилась на конкуренцію, відсутність підтримки з боку держави та на переваги, які, на їхню думку, мають в Україні великі підприємства.

Завершення цього опитування припало на період, коли в Україні розпочався карантин, викликаний епідемією COVID-19. У зв'язку з цим деякі керівники бізнесу назвали епідемію та карантин перешкодою для своєї діяльності, але станом на закінчення опитування вони склали менше одного відсотка від усіх опитаних.

5.2. Перешкоди для ведення бізнесу: ФОП vs юридичні особи

Підприємства-юридичні особи та ФОП відрізняються тим, як вони оцінюють перешкоди для ведення бізнесу. ФОП дещо в більшій мірі відчують негативний вплив недостатнього попиту. Про це повідомили 36% із них, що призвело до того, що ця перешкода вийшла на перше місце для ФОП. Серед юридичних осіб відсоток підприємств, що зіштовхнулись із цією проблемою, менший – 31%, і для них вона посіла третє місце в рейтингу. На першому та другому місцях для юридичних осіб знаходяться проблеми високих податків та браку кваліфікованих працівників. Про них повідомляє, відповідно, 35% та 34% цих підприємств. Для ФОП питання високих податків стоїть на другому місці – це проблема для 32%. А брак кваліфікованої робочої сили відчувається ФОП порівняно в меншій мірі. Це питання актуальне для 28% і знаходиться на третьому місці їхнього рейтингу перешкод.

І для юридичних осіб, і для ФОП такі перешкоди, як брак коштів, складність законодавства та корупція міської влади знаходяться відповідно на четвертій, п'ятій та шостій позиціях рейтингу. Розташування решти перешкод також однакове для суб'єктів підприємницької діяльності обох типів, і між ними немає помітної різниці в тому, як вони оцінюють такі перешкоди. Детальну статистику див. у Додатку 1.

5.3. Перешкоди у веденні бізнесу для бізнесу різного розміру

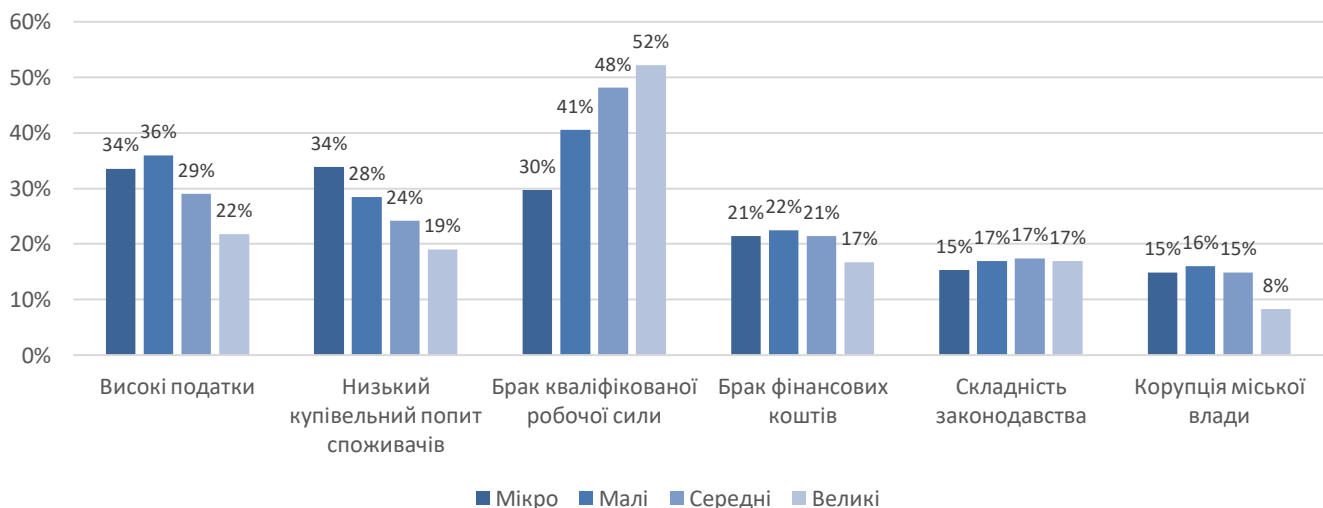
Оцінка перешкод у веденні бізнесу залежить від розміру підприємств за кількістю працівників. Рейтинги перешкод мікро- та малого бізнесу більш-менш подібні, тоді як оцінки перешкод середніми та великими підприємствами відрізняються від інших. Найсуттєвіша різниця в оцінках суб'єктами підприємницької діяльності різних розмірів спостерігається щодо перешкоди брак кваліфікованої робочої сили. Важливість цієї перешкоди суттєво зростає зі збільшенням розміру бізнесу. Якщо серед мікропідприємств нестачу робочої сили відчують 30%, то серед малих – уже 41%. Для середніх і великих підприємств ця частка зростає ще більше, до 48% та 52% (!) відповідно. У результаті, для підприємств усіх розмірів, крім мікропідприємств, проблема браку кваліфікованих працівників знаходиться на першому місці в рейтингу перешкод. З точки зору мікропідприємств, ця проблема займає третє місце в рейтингу перешкод, що знижує її місце в рейтингу перешкод для всіх опитаних підприємств.

Для мікропідприємств перші два місця рейтингу перешкод посідають такі проблеми, як низький попит та високі податки. Про них повідомили однакові частки підприємств найменшого розміру - по 34%. На відміну від проблеми браку кваліфікованих працівників, важливість цих двох перешкод зменшується зі зростанням розміру підприємств. Тоді як більше ніж третині малих підприємств (36%) перешкоджають високі податки (що складає приблизно таку ж частку, як і серед мікропідприємств), серед підприємств середнього розміру про надмірно високі податки повідомляє 29% опитаних, а серед великих підприємств – 22%. Подібно до цього, частка підприємств, що гостро відчують проблему браку попиту, зменшується від 28% для малих підприємств до 24% для середніх і 19% для великих.

Великі підприємства відрізняються від решти тим, що для них рейтинг перешкод є суттєво іншим. Якщо на першому місці, як уже було зазначено, у ньому стоїть проблема браку кваліфікованої робочої сили, то наступна найважливіша проблема – це військові дії на Сході України. Це є перешкодою для 28% великих підприємств, у той час як для менших підприємств частка тих, що повідомляють про негативний вплив війни, не перевищує 12%. Третє місце в рейтингу перешкод для великих підприємств із дещо меншою часткою опитаних, які на неї вказали (26%), займає проблема складності підключення до систем електро-, водо-, газопостачання, водовідведення. Це вказує на те, що для того, щоб залучати великий бізнес (інвестиції), містам потрібно приділити увагу тому, щоб підприємствам було якомога простіше підключитися до комунікацій. Серед підприємств мікро-, малого та середнього розміру про проблему з підключенням до комунікацій повідомляють тільки біля однієї десятої опитаних.

Ще одна проблема, пов'язана з адміністративними процедурами, йде наступною в рейтингу перешкод для великих підприємств. Це складні процедури отримання дозвільних документів на здійснення певних видів господарської діяльності, про які повідомили 24% підприємств великого розміру. Це показує, що труднощі, які криються в адміністративних процедурах, заважають великим підприємствам розширювати бізнес і потенційно коштують містам недоотриманих надходжень із податків та нестворених робочих місць.

Рис. 80. Основні перешкоди для бізнесу (за розміром бізнесу), %



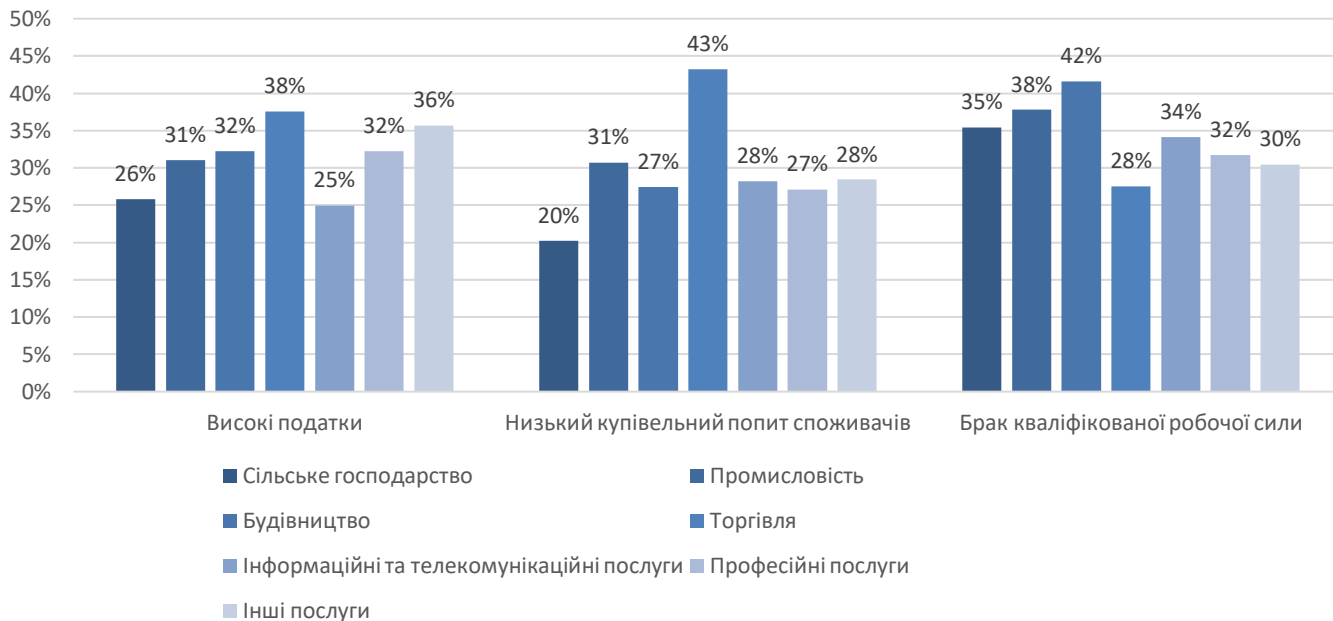
5.4. Чи відрізняються перешкоди у веденні бізнесу для різних секторів

Приблизно третина підприємців та фірм у різних секторах повідомили про те, що високі податки перешкоджають їхньому бізнесу. Винятком є сектори сільського господарства та інформаційних та телекомунікаційних послуг, де лише 26% та 25% опитаних вказують на проблему високих податків. Менш негативний вплив податків на аграрний сектор пов'язаний, імовірно, з державною підтримкою цього сектору та спеціальним оподаткуванням (фіксований податок). До 2017 року для сільськогосподарських підприємств діяв спеціальний режим оподаткування, за якого вони мали можливість спрямовувати частину нарахованого ПДВ на власний розвиток. Станом на сьогодні цей режим замінений державними дотаціями, які також, очевидно, знижують фінансове навантаження на агросектор. Нижче значення податків як перешкоди для сектору інформаційних та телекомунікаційних послуг може пояснюватися тим, що тут представлено найбільше фізичних осіб-підприємців порівняно з іншими секторами (більше половини), які мають право користуватися спрощеною податковою системою, що знижує їхні податкові відрахування.

Низький попит є найгострішою перешкодою у сфері торгівлі. 43% фірм та підприємців цього сектору вказують на проблему браку попиту, що, очевидно, пояснюється недостатньою купівельною спроможністю населення,

яка зменшується внаслідок економічної кризи, викликані COVID-19. Низький попит також є вагомим проблемою для сфери промисловості, де на цю проблему вказав 31% опитаних. Натомість у сільському господарстві на брак попиту скаржаться найменша частка бізнесу порівняно з іншими секторами - лише 20% опитаних.

Рис. 81. Три основні перешкоди для ведення бізнесу (за сектором), %



Брак кваліфікованої робочої сили особливо відчувається у сфері будівництва, де він вийшов на перше місце серед перешкод. Про цю проблему заявляють 42% бізнесу цієї сфери. Кваліфіковані працівники будівельних спеціальностей мігрують у великі міста та за кордон, де можуть отримати вищу компенсацію за свою роботу. Вітчизняні роботодавці в цьому секторі намагаються готувати професійні кадри ще в закладах освіти, співпрацюючи з ними за дуальною формою навчання²³, за якою теоретична частина підготовки фахівців у закладі освіти поєднується з практикою на робочому місці на підприємстві. Недостатня кількість кваліфікованих працівників також є найголовнішою проблемою для сектору промисловості, де на неї скаржаться 38% опитаних, сільського господарства (35%), інформаційних та телекомунікаційних послуг (34%). Також звертають увагу на проблему високих податків, яка займає перше місце серед перешкод у сфері професійних послуг, – на це вказує 32% фірм та підприємців цієї сфери.

В агросекторі частіше ніж в інших скаржаться на брак обігових коштів. Про цю проблему повідомляє 32% опитаних представників сектору, у результаті чого вона займає друге місце в списку перешкод для сільського господарства. Фінансові труднощі також є важливою перешкодою для сфери промисловості, де про них заявило 28% опитаних. Але для цього сектору ця проблема знаходиться нижче в рейтингу перешкод – на четвертому місці.

Складність законодавства, яка посідає п'яте місце в загальному рейтингу перешкод, так само відрізняється для секторів, її важливість варіюється від 18% у сфері професійних послуг до 12% в агросекторі.

А от щодо сприйняття наступної проблеми в рейтингу – корупції міської влади – спостерігається суттєва різниця між будівництвом та рештою галузей. Так, у рейтингу перешкод для будівництва ця проблема опинилася на

²³ Див., наприклад, Наказ Державного навчального закладу «Київське регіональне вище професійне училище будівництва» про впровадження дуальної форми навчання в професійну підготовку учнів за професією «Монтажник санітарно-технічних систем та устаткування» <https://krvpub.com/portal/bb72b.pdf>

четвертому місці – про неї повідомили 23% представників цього сектору. Таке ж місце вона зайняла у списку перешкод для опитаних, які надають професійні послуги. Тут на корупцію в міській владі вказали 19% опитаних. Для решти секторів відповідний показник не перевищує 14%, а для сільського господарства він взагалі становить лише 11%. З цього можна зробити висновок, що будівельні проекти вимагають отримання відповідних погоджень в органах влади, можуть бути вразливими до корупції на рівні міста; також корупція в цьому секторі викликана легалізацією самостійного будівництва, коли і підприємець, і чиновник однаково зацікавлені в невиконанні норм чинного законодавства. Міста, де будівельна галузь зіштовхується з корупцією, втрачають потенційні інвестиції та доходи не лише від цієї галузі, а й від інших видів діяльності, які еволюціонують завдяки розвитку будівництва, організації харчування та операцій із нерухомістю. Ці ж два сектори (будівництво та надання професійних послуг) частіше від інших скаржаться на проблеми з отриманням дозволів. Це виступає перешкодою для 17% респондентів у секторі будівництва та для 16% у сфері професійних послуг.

Серед інших перешкод, які неоднаково впливають на підприємства та ФОП у різних секторах, варто виділити високу вартість сировини та комплектуючих, а також ризики рейдерського захоплення. Дорога сировина найбільше впливає на сфери сільського господарства та промисловості, де про цю проблему повідомили відповідно 17% та 15% респондентів. А незаконного захоплення власності частіше від інших побоюються представники сільського господарства та сфери інформаційних та телекомунікаційних послуг. Хоча відсотки опитаних, що вказали на цю проблему, у цих галузях досить низькі – 10% та 6%, але це значно вище ніж в усіх інших секторах, де частка фірм та підприємців, що говорять про загрозу рейдерського захоплення, не перевищує 3%.

5.5. Перешкоди для ведення бізнесу у різних містах

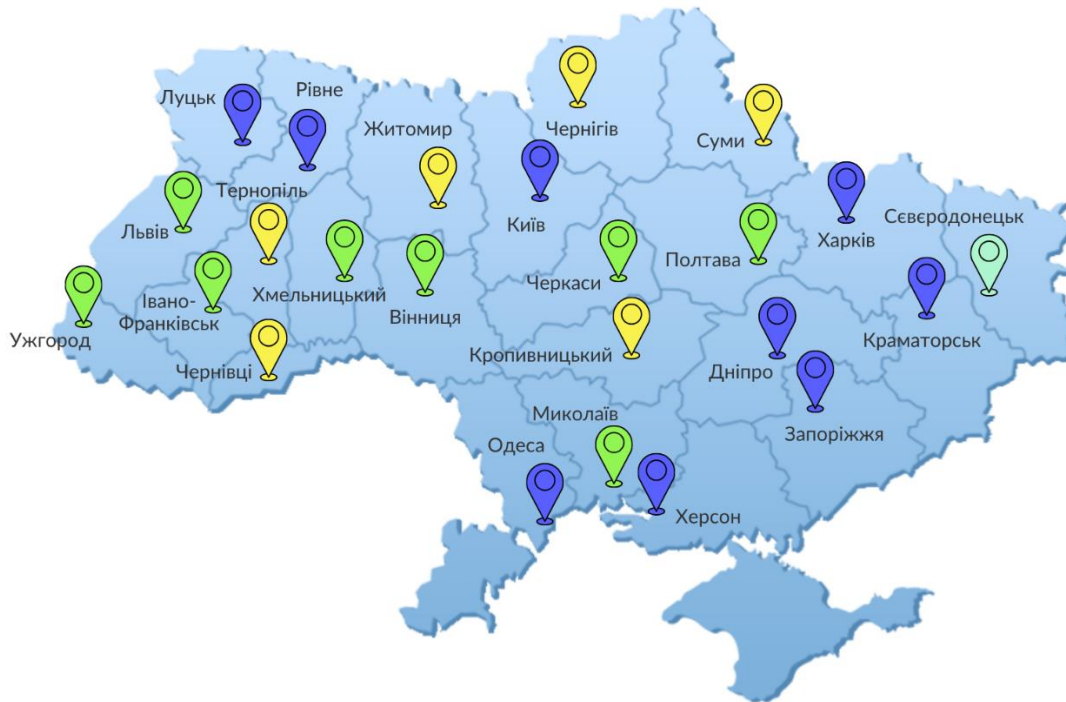
Бізнес у різних містах, які ввійшли в дослідження ІКМ, неоднаково оцінює важливість перешкод для своєї діяльності. Зокрема, високі податки - перешкода, що займає перше місце в загальному рейтингу, знаходиться на першому місці серед перешкод не в усіх містах. Вона займає перше місце серед бізнесу Дніпра, Запоріжжя, Києва, Краматорська, Луцька, Одеси, Рівного, Харкова та Херсона. У кожному з цих міст високі податки назвали перешкодою для своєї діяльності більше 30% респондентів. Примітно, що до цього переліку потрапили п'ять із шести найбільших міст України²⁴ за кількістю населення: Київ, Харків, Одеса, Дніпро та Запоріжжя. Можна припустити, що у великих містах менш відчутні проблеми з іншими перешкодами, такими, наприклад, як низький попит, оскільки в таких містах вища платоспроможність мешканців, там легше знайти кваліфікований персонал завдяки вищому рівню заробітної плати та вищій концентрації закладів освіти, що формують фахівців. У результаті, порівняно з іншими, проблема податків виступає найбільш актуальною для бізнесу в цих обласних центрах. У Луцьку, Києві, Херсоні та Запоріжжі частки опитаних, що вважають високі податки перешкодою для свого бізнесу, найбільші - по 39% у кожному з цих міст. У Сумах, навпаки, частка підприємців та фірм, що назвали високий обсяг податків перешкодою, найменша порівняно з іншими містами: вона склала 27% і зайняла третє місце в рейтингу перешкод для цього міста.

Низький попит з боку споживачів виступає головною проблемою для опитаних у Житомирі, Кропивницькому, Сумах, Тернополі, Чернівцях та Чернігові. Це невеликі обласні центри з населенням від 200 до 300 тисяч осіб, з відносно невеликим розміром ринку. Проблема браку попиту актуальна також для бізнесу Чернігова: 42% місцевих підприємців та фірм вказали на цю перешкоду. Далі, за часткою опитаних, що вказують на

²⁴ Не враховуючи м. Донецька, у якому, за оцінками Держстату у 2019 році, мешкало близько мільйона населення, але воно не було охоплено цим дослідженням через те, що знаходиться на неконтрольованій урядом території України. Кількість населення станом на 2019 рік доступна в цій публікації: Державна служба статистики України. Чисельність наявного населення України на 1 січня 2019 року. Київ, 2019 рік
http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/06/zb_chnn2019.pdf

недостатній попит, іде місто Кропивницький. Тут ця проблема є однією з найгостріших для 39% бізнесу. З іншого боку, ряд обласних центрів вирізняється відносно низьким рівнем цієї перешкоди. Це, насамперед, Дніпро, Львів та Харків, де на брак попиту скаржаться найменші частки бізнесу з-поміж усіх міст - по 27%. Для Києва та Хмельницького цей показник зростає лише на один відсотковий пункт і складає по 28% підприємств та ФОП у кожному з цих двох міст.

Рис. 82. Основна перешкода для ведення бізнесу в кожному місті



Міста, у яких на перше місце в рейтингу перешкод вийшли високі податки



Міста, у яких на перше місце в рейтингу перешкод вийшов брак попиту



Міста, у яких на перше місце в рейтингу перешкод вийшов брак кваліфікованої робочої сили



Міста, у яких на перше місце в рейтингу перешкод вийшла війна на Сході України

Брак кваліфікованої робочої сили виходить на перше місце серед перешкод у таких містах, як Вінниця, Івано-Франківськ, Львів, Миколаїв, Полтава, Ужгород, Хмельницький та Черкаси. Більшість із них знаходяться в західному регіоні України, що може свідчити про те, що вони в більшій мірі зіштовхуються з явищем міграції робочої сили до Європейського Союзу та інші країни світу. Проте також варто зазначити, що більше половини цих міст розташовані в першій десятці ІКМ, що свідчить про більш сприятливе ділове середовище в цих містах. Відповідно, актуальність проблеми браку кваліфікованого персоналу, вірогідно, підсилюється тим, що місцевий бізнес має намір розвиватися і залучати додаткову робочу силу. Звідси можна зробити висновок, що цим містам потрібно приділити особливу увагу заходам для підготовки та залучення кваліфікованих працівників. Ці заходи можуть включати як модернізацію навчальних програм та навчальної бази закладів освіти, так і розвиток соціальної та культурної інфраструктури в місті для зацікавлення провідних талантів сприятливими умовами для проживання.

Бізнес найменше відчуває брак кваліфікованих працівників у двох містах на Сході України - Краматорську, де 24% підприємців та фірм повідомили про цю проблему, та Северодонецьку, де таких було 26%.

Северодонецьк став єдиним містом, де бізнесу найбільше перешкоджає війна на Сході. Тут 41% опитаних вказав на цю перешкоду. Для Краматорська ця перешкода стоїть на третьому місці після високих податків і низького попиту. У цьому місті війну назвали перешкодою 26% учасників опитування. Це показує, що російська агресія не лише забирає життя та створює безпекові загрози в Україні, а й коштує українському бізнесу можливостей для розвитку.

В оцінках бізнесом решти перешкод також існують відмінності в залежності від міста. Так, опитані представники бізнесу у Вінниці частіше за інших скаржаться на проблему браку фінансових коштів – це перешкоджає розвитку 29%. Міста, де про недостатній обсяг фінансів повідомили порівняно найменші частки опитаних, – це Северодонецьк (ця проблема актуальна для 17% фірм та підприємців міста) та Івано-Франківськ (із цією проблемою зіштовхнулися 18% опитаних). За поширеністю наступної перешкоди – складності законодавства – немає суттєвої різниці між опитаними в різних містах. Це можна пояснити тим, що законодавство в Україні діє на національному рівні. Усе ж можна виділити кілька міст, де про цю проблему повідомляли відносно частіше, – це Рівне та Тернопіль. У цих містах по 19% підприємств та ФОП назвали складне законодавство перешкодою для розвитку бізнесу. У Северодонецьку та Херсоні таких було найменше з-поміж усіх 24 міст – по 11%.

Корупція міської влади – це перешкода для бізнесу, ставлення до якої більш суттєво відрізняється від ставлення до інших перешкод у різних містах, де було проведено опитування. Найчастіше на корупцію на місцевому рівні скаржаться фірми та підприємці в Одесі (23%) та Херсоні (22%), дещо рідше – у Миколаєві (20%) та Черкасах (19%). Найменш виражена ця проблема в Кропивницькому, де про неї повідомляє лише 10% опитаних, а також у Рівному, Хмельницькому та Чернігові, де ця частка лише дещо більша і складає 11%.

У Рівному та Львові порівняно найбільші частки підприємців та фірм повідомляють, що їм складно отримати дозволи для здійснення певних видів господарської діяльності. Це назвали перешкодою 16% та 15% респондентів у цих містах. Проте в Северодонецьку та Вінниці на таку перешкоду звернули увагу лише по 6% опитаних підприємців та фірм.

Щодо решти перешкод також можна виділити деякі міста, для яких вони особливо актуальні. Політичних ризиків найбільше побоюється бізнес Києва (17%) та Дніпра (16%), а поганий стан транспортної інфраструктури найбільше турбує опитаних у Северодонецьку та Чернівцях (по 18%). На високу вартість сировини та комплектуючих матеріалів частіше, порівняно з іншими містами, скаржаться в Краматорську (12%). У Чернігові (12%), а також дещо в меншій мірі в Запоріжжі та Северодонецьку (по 11%) бізнес порівняно більше наголошує на складності підключення до систем електро-, водо- і газопостачання та водовідведення. Місто Дніпро також відзначається відносно більшою часткою підприємців та фірм, що вбачають ризики для своєї діяльності в можливих рейдерських захопленнях (9%).

5.6. Основні результати коротко

- Основними перешкодами ведення бізнесу є високі податки, низький купівельний попит споживачів та брак кваліфікованої робочої сили
- Брак кваліфікованої робочої сили становить проблему для всіх опитаних, не залежно від організаційної форми, розміру та сектору. Зі збільшенням розміру підприємства актуальність проблеми зростає. Для підприємств вона більш вагома ніж для ФОП, однак для обох організаційних форм входить у чільну трійку перешкод
- Корупція не є вагомою проблемою для бізнесу, за результатами цього опитування. Ця перешкода посіла 6-те місце, і лише 15% вибрали її як перешкоду. А це більше ніж удвічі нижчий показник у порівнянні з перешкодою, яка займає третє місце в рейтингу,

6. Очікування та оцінки ділового клімату та економічної кон'юнктури

6.1. Ділові очікування та оцінки як джерело інформації про діловий клімат та економічну кон'юнктуру, що формують конкурентоспроможність міст

Великий блок питань у дослідженні стосується оцінок та очікувань бізнесу. Як, з точки зору бізнесу, реалізується державна економічна політика щодо економічної кон'юнктури, яким є ділове середовище та чому тенденції саме такі, – цю та подібну інформацію можна отримати виключно з аналізу оцінок та очікувань суб'єктів підприємницької діяльності. Регулярний аналіз оцінок та короткострокових прогнозів щодо стану власного бізнесу та економічного середовища в цілому застосовується при аналізі циклів економічної активності та називається дослідженням економічної кон'юнктури (business tendency survey)²⁵.

Цінність ділових очікувань та оцінок (business expectations and attitudes) полягає в тому, що вони дають інформацію про стан справ в економіці та діловий клімат, з точки зору представників бізнесу, – безпосередньо тих, хто займається економічною діяльністю та обізнаний у тому, яким чином функціонують суб'єкти підприємницької діяльності, як вони взаємодіють один із одним та з державою. З аналізу ділової думки ми дізнаємося, як бізнес оцінює ділове середовище, як планує розвиватися в майбутньому, що перешкоджає, а що, навпаки, допомагає такому розвитку. Думка бізнесу є частиною ділового клімату, плани та очікування формують майбутню поведінку, а «зворотний зв'язок» із проблемами та перешкодами допомагає внести корективи в ту чи іншу державну політику. Ділові очікування напряму впливають на конкурентоспроможність економіки в цілому та на конкурентоспроможність місцевих економік. Відповідно, вони є важливими для оцінки конкурентоспроможності міст, їхньої інвестиційної привабливості, економічного розвитку та добробуту. Саме тому аналіз ділових очікувань обов'язково має бути частиною аналізу конкурентоспроможності міст.

В Україні регулярні дослідження оцінок та очікувань бізнесу щодо ділової активності та економічної кон'юнктури проводить декілька урядових та неурядових організацій, зокрема це ІЕД, у рамках проєкту «Ділова думка»²⁶, Національний банк України²⁷ та Державна служба статистики²⁸. Ці дослідження оцінюють національні та секторальні тенденції, однак вони не дають картини того, що відбувається на місцевому рівні. Отже, існує потреба в спеціальному регулярному зборі та оцінці ділової думки на рівні міст.

Беручи до уваги вищезазначене, аналіз оцінок та очікувань представників бізнесу став частиною дослідження ІКМ-2019. У цьому дослідженні керівники підприємств та ФОП давали оцінки та очікування для чотирьох сфер:

- (1) Ділове середовище (оцінка поточного стану та очікувані змін за півроку);
- (2) Ділова активність (оцінка поточного стану та очікувані зміни за півроку);
- (3) Ділова активність у довгостроковій перспективі (оцінки змін, що відбулися за останні два роки загалом у діловій активності, оцінки змін що відбулися за останні два роки із зайнятістю на підприємстві (ФОП), прогнози щодо змін ділової активності за два роки);

²⁵ Center for International Research on Economic Tendency (CIRET) об'єднує організації та дослідників, що замагаються вивченням економічної ситуації та макроекономічним прогнозуванням на основі досліджень ділової думки (<https://www.ciret.org/>). ІЕД є членом та бере участь у діяльності CIRET з 2006 року.

²⁶ ІЕД «Ділова думка», 1998 - 2020 http://www.ier.com.ua/ua/publications/regular_products/business_idea_industry

²⁷ Національний банк України. Статистика. Кон'юнктурні опитування <https://bank.gov.ua/statistic/nbusurvey>

²⁸ Державна статистична служба України. Економічна статистика. Макроекономічна статистика. Тенденції ділової активності. http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/tda.htm

- (4) Регулювання (оцінки змін за останні два роки трьох регуляторних процедур, які є найбільш розповсюдженими – реєстрація бізнесу, перевірки та податкове адміністрування).

Для узагальнення отриманої інформації використано систему індексів зі «Щорічної оцінки ділового клімату ABCA» -- інструменту оцінки та моніторингу ділового клімату, розробленого ІЕД та застосованого в рамках Програми USAID «Лідерство в економічному врядуванні»²⁹. На основі оцінок та очікувань було обчислено Індекс ділового клімату, який дозволяє квантифікувати та відстежити настрої та очікування представників МСП, а також відстежувати напрямки змін ділового клімату³⁰.

У цьому розділі представлено результати відповідей підприємств та ФОП на запитання, що стосуються як оцінок, очікувань та змін, що вже відбулися, загальноекономічного середовища та фінансово-економічного становища бізнесу, так і змін у діловій активності та змін в адміністративних процедурах, а також оцінки загальноекономічного середовища та припущення опитаних щодо змін у ньому в короткостроковому періоді – протягом наступних шести місяців. У розділі проаналізовано ділові очікування щодо розвитку бізнесу в піврічній та дворічній перспективах та порівнюються очікування й оцінки бізнесу до запровадження карантину у зв'язку з епідемією COVID-19 та під час карантину.

6.2. ABCA Індекс ділового клімату

6.2.1. Динаміка ABCA Індексу ділового клімату

Значення ABCA Індексу ділового клімату зросло з +0,09³¹ у 2017 році до +0,19 у 2020 році (шкала від -1 погано до +1 добре), що свідчить про покращення сприйняття ділового клімату МСП у 2020 році порівняно до 2017 року. Це відбулося за рахунок покращення всіх його складових, крім індексу змін регуляторного середовища, який вимірює оцінки змін в адміністративних процедурах. Зокрема:

- Індекс ділового середовища, що вимірює оцінки та прогнози щодо змін середовища для ведення бізнесу, зріс із від'ємного значення -0,17 у 2017 році до +0,08 у 2020 році;
- Індекс ділової активності (короткостроковий), який вимірює оцінки та прогнози щодо зміни фінансово-економічної ситуації ФОП та підприємств протягом наступних шести місяців від часу опитування, зріс з +0,06 у 2017 році до +0,22³² у 2020 році;
- Індекс ділової активності (довгостроковий), що складається з показників оцінки змін ділової активності ФОП та підприємств за останні два роки та планів щодо змін ділової активності на наступні два роки, також збільшився: з +0,15 у 2017 році до +0,38 у 2020 році;
- Зменшився лише індекс змін регуляторного середовища, який вимірює оцінку респондентами змін у 3-х найпоширеніших регуляторних процедурах (реєстрація, перевірки, податкове адміністрування), що

²⁹ «Щорічна оцінка ділового клімату 2016/2017: Національний та регіональний виміри». Інститут економічних досліджень та політичних консультацій, Київ, 2017 рік

http://www.ier.com.ua/files//Projects/2015/LEV/ABCA2017/ABCA2016_full_report.pdf

³⁰ Детальніше про методологію обчислення індексу ділового клімату читайте у звіті «Щорічна оцінка ділового клімату в Україні: 2016 рік», ІЕД, 2017 р., с. 28 - 29

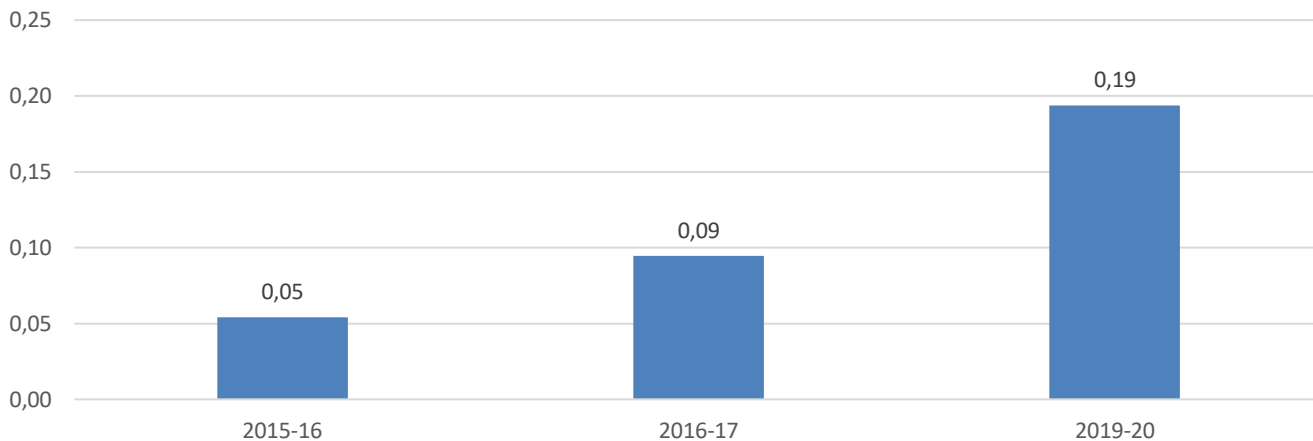
http://www.ier.com.ua/files//Projects/2015/LEV/ABCA2017/ABCA2016_full_report.pdf

³¹ Значення індексу ділового клімату, за результатами опитування «Щорічна оцінка ділового клімату в Україні» у 2016 році, подано з адаптованим субіндексом змін регуляторного середовища, у якому враховані оцінки змін лише трьох найпоширеніших адміністративних процедур (Індекс 3-х процедур), а не всіх дев'яти, як було зроблено при розрахунках основного («національного») індексу ділового клімату.

³² Тут і далі в цій секції значення ABCA Індексу ділового клімату та його субіндексів у 2020 році подані без урахування відповідей великих підприємств та без зважування даних опитування 2020 року. Це зроблено для того, щоб наблизити характеристики вибірок обох опитувань.

відбулися протягом двох років, що передували опитуванню. У 2017 році значення цього індексу було +0,34, а у 2020 році знизилося до +0,11.

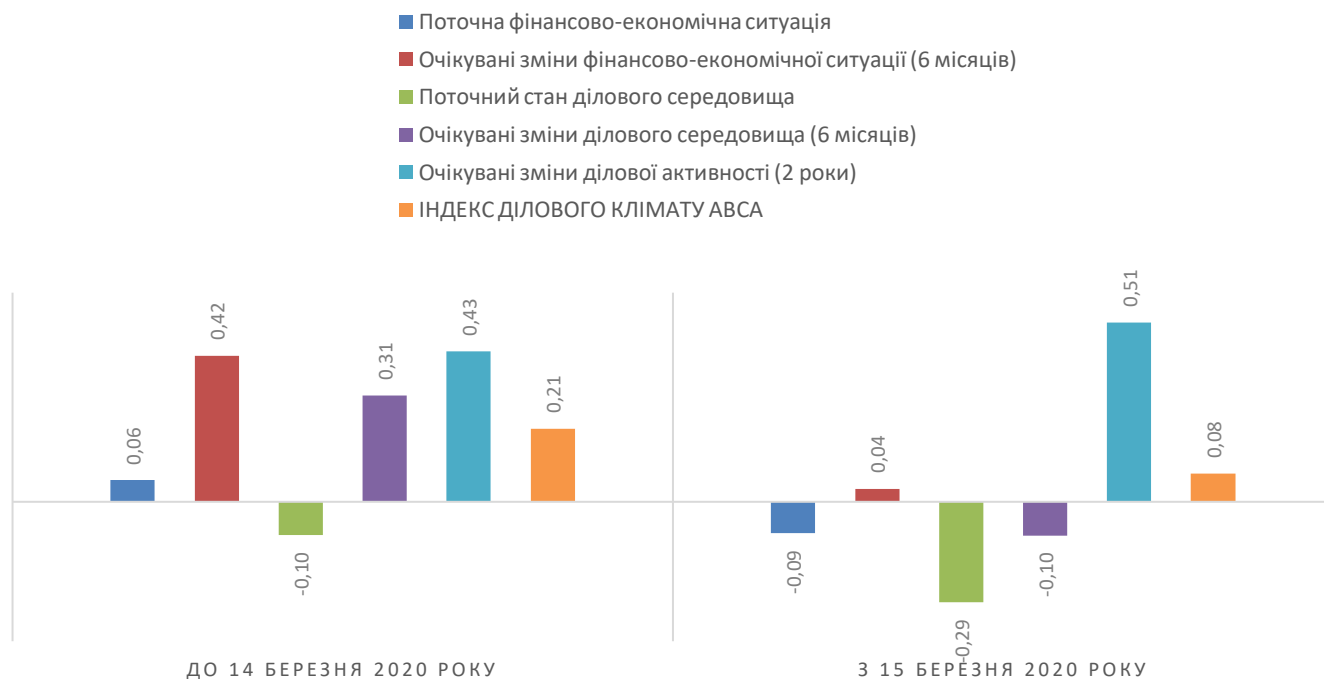
Рис. 83. АВСА Індекс ділового клімату: 2016 - 2015 vs 2016 - 2017 р. vs. 2019 - 2020 р.



6.2.2. Вплив карантину на значення АВСА Індексу ділового клімату.

Також варто зазначити, що в другій половині березня 2020 року в Україні розпочався карантин для стримування епідемії коронавірусу, і через це оцінки та очікування бізнесу змінилися, а це вплинуло на АВСА Індекс ділового клімату. Якби цей індекс обчислювався лише для підприємств та ФОП, які було опитано до 14 березня, його значення було б іще більшим: +0,31. А якщо розрахувати АВСА Індекс ділового клімату лише для бізнесу, опитаного вже після введення карантину, то це значення зменшилося б до +0,08³³.

Рис. 84. АВСА Індекс ділового клімату та його складові, розраховані для опитаних до та після введення карантину



³³ Значення АВСА Індексу ділового клімату та субіндексів подані без урахування відповідей великих підприємств та без зважування даних.

Зазначимо, що після 15 березня 2020 року спостерігалось погіршення всіх оцінок та очікувань, за винятком довгострокових планів щодо ділової активності. У довгострокових очікуваннях оптимісти переважали над песимістами до 15 березня та після, причому після початку карантину ця перевага збільшилась.

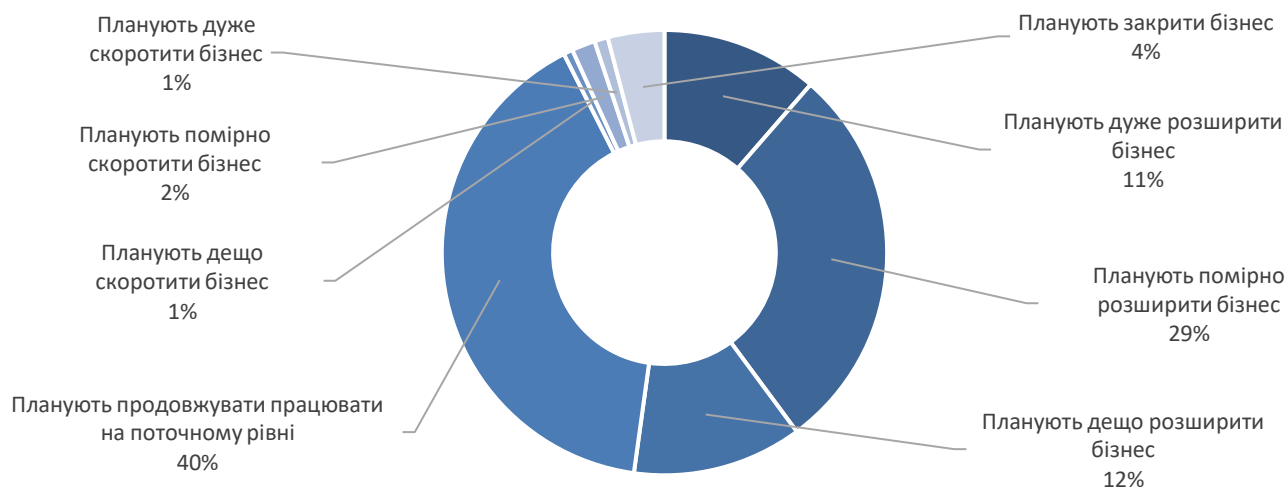
Найбільше погіршились очікування щодо ділового середовища в піврічній перспективі – тут відповідний індекс навіть змінив знак з додатного на від’ємний. Це означає, що до 15 березня серед опитаних переважали оптимісти, що очікували зміни на краще, а після 15 березня, навпаки, -- песимісти. У той же час показник, що характеризує очікувані зміни ділової активності за 2 роки, обрахований для групи суб’єктів підприємницької діяльності, опитаних після 15 березня, не тільки не зменшився, а навіть став вище порівняно з показником для тих, кого опитали до цієї дати³⁴. Детальніше аналіз оцінок та очікувань представлено у відповідних розділах цього звіту.

6.3. Довгострокові очікування (плани) щодо ділової активності

6.3.1. Плани бізнесу щодо зміни обсягів діяльності в перспективі двох років

Український бізнес планує розвиватися та зростати. Про це свідчать відповіді підприємців та керівників підприємств на запитання про їхні плани щодо змін обсягу бізнесу на наступні два роки. Більше половини опитаних повідомили, що планують у більшій чи меншій мірі розширювати бізнес. Це 11% фірм та підприємців, що мали значні плани з розширення бізнесу, 29% - планували помірне розширення, 12% - розширення в невеликій мірі, але також мали намір розширити бізнес. Наступна за розміром категорія опитаних – це ті, що планували працювати на поточному рівні. У цьому опитуванні вони склали 40% від усіх підприємств та фірм. Утім, серед опитаних підприємств та ФОП була деяка частка тих, що планували в тій чи іншій мірі скорочувати бізнес. Такі респонденти склали дещо більше 3% від усього бізнесу. І, нарешті, 4% підприємців та керівників фірм сказали, що протягом наступних двох років планують закрити свій бізнес.

Рис. 85. Плани щодо зміни ділової активності протягом наступних двох років, %



Частина підприємств та ФОП була опитана вже після введення загальнонаціонального карантину, викликаного епідемією коронавірусу. Та це не погіршило плани бізнесу щодо розширення його діяльності. У той час як в

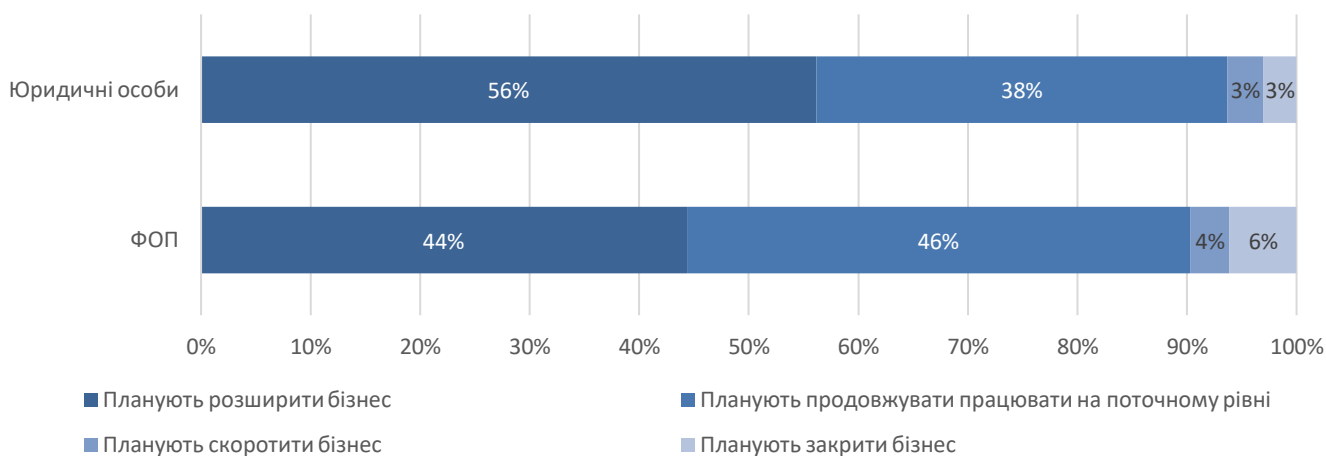
³⁴ Детальніше всі дані дивись Додаток.

очікуваннях фірм та підприємців щодо змін загальноекономічного середовища та власного фінансово-економічного становища із середини березня 2020 року з'являється істотно більше невизначеності та песимізму (див. наступний розділ), плани опитаних щодо розширення діяльності не погіршуються. Навпаки, відсоток тих, хто мав бажання розширювати бізнес, навіть дещо зріс (до 58% порівняно з 51% тих, хто був опитаний із січня до половини березня).

6.3.2. Плани бізнесу щодо зміни обсягів діяльності за типом підприємницької діяльності: ФОП та підприємства

Підприємства-юридичні особи частіше повідомляють про те, що планують зростати, ніж фізичні особи-підприємці. Серед юридичних осіб таких 56%, у той час як серед ФОП – 44%.

Рис. 86. Плани щодо зміни ділової активності у дворічній перспективі за типом підприємницької діяльності, %

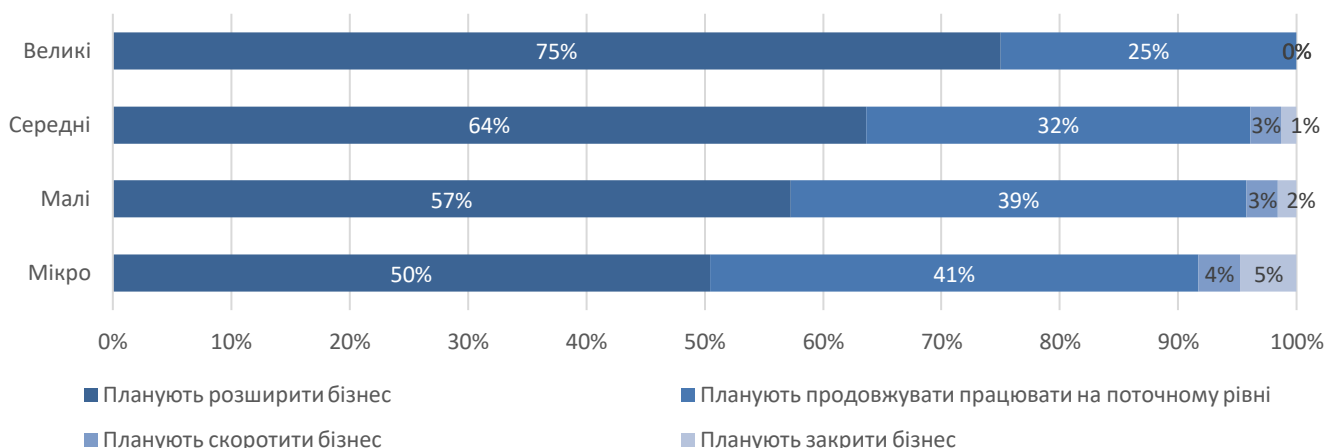


Приблизно така ж частка ФОП (46%) сказала, що не планує змінювати обсяги діяльності свого бізнесу. Для підприємств-юридичних осіб ця частка склала 38%. І хоча частка ФОП, що планували закрити бізнес, порівняно невисока (6%), усе ж вона вдвічі більша за відповідну частку підприємств, які є юридичними особами. З цього можна зробити висновок, що юридичні особи мають більший запас стійкості, у той час як ситуація для ФОП є менш певною.

6.3.3. Плани щодо ділової активності за розміром бізнесу

Що більший розмір бізнесу, то кращі в нього плани щодо подальшої діяльності. 75% власників та керівників бізнесу великого розміру заявили, що планують розширити свою діяльність протягом двох найближчих років. Для бізнесу середнього розміру ця частка зменшується до 64%, для малого – до 57%, а серед мікробізнесу тільки половина фірм та підприємців була налаштована на зростання. Водночас, зі зменшенням розміру бізнесу серед опитаних збільшується частка респондентів, які висловили наміри продовжити працювати на поточному рівні: від 25% для великого бізнесу до 41% для мікробізнесу. До того ж, найбільша частка респондентів, які допускають, що скоротять обсяги діяльності або закриють свій бізнес, була зафіксована саме серед власників та керівників мікропідприємств - більше 8%.

Рис. 87. Плани щодо зміни ділової активності за розміром бізнесу (від більшої до меншої частки підприємств та ФОП, що планують розширити обсяги діяльності або не змінювати їх), %



6.3.4. Плани щодо ділової активності за сектором

Сільське господарство та надання професійних послуг – дві галузі, де бізнес найбільше налаштований на розширення обсягів діяльності. 61% фірм та підприємців, що займаються сільським господарством, та 59% тих, що надають професійні послуги, висловили наміри збільшити обсяги діяльності протягом наступних двох років. Серед представників будівництва відсоток бізнесу, готового зростати, також високий (59%), але в цій галузі дещо більше підприємств та ФОП ніж у двох попередніх, які були готові згорнути або зменшити свій бізнес.

Рис. 88. Плани щодо зміни ділової активності за сектором (від більшої до меншої частки підприємств та ФОП, що планують розширити обсяги діяльності або не змінювати їх), %



Найбільша частка опитаних, що висловили плани закрити бізнес або скоротити обсяги діяльності, – у сферах торгівлі та промисловості (по 9%). А найменша частка бізнесу, що планує зростати, – у сфері інформаційних та

телекомунікаційних послуг (46%). Разом із тим, представники цієї галузі не мають наміру зменшувати ділову активність: половина з них планує продовжувати працювати на поточному рівні, що найбільше порівняно з іншими секторами.

6.3.5. Плани щодо ділової активності в різних містах

Місто Київ однозначно лідирує за відсотком підприємців та фірм, готових розширювати бізнес. Таких у Києві налічується 64%. Наступні міста за часткою бізнесу, налаштованого на зростання, - Дніпро та Хмельницький, де ці частки помітно менші - 59% та 58%. На відміну від Дніпра, у Хмельницькому дещо більша частка бізнесу (8%) заявила про те, що планує скорочувати обсяги діяльності або зовсім закритися.

З іншого боку, у Сєвєродонецьку, Херсоні та Чернівцях спостерігаються найменші частки підприємців та фірм, що висловили наміри розширювати ділову активність. У Сєвєродонецьку такі опитані склали лише 43%, а в інших двох містах – по 46%.

Проте в цих містах разом із найменшими, якщо порівняти з іншими містами, частками бізнесу, що планує розширення, були зафіксовані порівняно вищі частки фірм та підприємців, які сказали, що планують скорочувати або закрити бізнес. У Чернівцях таких опитаних налічується майже 13%, у Сєвєродонецьку – майже 10%, а в Херсоні – 9%. У Луцьку та Краматорську ці частки також порівняно високі, але й бізнесу, що планує розвиватись, тут більше половини.

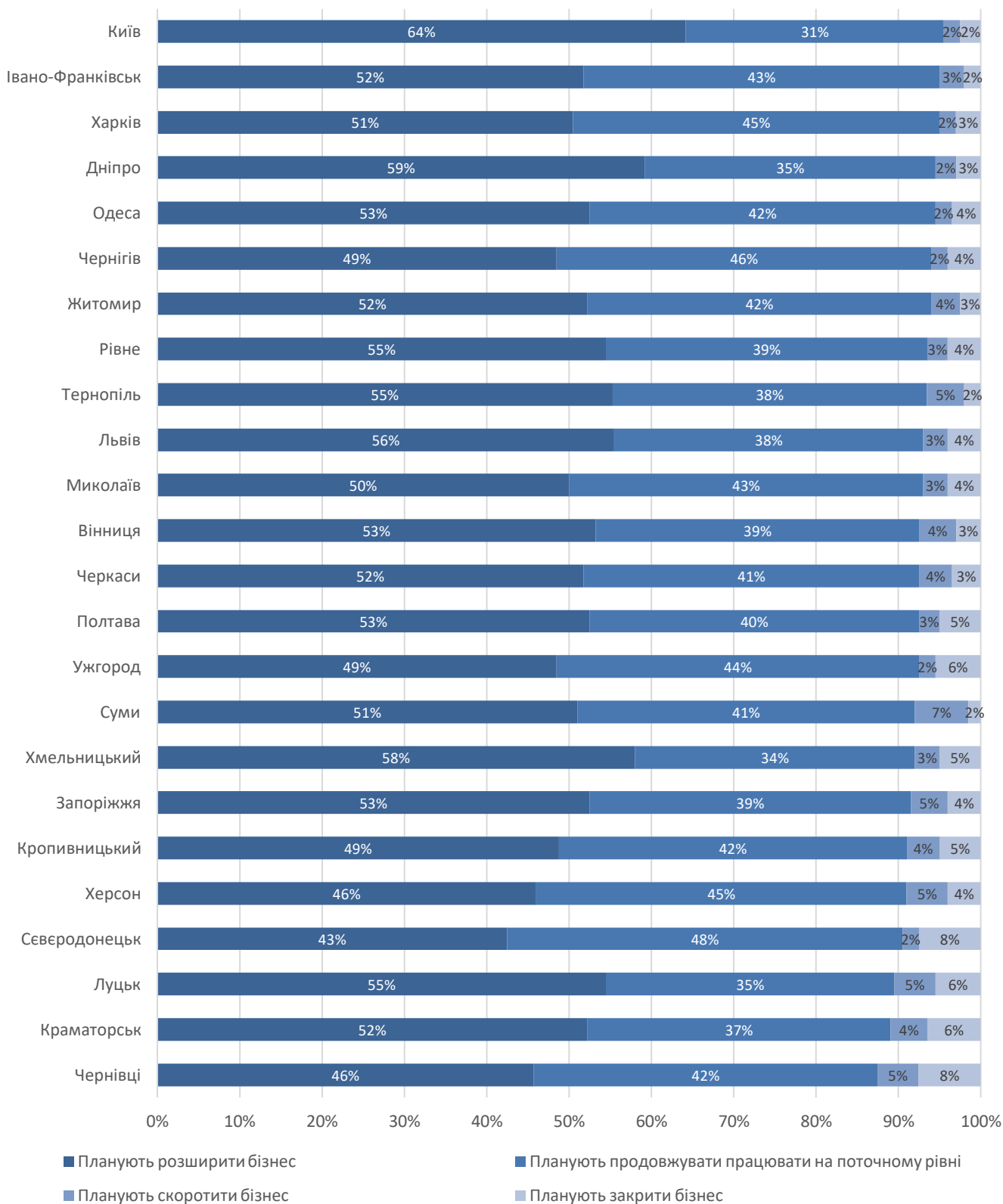
Вставка 3. Як змінилися плани фірм та підприємців щодо ділової активності

Якщо відобразити відповіді на це запитання єдиним цифровим показником, це дасть можливість порівняти плани щодо змін ділової активності, висловлені учасниками цього дослідження, з тим, які плани висловлював бізнес у попередніх опитуваннях. Для цього розрахуємо індекс за шкалою від -1 до 1, де відповіді про плани розширення бізнесу відповідатимуть 1, плани не змінювати обсягів бізнесу відповідатимуть нулю, а плани зменшити обсяги бізнесу або закрити його відповідатимуть -1. Розрахуємо індекс як середнє від усіх відповідей. Його значення додатне і дорівнює +0,45, тобто відображає те, що частка респондентів, що планують розширювати бізнес, більша за частку тих, які планують його закрити або скоротити обсяги.

У другій хвилі опитування «Щорічна оцінка ділового клімату в Україні – АВСА», яка була проведена у 2016 році, представників малого та середнього бізнесу також запитували про те, чи планують вони змінювати обсяги ділової активності в середньостроковій перспективі – протягом двох наступних років. Тодішні плани підприємців та керівників фірм також були переважно позитивні, але дещо скромніші: відповідний індекс очікуваних змін ділової активності складав +0,38. Для МСП у 2020 році він становить +0,44³⁵. Це свідчить про зростання оптимізму бізнесу (хоча й помірне), щодо майбутнього розвитку у 2020 році порівняно з 2016 роком.

³⁵ Це значення індексу очікуваних змін ділової активності без зважування даних та без урахування відповідей великих підприємств.

Рис. 89. Плани щодо зміни ділової активності за містом діяльності бізнесу (від більшої до меншої частки підприємств та ФОП, що планують розширити обсяги діяльності або не змінювати їх), %



6.4. Фінансово-економічне становище підприємств (ФОП): зараз та за півроку

6.4.1. Оцінка поточного фінансово-економічного становища підприємств(ФОП)

Загальна оцінка та індекс. Більшість опитаних підприємців та керівників підприємств (59%) оцінили поточне фінансово-економічне становище як задовільне. Решта представників бізнесу поділилася на тих, хто вважає його добрим (їх більше - 23%) та тих, які вважають, що воно погане (їх менше - 18%).

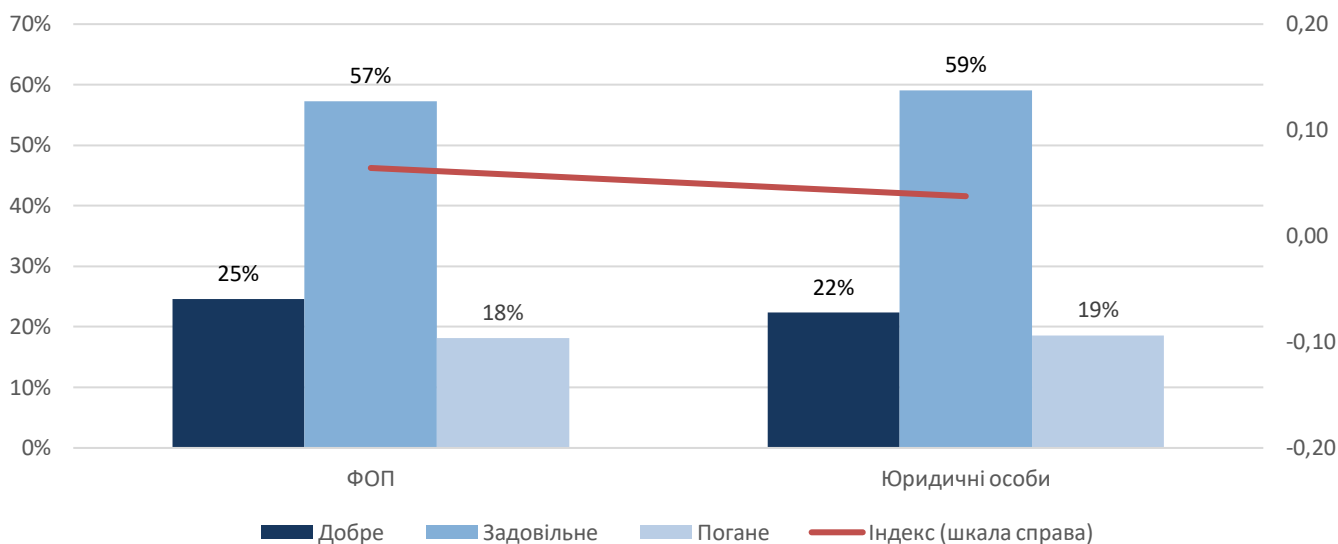
Рис. 90. Оцінка фінансово-економічного становища бізнесу, %



Для того, щоб побачити, які настрої та очікування бізнесу переважають, а також порівняти їх між собою в часі та серед різних груп вибірки, їх можна перевести в показник за шкалою від -1 до 1, де позитивні оцінки та очікування змін на краще будуть відповідати 1, негативні оцінки та очікування змін на гірше відповідатимуть -1, а задовільні оцінки або очікування того, що змін не відбудеться, відповідатимуть нулю. Індекс розраховується як середнє від усіх відповідей. Отже, позитивні (або плюсові) значення цього показника (індексу) означатимуть, що позитивні оцінки або очікування переважають над негативними, а негативні означають, що негативних оцінок або очікувань більше ніж позитивних. Якщо частки позитивних та негативних оцінок або очікувань рівні, то значення індексу буде дорівнювати нулю. Завдяки тому, що серед опитаного бізнесу дещо переважають позитивні оцінки власного становища, загальний індекс оцінки фінансово-економічного становища опитаних підприємств та ФОП склав +0,05. Його умовно можна назвати позитивним, однак він дуже близький до нульового значення.

Оцінка фінансово-економічного становища бізнесу за типом підприємницької діяльності. Фізичні особи-підприємці майже не відрізняються від підприємств-юридичних осіб у своїх оцінках фінансово-економічного становища. 25% фізичних осіб-підприємців та 22% підприємств-юридичних осіб оцінили становище свого бізнесу позитивно, а 18% ФОП та 19% юридичних осіб – негативно. Відповідно, значення індексів оцінки фінансово-економічного становища дуже близькі: для ФОП цей індекс склав +0,06, а для юридичних осіб - +0,04.

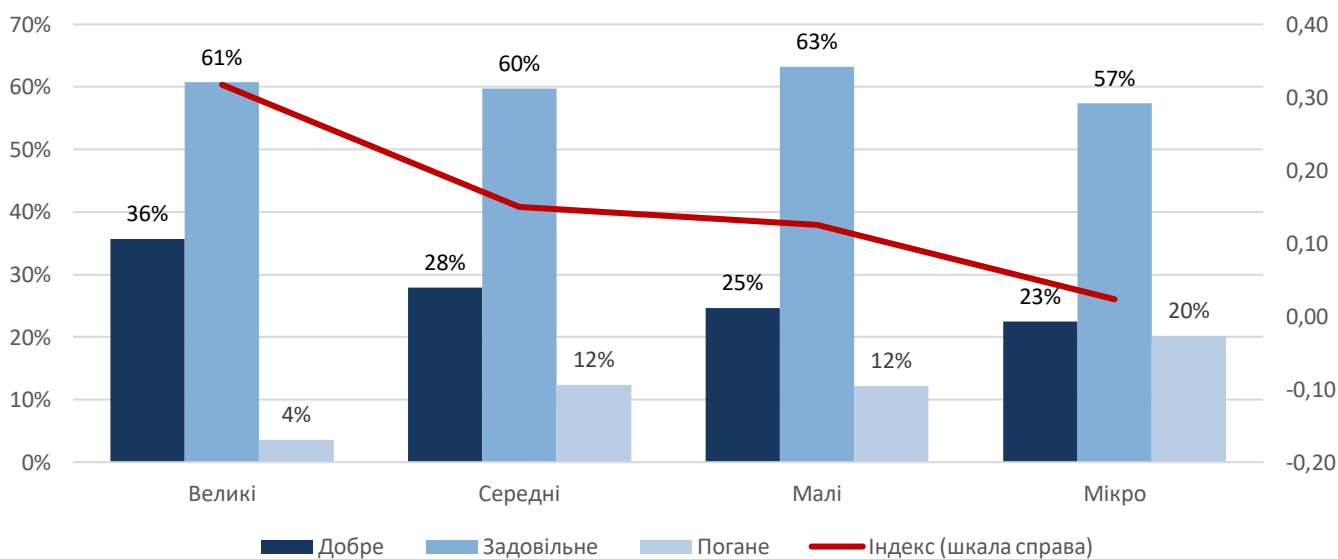
Рис. 91. Оцінка фінансово-економічного становища бізнесу (за типом підприємницької діяльності), %



Оцінка фінансово-економічного становища бізнесу за розміром бізнесу. Спостерігається прямий зв'язок між розміром опитаного бізнесу та його оцінками власного фінансово-економічного стану. Якщо 36% респондентів, що представляють великий бізнес, оцінили цей стан позитивно, то серед мікропідприємств ця частка склала лише 23%. І в той час, коли серед великих підприємств лише 4% оцінюють власну поточну ситуацію негативно, у мікробізнесі частка негативних оцінок майже зрівнялася з часткою позитивних - 20%.

Відповідно, індекс оцінки фінансово-економічного становища бізнесу має найбільше значення для великих підприємств (+0,32) і знижується до позначок +0,15 та +0,13 для підприємств та ФОП середнього та малого розміру, а для мікропідприємств сягає майже нуля: +0,02.

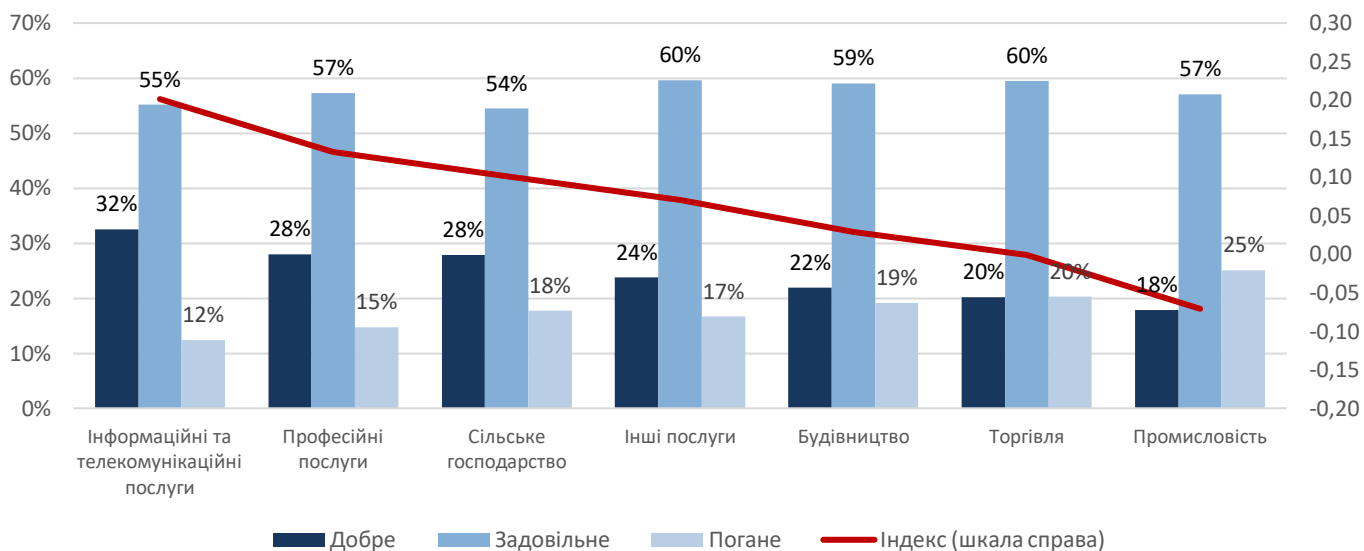
Рис. 92. Оцінка фінансово-економічного становища бізнесу (за розміром бізнесу), %



Оцінка фінансово-економічного становища бізнесу за сектором. Представники бізнесу, що працюють у різних галузях економіки, не однаково оцінили власну фінансово-економічну ситуацію. Найкращими оцінками відзначаються ФОП та підприємства сектору інформаційних та телекомунікаційних

послуг. 32% опитаних у цьому секторі назвали власне становище добрим, а 12% – поганим. У результаті, індекс оцінки фінансово-економічного становища бізнесу складає 0,2 для сектору інформаційних та телекомунікаційних послуг, що більше ніж в інших секторах.

Рис. 93. Оцінка фінансово-економічного становища бізнесу (за сектором), %



Якщо подивитися на статистику цього сектору в Україні за останній рік, то він справді демонструє зростання: у IV кварталі 2019 року у сфері інформації та телекомунікацій було реалізовано послуг на суму більше 43 млрд. грн.³⁶, що на 3 млрд. грн. більше ніж у IV кварталі 2018 року³⁷. Єдиним сектором, де цей індекс має від’ємне значення, є промисловість. Тут він склав -0,07 через те, що частка підприємств та ФОП, зайнятих у сфері промисловості, які оцінюють власне фінансово-економічне становище погано (25%), перевищує частку тих, що оцінили його добре (18%). Це також відповідає статистичним даним, які засвідчують падіння промислового виробництва: згідно з Держстатом індекс промислової продукції склав 91,4% у березні 2020 року порівняно з березнем 2019 року³⁸.

У секторах торгівлі та будівництва індекс оцінки фінансово-економічного становища також низький: він склав 0 для торгівлі та +0,03 для будівництва.

Оцінка фінансово-економічного становища бізнесу в містах. Між бізнесом у різних містах спостерігаються суттєві відмінності в оцінках власного фінансово-економічного становища. Значення відповідного індексу коливається від +0,23 у Тернополі, де 35% підприємств та ФОП оцінили власне становище добре, а відсоток негативних оцінок є одним із найменших - 12%, до -0,14 у Северодонецьку, де частка бізнесу з негативними оцінками власного становища сягає 26% і значно перевищує частку опитаних з позитивними оцінками, яка склала 12%. Крім Тернополя, містами з порівняно великими частками позитивних оцінок бізнесом свого фінансово-економічного становища є Рівне (33%), Івано-Франківськ (31%), Львів (30%) та Чернівці (29%). А найбільше респондентів, що назвали становище свого бізнесу поганим, крім

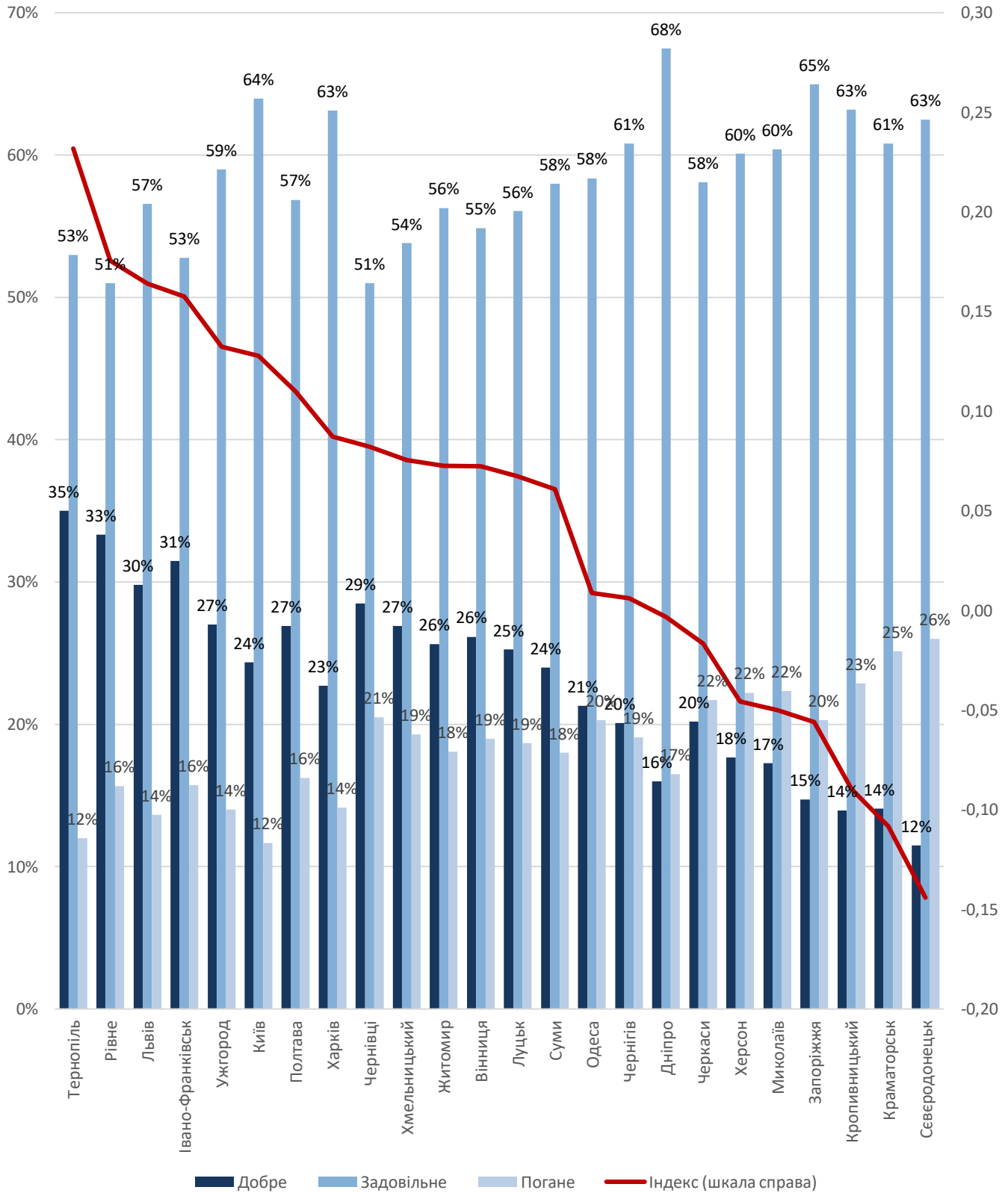
³⁶ Державна служба статистики України. Обсяг реалізованих послуг у IV кварталі 2019 року. Експрес-випуск 25.02.2020 <http://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2020/02/21.pdf>

³⁷ Державна служба статистики України. Обсяг реалізованих послуг у IV кварталі 2018 року. Експрес-випуск 25.02.2019 <http://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2019/02/25.pdf>

³⁸ Індекс, скоригований на ефект календарних днів. Державна служба статистики України. Промислове виробництво в січні – березні 2020 року. Експрес-випуск 23.04.2020 <http://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2020/04/48.pdf>

Северодонецька, було зафіксовано в Краматорську (25%) та Кропивницькому (23%), а також у Миколаєві та Херсоні (по 22%).

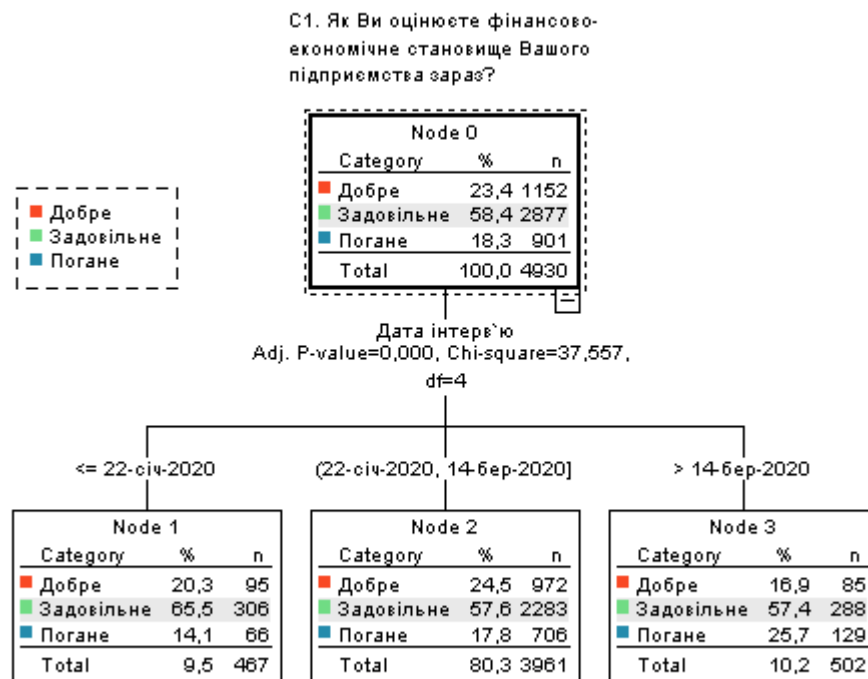
Рис. 94. Оцінка фінансово-економічного становища в містах, %



Вплив карантину на оцінку фінансово-економічного становища бізнесу. Статистичний метод класифікації «дерева рішень» дозволяє розділити учасників опитування за певним критерієм на такі категорії, між якими буде найбільша статистично значуща різниця. Якщо обрати таким критерієм (незалежною змінною) дату проведення опитування, то можна побачити, що вона розділяє всіх респондентів, що дали оцінку фінансово-економічному стану свого бізнесу, на три категорії.

Перша з них – ті, хто був опитаний до 22 січня включно, друга – респонденти, опитані з 23 січня до 14 березня включно, а третя опитані в період з 15 березня і далі. Ми бачимо, що третя категорія відрізняється від двох перших різким зменшенням позитивних оцінок та підвищенням негативних. Якщо на початку опитування частка підприємців та керівників фірм, які вважали фінансово-економічний стан свого бізнесу добрим, складає 20% і навіть зростає майже до 25% у лютому та першій половині березня, то після 15 березня вона різко зменшується до 17%. Разом із тим, частка підприємств та ФОП, які дають погані оцінки, зростає майже до 26% у другій половині березня, у той час як до цього вона складала 18% у лютому та першій половині березня і була навіть меншою (14%) на початку опитування.

Рис. 95. Оцінка фінансово-економічного становища бізнесу за датою проведення опитування, модель за методом класифікації «дерево рішень»

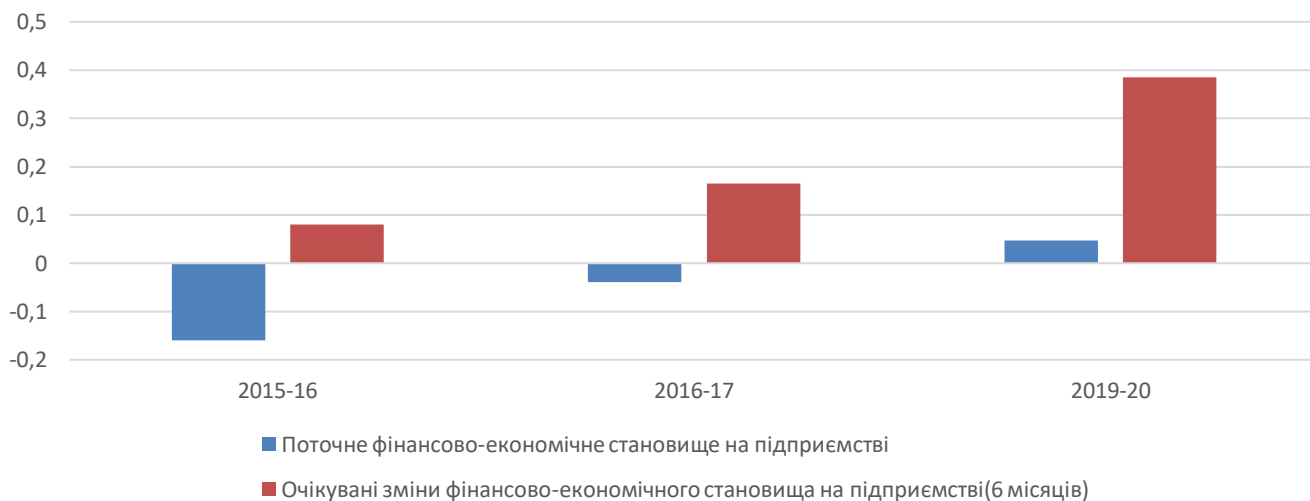


Якщо визначити 15 березня як дату початку карантину, що підтверджується наведеним вище аналізом, і розділити всіх опитаних підприємців та керівників фірм на дві групи: тих, хто був опитаний до початку карантину та після, то можна побачити, що індекс оцінки фінансово-економічного становища бізнесу для перших більший ніж для останніх. Для підприємств та ФОП, опитаних до початку карантину, цей індекс дорівнює +0,06, а для тих, хто був опитаний уже тоді, коли карантин розпочався, цей індекс має від'ємне значення і становить -0,9. Це вказує на те, що за умов карантину фінансово-економічне становище бізнесу в Україні погіршилося і прибутковість та ділова активність фірм та приватних підприємців, імовірно, знизиться.

Вставка 4. Як змінився індекс оцінки фінансово-економічного становища

Якщо порівняти отриманий індекс оцінки поточного фінансово-економічного становища підприємств та ФОП з індексом, обчисленим за результатами другої хвилі опитування малого та середнього бізнесу в рамках дослідження «Щорічна оцінка ділового клімату в Україні – АВСА», то можна побачити, що він дещо зріс (при перерахунку, за винятком великих підприємств) і відповідає вибірці опитування АВСА, він також дорівнює +0,05³⁹). У другій хвилі опитування АВСА цей індекс становив -0,04. Однак обидва значення близькі до нуля, тому можна зробити висновок, що у фінансово-економічному становищі українського бізнесу не відбулося значних змін на краще протягом декількох останніх років.

Ділова активність: оцінки та очікування



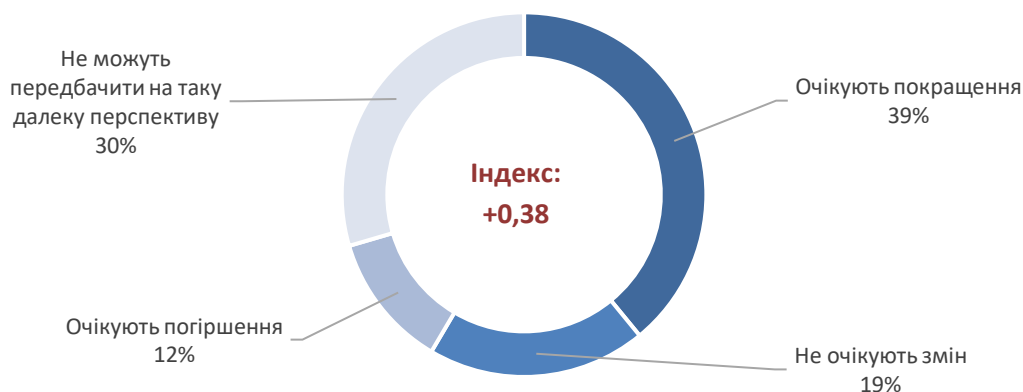
6.4.2. Очікувані зміни фінансово-економічного становища підприємств та ФОП

Загальна оцінка та індекс. У своїх очікуваннях на найближче майбутнє (наступні шість місяців) власники та керівники бізнесу переважно висловлюють оптимізм або зізнаються, що не можуть передбачити свою перспективу навіть на такий порівняно короткий час. Так, 39% ФОП та підприємств очікували, що через 6 місяців становище їхнього бізнесу покращиться, а 30% сказали, що не можуть зробити прогнозів на цей період. Також серед опитаних налічувалося 12% представників бізнесу, що очікували погіршення справ найближчим часом, та 19%, які вважали, що за цей час становище їхнього бізнесу ніяк не зміниться.

У результаті, індекс очікуваних змін фінансово-економічного становища, який був розрахований без урахування частки респондентів, що не змогли зробити прогноз, складає +0,38, що більше ніж індекс оцінки поточного фінансово-економічного середовища опитаних ФОП та підприємств (+0,04).

³⁹ Це значення індексу оцінки фінансово-економічного становища без зважування даних та без урахування відповідей великих підприємств.

Рис. 96. Очікувані зміни фінансово-економічного становища бізнесу, %



Очікувані зміни фінансово-економічного становища бізнесу за типом підприємницької діяльності. Між фізичними особами-підприємцями та представниками підприємств, які є юридичними особами, практично немає різниці в частоті оптимістичних та песимістичних прогнозів щодо стану бізнесу через шість місяців. 40% ФОП та 38% юридичних осіб зробили позитивні припущення про свою діяльність у найближчому майбутньому, тоді як 11% ФОП та 12% юридичних осіб сказали, що очікують погіршення власного фінансово-економічного становища. Тому індекси очікуваних змін фінансово-економічного становища для цих двох груп респондентів майже однакові: +0,39 для ФОП та +0,38 для юридичних осіб.

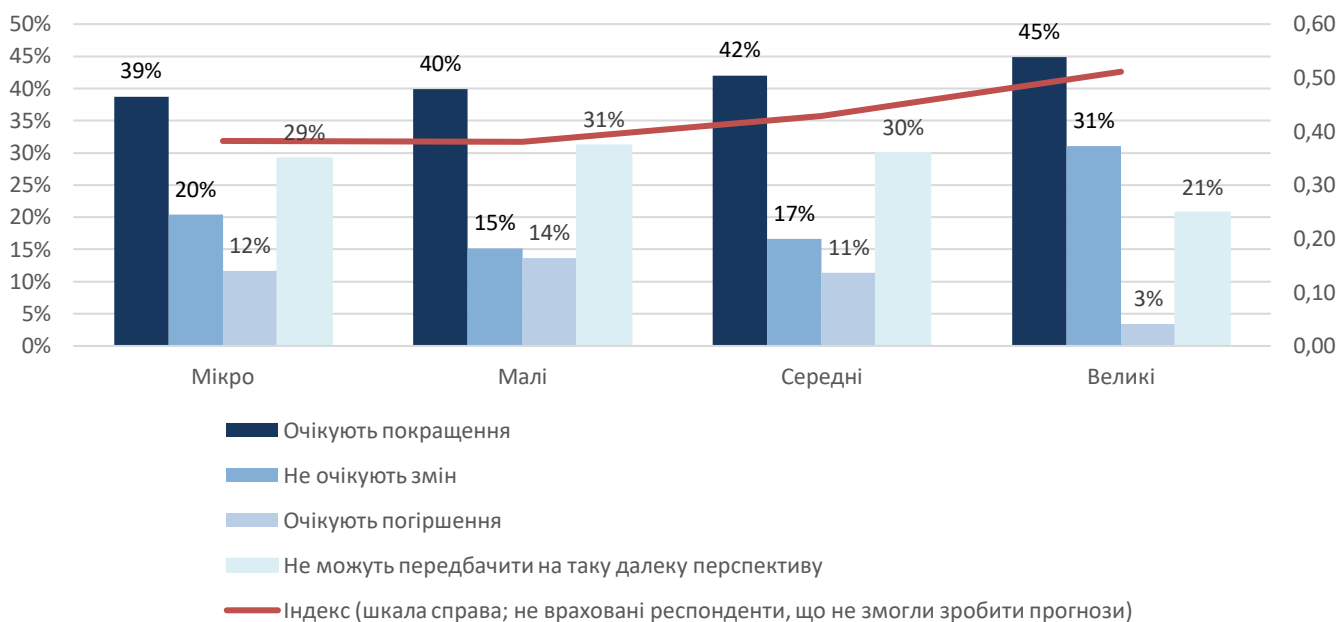
Та слід зазначити, що серед керівників підприємств-юридичних осіб налічується дещо більше респондентів, які не змогли зробити прогнозів, як зміниться стан їхнього підприємства через найближчі півроку. Ця частка склала 32% порівняно з 26% ФОП.

Рис. 97. Очікувані зміни фінансово-економічного становища бізнесу (за типом підприємницької діяльності), %



Очікувані зміни фінансово-економічного становища бізнесу за розміром бізнесу. Між підприємствами та ФОП різних розмірів є відмінності в очікуванні щодо майбутніх змін власного фінансово-економічного становища, але вони не настільки виражені, як в оцінках його поточного стану.

Рис. 98. Очікувані зміни фінансово-економічного становища бізнесу (за розміром бізнесу), %

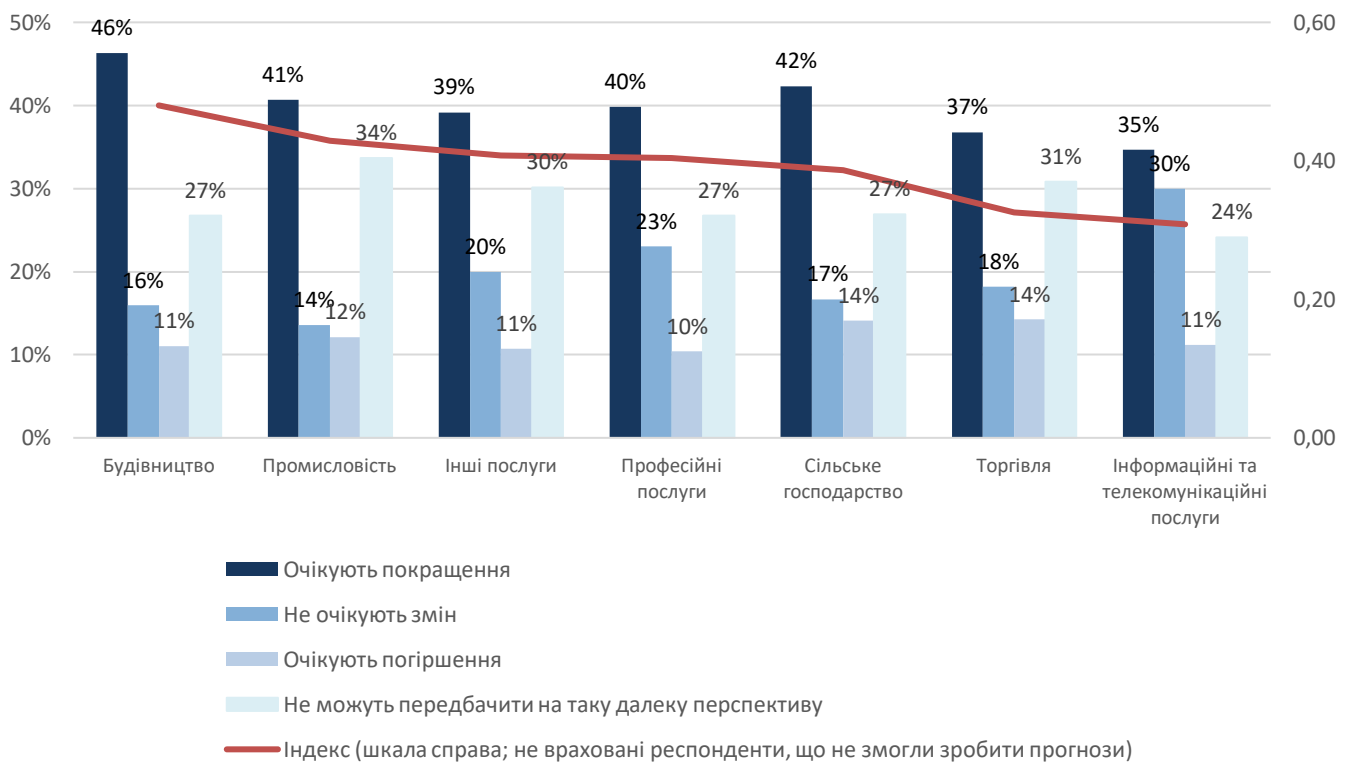
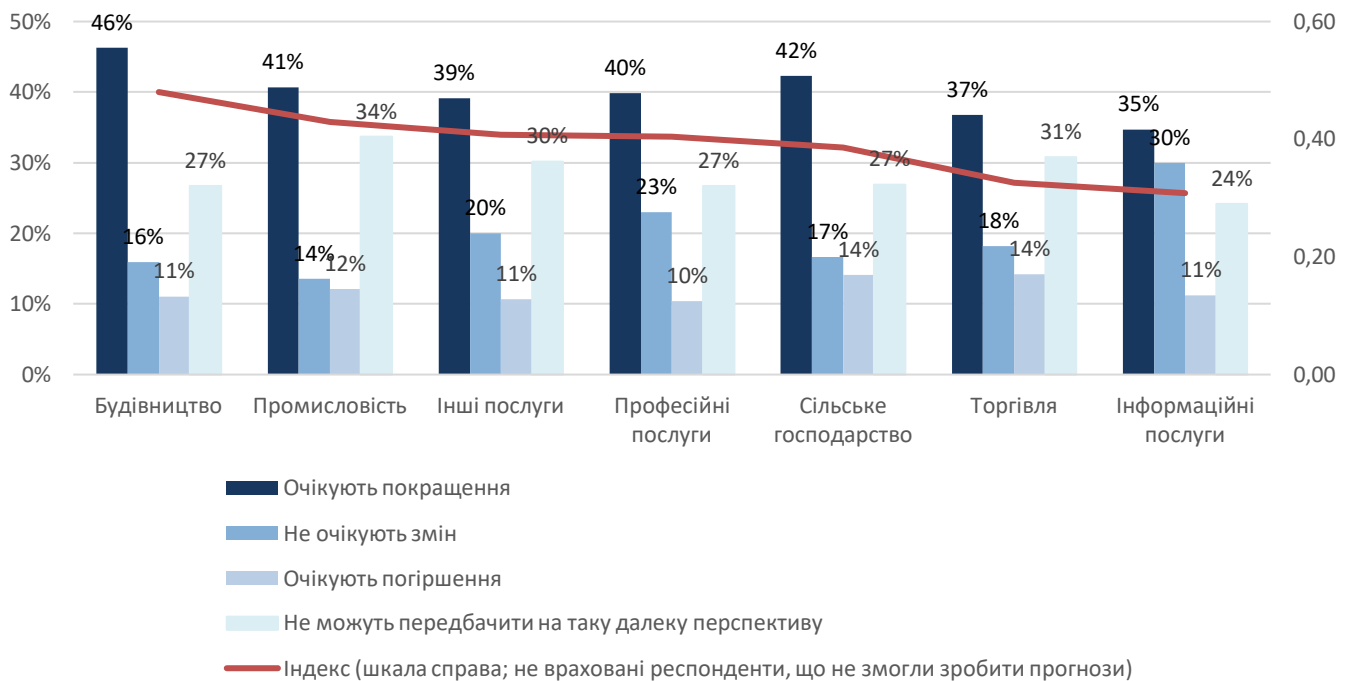


Частка опитаних з оптимістичними очікуваннями плавно зростає з 39% серед мікропідприємств до 45% серед представників бізнесу великого розміру, у той час як частка тих, що очікують погіршення справ свого бізнесу, залишається майже такою ж для фірм та підприємців із бізнесом мікро-, малого та середнього розміру (від 11% до 14%).

Однак, для великого бізнесу вона зменшується до лише 3% опитаних. У результаті, значення індексу очікуваних змін фінансово-економічного становища подібне для мікробізнесу (+0,38), малого (+0,38) та середнього (+0,43), але зростає до +0,51 для великого бізнесу. Крім того, серед керівників великих підприємств порівняно менше тих, хто не зміг передбачити зміни фінансово-економічного становища їхніх підприємств (21%).

Очікувані зміни фінансово-економічного становища бізнесу за сектором. ФОП та підприємства, що надають інформаційні та телекомунікаційні послуги, висловили найменше позитивних очікувань щодо змін власного фінансово-економічного стану через шість місяців. Частка респондентів у цьому секторі, які очікували покращення стану свого бізнесу, склала 35%. Це може вказувати на те, що, незважаючи на відносно кращий поточний стан цього сектору (оцінки якого є найвищими порівняно з іншими секторами), його зростання може сповільнитися. Натомість будівництво та промисловість, представники яких надали досить помірковані оцінки фінансово-економічного становища свого бізнесу на час проведення опитування, відзначилися оптимізмом щодо його змін. 46% фірм та ФОП у будівельній галузі та 41% у промисловості очікували, що у 2020 році становище їхнього бізнесу покращиться. Разом із тим, серед фірм та підприємців сфери торгівлі спостерігаються як порівняно нижчі оцінки їхнього поточного стану, так і гірше співвідношення позитивних (37%) та негативних (14%) очікувань у короткостроковому періоді ніж серед опитаних більшості інших секторів.

Рис. 99. Очікувані зміни фінансово-економічного становища бізнесу (за сектором), %

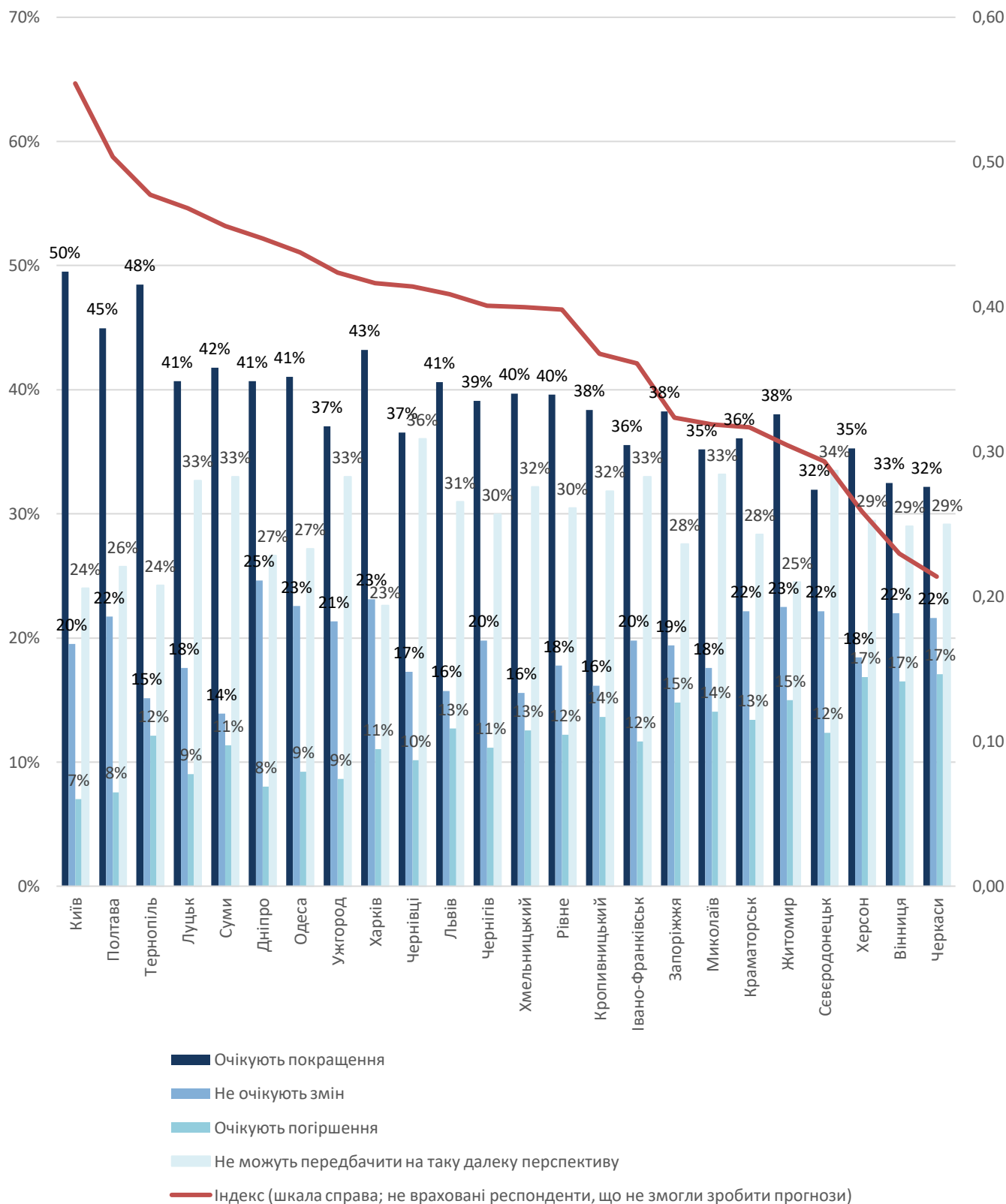


Через це значення індексу очікуваних змін фінансово-економічного становища бізнесу були найвищими для будівництва (+0,48) та промисловості (+0,41), а найнижчими – для сфер торгівлі та інформаційних і телекомунікаційних послуг (+0,33 та +0,31 відповідно). Відсоток респондентів, що не змогли спрогнозувати, якою буде ситуація з їхнім бізнесом через півроку, найбільший у сфері промисловості (34%), а найменший у сфері інформаційних та телекомунікаційних послуг (24%).

Очікувані зміни фінансово-економічного становища бізнесу в містах. У всіх містах, охоплених цим опитуванням, значення індексу очікуваних змін фінансово-економічного становища бізнесу

позитивне. Однак між містами спостерігаються вагомі відмінності в очікуваннях бізнесу. У Києві вони найкращі: половина опитаного бізнесу столиці вважала, що покращить своє становище протягом наступних шести місяців, а негативні очікування були тільки у 8% респондентів.

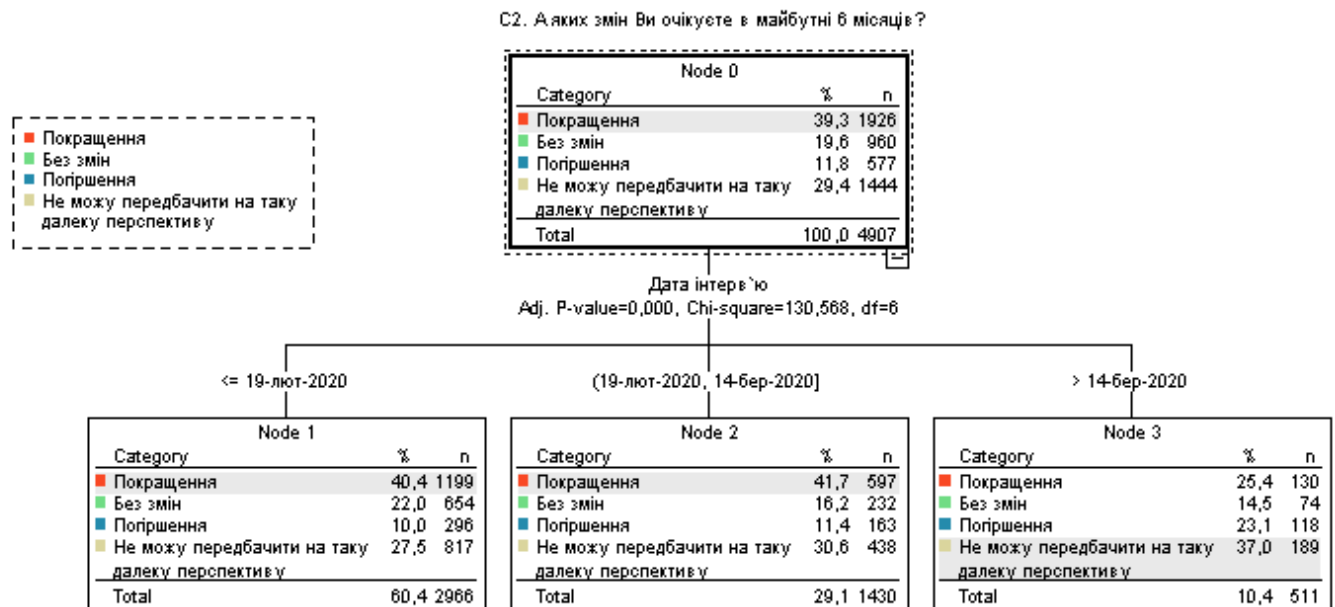
Рис. 100. Очікувані зміни фінансово-економічного становища бізнесу в містах, %



Найвищі значення індексу очікуваних змін фінансово-економічного становища були зафіксовані в Києві (+0,55), а також у Полтаві (+0,5), Тернополі (+0,48) та Луцьку (+0,47). Міста, де значення цього показника найнижчі, – Черкаси (+0,21), Вінниця (+0,23) та Херсон (+0,26). Загалом спостерігається зв'язок між тим, як бізнес у кожному місті оцінює поточне фінансово-економічне середовище та якими є його прогнози на найближчі півроку. Так, якщо бізнес у місті краще оцінив своє становище на момент опитування, то, ймовірно, що й очікування фірм та підприємців у цьому місті будуть кращими. Та декілька міст становлять винятки з цього правила. Це Кропивницький та Дніпро, які відзначилися досить низькими оцінками поточної ситуації на підприємствах та ФОП (значення індексу оцінок фінансово-економічного становища склав -0,09 та 0 відповідно), але в цих містах були зафіксовані порівняно високі значення індексу очікуваних змін фінансово-економічного становища бізнесу -- +0,37 у Кропивницькому та +0,45 у Дніпрі. Це вказує на те, що бізнес у цих містах бачить можливості для розвитку у 2020 році, незважаючи на складну ситуацію.

Вплив карантину на очікувані зміни фінансово-економічного становища бізнесу. У випадку очікувань щодо зміни фінансово-економічних очікувань також можна простежити, що після запровадження карантину в них з'являється більше песимізму та невизначеності. За допомогою методу класифікації «дерева рішень» можна побачити, що респонденти, які відповіли на запитання про очікувані зміни ситуації зі своїм бізнесом, поділяються на три групи за датою опитування, між якими є найбільша статистично значуща різниця.

Рис. 101. Очікувані зміни фінансово-економічного становища бізнесу за датою проведення опитування, модель за методом класифікації «дерево рішень»



Перша група – це ФОП та підприємства, які було опитано до 19 лютого включно. Більшість із них (40%) очікують, що їхнє фінансово-економічне становище покращиться, а наступна за розміром частка – це респонденти, що не змогли зробити прогноз щодо зміни свого становища. Вона складає майже 28%. Для респондентів, опитаних у період з 20 лютого до 14 березня, частка останніх зростає до 31%. А для третьої групи респондентів, яких було опитано в другій половині березня (уже після початку карантину) частка бізнесу, яка не може спрогнозувати, що з ним відбудеться через шість місяців, сягає 37%. Ця відповідь виявилася найбільш поширеною серед респондентів, опитаних у період карантину. Зросли також негативні очікування: 23%

респондентів у третій групі сказали, що очікують погіршення становища свого бізнесу протягом наступних півроку. Частота оптимістичних прогнозів знизилася до 25%.

Звідси навіть індекс очікуваних змін фінансово-економічного середовища в короткостроковому періоді, за розрахунку якого не враховуються відповіді респондентів, що не зробили прогнозів, різко опускається з рівня +0,42 для всіх респондентів, опитаних до 14 березня 2020 року, до +0,04 для тих, що взяли участь в опитуванні, починаючи з 15 березня. Отже, для великої частини українського бізнесу з епідемією коронавірусу та карантинном розпочався період невизначеності щодо власного майбутнього, а ті менеджери та підприємці, що старалися його спрогнозувати, майже так само часто передбачали погіршення стану бізнесу, як і покращення.

Вставка 5. Зміни очікувань щодо становища бізнесу – порівняння з іншими опитуваннями

Індекс очікуваних змін фінансово-економічного становища підприємств та ФОП, отриманий у цьому дослідженні, можна порівняти з таким же індексом, розрахованим за результатами дослідження «Щорічна оцінка ділового клімату в Україні – АВСА» 2016 року. Для цього потрібно виключити з нашої вибірки великі підприємства, щоб наблизити її до вибірки опитування АВСА, яке охоплювало лише МСП. Однак значення індексу при цьому не змінилося і складає +0,38, навіть за винятком великих підприємств⁴⁰. Це істотно більше ніж значення цього індексу у 2016 році, коли воно склало +0,17.

Проте значне зниження цього індексу після початку карантину, зафіксоване в цьому опитуванні, дозволяє припустити, що якби це опитування проводилось пізніше у 2020 році, то прогнози бізнесу були б більш песимістичними. Цю думку підтверджують дослідження Національного банку України. За результатами опитувань підприємств, НБУ зафіксував стрімке погіршення настроїв бізнесу «на тлі запроваджених в Україні протиепідеміологічних обмежень»⁴¹. Індекс очікувань ділової активності, що розраховується НБУ за шкалою від 0 до 100, знизився з рівня 45,8 у березні 2020 року до рекордно низького рівня 29,9 у квітні, причому, на думку НБУ, у сфері послуг цей індекс зменшився до найнижчого рівня (20,4).

Квартальні опитування підприємств Державною статистичною службою України також зафіксували погіршення очікувань бізнесу щодо їхньої ділової активності. Індекс ділової впевненості, який Держстат розраховує окремо для основних секторів економіки, знизився в кожному з цих секторів. У промисловості він опустився з рівня -6% у IV кварталі 2019 року до -23,3% у I кварталі 2020 року⁴², у будівництві – з -21,7% IV кварталі 2019 року до -48,2% у I кварталі 2020 року⁴³, у сфері торгівлі – з +3,7% у IV кварталі 2019 року до -19,7% у I кварталі 2020 року⁴⁴, і у сфері послуг – з -1% у IV кварталі 2019 року до -43,5% у I кварталі 2020 року⁴⁵.

⁴⁰ Це значення індексу очікуваних змін фінансово-економічного становища без зважування даних та без урахування відповідей великих підприємств.

⁴¹ Національний банк України. Щомісячні опитування підприємств України. Квітень 2020 року.

https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Business_survey_m_2020_04.pdf?v=4

⁴² Державна служба статистики України. Очікування промислових підприємств у II кварталі 2020 року щодо перспектив розвитку їхньої ділової активності http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/fin/rp/prom/prom_II_2020.pdf

⁴³ Державна служба статистики України. Очікування будівельних підприємств у II кварталі 2020 року щодо перспектив розвитку їхньої ділової активності http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/fin/rp/bud/bud_II_2020.pdf

⁴⁴ Державна служба статистики України. Очікування підприємств роздрібною торгівлі у II кварталі 2020 року щодо перспектив розвитку їхньої ділової активності

http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/fin/rp/torg/torg_II_2020.pdf

⁴⁵ Державна служба статистики України. Очікування підприємств сфери послуг у II кварталі 2020 року щодо перспектив розвитку їхньої ділової активності http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/fin/rp/posl/posl_II_2020.pdf

6.5. Загальноекономічне середовище очима бізнесу: оцінки та очікувані зміни

6.5.1. Оцінка поточного загальноекономічного середовища для діяльності бізнесу

Загальна оцінка та індекс. Майже половина підприємців та керівників фірм оцінили поточне загальноекономічне середовище як задовільне. Утім, серед решти переважають негативні оцінки: 23% учасників опитування вважали загальноекономічне середовище поганим, а 18% – добрим. Через це індекс оцінки загальноекономічного середовища для діяльності бізнесу має негативне значення -: -0,12.

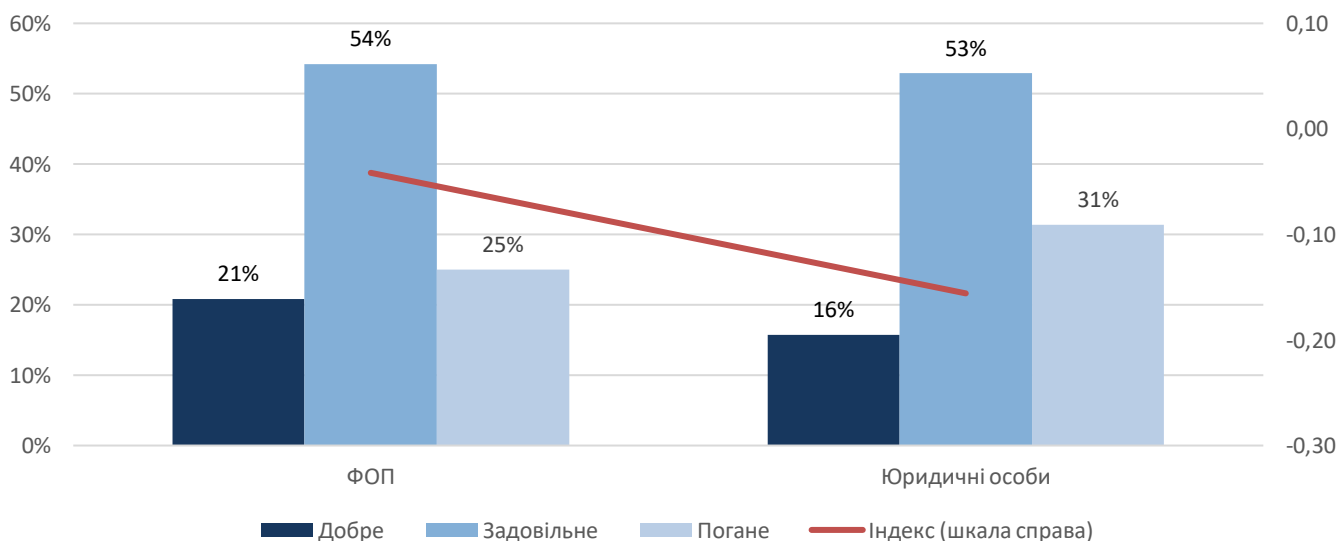
Рис. 102. Оцінка загальноекономічного середовища для діяльності бізнесу, %



Оцінка загальноекономічного середовища за типом підприємницької діяльності.

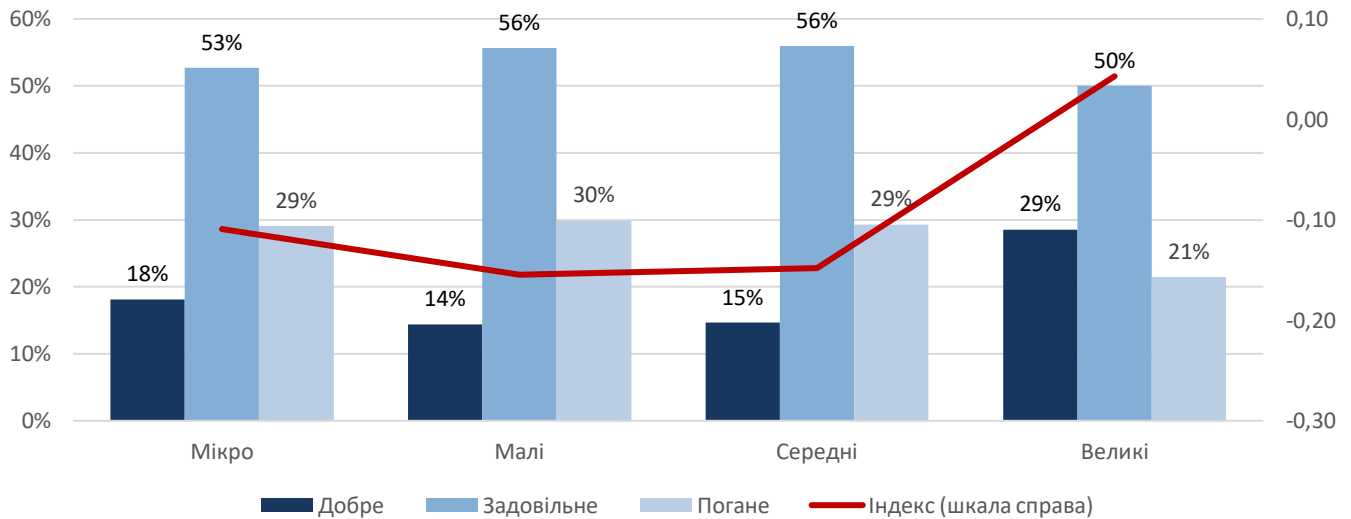
Підприємства, які є юридичними особами, краще оцінили загальноекономічну ситуацію в країні на час проведення опитування, ніж фізичні особи-підприємці. У той час як 21% ФОП вважав загальноекономічне середовище сприятливим, серед юридичних осіб таких було тільки 16%. І, навпаки, 31% юридичних осіб на протигагу 25% ФОП вважав, що економічні умови в країні погані. У результаті, індекс оцінки загальноекономічного середовища для юридичних осіб має нижче значення ніж для фізичних - -0,16 порівняно з -0,04.

Рис. 103. Оцінка загальноекономічного середовища для діяльності бізнесу (за типом підприємницької діяльності), %



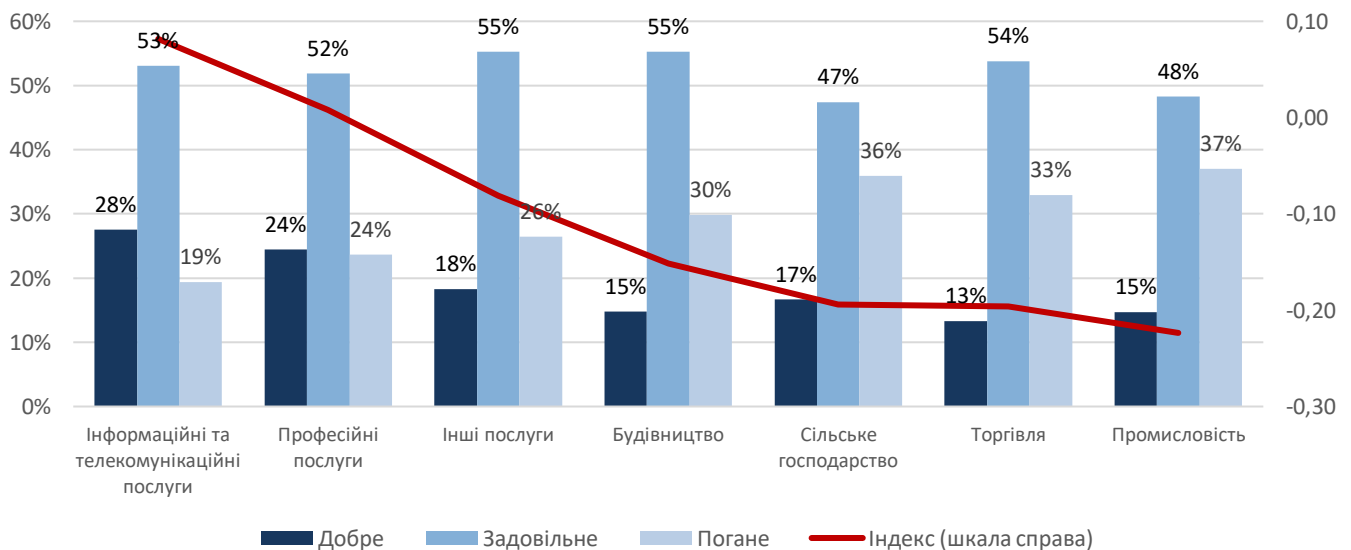
Оцінка загальноекономічного середовища за розміром бізнесу. Тоді як серед бізнесу мікро-, малого та середнього розміру домінують негативні оцінки поточної загальноекономічної ситуації, серед підприємств великого розміру частка позитивних оцінок (29%) дещо більша за частку негативних (21%). Індекс оцінки загальноекономічного середовища складає -0,11 для мікробізнесу і знижується до -0,15 для бізнесу малого та середнього розміру. Великі підприємства – єдина група бізнесу за розміром, де значення цього індексу дещо вище нуля і складає +0,04.

Рис. 104. Оцінка загальноекономічного середовища для діяльності бізнесу (за розміром), %



Оцінка загальноекономічного середовища за сектором. ФОП та підприємства різних секторів помітно відрізняються своїми оцінками загальноекономічного середовища. Найкраще його оцінили у сфері інформаційних та телекомунікаційних послуг. Це єдиний сектор, де відсоток опитаних, що вважали поточні економічні умови сприятливими для бізнесу (28%), перевищував частку тих, хто оцінили їх негативно (19%). Звідси, лише в цьому секторі індекс оцінки загальноекономічного середовища для діяльності бізнесу позитивний -- його значення склало +0,08.

Рис. 105. Оцінка загальноекономічного середовища для діяльності бізнесу (за сектором), %



У сфері професійних послуг оцінки вже не настільки хороші: частка респондентів, що вважали загальноекономічне середовище добрим, дорівнює частці тих, що вважали його поганим. Через це значення відповідного індексу для цієї сфери близьке до нуля -- +0,01.

Рис. 106. Оцінка загальноекономічного середовища для діяльності бізнесу в містах, %

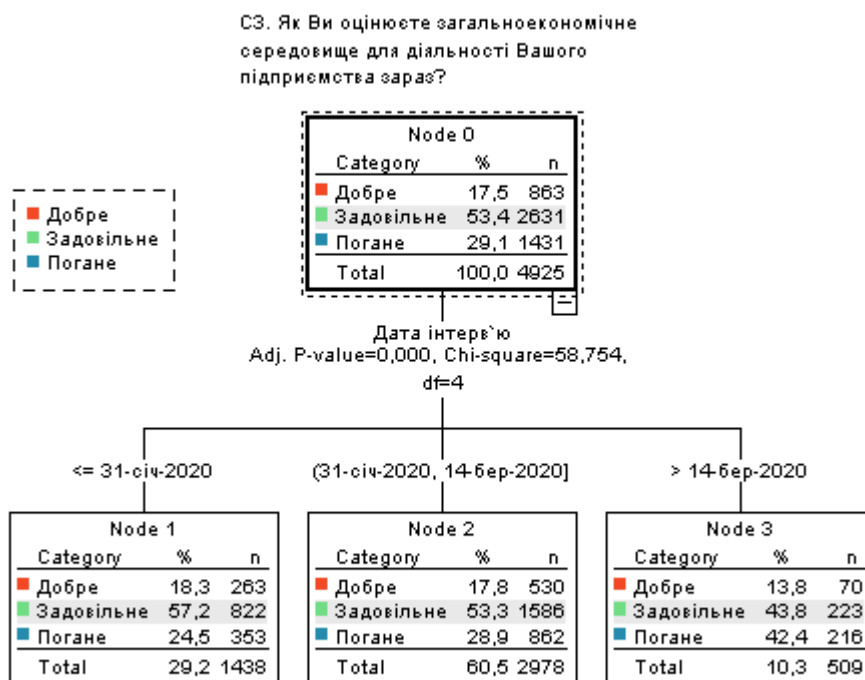


Промисловість, торгівля та сільське господарство висловлюють найбільше негативних оцінок. Більше третини опитаних у цих секторах вважали поточну загальноекономічну ситуацію в країні поганою. Значення індексу оцінок загальноекономічного середовища негативне для кожної з цих галузей. Для промислових підприємств воно склало -0,22, для сфери торгівлі – -0,2 і для сільського господарства – -0,19.

Оцінка загальноекономічного середовища у містах. У той час як індекс оцінки загальноекономічного середовища від’ємний для всіх опитаних в цілому, є тільки три міста, де його значення вище або близьке до нуля. Це Тернопіль та Львів, де цей індекс дорівнює +0,07, та Хмельницький, де значення цього індексу становить +0,03. У цих містах частка бізнесу, що добре оцінив загальноекономічні умови в країні на час проведення опитування, дещо перевищує частку підприємств та ФОП, які дали негативні оцінки. У решті міст цей індекс має негативні значення, найнижчі – у Чернігові (-0,28) та Миколаєві (-0,27). Варто додати, що найбільша частка респондентів, що оцінили загальноекономічне середовище негативно, спостерігається в Кропивницькому, де вона склала 40%. Разом із тим, у цьому місті порівняно більша частка бізнесу зробила позитивні оцінки (17%), завдяки чому значення індексу оцінки загальноекономічного середовища в Кропивницькому дещо вище - -0,24.

Вплив карантину на оцінку загальноекономічного середовища. Уже на початку карантину бізнес відчув погіршення загальноекономічних умов для своєї діяльності. Серед опитаних представників бізнесу, починаючи з середини березня 2020 року, різко погіршуються оцінки цих умов. Це можна побачити за допомогою статистичного розподілу, виконаного методом класифікації «дерево рішень». Ми бачимо, що учасники дослідження поділяються на три групи за своїми оцінками загальноекономічного середовища, залежно від дати опитування.

Рис. 107. Оцінка загальноекономічного середовища для діяльності підприємства за датою проведення опитування, модель за методом класифікації «дерево рішень»



Якщо серед респондентів, опитаних у період до кінця січня 2020 року (перша група), впевнено переважають оцінки загальноекономічного середовища як задовільного (57%), то для тих, кого опитали в лютому і першій половині березня, частка нейтральних та позитивних оцінок зменшується, а відсоток негативних зростає до 29%. Для третьої групи респондентів, яких було опитано, починаючи з 15 березня, це співвідношення зовсім інше. Частка представників бізнесу, які погано оцінюють загальноекономічні умови, зростає до 42%, а частка тих, що дали нейтральні оцінки, зменшується до 42%. Звідси виникає різниця і в значенні індексу оцінки загальноекономічного середовища до та після впровадження карантину. Для всіх учасників дослідження, що відповіли на це запитання до 14 березня, цей індекс складає -0,1, тоді як для опитаних після 15 березня його значення різко зменшується до -0,28. Це свідчить про те, що у зв'язку з епідемією коронавірусу та карантинном ринкова кон'юнктура в Україні погіршилась, що, вірогідно, матиме подальший негативний вплив на конкурентоспроможність бізнесу.

Вставка 6. Як змінився індекс оцінки загальноекономічного середовища

Порівняння індексу оцінки загальноекономічного середовища, розрахованого за результатами цього опитування, із таким же індексом, отриманим в опитуванні «Щорічна оцінка ділового клімату в Україні – АВСА» у 2016 році, покаже, як змінилися оцінки економічних умов бізнесом за цей час. Для цього розрахуємо індекс у нашому опитуванні без урахування великих підприємств, щоб наблизити його вибірку до вибірки опитування АВСА, де брали участь лише малі та середні підприємства. За винятком великих підприємств (і без зважування), індекс оцінки загальноекономічного середовища дорівнюватиме -0,11.

Незважаючи на те, що значення цього індексу від'ємне, воно відчутно зросло з 2016 року, коли він дорівнював -0,29. Це вказує на те, що принаймні на початку 2020 року загальноекономічне середовище для ведення бізнесу в Україні стало не настільки несприятливим, як чотири роки перед цим. Однак епідемія та карантин переривають цю тенденцію: ми бачимо, що для бізнесу, опитаного після початку карантину, цей індекс знову різко падає до -0,28 (-0,29 без урахування великих підприємств та без зважування⁴⁶), що повертає оцінку умов ведення бізнесу в Україні на рівень 2016 року.

6.5.2. Очікувані зміни загальноекономічного середовища для діяльності бізнесу

Загальна оцінка та індекс. Частка представників бізнесу, що очікують покращення загальноекономічних умов для своєї діяльності через шість місяців (34%), удвічі перевищує частку тих, хто передбачає їх погіршення (16%). Відповідно, значення індексу очікуваних змін загальноекономічного середовища додатне: він складає +0,27. При розрахунку цього індексу не були враховані респонденти, що не змогли передбачити, як зміниться економіка країни у 2020 році. Їхня частка загалом досить значна і складає 29%. Ще 21% опитаних сказав, що не вважають, що загальноекономічні умови в країні зміняться за цей час.

⁴⁶ Це значення індексу оцінки загальноекономічного середовища без зважування даних та без урахування відповідей великих підприємств.

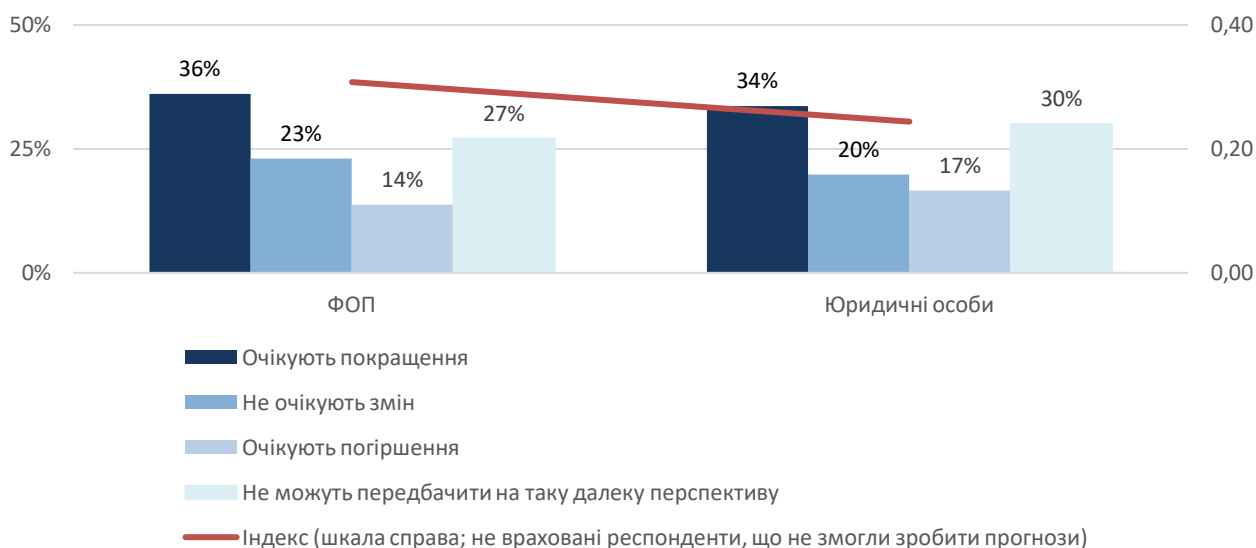
Рис. 108. Очікувані зміни загальноєкономічного середовища для діяльності бізнесу, %



Очікувані зміни загальноєкономічного середовища за типом підприємницької діяльності. Фізичні особи-підприємці робили дещо кращі прогнози щодо змін загальноєкономічного середовища у 2020 році, ніж представники підприємств, які є юридичними особами. Відповідний індекс очікуваних змін загальноєкономічного середовища склав +0,31 для ФОП та +0,24 для юридичних осіб.

Цю різницю можна пояснити тим, що більшість, яка взяла участь в цьому опитуванні вже після початку карантину (із середини березня 2020 року), була саме керівниками підприємств-юридичних осіб. На цей час економічні умови в Україні вже змінилися, що і відобразилось у відповідях. Якщо проаналізувати окремо відповіді респондентів, які відповіли на це запитання до початку карантину і після, то до карантину між юридичними особами та ФОП не було статистично значущої різниці в очікуваннях щодо короткострокових змін загальноєкономічного середовища.

Рис. 109. Очікувані зміни загальноєкономічного середовища для діяльності бізнесу (за типом підприємницької діяльності), %



Очікувані зміни загальноєкономічного середовища за розміром бізнесу. Очікування щодо змін в економіці найближчим часом дещо покращуються зі зростанням розміру опитаного бізнесу. Частка оптимістичних очікувань збільшується від 34% серед фірм та ФОП мікро- до 38% серед великих підприємств, тоді як частка песимістичних, навпаки, зменшується від 16% серед бізнесу найменшого розміру до 10% для

великих підприємств. Звідси, значення індексу очікуваних змін загальноекономічного середовища складає +0,35 для великого бізнесу та 0,32 для бізнесу середнього розміру і далі дещо зменшується до +0,28 для фірм та ФОП, що належать до малого бізнесу, і до +0,26 для тих, що належать до мікробізнесу.

Рис. 110. Очікувані зміни загальноекономічного середовища для діяльності бізнесу (за розміром), %

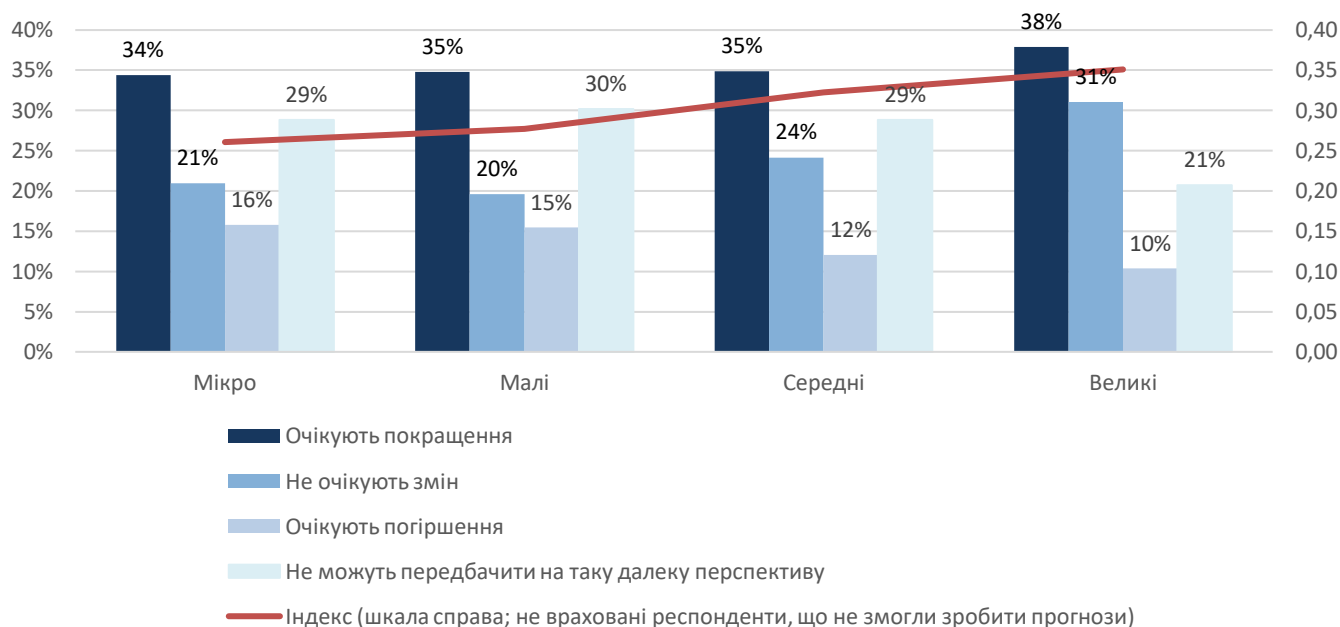


Рис. 111. Очікувані зміни загальноекономічного середовища для діяльності бізнесу (за сектором), %

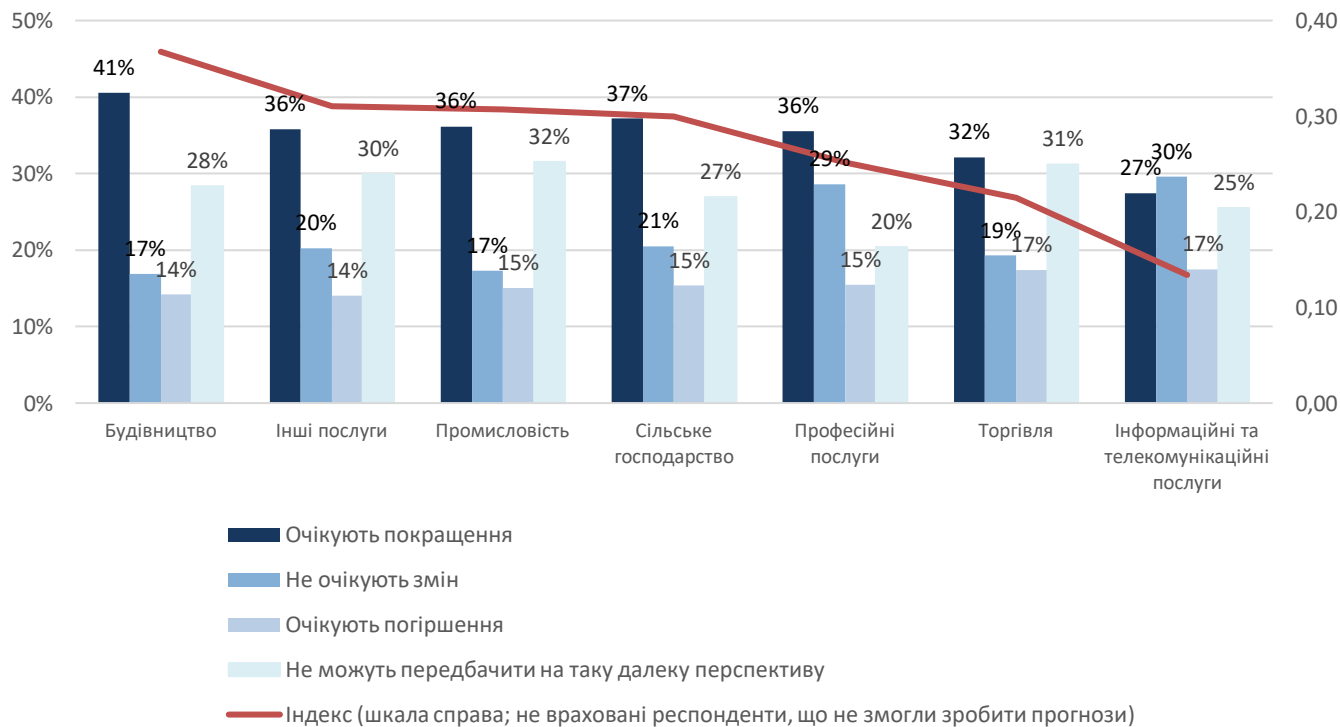
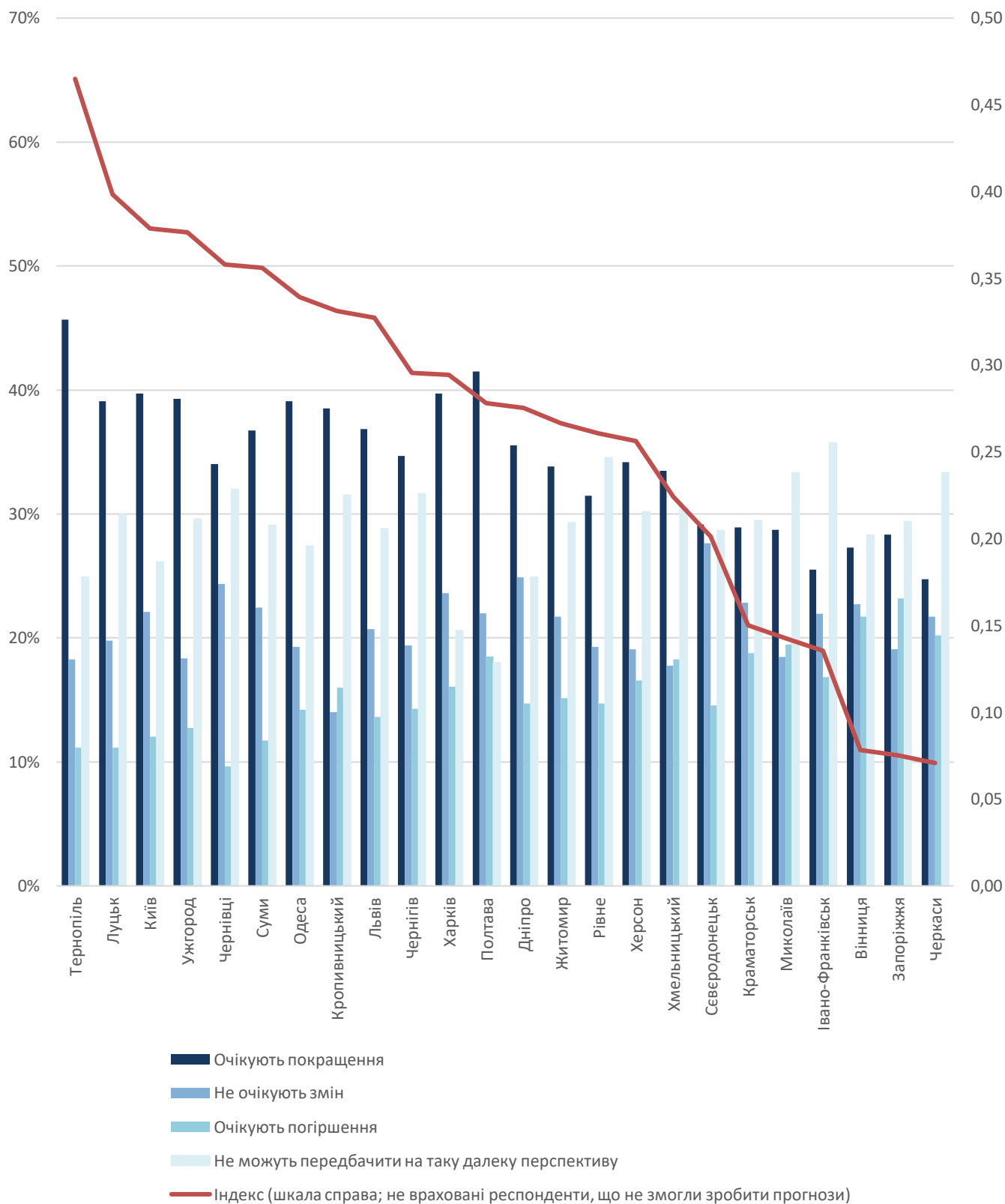


Рис. 112. Очікувані зміни загальноекономічного середовища для діяльності бізнесу в містах, %



Очікувані зміни загальноекономічного середовища за сектором. Очікування щодо змін загальноекономічного середовища досить суттєво відрізняються залежно від сектору, у якому працюють підприємства та ФОП. Найбільший оптимізм демонструють представники сфери будівництва: 41% із них

станом на час проведення опитування вважав, що економічні умови для їхнього бізнесу покращаться у 2020 році. У секторі значення індексу очікуваних змін загальноекономічного середовища вище ніж в інших - воно складає +0,37. Для сфери інформаційних та телекомунікаційних послуг цей індекс, навпаки, найнижчий - його значення дорівнює +0,13. У цій сфері не було зафіксовано більше песимістичних прогнозів ніж в інших: частка опитаних, які вважають, що загальноекономічне середовище погіршиться, була на рівні з іншими секторами. Однак, представники цього сектору в меншій мірі ніж інші сподіваються на покращення економічних умов (відповідна частка становить 27%), що може вказувати на ймовірне сповільнення зростання цього сектору в Україні.

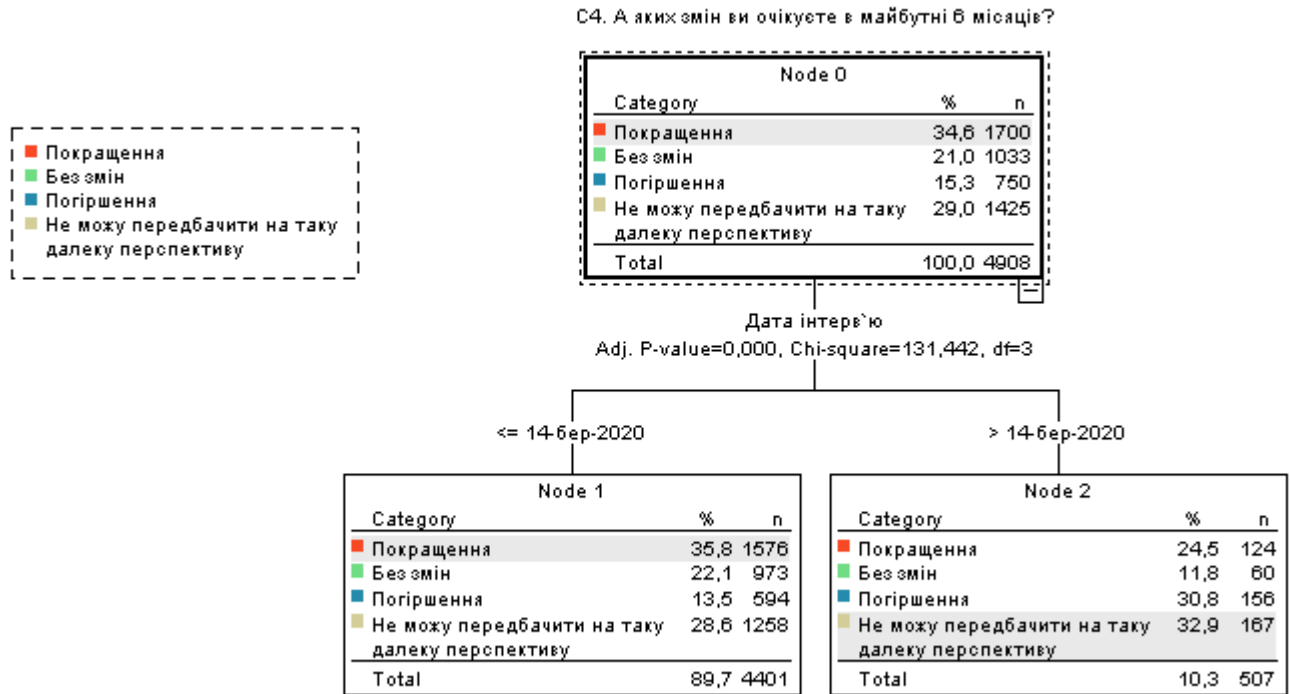
Очікувані зміни загальноекономічного середовища в містах. Фірми та підприємці в Тернополі та Луцьку вирізняються найкращими очікуваннями щодо короткострокових змін загальноекономічного середовища для діяльності їхнього бізнесу. Тут високі частки опитаних, які сподівалися на те, що через шість місяців це середовище покращиться (46% та 39%), а значення відповідного індексу в цих містах найвищі - +0,46 та +0,4. Варто зазначити, що в Полтаві та Харкові також часто висловлювали оптимістичні очікування стосовно змін в економіці України на найближчі півроку, але в цих містах було зафіксовано й дещо більше песимістичних очікувань. Тому значення індексу очікуваних змін загальноекономічного середовища тут нижчі: +0,29 в Харкові та +0,28 в Полтаві.

Найнижчі значення цього індексу були зафіксовані в Черкасах (+0,07), а також в Запоріжжі та Вінниці (+0,08 в обох містах). Найбільше підприємців та керівників підприємств, які не змогли спрогнозувати, як зміняться економічні умови для діяльності бізнесу в країні, було в Івано-Франківську, де їхня частка сягнула 36%, та в Рівному, де такі респонденти склали 35% від усіх опитаних у місті.

Вплив карантину на очікування щодо змін загальноекономічного середовища. Аналіз прогнозів бізнесу щодо економічних змін у майбутньому показує, що вони різко погіршуються в другій половині березня – після впровадження карантину у зв'язку з епідемією коронавірусу. Статистичний аналіз методом «дерева рішень» показав, що респонденти, які повідомили про те, яких змін у загальноекономічному середовищі вони очікують, поділяються на дві групи за датою опитування, між ними є найбільш статистично значуща різниця. Перша група – респонденти, які взяли участь в опитуванні до 14 березня 2020 року. Вони найчастіше висловлюють оптимістичні сподівання щодо стану економіки через півроку (36%), а також досить часто (майже у 29% випадків) не можуть спрогнозувати, як він зміниться за цей час. Лише 13,5% представників бізнесу, що належать до цієї групи, висловили негативні очікування щодо змін загальноекономічного середовища. Індекс очікуваних змін загальноекономічного середовища для респондентів, опитаних до 14 березня, дорівнює +0,31.

Друга група – ФОП та керівники підприємств, яких було опитано після 15 березня 2020 року. Порівняно з першою групою тут значно зростає невизначеність: майже 33% з цих респондентів не змогли зробити прогнозів щодо напрямку, яким буде рухатися економіка України у 2020 році. Майже стільки ж представників бізнесу, опитаних у другій половині березня (31%), висловлюють песимістичні очікування. Частка оптимістичних очікувань зменшується до 24,5%. Відповідно, знижується і значення індексу очікуваних змін загальноекономічного середовища: для респондентів, опитаних після початку карантину, воно стає від'ємним і становить -0,1. Це показує, що короткострокові очікування бізнесу щодо змін економічної ситуації, зафіксовані в цьому опитуванні, переважно відображають ситуацію станом на перший квартал 2020 року, ще до епідемії коронавірусу, яка обернулася економічною кризою для України. Те, що це опитування припало на такий «злам» в економіці, дає можливість побачити, що бізнес швидко реагує на зміни в навколишніх економічних умовах та, відповідно, змінює свої прогнози на майбутнє. А через те, що з початком карантину вони стали більш песимістичними та непевними, може бути обмежено зростання навіть тих підприємств, яких безпосередньо не торкнулися карантинні заходи.

Рис. 113. Очікувані зміни загальноекономічного середовища для діяльності підприємства за дату проведення опитування, модель за методом класифікації «дерево рішень»



Вставка 7. Зміна індексу очікуваних змін загальноекономічного середовища

У 2020 році короткострокові прогнози бізнесу щодо зміни економічних умов у країні були набагато кращими ніж у 2016 році. У другій хвилі опитування «Щорічна оцінка ділового клімату в Україні – АВСА», яке відбулося у 2016 році, представників малого та середнього бізнесу також запитували про те, яких змін в економіці вони очікують на найближчі півроку. Тогочасні прогнози були неоптимістичними: значення індексу очікуваних змін загальноекономічного середовища було близьким до нуля (-0,05). Якщо перерахувати такий же індекс за результатами цього опитування, вилучивши з його вибірки великі підприємства, щоб вона також включала лише малий та середній бізнес, то його значення також буде складати +0,27⁴⁷ (як і з урахуванням великих підприємств), що значно більше за значення цього індексу у 2016 році.

Отже, що на початку 2020 року бізнес був досить оптимістично налаштованим щодо української економіки. Але як бачимо, ці очікування погіршились із початком карантину і знову стали переважно песимістичними. Це вказує на те, що епідемія та карантин, на думку бізнесу, істотно вплинуть на стан економіки в Україні.

6.6. Зміни ділової активності та зайнятості: оцінки бізнесу

6.6.1. Зміни обсягів економічної діяльності за останні два роки

Представники бізнесу, які взяли участь у цьому опитуванні, вказали, чи змінювали обсяги виробництва або надання послуг протягом останніх двох років. Це запитання дає можливість визначити, чи зростав український

⁴⁷ Це значення індексу очікуваних змін загальноекономічного середовища без зважування даних та без урахування відповідей великих підприємств

бізнес протягом останнього часу, з точки зору обсягів його діяльності. Результати опитування показують, що українські підприємства та ФОП справді переважно збільшили обсяги своєї діяльності за попередні два роки.

Загальна оцінка та індекс. Майже половина (48%) опитаних підприємств та фізичних осіб-підприємців вказали, що збільшили обсяги виробництва або надання послуг у 2018 - 2019 роках. Приблизно третина бізнесу (36%) не змінювала обсягів своєї діяльності, а 16%, навпаки, зменшили обсяги діяльності за цей період. Якщо виразити цю динаміку у вигляді індексу за шкалою від -1 до 1, де -1 відповідатиме зменшенню обсягів виробництва, 1 – їхньому збільшенню, а 0 – тому, що вони не змінились, то значення цього індексу ділової активності, розраховане як середнє від усіх відповідей, буде складати +0,31, що відображає переважання частки підприємств, що розширили своє виробництво або надання послуг, над часткою тих, що скоротили обсяги діяльності.

Рис. 114. Зміна обсягів виробництва/надання послуг за останні два роки, %

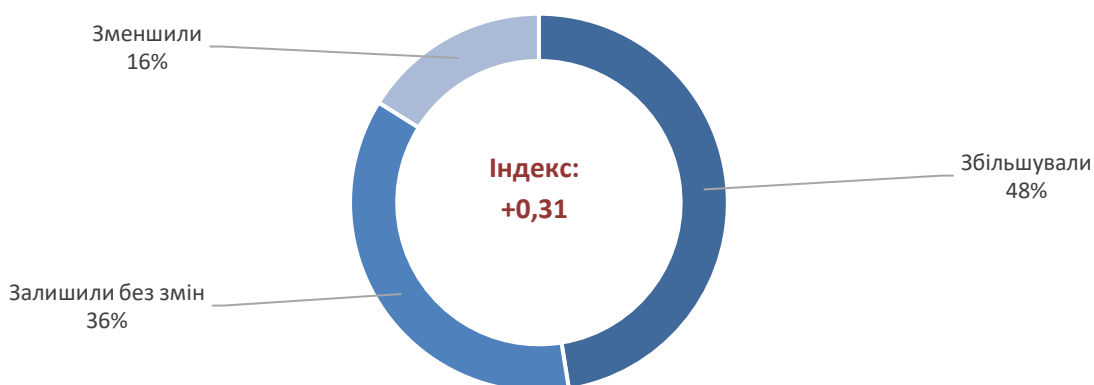
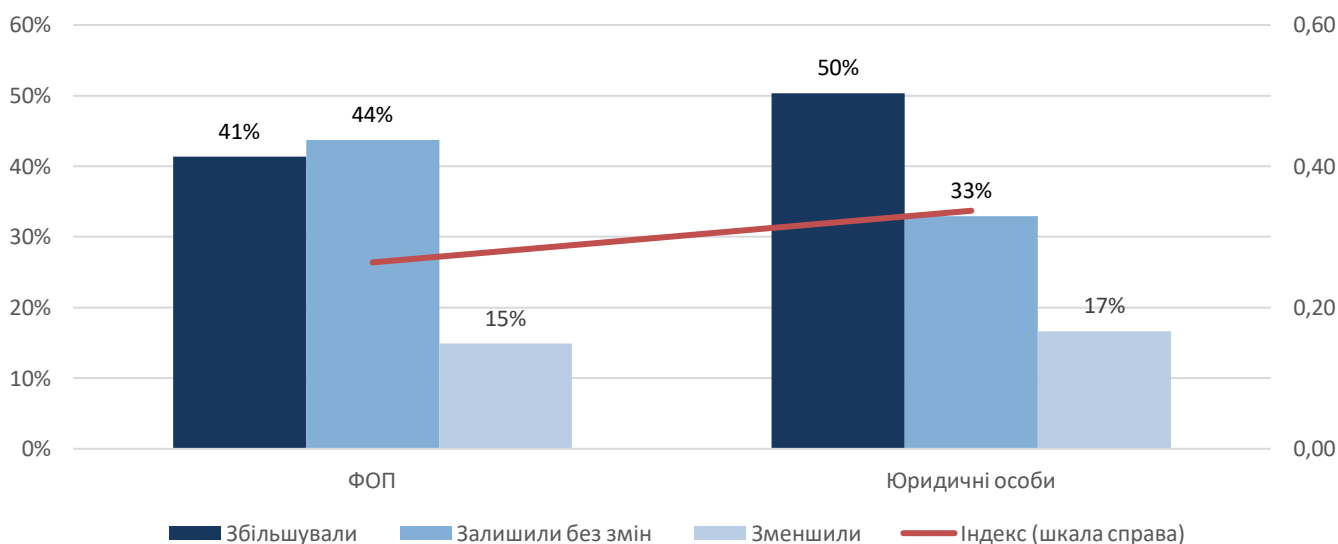


Рис. 115. Зміна обсягів виробництва/надання послуг (за типом підприємницької діяльності), %

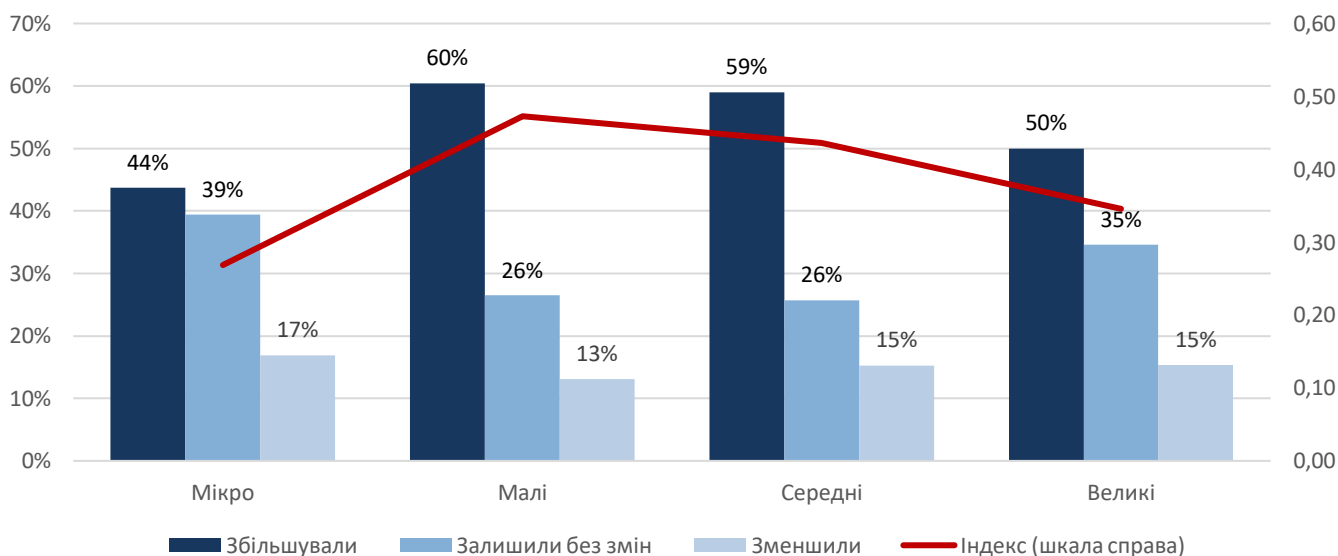


Зміна обсягів діяльності за типом підприємницької діяльності. За останні два роки обсяги діяльності українських підприємств-юридичних осіб зростали більше ніж у фізичних осіб-підприємців. Зокрема, половина керівників підприємств-юридичних осіб повідомила, що їхні підприємства збільшили обсяги виробництва або надання послуг, тоді як серед ФОП ця частка була дещо меншою - 41%. Відповідно,

значення індексу зміни ділової активності для юридичних осіб (+0,34) перевищує значення цього індексу для ФОП (+0,26).

Зміна обсягів діяльності за розміром бізнесу. Темпи зростання бізнесу малого та середнього розміру за останні два роки були більші ніж мікробізнесу та навіть дещо більшими ніж великих підприємств. Якщо порівняти ці групи ФОП та підприємств за значенням індексу зміни ділової активності, то воно буде найбільшим для бізнесу малого (+0,47) та середнього (+0,44) розмірів. Більше половини підприємств та ФОП із цих двох груп за розміром повідомили, що збільшили обсяги діяльності за попередні два роки. Для великих підприємств цей індекс знижується до +0,35, а для мікропідприємств – до +0,27. Причому, серед останніх не набагато більше опитаних, які скоротили обсяги діяльності. Ця частка складає 17% на рівні з бізнесом більшого розміру. Натомість серед представників мікробізнесу менше порівняно з іншими ФОП та підприємствами, яким вдалося збільшити обсяги виробництва чи надання послуг у 2018 - 2019 роках (44%) – значення цього індексу менше за рахунок збільшення частки тих, що не змінили обсягів своєї діяльності за цей час, яка в цій категорії найбільша порівняно з іншими - 39%.

Рис. 116. Зміна обсягів виробництва/надання послуг (за розміром), %



Зміна обсягів діяльності за сектором. Опитувані підприємства та ФОП різних галузей демонструють різні успіхи у своїй діяльності за два попередні роки. Найкраще співвідношення частки бізнесу, що зріс за цей час, до частки того, який скоротився, - у сфері інформаційних та комунікаційних послуг, а також у сільському господарстві. Індекс зміни ділової активності знаходиться на однаковому рівні для обох цих секторів: +0,42. У галузі професійних послуг та в будівництві значення цього індексу дещо менші (+0,39 та +0,35 відповідно). І в кожній із цих галузей, від інформаційних та телекомунікаційних послуг до будівництва, більше половини опитаних повідомили, що збільшували обсяги діяльності свого бізнесу.

Це відповідає загальним економічним тенденціям в Україні, оскільки ці сфери продемонстрували зростання протягом 2018 та 2019 років. У 2019 році ВВП у галузі будівництва зріс на рекордні 23%, тоді як сфера інформаційних та телекомунікаційних послуг також продемонструвала суттєве зростання - на 7,5%⁴⁸. Сфера

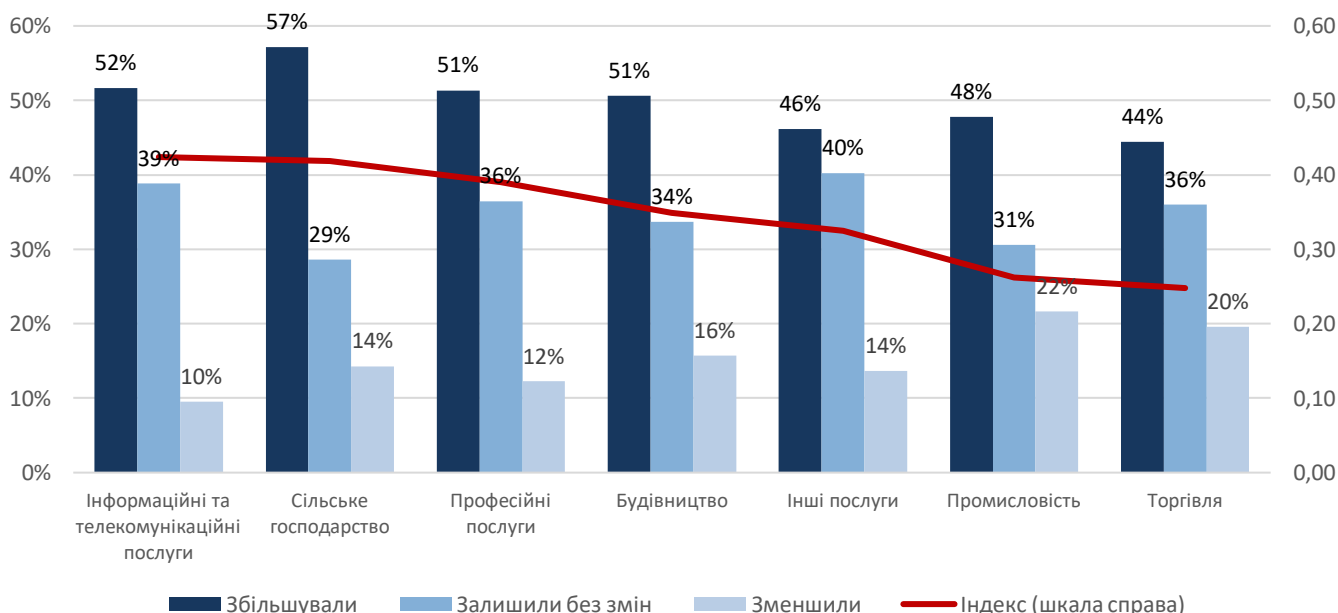
⁴⁸ Державна служба статистики України. Економічна статистика. Національні рахунки. Квартальні національні рахунки Зміна обсягу валового внутрішнього продукту за 2019 рік.

http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/vvp/def_vvp/def_2019u.htm

професійних послуг зростає на 5,6%, а сільське господарство – на 1,3%, однак у 2018 році темпи зростання сільськогосподарського бізнесу були одними з найвищих у країні (8%)⁴⁹.

Значення індексу зміни ділової активності для секторів торгівлі та промисловості нижчі ніж для інших. Вони становлять +0,25 та +0,26 відповідно. Приблизно один із п'яти респондентів у цих секторах повідомив, що їхній бізнес скоротив обсяги своєї діяльності за два попередні роки. За даними Держстату, у переробній промисловості та в торгівлі обсяг ВВП зріс у 2019 році, але темпи цього зростання сповільнились порівняно з 2018 роком. А в добувній промисловості та постачанні електроенергії, газу та повітря – галузях, які також належать до промисловості, у 2019 році спостерігалось падіння ВВП. Це підтверджує, що ситуація в торгівлі та промисловості станом на початок 2020 року була складнішою порівняно з іншими секторами.

Рис. 117. Зміна обсягів виробництва/надання послуг (за сектором), %

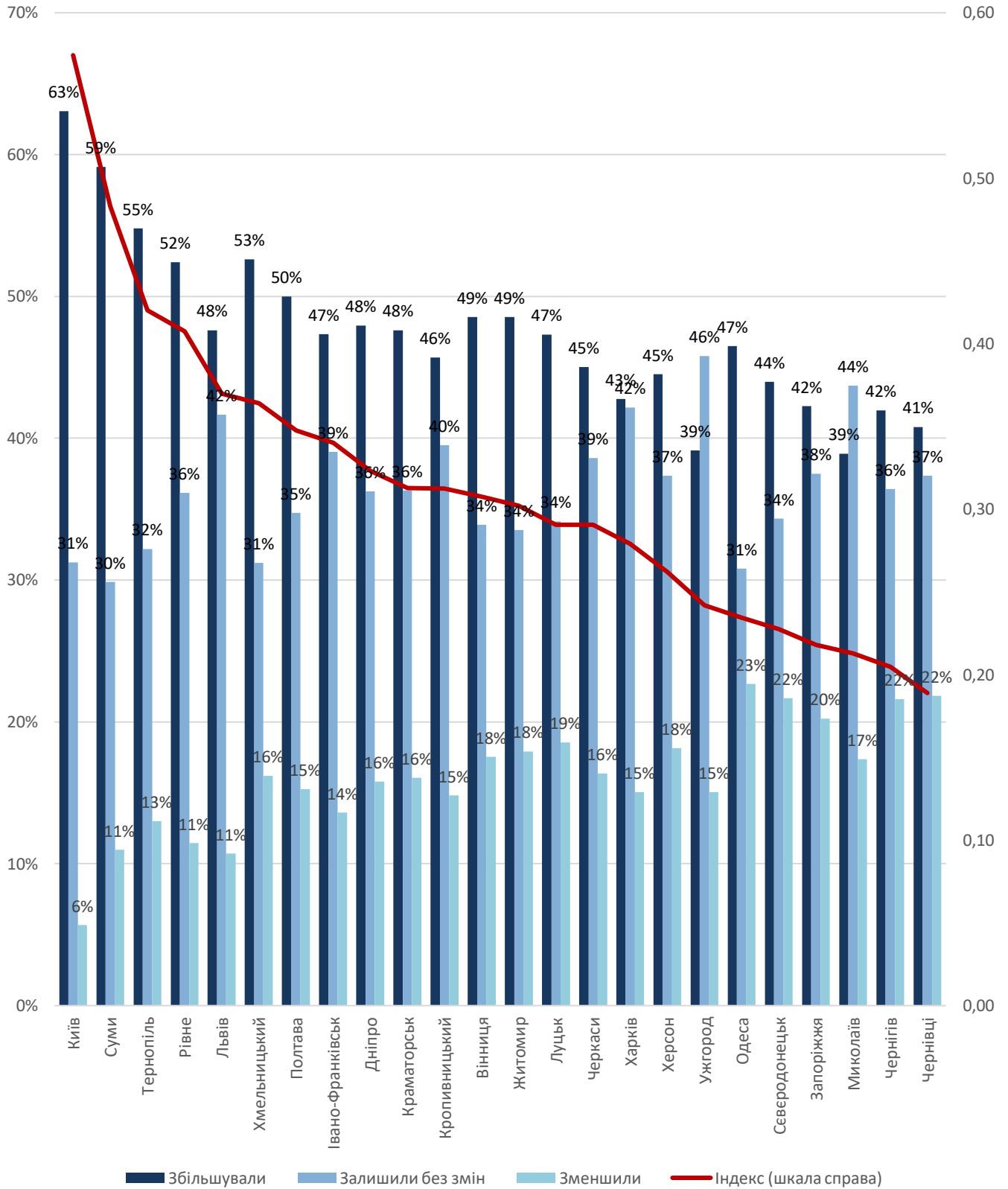


Зміна обсягів діяльності в містах. Київ – місто, де український бізнес найактивніше розвивався протягом 2018 та 2019 років. 63% київських підприємців та керівників підприємств повідомили, що розширили обсяги виробництва або надання послуг за цей час. Водночас, тут спостерігається найменша частка бізнесу, що скоротив обсяги діяльності, – лише 6%. Це обернулося для міста найвищим значенням індексу зміни ділової активності: воно становить +0,57. Дещо меншим воно є у Сумах (+0,48), а для Тернополя та Рівного цей індекс зменшується до +0,42 та +0,41.

Значення цього індексу найменші для бізнесу Чернівців (+0,19) та Чернігова (+0,2). Варто зазначити, що в Одесі, яка має одне з найнижчих значень індексу зміни ділової активності порівняно з іншими містами (+0,23), досить багато підприємців та представників підприємств повідомили про зростання свого бізнесу (ця частка склала 47%). Однак тут найбільша з-поміж інших міст частка бізнесу, що скоротив обсяги діяльності за попередні два роки (23%), що й спричинило низьке значення відповідного індексу.

⁴⁹ Державна служба статистики України. Економічна статистика. Національні рахунки. Квартальні національні рахунки Зміна обсягу валового внутрішнього продукту за 2018 рік. http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/vvp/def_vvp/def_2018u.htm

Рис. 118. Зміна обсягів виробництва/надання послуг



Вставка 8. Зростання та скорочення бізнесу: як відрізняється ситуація у 2020 році в порівнянні з тим, що було зафіксовано у 2016 році

Результати цього опитування показують, що український бізнес зростав набагато активніше напередодні 2020 року, ніж протягом двох років, які передували 2016 року. У 2016 році малим та середнім підприємствам у рамках опитування «Щорічна оцінка ділового клімату в Україні – АВСА» також поставили запитання про те, чи змінювали вони обсяги виробництва з надання послуг у середньостроковому періоді – протягом двох попередніх років. Тоді, після кризових 2014 та 2015 років, частка бізнесу, що повідомив про скорочення своєї діяльності, перевищувала частку того, якому вдалося цю діяльність розширити. Відповідний індекс змін ділової активності для малих та середніх підприємств у 2016 році складав -0,08.

Якщо розрахувати індекс зміни ділової активності, отриманий у цьому опитуванні, без урахування відповідей великих підприємств, щоб наша вибірка була подібною до вибірки опитування АВСА, його значення також буде +0,31⁵⁰. Звідси можна побачити, що серед усіх індексів, що складають індекс ділового клімату, зростання індексу ділової активності стало найбільш суттєвим. Це виразно демонструє, що за цей період якісно змінилася динаміка розвитку українського бізнесу: від скорочення він перейшов до зростання. Утім, у наших висновках не слід забувати, що опитування бізнесу охоплюють тільки чинних суб'єктів підприємництва. Тобто бізнес, який був вимушений закритися, узагалі не був відображений у цих показниках як у 2016, так і в 2020 роках.

6.6.2. Динаміка кількості персоналу протягом останніх двох років

Учасникам цього опитування також було запропоновано відповісти на запитання, чи змінилася кількість працівників на їхньому підприємстві або в них як приватних підприємців протягом двох попередніх років. Темпи набору персоналу виявилися меншими від темпів збільшення обсягів діяльності – більшість підприємців та фірм не змінили кількості працівників.

Загальна оцінка та індекс. У 56% підприємств та ФОП, опитаних у цьому дослідженні, кількість працівників не змінилася протягом двох останніх років. Разом із цим, частка представників бізнесу, що збільшили чисельність персоналу, сягає майже третини опитаних (30%) і вдвічі перевищує частку тих, які її зменшили (14%).

Рис. 119. Зміна кількості працівників протягом останніх двох років, %

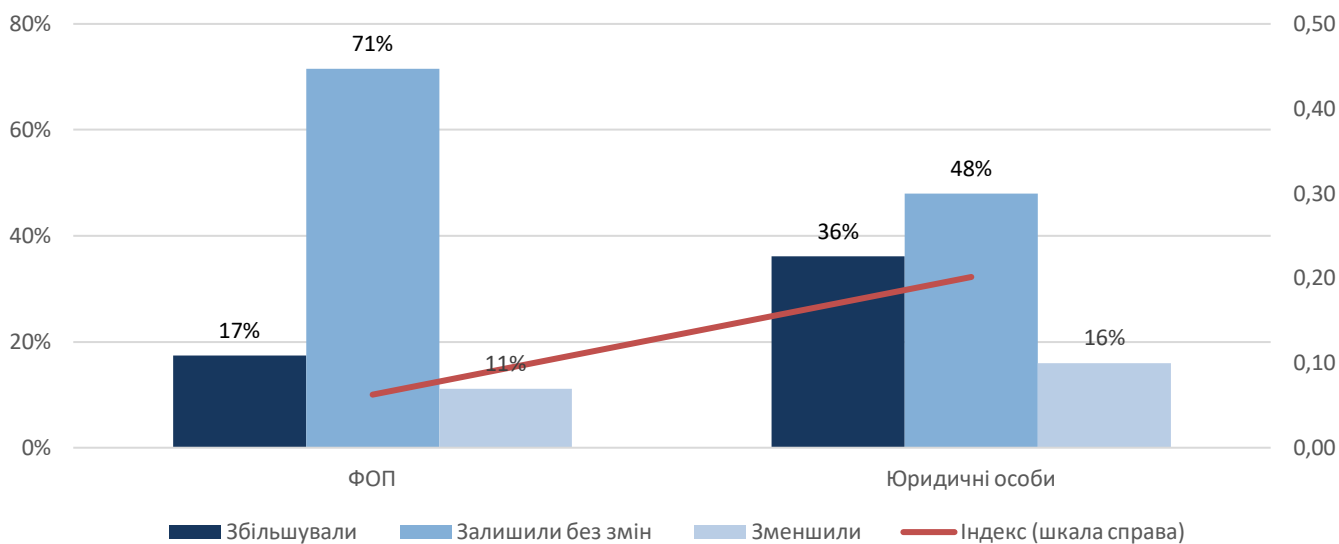


⁵⁰ Це значення індексу зміни ділової активності без зважування даних та без урахування відповідей великих підприємств.

Якщо виразити динаміку кількості працівників за допомогою індексу за шкалою від -1 до 1 (де -1 відповідає зменшенню, 1 – збільшенню, а 0 – відсутності змін у чисельності працівників), то його значення буде додатним - +0,16.

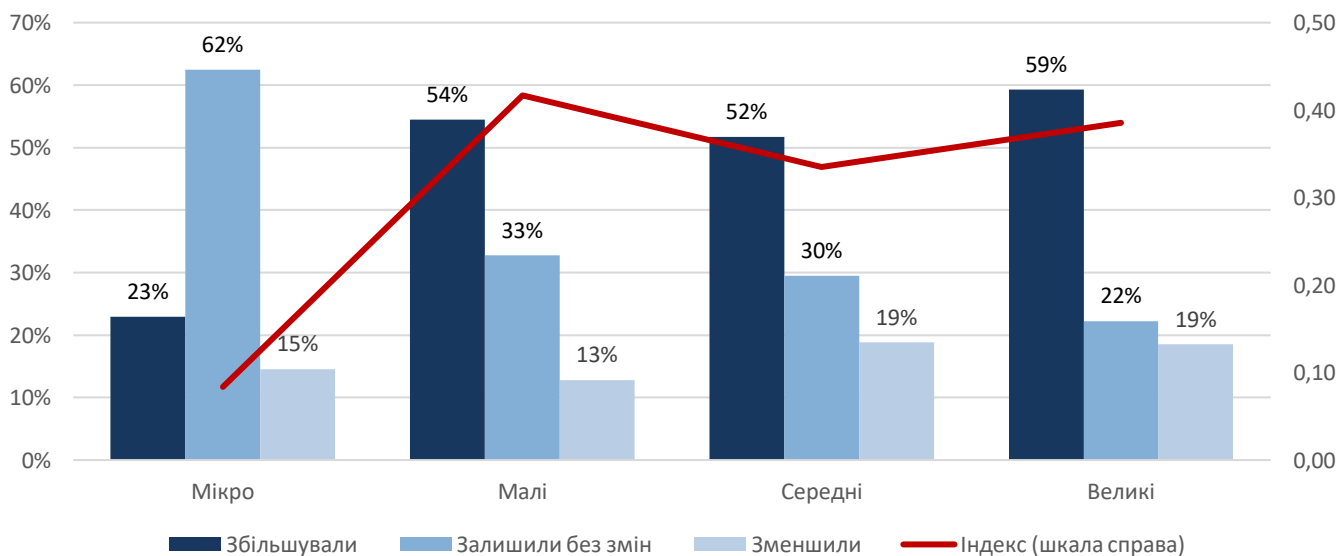
Зміна кількості персоналу за типом підприємницької діяльності. Фізичні особи-підприємці переважно не змінювали кількості працівників, у той час як підприємства, які є юридичними особами, набирали персонал значно активніше. Проте частка опитаних, які скоротили персонал протягом 2018 - 2019 років, серед юридичних осіб дещо перевищує відповідну частку серед ФОП - 16% порівняно з 11%. Та через більшу частку бізнесу, який збільшив кількість працівників, загальний індекс зміни кількості персоналу для юридичних осіб склав +0,2, тоді як для фізичних він лише дещо вищий нуля: - +0,06.

Рис. 120. Зміна кількості працівників (за типом підприємницької діяльності), %



Зміна кількості персоналу за розміром бізнесу. Мікропідприємства виділяються на фоні бізнесу більшого розміру значно скромнішими темпами набору персоналу у 2018 - 2019 роках.

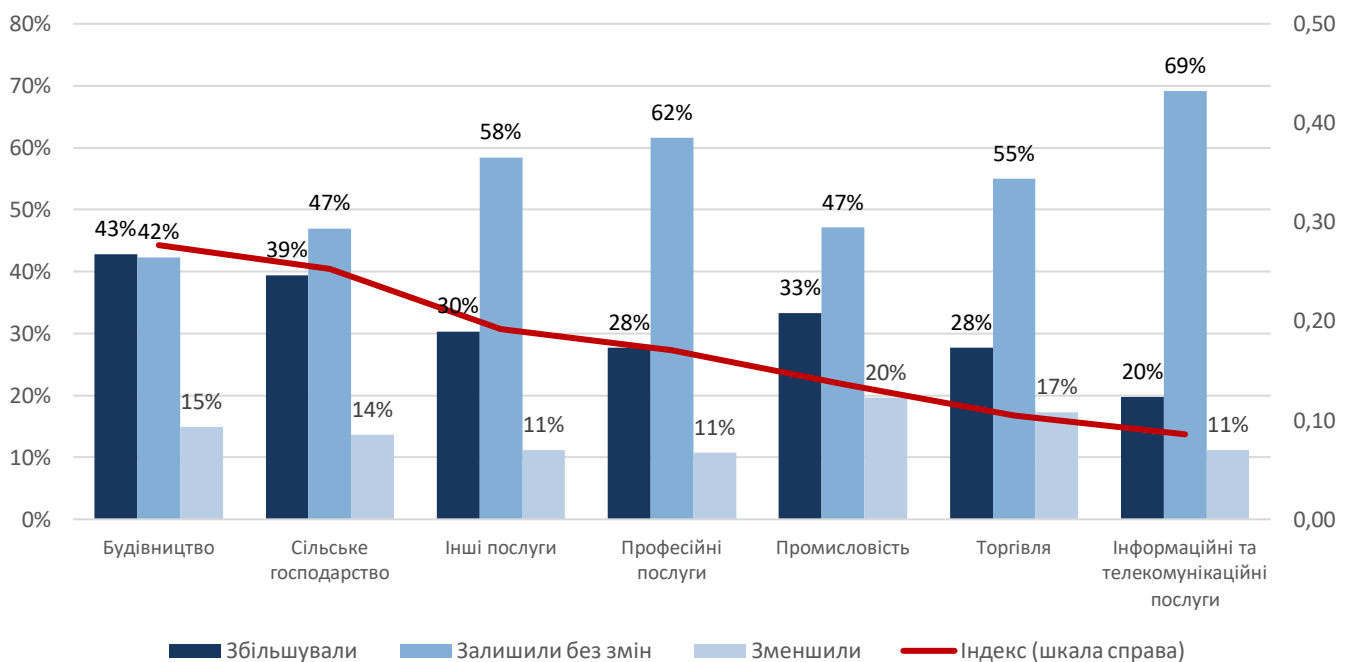
Рис. 121. Зміна кількості працівників (за розміром), %



Лише 23% опитаних, що представляють мікробізнес, повідомили, що збільшували кількість персоналу, тоді як для малого, середнього та великого бізнесу ця частка перевищує 50%. Мікробізнес переважно не змінював кількість працівників – про це повідомили 62% підприємців та фірм, що належать до цієї групи за розміром. Відповідно, якщо виразити зміну персоналу за допомогою індексу, то значення цього індексу для мікробізнесу буде лише +0,08, що суттєво менше ніж у малого (+0,42), середнього (+0,34) та великого (+0,39) бізнесу.

Зміна кількості персоналу за сектором. Галузі будівництва та сільського господарства найбільш активно набирали співробітників протягом 2018 та 2019 років. Про це повідомляє більше третини ФОП та підприємств у цих сферах - 43% в будівельній галузі та 39% у сільському господарстві. Натомість у промисловому секторі зафіксована найвища частка бізнесу, який скорочував кількість персоналу: вона сягає 20%. Індекс зміни кількості персоналу найвищий для галузей будівництва (+0,28) та сільського господарства (+0,25), а найнижчий у сфері інформаційних та телекомунікаційних послуг (+0,09). Більшість фірм та підприємців у цьому секторі (69%) не змінювали кількості персоналу протягом двох попередніх років.

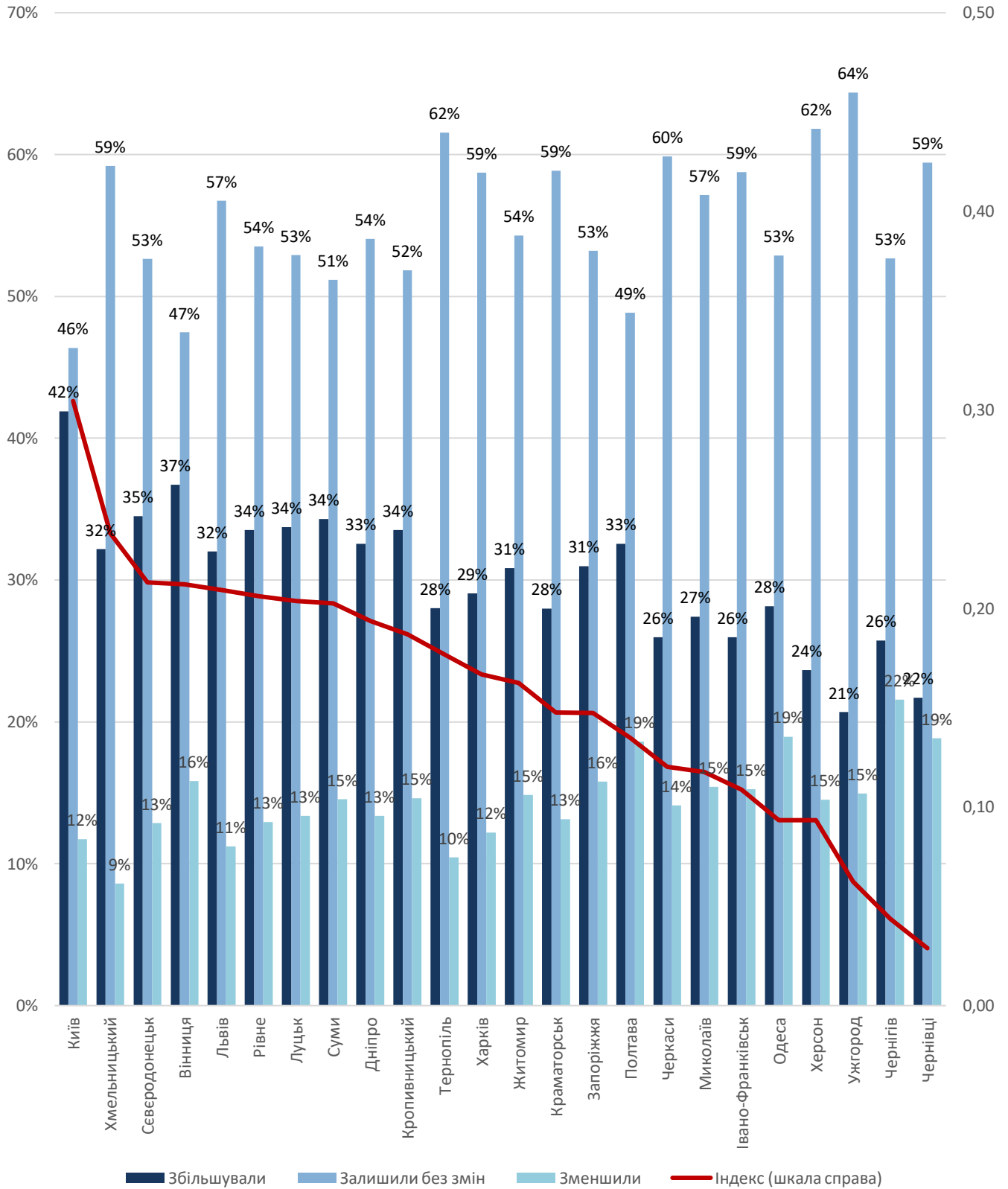
Рис. 122. Зміна кількості працівників (за сектором), %



Зміна кількості персоналу в містах. Місто Київ виділяється серед інших найвищими темпами збільшення персоналу у ФОП та на підприємствах. 42% респондентів із Києва повідомили, що набрали більше персоналу за два попередні роки, що найбільше порівняно з іншими містами. У результаті цього індекс зміни кількості персоналу тут найвищий - +0,3. Найвищі частки бізнесу, який скоротив працівників, були зафіксовані в Чернігові (22%), а також в Чернівцях, Одесі та Полтаві (по 19% у кожному з цих міст).

Але в той час як значення індексу зміни кількості персоналу в Чернівцях та Чернігові найнижчі з-поміж решти міст, у яких проходило це опитування (вони склали відповідно +0,03 та +0,04), в Одесі та Полтаві воно більше за рахунок того, що в цих містах бізнес частіше повідомляє про те, що збільшив чисельність персоналу. Так, у той час як у Чернівцях лише 22%, а в Чернігові 26% опитаних підприємств та ФОП набирали додаткових працівників, то в Одесі частка такого бізнесу склала 28%, а в Полтаві -- 33%.

Рис. 123. Зміна кількості працівників у містах, %



Вставка 9. Як змінилася динаміка кількості працівників українського бізнесу станом на 2020 рік порівняно з тим, що було зафіксовано у 2016-му

Якщо порівняти ситуацію з працевлаштуванням в Україні, зафіксовану в опитуваннях бізнесу у 2020 та 2016 роках, то можна побачити, що динаміка змінилася на протилежну: якщо у дворічний період кризи, що передував 2016 року, більше підприємців та фірм звільняли працівників ніж наймали, то перед 2020 роком ситуація виглядала по-іншому: частка бізнесу, де чисельність персоналу зросла, переважає частку бізнесу, де ця чисельність скоротилася.

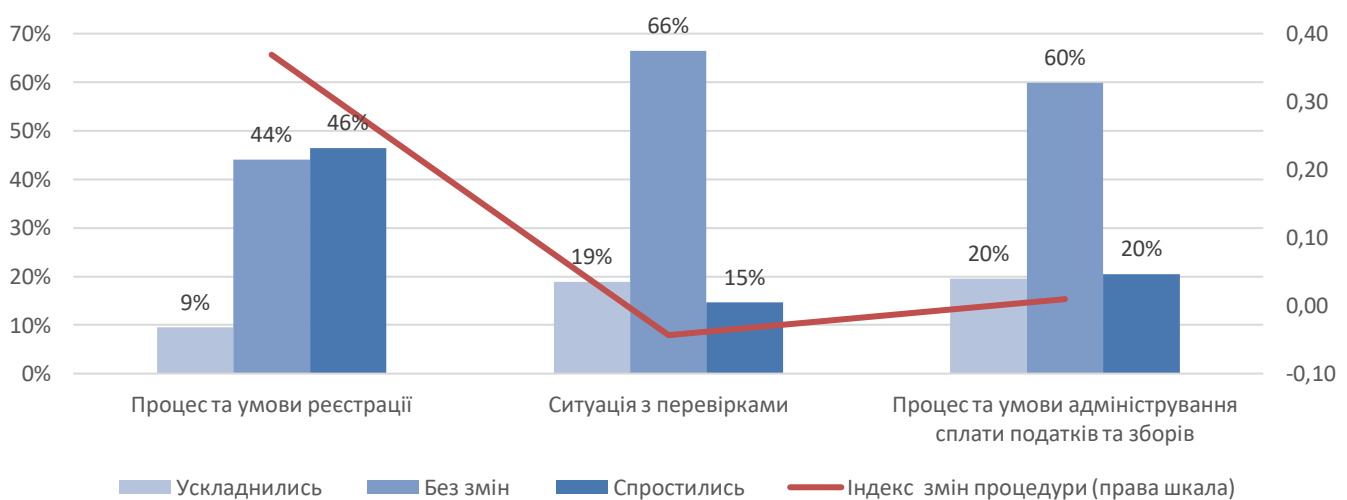
Так, за словами малого та середнього бізнесу, опитаного в рамках дослідження «Щорічна оцінка ділового клімату в Україні – АВСА» у 2016 році, баланс динаміки персоналу був негативний. 33% МСП, опитаних у цьому дослідженні, вказали, що скоротили персонал у 2015 - 2016 роках, а 22% – що його збільшили. Решта 45% МСП не змінили число працівників за два роки, що передували дослідженню. Індекс, який відобразив би це співвідношення, склав би -0,11. Зараз він позитивний (індекс зміни кількості персоналу, розрахований без великих підприємств для наближення двох вибірок, дорівнює +0,15⁵¹), що означає, що за останні декілька років український бізнес перейшов від звільнення робочої сили до її залучення. З іншого боку, економічний спад, що розпочався разом з епідемією коронавірусу та карантинном, може внести корективи в цю динаміку. Так, у травні 2020 року Кабінет Міністрів України передбачав, що частка безробітних зросте з 8,2% у 2019 році до 9,4% у 2020 році⁵².

6.7. Дерегуляція: зміни в проходженні адміністративних процедур

Чи спростилися умови ведення бізнесу для українських підприємців та фірм? Відповідь на це запитання дали учасники цього опитування, оцінивши три найбільш поширені процедури для бізнесу: реєстрацію бізнесу, проходження перевірок та сплату податків. Учасники опитування вказали, чи відбулися зміни в проходженні кожної з цих процедур порівняно з 2018 роком, з їхньої точки зору, і якщо так, то якими саме були ці зміни: у бік спрощення чи, навпаки, ускладнення.

Загальна оцінка та індекси. За оцінками опитаних, процес та умови реєстрації бізнесу найбільше спростились за останні два роки, тоді як ситуація з перевітками та умови сплати податків не покращились.

Рис. 124. Оцінка змін у трьох адміністративних процедурах: реєстрації, проходженні перевірок та сплаті податків



⁵¹ Це значення індексу без зважування даних та без урахування відповідей великих підприємств.

⁵² Кабінет Міністрів України. План заходів щодо створення умов для підвищення зайнятості населення. Опубліковано 13 травня 2020 року <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/18%20-%20Department/Prezentacii/500-short.pdf>

46% опитаних підприємців та керівників підприємств зазначають спрощення процедури реєстрації бізнесу за попередні два роки. Решта опитаних не відчули змін у цій процедурі за вказаний час, і лише невеликий відсоток респондентів – 9% – зазначили, що, на їхню думку, реєстрація бізнесу ускладнилась. У результаті цього індекс зміни процедури реєстрації, розрахований як середнє всіх відповідей за шкалою від -1 до 1, де 1 відповідає спрощенню цієї процедури, 0 – відсутності змін, а -1 – ускладненню, становить +0,37.

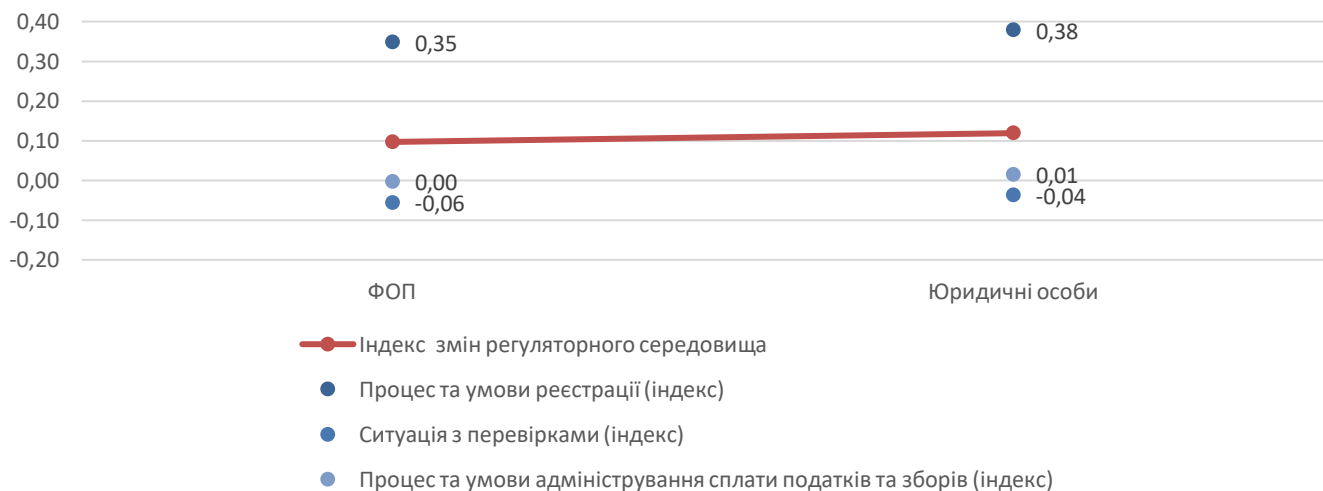
Це найвище значення такого індексу порівняно з іншими двома процедурами: проходженням перевірок та сплатою податків. Говорячи про адміністрування сплати податків, більше половини ФОП та підприємств (60%) зазначають, що не помітили жодних змін у складності цієї процедури. А решта ділиться на дві рівні частини: 20% тих, для кого сплата податків стала простішою, та 20% тих, для кого вона ускладнилась. Тому індекс зміни процедури адміністрування сплати податків близький до нуля - його значення складає +0,01.

Індекс змін у проходженні перевірок має негативне значення, близьке до нуля - -0,04. Частка керівників підприємств та приватних підприємців, які стверджують, що проходити перевірки стало складніше, становить 19% і дещо вища ніж частка бізнесу, для якого спростилося проходження перевірок порівняно з 2018 роком, (15%). Та найбільша частка опитаного бізнесу (66%) не помітила жодних змін у ситуації з перевірками.

У результаті, значення загального індексу зміни адміністративних процедур, який розрахований як середнє значення індексів зміни цих трьох процедур, становить +0,11.

Зміни в проходженні адміністративних процедур за типом підприємницької діяльності. Між підприємствами-юридичними особами та фізичними особами-підприємцями не спостерігається суттєвих відмінностей в оцінках змін адміністративних процедур. Як ФОП, так і юридичні особи переважно не вказали на зміни в проходженні перевірок та сплаті податків, тоді як близько половини представників обох груп за видом підприємницької діяльності (48% підприємств-юридичних осіб та 43% ФОП) сказали, що процедура реєстрації бізнесу спростилася. Індекс змін регуляторного середовища має практично однакові значення для цих груп респондентів. Він складає +0,1 для ФОП та +0,12 для юридичних осіб.

Рис. 125. Оцінка змін у трьох адміністративних процедурах (за типом підприємницької діяльності), індекси



Зміни в проходженні адміністративних процедур за розміром бізнесу. Бізнес мікро-, малого та середнього розміру приблизно однаково оцінює зміни в трьох ключових адміністративних процедурах. Частки опитаних ФОП та підприємств, що зазначають спрощення цієї процедури, переважають частки тих, що помітили її ускладнення, у результаті чого значення індексу змін цієї процедури перевищує +0,3 для кожної з цих груп підприємств за розміром. Змін у перевірках та сплаті податків малий та середній бізнес практично не помітив: індекси оцінки змін у цих процедурах близькі до нуля. На відміну від малого та середнього бізнесу,

великі підприємства не так добре оцінюють зміни в процедурі реєстрації бізнесу. Частка респондентів із числа представників великого бізнесу, що говорять про спрощення цієї процедури (35%), перевищує частку тих, які повідомляють про те, що вона ускладнилася (24%), але це співвідношення гірше ніж у бізнесу меншого розміру. Через це значення індексу зміни процедури реєстрації для великих підприємств менше - +0,12. Великий бізнес також дещо гірше оцінив зміни в адмініструванні сплати податків: 31% керівників великих підприємств сказав, що ця процедура стала складнішою, і це помітно перевищує частку тих представників великого бізнесу, для кого сплата податків спростилася (23%). Через це індекс зміни процедури адміністрування сплати податків для великих підприємств від'ємний і складає -0,07.

Через таку відмінність в оцінках змін у процедурах реєстрації та адміністрування сплати податків загальний індекс змін регуляторного середовища нижчий для великих підприємств (його значення становить +0,02) ніж для мікро- (+0,11), малого (+0,12) та середнього (+0,11) бізнесу.

Рис. 126. Оцінка змін у трьох адміністративних процедурах (за розміром), індекси

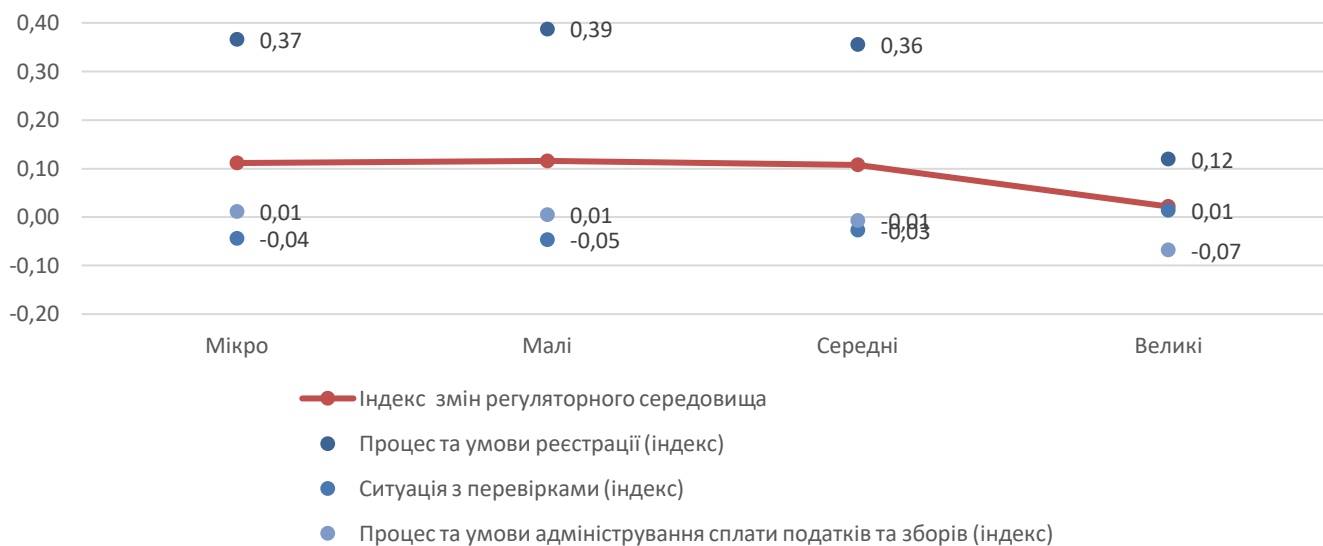


Рис. 127. Оцінка змін у трьох адміністративних процедурах (за сектором), індекси

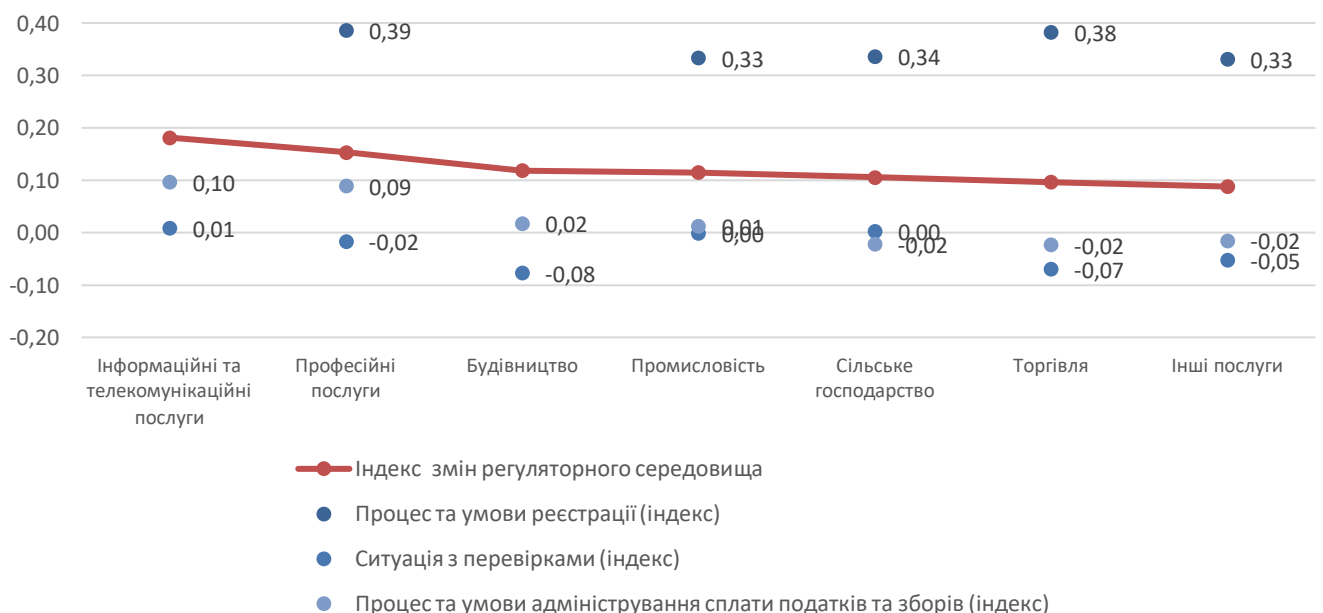
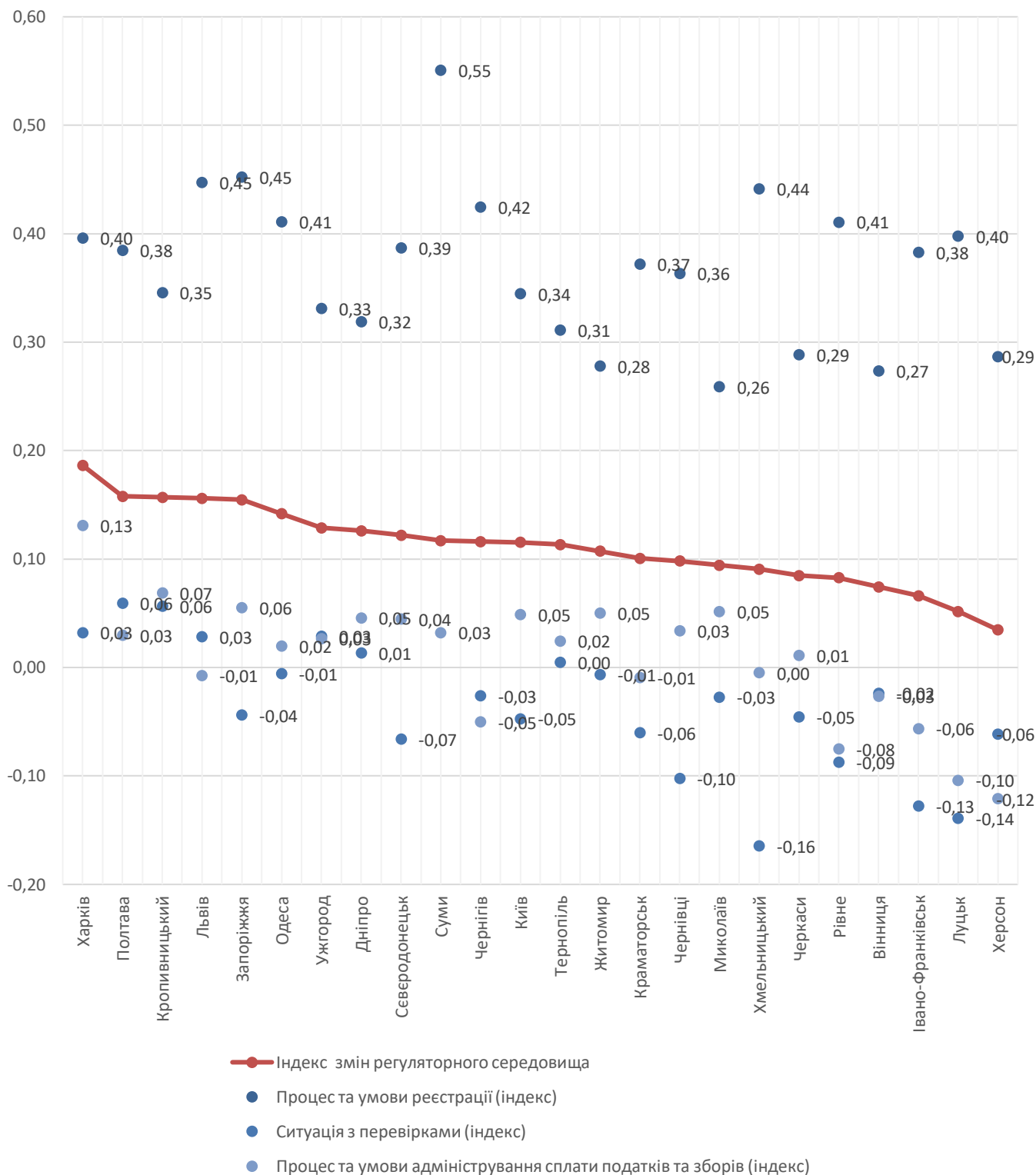


Рис. 128. Оцінка змін у трьох адміністративних процедурах (у містах), індекси



Зміни в проходженні адміністративних процедур за сектором. У сфері інформаційних та професійних послуг зміни в адміністративних процедурах оцінюють краще ніж у решті секторів. Так, для сектору інформаційних та телекомунікаційних послуг загальний індекс змін регуляторного середовища, який розраховується як середнє значення індексів змін у таких процедурах, як реєстрація, проходження перевірок

та сплата податків складає +0,18, а для сфери професійних послуг – +0,15. Зокрема, це єдині галузі, де бізнес переважно позитивно оцінює зміни в адмініструванні сплати податків: індекс оцінки змін у цій сфері становить +0,1 для сектору інформаційних та телекомунікаційних послуг та +0,09 для сектору професійних послуг. Індекс змін регуляторного середовища для галузі будівництва також має відносно високе значення (+0,12), проте ця галузь відрізняється низькою оцінкою ситуації з перевітками. Тут, а також у торгівлі, частка опитаних, для яких за попередні два роки ускладнилось проходження перевіток, перевищує частку тих, для кого цей процес спростився.

Зміни в проходженні адміністративних процедур у містах. Найкращі оцінки змінам, що відбулися, з точки зору легкості проходження адміністративних процедур, поставили підприємці та керівники підприємств Харкова. У цьому місті значення індексу змін регуляторного середовища найвище порівняно з іншими містами, де проводилось опитування - воно складає +0,19. Особливо високі в Харкові оцінки змін у податковій сфері: індекс оцінки змін адміністрування сплати податків тут дорівнює +0,13, у той час як для інших міст він не піднімається вище +0,07. Високі значення індексу змін регуляторного середовища і в Полтаві, Кропивницькому та Львові (+0,16), а також в Запоріжжі (+0,15). Із цих міст лише в Запоріжжі домінують негативні оцінки змін у сфері проведення перевіток (відповідний індекс склав -0,04), але вони компенсуються кращими оцінками змін у реєстрації бізнесу та в адмініструванні сплати податків.

Найнижчими є значення індексу змін регуляторного середовища в Херсоні (+0,03) та Луцьку (+0,05). Херсон виділяється найгіршою серед інших міст оцінкою змін у сфері адміністрування сплати податків: частка бізнесу, для якого ускладнилась ця процедура, перевищує тут частку тих, для кого вона стала легшою, і в результаті, значення відповідного індексу дорівнює -0,12. Серед решти міст варто виділити Суми, де бізнес поставив контрастні оцінки окремим процедурам. Хоча значення індексу змін регуляторного середовища в Сумах знаходиться на середньому рівні порівняно з іншими містами (+0,12), але тут спостерігається одночасно найвище в Україні значення індексу змін у процедурі реєстрації бізнесу (+0,55) та найнижче значення індексу змін у процесі проходження перевіток (-0,23). 31% опитаного бізнесу в Сумах зазначає, що проходити перевірки стало складніше ніж у 2018 році. Регуляторним органам у Сумах варто звернути увагу на цей показник, адже він свідчить про те, що складність проходження перевіток створює перешкоди для ведення бізнесу в місті.

Вставка 10. Сповільнення темпів дерегуляції: що показують зміни регуляторного середовища

Хоча у 2020 році загальний баланс змін у регуляторному середовищі позитивний, та частка представників бізнесу, які зазначили спрощення процедур, зменшилася порівняно з 2016 роком, що може свідчити про сповільнення реформи дерегуляції та про виникнення нових регуляторних бар'єрів.

Зокрема, якщо порівняти оцінки змін у процедурах реєстрації бізнесу, проходження перевіток та сплати податків, зроблені підприємцями та керівниками фірм у цьому опитуванні, з такими ж оцінками, зробленими малим та середнім бізнесом в опитуванні «Щорічна оцінка ділового клімату в Україні – ABCA» у 2016 році, то можна побачити, що всі вони погіршились.

Оцінка змін у реєстрації у 2016 році була кращою: індекс зміни цієї процедури за попередні два роки складав +0,59. У 2020 році такий же індекс (перерахований без зважування даних та без урахування відповідей великих підприємств, щоб наблизити вибірки), знизився до +0,36. Це може бути пов'язано з тим, що на 2015 -2016 роки припали вагомні реформи в процедурі реєстрації бізнесу, що дозволили реєструвати бізнес онлайн та скоротили список документів, які вимагаються для цієї процедури. Подальші зміни, такі як реєстрація ТОВ на підставі власної редакції установчих документів, імовірно, були менш значущими для опитаного бізнесу, з точки зору спрощення цієї процедури.

Індекс змін у ситуації з перевітками різко зменшився з додатного значення +0,33 у 2016 році до -0,05 у 2020 році (значення індексу у 2020 році розраховано без урахування великих підприємств та без зважування даних). Причиною цього може бути відміна мораторію на перевірки малого бізнесу та збільшення розмірів штрафів за порушення законодавства про працю та недоведена до кінця реформа державного нагляду.

Адміністрування сплати податків також дещо погіршилось – значення відповідного індексу зменшилось із +0,1 у 2016 році майже до нуля (+0,01) у 2020 році (значення цього індексу однакове до та після перерахунку, у якому не було враховано великих підприємств та не було зважено дані).

У результаті, індекс зміни регуляторного середовища зменшився з +0,34 у 2016 році (обчислений за трьома процедурами: реєстрацією бізнесу, проходженням перевірок та сплатою податків) до +0,11 у 2020 році (обчисленим без зважування даних та без урахування відповідей великих підприємств).

Зміни регуляторного середовища, з точки зору бізнесу, індекси



Ця динаміка вказує на те, що протягом двох років, що передували 2016-му, було здійснено деякі важливі кроки для спрощення адміністративних процедур, які були позитивно сприйняті бізнесом. У 2018 - 2019 роках не відбулося настільки відчутних позитивних змін у процедурах реєстрації бізнесу та сплати податків, а ситуація з перевітками навіть погіршилась, на думку бізнесу. З цього можна зробити висновок, що реформи з дерегуляції сповільнились, а у випадку перевірок – не принесли очікуваного результату та створили нові проблеми для підприємців.

6.8. Основні результати коротко

- Індекс ділового клімату покращився, що свідчить про покращення сприйняття ділового клімату в 2020 році порівняно з 2017 роком. Значення АВСА індексу зросло з +0,09 до +0,19 (шкала від -1 погано до+1 добре). Усі складові АВСА Індексу ділового клімату покращились, за винятком показників, що характеризують спрощення адміністративних процедур.
- Покращились оцінки ділового середовища. Довгострокові очікування бізнесу є традиційно позитивними. Найбільш оптимістичні представники сільського господарства, а найменш – інформаційних та телекомунікаційних послуг.
- Підприємства, які є юридичними особами, значно впевненіші й оптимістичніші у своїх планах на дворічну перспективу, ніж фізичні особи-підприємці.

- У сферах промисловості та торгівлі відносно частіше звучать наміри скоротити або закрити бізнес ніж в інших секторах.
- Оцінки фінансово-економічної ситуації на підприємстві кращі за оцінки середовища діяльності: серед опитаних переважають позитивні оцінки своєї фінансово-економічної ситуації, тоді як при визначенні загального економічного середовища негативні оцінки домінують над позитивними.
- У прогнозах щодо майбутніх змін власної фінансово-економічної ситуації бізнес висловлює більше оптимізму ніж у прогнозах щодо того, якою буде загальна економічна ситуація в країні в цілому.
- За останні два роки опитані підприємства та ФОП збільшували обсяги діяльності та набирали додаткових працівників.
- Карантин суттєво вплинув на оцінки та очікування бізнесу. Епідемія коронавірусу та карантин погіршили оцінки бізнесом поточної ситуації та його прогнози на найближче майбутнє. А от довгострокові очікування - навпаки. Під час карантину бізнес став ще більш оптимістичним щодо розширення ділової активності за два роки
- Оцінки змін в адміністративних процедурах погіршились: дерегуляція сповільнюється, перевірки, попри проведену реформу, залишаються перешкодою для бізнесу, на думку опитаних.

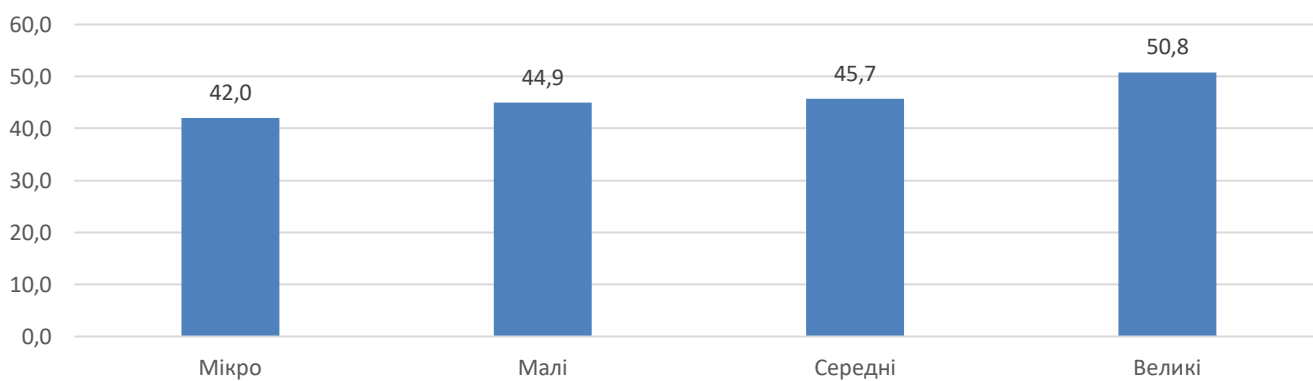
7. Демографічний портрет власників та керівників бізнесу

7.1. Вік власників бізнесу

Середній вік власників опитаного бізнесу (один бізнес може мати одного або більше власників) становить 42,8 року⁵³. Власники підприємств, зареєстрованих як юридичні особи, у середньому дещо старші від фізичних осіб-підприємців: середній вік власника такого підприємства становить 44,1 року, тоді як середній вік ФОП – 39,2 року.

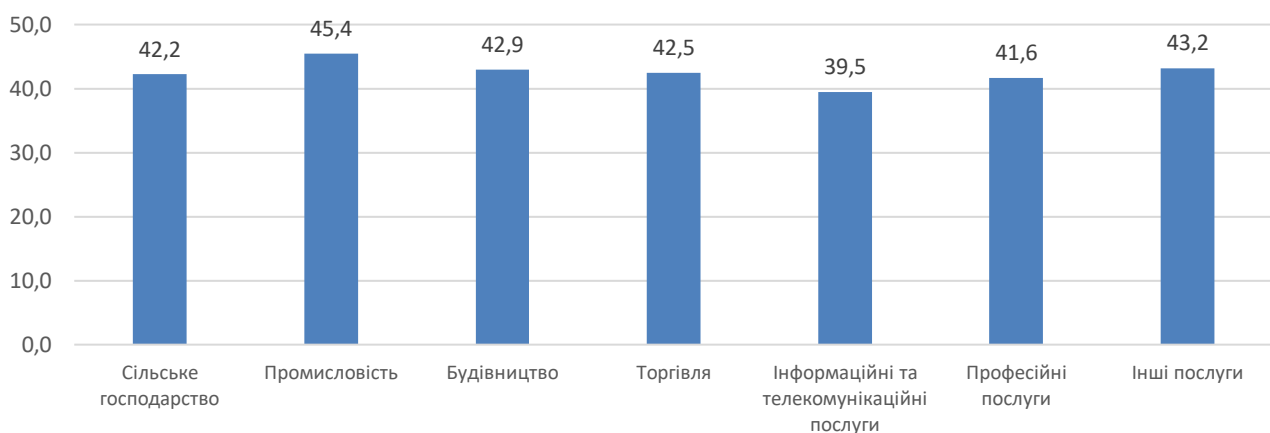
Вік власників бізнесу за розміром бізнесу. Що більшим є розмір бізнесу, тим більшим є середній вік його власників. Власники мікробізнесу мають в середньому 42 роки, а власники малого – майже 45. Для бізнесу середнього розміру середній вік власника дещо зростає до 45,7 року, а для власників великих підприємств ще більше зростає до 50,8 року.

Рис. 129. Середній вік власників бізнесу (за розміром), років



Вік власників бізнесу за сектором. Найстарші в середньому власники бізнесу – у секторі промисловості. Тут середній вік власника перевищує 45 років. Наймолодший середній вік власників був зафіксований у сфері інформаційних та телекомунікаційних послуг, де він склав 39,5 року.

Рис. 130. Середній вік власників бізнесу (за сектором), років



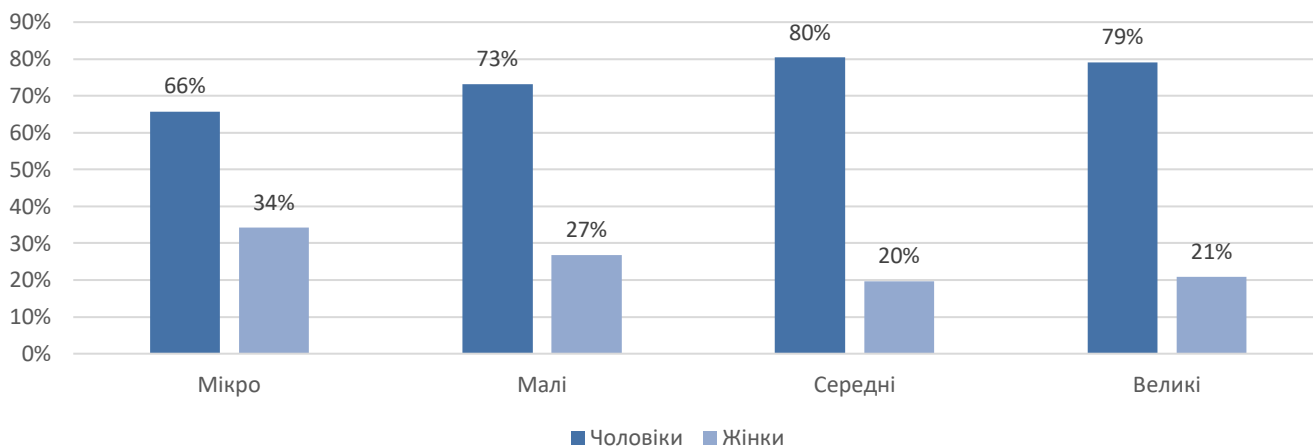
⁵³ Середній вік власників був перерахований із категорійної змінної, де числова змінна становить середнє значення віку в кожній категорії. Наприклад, якщо при відповіді на це запитання було обрано категорію 18 - 22 роки, то значення віку для цього власника становило 20 років.

7.2. Стать власників бізнесу

68% власників бізнесу складають чоловіки, а 32% – жінки. Серед ФОП, де власники бізнесу одночасно є його керівниками, частка жінок-власниць більша ніж серед власників підприємств, зареєстрованих як юридичні особи. Серед власників ФОП чоловіки складають 56%, а жінки – 44%. Серед власників підприємств чоловіки складають 72%, а жінки 28%.

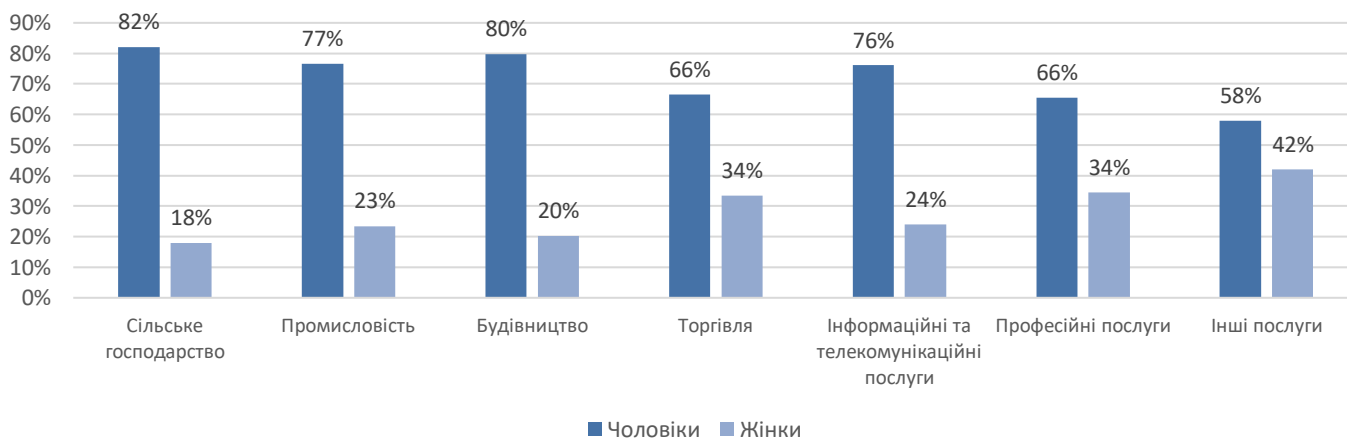
Стать власників бізнесу за розміром бізнесу. Зі збільшенням розміру бізнесу співвідношення між жінками та чоловіками серед власників змінюється на користь чоловіків. У мікробізнесі дві третини власників складають чоловіки, тоді як третину – жінки, у малому бізнесі жінки складають четверту частину власників, а чоловіки – три четвертих, а в середньому та великому бізнесі чотири з кожних п'яти власників є чоловіками, у той час як одна з кожних п'яти власників – жінка.

Рис. 131. Стать власників бізнесу (за розміром), %



Стать власників бізнесу за сектором. Частка чоловіків-власників бізнесу більша в галузях сільського господарства, будівництва та промисловості ніж у галузях торгівлі та послуг. У свою чергу, сфери інформаційних та професійних послуг відрізняються дещо нижчою часткою жінок-власниць (24% та 34% відповідно) від решти бізнесу сфери послуг, де частка жінок-власниць сягає 42%.

Рис. 132. Стать власників бізнесу (за сектором), %

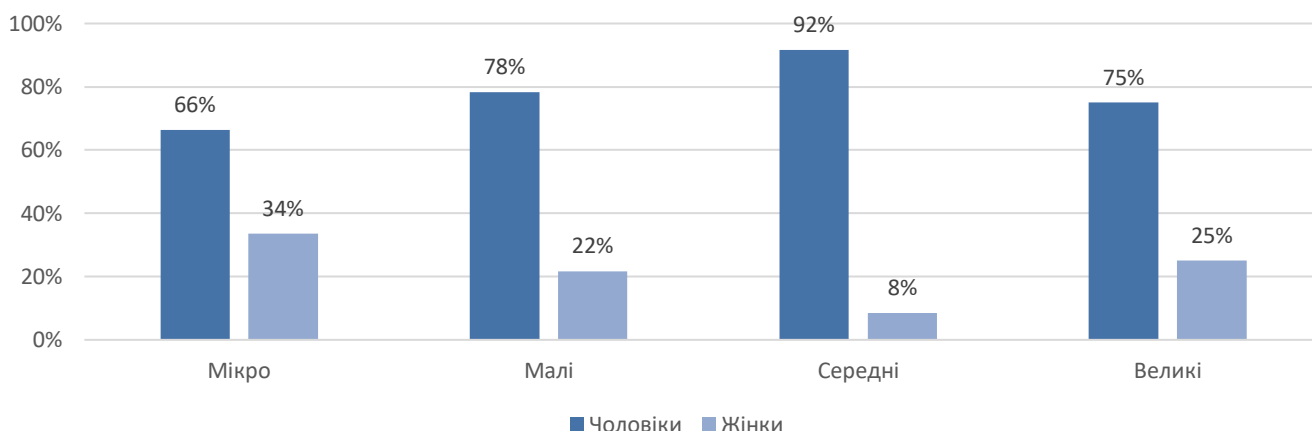


7.3. Стать керівників бізнесу

Розподіл керівників бізнесу, тобто тих осіб, які управляють підприємством або ведуть власний бізнес як ФОП, за статтю подібний до розподілу за статтю власників бізнесу. 31% керівників бізнесу становлять жінки, а 69% – чоловіки. Знову ж таки, серед керівників підприємств співвідношення чоловіків до жінок є більшим ніж серед ФОП. Як уже було зазначено, 44% ФОП, які одночасно є керівниками свого бізнесу, складають жінки, а 56% – чоловіки. Серед керівників підприємств 76% складають чоловіки, а 24% – жінки

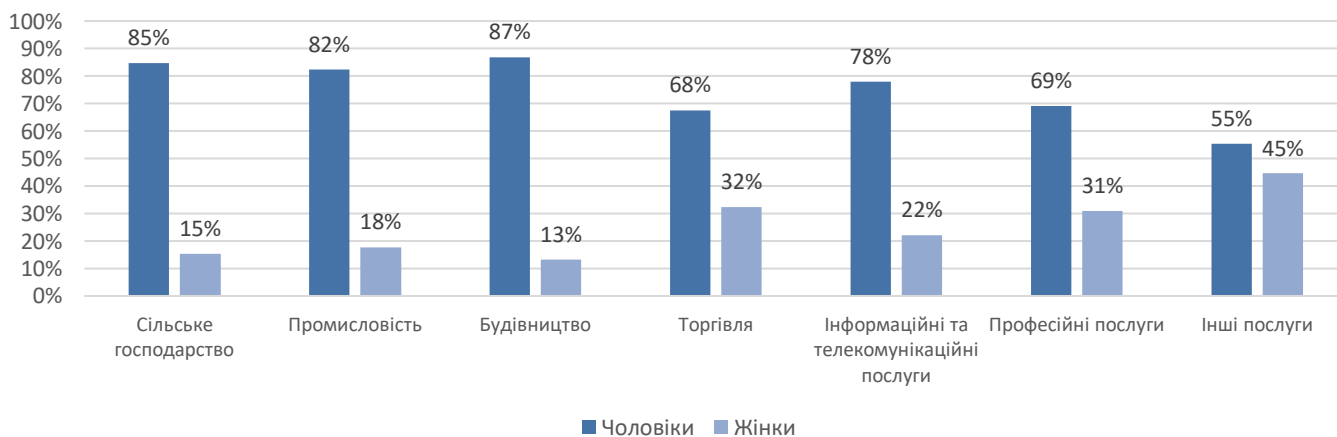
Стать керівників бізнесу за розміром бізнесу. У середньому бізнесі спостерігається найбільша частка чоловіків-керівників (92%) і, відповідно, найменша частка жінок (8%). Найбільш збалансований за статтю розподіл керівників у мікробізнесі, де 66% керівників становлять чоловіки, а 34% – жінки.

Рис. 133. Стать керівників бізнесу (за розміром), %



Стать керівників бізнесу за сектором. У секторах сільського господарства, промисловості та будівництві співвідношення чоловіків та жінок-керівників подібне: від 82% до 87% керівників - чоловіки, і, відповідно, від 13% до 18% – жінки. Найвища частка жінок-керівників зафіксована у сфері послуг, за винятком інформаційних та професійних послуг. Якщо у сфері інформаційних та телекомунікаційних послуг жінки-керівники складають 22%, а у сфері професійних послуг – 31%, то серед решти бізнесу, який працює у сфері послуг, частка керівниць-жінок (45%) майже дорівнює частці керівників-чоловіків (55%).

Рис. 134. Стать керівників бізнесу (за сектором), %



Вставка 11. Як змінився демографічний склад власників та керівників бізнесу в порівнянні з 2016 роком

В опитуванні «Щорічна оцінка ділового клімату в Україні - ABCA»⁵⁴, проведеному ІЕД у рамках Програми USAID ЛЕВ у 2016 році, респондентів також запитували про стать керівника бізнесу. Згідно з результатами цього опитування, яке включало лише мікро-, малий та середній бізнес, 76% керівників бізнесу склали чоловіки, а 24% – жінки.

В опитуванні МСІ частка жінок серед керівників бізнесу вища - 31%⁵⁵. Проте слід зазначити, що в опитуванні ABCA була підвищена квота малих та середніх підприємств, які, відповідно, склали 17,5% та 15,2% вибірки.

У цьому ж опитуванні малий бізнес становить 16% від усіх опитаних (17% при зважуванні даних), а середній та великий разом – майже 4% (3,7% до зважування даних та 3,8% при зважуванні). Враховуючи, що зі збільшенням розміру бізнесу частка керівників-чоловіків збільшується, можна припустити, що якби вибірки обох опитувань були однаковими, то частки чоловіків і жінок серед керівників бізнесу також були б подібними.

В опитуванні «Щорічна оцінка ділового клімату в Україні – ABCA середній вік опитаних становив 45 років. Серед опитаних були власники, керівники та представники керівної ланки підприємств, а от середній вік саме власників (30% від усіх опитаних тоді) становив 43 роки

7.4. Основні результати коротко

- Середній вік власників бізнесу становить 43 роки. Що більшим є розмір бізнесу, тим старшими в середньому є його власники.
- 68% власників бізнесу становлять чоловіки, а 32% – жінки.
- Серед керівників бізнесу співвідношення чоловіків та жінок подібне: чоловіки складають 69%, жінки – 31%.
- Що більшим є розмір бізнесу, тим більша частка чоловіків серед його власників та керівників.
- У секторах сільського господарства, промисловості та будівництва частка чоловіків як серед власників, так і серед керівників бізнесу вища ніж у секторах торгівлі та послуг.
- Серед ФОП більше жінок власниць ніж серед власників підприємств-юридичних осіб.
- Бізнес у 2020 році помолодшав порівняно з 2017 роком – вік власників бізнесу зменшився з 45 до 43 років.
- Частка жінок серед керівників бізнесу у 2020 році зросла порівняно з 2017 роком (відповідно 31% до 24%).

⁵⁴ «Щорічна оцінка ділового клімату 2016: Національний та регіональний виміри». Інститут економічних досліджень та політичних консультацій, Київ, 2017 рік

http://www.ier.com.ua/files/Projects/2015/LEV/ABCA2017/ABCA2016_full_report.pdf

⁵⁵ Серед усієї вибірки опитування, яка включає великий бізнес, при зважуванні даних.

8. Висновки та рекомендації

8.1. Основні висновки дослідження

Індекс конкурентоспроможності міст

- Найкращий ІКМ у міста Хмельницького: 72,69 бала. Хмельницький посів першу позицію завдяки лідерству в 4-х із 10-ти компонентів. Хмельницький на першому місці в компонентах: «Доступ до публічного майна», «Прозорість та відкритість даних», «Неформальні платежі та корупція», «Лідерство міської влади».
- Останнє місце за Херсоном (31,62). Херсон має найнижчі результати в трьох компонентах: «Прозорість та відкритість даних», «Податки та збори», «Неформальні платежі та корупція».
- Різниця в значенні ІКМ для 1-го та 24-го місця більше ніж подвійна – 72,69 до 31,62. Це є свідченням суттєвої різниці в діловому кліматі, політиці місцевих рад, та, як результат, – суттєвих диспропорцій у конкурентоспроможності міст України.
- Найкращі оцінки в рамках Компонента 4 «Вартість дотримання законодавства» отримали Ужгород (8,86), Львів (8,63), Івано-Франківськ (8,45), Краматорськ (8,06) та Сєверодонецьк (7,78). Високий результат було забезпечено поєднанням хороших оцінок серед опитаних щодо витрат часу та коштів на дотримання вимог місцевих регуляторних актів, а також часових витрат на спілкування з інспекторами.
- Високі витрати часу та грошей спричинили низькі результати компонента «Вартість дотримання законодавства» в Миколаєві (5,89 бала), Житомирі (5,87), Харкові (5,16), Херсоні (3,91) та Києві (2,99).
- Компонент «Неформальні платежі та корупція» має вагомий вплив на місце в рейтингу міста.
- Найкращі оцінки Компонента 6 «Неформальні платежі та корупція» отримали Хмельницький (8,84 бала), Івано-Франківськ (8,49), Вінниця (7,69) та Дніпро (7,26). Саме в цих містах поєдналися такі фактори, як низький рівень неформальних платежів та високий рівень обізнаності підприємців щодо наявних антикорупційних заходів.
- Найбільші проблеми з рівнем корупції та антикорупційними заходами на міському рівні в Херсоні, який отримав лише 1,04 бала. Також у групі міст із низькими оцінками – Рівне (2,53 бали), Одеса (3,02) та Ужгород (3,29).
- У Києві найвищі часові витрати на дотримання місцевих регулювань та спілкування з інспекторами, а також інші найвищі грошові видатки на дотримання регулювань
- Попри низьке місце в рейтингу ІКМ, Київ залишається містом, де бізнес розвивається динамічною. Тут найбільша частка тих, хто збільшував кількість працівників на підприємстві за останні роки (42%) та, разом із цим, найкращий балансовий показник між тими, хто збільшував кількість працівників на підприємстві, та тими, хто зменшував їхню кількість.

Перешкоди ведення бізнесу

- Основними перешкодами ведення бізнесу є високі податки, низький купівельний попит споживачів та брак кваліфікованої робочої сили.

- Брак кваліфікованої робочої сили є проблемою для всіх опитаних, не залежно від організаційної форми, розміру та сектору. Зі збільшенням розміру підприємства актуальність проблеми зростає. Для підприємств вона більш вагома ніж для ФОП, однак для обох організаційних форм входить у чільну трійку перешкод
- Корупція не є вагомою проблемою для бізнесу, за результатами цього опитування. Ця перешкода посіла 6-те місце, лише 15% вказали на неї як на перешкоду, і це майже втричі менше в порівнянні з перешкодою, що знаходиться на третьому місці в рейтингу.

Діловий клімат та очікування

- Індекс ділового клімату для МСП (з когорти АВСА індексів) покращився, що свідчить про покращення сприйняття ділового клімату МСП у 2020 році порівняно з 2017 роком. Значення АВСА Індексу зросло з +0,09 до +0,19 (шкала від -1 погано до+1 добре).
- Покращились оцінки ділового середовища, довгострокові очікування бізнесу є традиційно позитивними. Найбільш оптимістичні представники сільського господарства, а найменш – інформаційних та телекомунікаційних послуг.
- Деретуляція продовжується, але її результати стали менш відчутними для бізнесу у 2020 році порівняно з 2017 роком.
- Індекс ділового клімату покращився, що свідчить про покращення сприйняття ділового клімату МСП у 2020 році порівняно з 2017 роком. Значення АВСА Індексу зросло з +0,09 до +0,19 (шкала від -1 – погано, до+1 - добре). Усі складові АВСА Індексу ділового клімату покращились, за винятком показників, що характеризують спрощення адміністративних процедур.
- Покращились оцінки ділового середовища, довгострокові очікування бізнесу є традиційно позитивними. Найбільш оптимістичні представники сільського господарства, а найменш – інформаційних та телекомунікаційних послуг.
- Підприємства, які є юридичними особами, значно впевненіші й оптимістичніші у своїх планах на дворічну перспективу, ніж фізичні особи-підприємці.
- У сферах промисловості та торгівлі відносно частіше звучать наміри скоротити або закрити бізнес ніж в інших секторах.
- Оцінки фінансово-економічної ситуації на підприємстві краще ніж оцінки середовища діяльності: серед опитаних переважають позитивні оцінки своєї фінансово-економічної ситуації, тоді як при визначенні загального економічного середовища негативні оцінки домінують над позитивними.
- У прогнозах щодо майбутніх змін власної фінансово-економічної ситуації бізнес висловлює більше оптимізму ніж у прогнозах щодо того, якою буде загальна економічна ситуація в країні в цілому.
- За останні два роки опитані підприємства та ФОП збільшували обсяги діяльності та набирали додаткових працівників.
- Карантин суттєво вплинув на оцінки та очікування бізнесу. Епідемія коронавірусу та карантин погіршили оцінки бізнесом поточної ситуації та його прогнози на найближче майбутнє. А от довгострокові очікування, навпаки. Під час карантину бізнес став ще більш оптимістичним щодо розширення ділової активності за два роки

- Значення індексу зміни адміністративних процедур (на основі оцінки змін процедур адміністрування податків, реєстрації бізнесу та державного нагляду за останні два роки) зменшилось у три рази (!). Це відбулося за рахунок погіршення всіх трьох складових, однак найгірші оцінки (попри реформу) у державного нагляду. Це свідчить про сповільнення дерегуляції, а перевірки, попри проведену реформу, залишаються перешкодою для бізнесу, на думку опитаних.

COVID-19 та карантин

- Карантин вплинув на оцінки та очкування бізнесу. Опитані, які надавали відповіді від 15 березня та пізніше, мають гірші оцінки поточної ситуації та гірші очкування щодо своєї роботи в наступні півроку. Зокрема, значення Індексу бізнес клімату АВСА для підприємств, опитаних до 15 березня, становить 0,21, а після – 0,08.
- Разом із цим, суттєвого впливу на довгострокові очкування не зафіксовано, вони залишаються позитивними.

Демографія

- Середній вік власників бізнесу становить 43 роки. Що більшим є розмір бізнесу, тим старшими в середньому є його власники.
- 68% власників бізнесу становлять чоловіки, а 32% – жінки. Серед керівників бізнесу співвідношення чоловіків та жінок подібне: чоловіки складають 69%, жінки – 31%.
- Що більшим є розмір бізнесу, тим більша частка чоловіків серед його власників та керівників.
- У секторах сільського господарства, промисловості та будівництва частка чоловіків як серед власників, так і серед керівників бізнесу вища ніж у секторах торгівлі та послуг.
- Серед ФОП більше жінок-власниць, ніж серед власників підприємств-юридичних осіб.
- Бізнес у 2020 році помолодшав порівняно з 2017 роком – вік власників бізнесу зменшився з 45 до 43 років.
- Частка жінок серед керівників бізнесу у 2020 році зросла порівняно з 2017 роком (відповідно 31% до 24%).

Компонент 1. Започаткування бізнесу.

- Низькі показники субіндексу зафіксовано в найбільших містах за кількістю населення та кількістю зареєстрованих бізнесів (Київ, Харків, Дніпро, Одеса, Львів). Це може свідчити про те, що в найбільших містах підприємці мають більше труднощів із реєстрацією бізнесу. Саме у великих містах респонденти вказали на більшу середню тривалість реєстрації.
- Однією з можливих проблем у містах, що продемонстрували низькі результати, може бути більше навантаження на реєстраторів бізнесу. З одного боку, в окремих містах на 10 тисяч суб'єктів господарювання припадає більше 10 реєстраторів (в органах державної влади, місцевої влади та державних нотаріусів). З іншого боку, у деяких великих містах (наприклад, Харкові, Одесі, Дніпрі) цей показник майже вдвічі нижчий.
- У найбільших містах підприємці мали більш обмежені можливості для отримання необхідних консультацій. Якщо в цілому по країні 70,7% підприємців змогли отримати необхідну консультацію/допомогу при реєстрації бізнесу, то в Києві така допомога була доступна лише 53,4% опитаних, Харкові – 55,6, Одесі – 60%, а Дніпрі – 61,7%.

- За вищої кількості реєстраторів, порівняно з іншими містами, тривалість реєстрації може залишатися низькою. Це може свідчити про нижчий рівень надання реєстраційних послуг у деяких містах.
- Щоб зареєструвати бізнес суб'єктам підприємницької діяльності як фізичним, так і юридичним особам потрібно біля шести днів.
- У кожного десятого ФОП або керівника підприємства виникали певні труднощі або проблеми при реєстрації бізнесу, найбільше – у секторі сільського господарства.
- У середньому від часу реєстрації до здійснення першої операції з продажу товару або послуги проходить трохи більше одного місяця.
- Бізнесу в галузях промисловості, будівництва та сільського господарства потрібно більше часу від початку реєстрації, щоб здійснити першу операцію з продажу, ніж бізнесу у сферах торгівлі та послуг.
- Підприємства-юридичні особи, як правило, витрачають більше часу на отримання дозвільних документів, ніж фізичні особи-підприємці (окрім дозволів на будівництво та на порушення об'єктів благоустрою: на них ФОП доводиться чекати довше ніж юридичним особам).
- Найбільше часу в бізнесу займає отримання дозвільних документів у сфері будівництва.

Компонент 2. Доступ до публічного майна

- Лише 30% опитаних повідомили, що підтверджують право власності/оренди на земельну ділянку, де вони займаються підприємницькою діяльністю. Серед підприємців, яких стосується це питання, такий показник становить лише 46,8%. Таким чином, як мінімум кожен другий підприємець не має документів, які б підтверджували право власності/оренди на земельну ділянку.
- Результати дослідження вказують, що у всіх містах підприємці мають обмежений доступ до інформації про публічне майно. Лише кожен п'ятий опитаний (18,1%) повідомив про доступність інформації щодо наявності земель комунальної власності, які ще можуть бути надані в користування чи використані під забудову тощо. Майже третина опитаних (29,2%) повідомила, що є доступною інформація про муніципальну нерухомість (у т. ч., нежитлові приміщенні)

Компонент 3. Прозорість та відкритість даних

- Незважаючи на те, що інформація про місцевий бюджет оприлюднюється на офіційних веб-сайтах міст, лише 10% усіх респондентів позитивно (на «добре» та «відмінно») оцінили доступ до інформації щодо місцевого бюджету. Це може свідчити про труднощі з доступом до цієї інформації через незручні офіційні сторінки міських рад, незручний формат представлення інформації тощо.
- Лише 13,9% опитаних позитивно оцінили доступ до місцевих регуляторних актів. Однак місцеві органи влади оприлюднюють затверджені документи на офіційних веб-сторінках. Тому низький рівень оцінок може свідчити про труднощі з пошуком цієї інформації через незручні офіційні сторінки міських рад, незручний формат представлення інформації тощо.
- Відповідно до чинного законодавства міські ради та їхні виконавчі органи розміщують плани закупівель в електронній системі закупівель. Більшість міських рад продовжують також поширювати інформацію про закупівлі на власних веб-сайтах, зокрема через інтеграцію інформації з електронних майданчиків закупівель у власні веб-сторінки.
- Незважаючи на існування електронної системи та електронних майданчиків, лише 17,3% респондентів позитивно оцінюють доступ до інформації про закупівлі. Це може свідчити як про недоліки в

представленні інформації в електронних системах, так і про проблеми в комунікації щодо проведення публічних закупівель.

- Великі підприємства вирізняються кращою поінформованістю про доступність такої інформації в їхньому місті та вищими оцінками доступності інформації порівняно з бізнесом меншого розміру.

Компонент 4. Вартість дотримання законодавства

- Опитані суб'єкти підприємницької діяльності в середньому витрачають майже 4 дні на дотримання місцевих регулювань. Зі збільшенням розміру бізнесу зростає і обсяг часу, який він витрачає на дотримання цих регулювань.
- 3,7% - середня частка витрат річного доходу на виконання місцевих регулювань. Галузь будівництва характеризується високою вартістю дотримання регулювання порівняно з іншими секторами.
- У середньому лише 0,7 разів на рік інспектори міської влади відвідують суб'єкти господарювання. Таким чином, кількість таких перевірок менше однієї на рік. Бізнес, що працює у сфері інформаційних та телекомунікаційних послуг, професійних послуг, а також у сільському господарстві, найрідше проходить такі перевірки.
- У середньому респонденти витрачають 5 днів на спілкування з інспекторами від міської влади.

Компонент 5. Податки та збори

- Опитані суб'єкти підприємницької діяльності в середньому витрачають на сплату податків та зборів (включно з ЄСВ) 26,8% річного доходу. При цьому бізнес малого та середнього розміру (за винятком мікропідприємств) сплачує найбільший обсяг податків у вимірі річного доходу, а мікробізнес – найменший обсяг.
- Середні часові витрати опитаних на адміністрування податків та зборів становлять 58,6 дня. При цьому великий бізнес витрачає найбільше часу на адміністрування податків - у середньому більше 200 днів на рік.
- Місцеві податки і збори виступають бар'єром для 20% опитаного бізнесу загалом і дещо в більшій мірі для бізнесу малого розміру, який працевлаштовує від 11 до 50 працівників.
- 3,6% респондентів повідомили, що отримували пільги зі сплати місцевих податків та зборів упродовж 2018 - 2019 років.

Компонент 6. Неформальні платежі та корупція

- 10% представників бізнесу вказали, що в них виникали ситуації, пов'язані з неофіційними платежами, при взаємодії з міською владою.
- Такий досвід був в одного з кожних п'яти опитаних представників бізнесу середнього розміру, а великі підприємства найрідше повідомляють про такі ситуації.
- У галузевому розрізі підприємства (ФОП) сільського господарства та будівництва частіше за інших повідомляють про такі ситуації, у той час як представники сфери інформаційних та телекомунікаційних послуг – найрідше.
- 51% опитаних керівників, які повідомили, що стикалися з неофіційними платежами, вказали, що від них вимагали хабар, але вони не заплатили.

- Про те, що вони заплатили хабар, який від них вимагали у міській владі, повідомили 37% респондентів із числа тих, хто зіштовхувався з ситуаціями, пов'язаними з неофіційними платежами, а про те, що вони самі пропонували хабар – 10%. Це свідчить про проблеми з дотриманням ділової доброчесності в приватному секторі.
- Ситуації з неофіційними платежами не поодинокі. У бізнесу, який зіштовхувався з такими ситуаціями при взаємодії з міською владою, вони траплялися в середньому 4 рази протягом 2018 - 2019 років.
- Бізнес, який стикався з неофіційними платежами, витратив на них у середньому майже 4% свого річного доходу протягом 2018 - 2019 років.
- 32% усіх представників бізнесу вважають, що знають про різноманітні антикорупційні заходи (на зразок відкритого бюджету, електронної приймальні, антикорупційних програм або планів тощо), які впроваджуються в їхньому місті.

Компонент 7. Безпека ведення бізнесу

- Майже половина власників або керівників бізнесу в Україні вважає, що їхні конкуренти працюють «у тіні». Частіше про це говорять представники сільського господарства, а рідше – інформаційних технологій.
- 14% СПД зазнали втрат у 2018 - 2019 роках унаслідок вимагання (здирництва), крадіжок, пограбування, вандалізму або підпалу. Ці втрати становлять у середньому майже 11% від річного доходу бізнесу.
- Частіше про втрати внаслідок вимагання (здирництва), крадіжок, пограбування, вандалізму або підпалу говорили представники сільського господарства та будівництва, найрідше – інформаційних та професійних послуг. За обсягом втрат першість тримають СПД із сектору професійних послуг (18% від річного доходу) та сільського господарства (16% від річного доходу).
- 2,5% опитаних підприємців та керівників підприємств сказали, що протягом 2018 - 2019 років їхній бізнес зазнавав спроб рейдерського захоплення власності або зміни управління через сфальсифікований діловий конфлікт. Особливо часто про такі спроби повідомляють у великих підприємствах.
- Бізнес витрачає близько 3% свого річного доходу на захист та безпеку, включно зі платою за захист із боку неформальних структур та за судові процедури.
-

Компонент 8. Лідерство міської влади

- Лише кожен п'ятий респондент вважає, що місцева влада добре ставиться до бізнесу. Водночас оцінки підтримки владою бізнесу є більш оптимістичними – про таку підтримку повідомляє приблизно кожен третій респондент.
- Серед найбільш поширених проблем у містах залишаються невстановлені межі населених пунктів (востаннє оновлені в радянські часи), застаріла технічна документація з нормативної грошової оцінки земель, брак окремих елементів системи боротьби з корупцією на місцевому рівні (антикорупційної програми, антикорупційної гарячої лінії). Їхнє вирішення потребує більш активної позиції місцевої влади у всіх сферах життя громади.
- Більше половини (57%) представників бізнесу вважають, що при прийнятті нових або зміні чинних регуляторних актів, які впливають або можуть впливати на бізнес, консультації з бізнесом не проводяться або проводяться рідко.

Компонент 9. Ресурси для розвитку

- Видатки на підтримку МСП у більшості міст є низькими або взагалі відсутні (у 5 містах). Однак більш високий порядок цифр чи взагалі наявність такої підтримки може свідчити про вищий рівень лідерства міської влади щодо підтримки бізнесу. Зокрема, найбільші обсяги видатків на підтримку підприємства припадають на Хмельницький, який посів перше місце в рейтингу ІКМ.
- Підключення до систем електропостачання є найбільш складним серед усіх процедур підключення різних видів мереж. Середня тривалість підключення до системи електропостачання становить близько 85 днів.
- Майже в половині міст відсутні об'єкти інфраструктури підтримки бізнесу, створені за участі органів місцевої влади. Однак важко оцінити ефективність цих об'єктів. Потрібен аудит таких об'єктів, щоб оцінити їхню ефективність.
- Лише 11% респондентів особисто отримували послуги з підтримки бізнесу від міської влади (інформаційні, консультаційні, навчальні тощо). Окрім цього, лише кожен третій опитаний (32,6%) вказує на існування в місті центрів підтримки бізнесу.
- Згідно з «твердими» даними в більшості міст відсутні центри підтримки бізнесу, які були б створені саме за підтримки міської влади. Таким чином, поінформованість підприємців щодо центрів підтримки бізнесу може стосуватися, зокрема, об'єктів інфраструктури, що створені за підтримки органів державної влади, державної служби зайнятості, донорів та ін.
- Лише 8% представників бізнесу назвали якість робочої сили на місцевому ринку праці доброю або відмінною. Один із кожних трьох опитаних вважає її незадовільною.
- Тільки 10% опитаних вважають якість професійної освіти місцевих працівників доброю або відмінною, у той час як 25% вважає її незадовільною.
- У сферах торгівлі та послуг якість професійної освіти працівників оцінюють дещо краще ніж у промисловості, будівництві та сільському господарстві.
- Брак робочої сили на місцевому ринку праці є серйозною перешкодою для ведення бізнесу, на думку 70% респондентів, а недостатня підготовка місцевої робочої сили – на думку 61%.
- 1,2% фірм та підприємців отримували пільгові кредити або іншу фінансову підтримку від міської влади для ведення бізнесу протягом 2018 - 2019 років.
- 78% опитаних вважають брак фінансових ресурсів серйозною перешкодою для ведення бізнесу.
- Приєднання об'єктів бізнесу до систем централізованого водопостачання та водовідведення, а також до теплових мереж займає в середньому біля 30-ти днів, у той час як приєднання до систем електро- та газопостачання – у середньому майже 85 днів.
- 11% підприємств та ФОП отримували послуги з підтримки бізнесу від міської влади у 2018 - 2019 роках. Вони оцінили їх у середньому на 3,2 бала за шкалою від 1 до 5.
- 33% респондентів сказали, що у їхньому місті діє центр підтримки бізнесу, тоді як 52% не знали про такий центр у їхньому місті.
- 46% підприємців та керівників фірм знають про діяльність бізнес-асоціацій та інших об'єднань бізнесу в їхньому місті, а 11% опитаного бізнесу належить до таких об'єднань. Як обізнаність про діяльність бізнес-асоціацій, так і членство у них зростає зі збільшенням розміру бізнесу

Компонент 10. Підтримка інновацій

- 19% опитаних вказали, що протягом 2018 - 2019 років співпрацювали з науковими установами або технологічними компаніями для розвитку свого бізнесу.

- 40% фірм та підприємців повідомили, що впроваджували інновації, тобто нові технології, рішення або продукти для оптимізації виробництва, надання послуг, продажів чи управління бізнесом у 2018 -2019 роках.
- Найчастіше про впровадження інновацій повідомляли керівники великих підприємств.
- За п'ятибальною шкалою бізнес оцінює підтримку міською владою місцевих інноваційних програм у середньому на 1,9 бала.
- 8% опитаних сказали, що потреба їхнього бізнесу в трансфері технологій повністю або частково задовольняється, у той час як 55% не змогли оцінити, наскільки трансфер технологій відповідає потребам їхнього бізнесу, або сказали, що їхній бізнес не потребує трансферу технологій.
- Лише 2% суб'єктів підприємницької діяльності входять до складу кластерів, створених за підтримки влади свого міста.

8.2. Рекомендації: що необхідно зробити

Низька конкурентоспроможність окремих міст негативно впливає на конкурентоспроможність цілих регіонів та країни в цілому. При цьому низка проблем у досліджених містах є типовою для всіх українських громад та країни в цілому. Для їх вирішення необхідні спільні зусилля центральної, регіональної та місцевої влад. Зокрема:

- необхідно збільшити комунікацію між містами для того, щоб міста, які досягли найкращих результатів, могли ділитися інформацією зі своїми колегами (поширення найкращих практик);
- необхідно продовжувати заходи з дерегуляції підприємницької діяльності на центральному рівні. Окремі заходи повинні стимулювати дерегуляцію на місцевому рівні;
- необхідно продовжувати процеси, пов'язані зі зменшенням ролі людини в комунікації між підприємством та державою. Зокрема, продовжити переведення «в цифру» бізнес-процесів, пов'язаних зі спілкуванням суб'єкта підприємницької діяльності та держави;
- необхідно сприяти постійному діалогу між владою та бізнесом на всіх рівнях;
- необхідно збільшити інформування представників підприємств щодо їхніх можливостей, пов'язаних з орендою державного та комунального майна;
- необхідно підвищувати рівень поінформованості представників органів міського самоврядування щодо політики підтримки підприємництва (зокрема інфраструктури підтримки бізнесу, інструментів підтримки тощо);
- необхідно завершити реформу професійно-технічної освіти;
- необхідно регулярно проводити незалежний моніторинг ділової думки, щоб отримувати зворотний зв'язок із представниками бізнесу щодо практик застосування законодавства.

Результати дослідження вказують на слабкі сторони міст у рамках окремих компонентів, що формують Індекс конкурентоспроможності міст. Увага міської влади має бути спрямована на вирішення таких проблем або зниження їхнього негативного ефекту для підвищення конкурентоспроможності своїх громад.

Компонент 1. Започаткування бізнесу.

- Необхідно сприяти більш швидкій реєстрації бізнесу в громадах, де тривалість цього процесу перевищує середній для країни показник. Зокрема, необхідно збільшити кількість реєстраторів бізнесу в органах місцевого самоврядування в містах, де низька кількість реєстраторів на 10 тис. бізнесів.
- Необхідно підвищувати якість та доступність консультаційних послуг при відкритті бізнесу, зокрема через розширення можливостей консультаційних послуг у центрах надання адміністративних послуг.
- Необхідно покращувати якість надання послуг під час процедур із надання дозвільних документів на місцевому рівні з метою скорочення часових витрат на отримання таких документів.

Компонент 2. Доступ до публічного майна

- Необхідно забезпечити прозорий доступ до інформації щодо наявності земель комунальної власності, які ще можуть бути використані під забудову, зокрема через офіційний веб-сайт міської ради.
- Необхідно забезпечити прозорий доступ до інформації про муніципальну нерухомість, зокрема через офіційний веб-сайт міської ради.

Компонент 3. Прозорість та відкритість даних

- Необхідно підвищити рівень прозорості та відкритості даних щодо місцевого бюджету, місцевих регуляторних актів та публічних закупівель, зокрема через регулярне розміщення актуальної інформації на офіційних веб-сайтах міських рад.
- Необхідно забезпечити інтеграцію інформації з електронних майданчиків публічних закупівель щодо планів закупівель міських рад з офіційними веб-сайтами міських рад.
- Необхідно покращити якість офіційних веб-сайтів міських рад, зокрема інструменти пошуку інформації.

Компонент 4. Вартість дотримання законодавства

- Необхідно продовжувати заходи з дерегуляції на місцевому рівні з метою зменшення часових та грошових витрат бізнесу на виконання місцевих регуляторних актів.

Компонент 5. Податки та збори

- Необхідно регулярно проводити аналіз обтяжливості місцевих податків і зборів та їхнього впливу на місцевий бізнес.
- Необхідно забезпечувати своєчасне оновлення технічної документації з нормативної грошової оцінки земель

Компонент 6. Неформальні платежі та корупція

- Необхідно створити та забезпечити функціонування всіх елементів системи боротьби з корупцією на місцевому рівні (визначений підрозділ/посадова особа для запобігання корупції, електронна приймальня, антикорупційна міська програма, гаряча антикорупційна лінія тощо).
- Необхідно регулярно поширювати інформацію про заходи з протидії та запобігання корупції з метою інформування суб'єктів підприємницької діяльності.

- Необхідно підвищувати рівень поінформованості суб'єктів господарювання щодо доброчесності ведення бізнесу.

Компонент 7. Безпека ведення бізнесу

- Необхідно забезпечити співпрацю з правоохоронними органами для підвищення рівня безпеки в місті в цілому, адже рівень злочинності впливає також на безпеку ведення бізнесу.

Компонент 8. Лідерство міської влади

- Необхідно забезпечити відкритість інформації про діяльність міських рад та її виконавчих органів на офіційних веб-сайтах.
- Необхідно забезпечити постійну комунікацію та діалог між бізнесом та органами місцевого самоврядування, зокрема через створення та забезпечення діяльності спеціальних дорадчо-консультативних органів за участі підприємців.
- Необхідно забезпечити вищий рівень залучення бізнесу до розробки місцевих документів (стратегій, планів, програм тощо) та консультацій щодо регуляторних актів.

Компонент 9. Ресурси для розвитку

- Необхідно проводити аналіз потреб місцевого бізнесу щодо забезпечення кадрами.
- Необхідно підвищувати обсяги видатків на підтримку підприємництва, щоб забезпечити функціонування інфраструктури підтримки бізнесу та програм фінансової підтримки (наприклад, часткова компенсація відсотків за кредитами).
- Необхідно провести аудит місцевих об'єктів інфраструктури підтримки бізнесу, для того щоб оцінити їхню ефективність та напрямки розвитку.
- Необхідно використовувати найкращі практики інших міст для організації роботи центрів підтримки підприємництва, коворкінгів, бізнес-хабів, кластерів тощо. Причому міська влада також повинна брати на себе відповідальність за створення та забезпечення роботи такої інфраструктури.

Компонент 10. Підтримка інновацій

- Необхідно забезпечувати підтримку інноваційних проектів у рамках програм фінансової підтримки підприємництва в містах.
- Необхідно сприяти співпраці бізнесу через формування кластерів з ініціативи чи підтримки міської влади.

Додатки

1. Структура вибірки (після зважування)

Структура вибірки після зважування

Місто	Юридичні особи			Фізичні особи-підприємці			Загалом по місту
	Загалом ЮО	Реєстрація до 2018	Реєстрація в 2018-2019	Загалом ФОП	Реєстрація до 2018	Реєстрація в 2018-2019	
Вінниця	123	100	23	77	53	24	200
Дніпро	151	120	31	49	34	16	200
Житомир	128	101	27	72	51	21	200
Запоріжжя	154	125	30	46	32	14	200
Івано-Франківськ	124	100	24	76	50	26	200
Київ	174	134	40	26	17	9	200
Краматорськ	149	123	26	51	32	19	200
Кропивницький	136	101	35	64	43	21	200
Луцьк	144	116	28	56	38	18	200
Львів	137	107	30	63	41	22	200
Миколаїв	133	100	33	67	49	18	200
Одеса	129	103	26	71	52	19	200
Полтава	152	124	28	48	31	17	200
Рівне	125	100	25	75	49	26	200
Суми	132	96	36	68	47	21	200
Сєверодонецьк	151	118	33	49	33	16	200
Тернопіль	119	95	24	81	57	24	200
Ужгород	110	92	18	90	64	26	200
Харків	125	101	23	75	51	25	200
Херсон	121	103	18	79	56	23	200
Хмельницький	109	88	21	91	61	30	200
Черкаси	128	106	22	72	49	23	200
Чернівці	104	85	19	96	68	28	200
Чернігів	129	107	22	71	46	25	200
Загальний результат	3186	2547	639	1614	1104	510	4800

2. Перешкоди для ведення бізнесу

Перешкоди за типом підприємницької діяльності

	ФОП	Юридичні особи
Високі податки	32%	35%
Низький купівельний попит споживачів	36%	31%
Брак кваліфікованої робочої сили	28%	34%
Брак фінансових коштів	20%	22%
Складність законодавства	14%	16%
Корупція міської влади	14%	15%
Складні процедури отримання дозвільних документів на здійснення певних видів господарської діяльності	9%	12%
Політичні ризики	9%	12%
Воєнні дії на Сході України	9%	10%
Погана транспортна інфраструктура	8%	7%
Висока вартість сировини та комплектуючих	7%	7%
Складність підключення до систем електро-, водо-, газопостачання, водовідведення	6%	8%
Брак земельних ділянок для розміщення об'єктів ведення бізнесу	5%	4%
Інше	3%	3%
Ризики рейдерського захоплення	3%	3%
Складність взаємодії з державними органами, зокрема з податковою службою	2%	2%
Складні процедури державної реєстрації бізнесу	3%	2%
Конкуренція	2%	2%
Нестабільна ситуація в країні	1%	1%
Немає перешкод	2%	1%
Висока вартість оренди нерухомості	2%	1%
Відсутність підтримки держави	1%	1%
Переваги великих підприємств	0%	0%
Епідемія коронавірусу/карантин	0%	0%

Перешкоди за розміром бізнесу

	Мікро	Малі	Середні	Великі
Високі податки	34%	36%	29%	22%
Низький купівельний попит споживачів	34%	28%	24%	19%
Брак кваліфікованої робочої сили	30%	41%	48%	52%
Брак фінансових коштів	21%	22%	21%	17%
Складність законодавства	15%	17%	17%	17%
Корупція міської влади	15%	16%	15%	8%
Складні процедури отримання дозвільних документів на здійснення певних видів господарської діяльності	11%	13%	8%	24%

	Мікро	Малі	Середні	Великі
Політичні ризики	11%	11%	12%	13%
Воєнні дії на Сході України	10%	10%	12%	28%
Погана транспортна інфраструктура	7%	8%	7%	9%
Висока вартість сировини та комплектуючих	7%	9%	11%	7%
Складність підключення до систем електро-, водо-, газопостачання, водовідведення	7%	7%	11%	26%
Брак земельних ділянок для розміщення об'єктів ведення бізнесу	4%	5%	6%	13%
Інше	3%	3%	6%	0%
Ризики рейдерського захоплення	3%	2%	3%	10%
Інше: складність взаємодії з державними органами, зокрема з податковою службою	3%	2%	2%	0%
Складні процедури державної реєстрації бізнесу	2%	2%	2%	0%
Інше: конкуренція	2%	2%	3%	3%
Інше: нестабільна ситуація в країні	1%	2%	1%	0%
Інше: немає перешкод	1%	0%	0%	0%
Інше: висока вартість оренди нерухомості	1%	0%	1%	0%
Інше: відсутність підтримки держави	1%	0%	1%	6%
Інше: переваги великих підприємств	0%	0%	0%	0%
Інше: епідемія коронавірусу/карантин	0%	0%	0%	0%

Перешкоди за сектором бізнесу

	Сільське господарство	Промисловість	Будівництво	Торгівля
Високі податки	26%	31%	32%	38%
Низький купівельний попит споживачів	20%	31%	27%	43%
Брак кваліфікованої робочої сили	35%	38%	42%	28%
Брак фінансових коштів	32%	28%	21%	23%
Складність законодавства	12%	13%	13%	17%
Корупція міської влади	11%	14%	23%	14%
Складні процедури отримання дозвільних документів на здійснення певних видів господарської діяльності	11%	11%	17%	9%
Політичні ризики	9%	10%	13%	10%
Воєнні дії на Сході України	8%	9%	11%	12%
Погана транспортна інфраструктура	10%	4%	5%	6%
Висока вартість сировини та комплектуючих	17%	15%	5%	5%
Складність підключення до систем електро-, водо-, газопостачання, водовідведення	6%	11%	9%	5%
Брак земельних ділянок для розміщення об'єктів ведення бізнесу	11%	4%	7%	4%

	Сільське гос- подарство	Промисло- вість	Будівниц- тво	Тор- гівля
Інше	4%	3%	4%	2%
Ризики рейдерського захоплення	10%	3%	3%	2%
Складність взаємодії з державними органами, зокрема з податковою службою	4%	3%	3%	2%
Складні процедури державної реєстрації бізнесу	3%	2%	1%	2%
Конкуренція	1%	1%	2%	2%
Нестабільна ситуація в країні	0%	2%	1%	1%
Немає перешкод	1%	0%	1%	1%
Висока вартість оренди нерухомості	0%	1%	1%	2%
Відсутність підтримки держави	1%	1%	0%	1%
Переваги великих підприємств	1%	1%	0%	0%
Епідемія коронавірусу/карантин	0%	0%	0%	0%

Перешкоди за сектором бізнесу (продовження)

	Інформаційні та телекомунікаційні послуги	Професійні послуги	Інші послуги
Високі податки	25%	32%	36%
Низький купівельний попит споживачів	28%	27%	28%
Брак кваліфікованої робочої сили	34%	32%	30%
Брак фінансових коштів	15%	18%	20%
Складність законодавства	15%	18%	16%
Корупція міської влади	14%	19%	14%
Складні процедури отримання дозвільних документів на здійснення певних видів господарської діяльності	7%	16%	12%
Політичні ризики	15%	14%	9%
Воєнні дії на Сході України	10%	8%	9%
Погана транспортна інфраструктура	7%	6%	11%
Висока вартість сировини та комплектуючих	5%	4%	7%
Складність підключення до систем електро-, водо-, газопостачання, водовідведення	3%	7%	8%
Брак земельних ділянок для розміщення об'єктів ведення бізнесу	2%	4%	5%
Інше	4%	3%	3%
Ризики рейдерського захоплення	6%	2%	2%
Складність взаємодії з державними органами, зокрема з податковою службою	1%	4%	2%
Складні процедури державної реєстрації бізнесу	4%	2%	2%
Конкуренція	1%	2%	2%
Нестабільна ситуація в країні	1%	0%	1%

	Інформаційні та телекомунікаційні послуги	Професійні послуги	Інші послуги
Немає перешкод	3%	2%	1%
Висока вартість оренди нерухомості	0%	0%	1%
Відсутність підтримки держави	1%	1%	0%
Переваги великих підприємств	0%	0%	0%
Епідемія коронавірусу/карантин	0%	0%	0%

Перешкоди для ведення бізнесу у різних містах

	Вінниця	Дніпро	Жито-мир	Запоріж- жя	Івано- Франківськ	Київ
Високі податки	34%	35%	35%	39%	34%	39%
Низький купівельний попит споживачів	33%	27%	37%	29%	29%	28%
Брак кваліфікованої робочої сили	37%	27%	35%	30%	35%	33%
Брак фінансових коштів	29%	20%	21%	22%	18%	23%
Складність законодавства	15%	16%	15%	17%	15%	17%
Корупція міської влади	14%	16%	14%	13%	12%	17%
Складні процедури отримання дозвільних документів на здійснення певних видів господарської діяльності	6%	11%	10%	10%	14%	13%
Політичні ризики	8%	16%	10%	13%	12%	17%
Воєнні дії на Сході України	6%	14%	4%	11%	7%	6%
Погана транспортна інфраструктура	4%	10%	4%	4%	2%	5%
Висока вартість сировини та комплектуючих	10%	4%	7%	7%	5%	8%
Складність підключення до систем електро-, водо-, газопостачання, водовідведення	9%	5%	9%	11%	6%	6%
Брак земельних ділянок для розміщення об'єктів ведення бізнесу	4%	4%	3%	0%	6%	2%
Інше	3%	2%	3%	3%	2%	5%
Ризики рейдерського захоплення	1%	9%	3%	4%	1%	5%
Складність взаємодії з державними органами,	3%	1%	2%	4%	5%	3%

	Вінниця	Дніпро	Жито-мир	Запоріж- жя	Івано- Франківськ	Київ
зокрема з податковою службою						
Складні процедури державної реєстрації бізнесу	1%	2%	1%	1%	2%	5%
Конкуренція	3%	3%	4%	3%	2%	1%
Нестабільна ситуація в країні	1%	1%	1%	2%	0%	0%
Немає перешкод	1%	1%	1%	1%	1%	1%
Висока вартість оренди нерухомості	1%	1%	2%	0%	1%	0%
Відсутність підтримки держави	0%	1%	1%	0%	0%	0%
Переваги великих підприємств	1%	0%	0%	0%	0%	0%
Епідемія коронавірусу/карантин	0%	1%	0%	0%	0%	0%

Перешкоди для ведення бізнесу у різних містах (продовження)

	Крама- торськ	Кропив- ницький	Луцьк	Львів	Миколаїв	Одеса
Високі податки	36%	36%	39%	32%	32%	36%
Низький купівельний попит споживачів	35%	39%	32%	27%	32%	30%
Брак кваліфікованої робочої сили	24%	30%	31%	35%	36%	30%
Брак фінансових коштів	22%	25%	23%	19%	23%	20%
Складність законодавства	15%	12%	17%	17%	13%	17%
Корупція міської влади	12%	10%	13%	13%	20%	23%
Складні процедури отримання дозвільних документів на здійснення певних видів господарської діяльності	13%	13%	8%	15%	14%	13%
Політичні ризики	12%	9%	10%	15%	9%	14%
Воєнні дії на Сході України	26%	8%	7%	11%	5%	9%
Погана транспортна інфраструктура	3%	7%	4%	8%	11%	7%
Висока вартість сировини та комплектуючих	12%	8%	8%	4%	5%	6%

Складність підключення до систем електро-, водо-, газопостачання, водовідведення	5%	6%	5%	7%	3%	9%
Брак земельних ділянок для розміщення об'єктів ведення бізнесу	5%	4%	5%	5%	4%	6%
Інше	2%	2%	0%	3%	5%	3%
Ризики рейдерського захоплення	3%	1%	1%	4%	2%	2%
Складність взаємодії з державними органами, зокрема з податковою службою	2%	3%	1%	1%	3%	2%
Складні процедури державної реєстрації бізнесу	3%	0%	1%	4%	1%	2%
Конкуренція	0%	2%	1%	2%	1%	1%
Нестабільна ситуація в країні	1%	1%	1%	3%	1%	2%
Немає перешкод	0%	2%	1%	0%	1%	1%
Висока вартість оренди нерухомості	2%	1%	1%	2%	0%	0%
Відсутність підтримки держави	0%	1%	0%	2%	2%	1%
Переваги великих підприємств	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Епідемія коронавірусу/карантин	0%	0%	0%	0%	1%	0%

Перешкоди для ведення бізнесу у різних містах (продовження)

	Полтава	Рівне	Суми	Сєверо-донецьк	Тернопіль	Ужгород
Високі податки	33%	35%	27%	32%	29%	29%
Низький купівельний попит споживачів	29%	30%	36%	34%	37%	32%
Брак кваліфікованої робочої сили	34%	34%	34%	26%	28%	39%
Брак фінансових коштів	21%	20%	21%	17%	22%	23%
Складність законодавства	17%	19%	14%	11%	19%	14%
Корупція міської влади	17%	11%	18%	14%	17%	15%
Складні процедури отримання дозвільних документів на здійснення	11%	16%	9%	6%	11%	11%

певних видів господарської діяльності						
Політичні ризики	10%	8%	8%	9%	11%	11%
Воєнні дії на Сході України	7%	12%	5%	41%	8%	3%
Погана транспортна інфраструктура	7%	6%	9%	18%	9%	8%
Висока вартість сировини та комплектуючих	6%	6%	11%	10%	9%	6%
Складність підключення до систем електро-, водо-, газопостачання, водовідведення	8%	5%	7%	11%	6%	4%
Брак земельних ділянок для розміщення об'єктів ведення бізнесу	5%	6%	5%	2%	7%	5%
Інше	6%	1%	3%	5%	3%	3%
Ризики рейдерського захоплення	2%	2%	3%	1%	2%	2%
Складність взаємодії з державними органами, зокрема з податковою службою	2%	3%	3%	1%	0%	2%
Складні процедури державної реєстрації бізнесу	2%	3%	4%	0%	3%	3%
Конкуренція	1%	0%	2%	1%	2%	3%
Нестабільна ситуація в країні	1%	0%	1%	0%	0%	3%
Немає перешкод	2%	1%	3%	0%	0%	1%
Висока вартість оренди нерухомості	1%	2%	3%	1%	1%	1%
Відсутність підтримки держави	0%	1%	0%	1%	0%	0%
Переваги великих підприємств	1%	0%	0%	0%	0%	0%
Епідемія коронавірусу/карантин	0%	0%	0%	1%	0%	1%

Перешкоди для ведення бізнесу у різних містах (продовження)

	Харків	Херсон	Хмельницький	Черкаси	Чернівці	Чернігів
Високі податки	32%	39%	32%	36%	29%	30%
Низький купівельний попит споживачів	27%	38%	28%	35%	32%	42%

Брак кваліфікованої робочої сили	28%	34%	33%	37%	30%	36%
Брак фінансових коштів	22%	19%	21%	21%	22%	24%
Складність законодавства	18%	11%	17%	16%	15%	17%
Корупція міської влади	15%	22%	11%	19%	14%	11%
Складні процедури отримання дозвільних документів на здійснення певних видів господарської діяльності	12%	10%	13%	10%	11%	10%
Політичні ризики	15%	6%	10%	6%	12%	10%
Воєнні дії на Сході України	18%	5%	6%	6%	4%	8%
Погана транспортна інфраструктура	5%	12%	4%	5%	18%	2%
Висока вартість сировини та комплектуючих	7%	8%	7%	6%	6%	9%
Складність підключення до систем електро-, водо-, газопостачання, водовідведення	6%	5%	9%	9%	7%	12%
Брак земельних ділянок для розміщення об'єктів ведення бізнесу	3%	4%	7%	5%	5%	4%
Інше	3%	6%	2%	2%	4%	3%
Ризики рейдерського захоплення	6%	1%	0%	4%	2%	2%
Складність взаємодії з державними органами, зокрема з податковою службою	3%	2%	4%	3%	1%	3%
Складні процедури державної реєстрації бізнесу	2%	2%	2%	3%	3%	1%
Конкуренція	2%	0%	1%	2%	2%	0%
Нестабільна ситуація в країні	1%	1%	1%	0%	3%	2%
Немає перешкод	1%	2%	0%	0%	1%	1%
Висока вартість оренди нерухомості	0%	0%	0%	2%	1%	1%
Відсутність підтримки держави	0%	1%	2%	0%	1%	1%
Переваги великих підприємств	0%	0%	1%	0%	0%	0%
Епідемія коронавірусу/карантин	0%	0%	0%	0%	0%	0%

3. Карантин та діловий клімат

ABCA Індекс ділового клімату та його складові, розраховані для опитаних до та після введення карантину

	до 14 березня 2020 року	з 15 березня 2020 року
Поточна фінансово-економічна ситуація	0,06	-0,09
Очікувані зміни фінансово-економічної ситуації (6 місяців)	0,42	0,04
Індекс ділової активності МСП (короткостроковий)	0,24	-0,03
Поточний стан ділового середовища	-0,10	-0,29
Очікувані зміни ділового середовища (6 місяців)	0,31	-0,10
Індекс ділового середовища МСП (короткостроковий)	0,10	-0,19
Зміни ділової активності (2 роки)	0,30	0,38
Очікувані зміни ділової активності (2 роки)	0,43	0,51
Індекс ділової активності (довгостроковий)	0,37	0,44
Реєстрація	0,36	0,36
Ситуація з перевітками	-0,05	-0,05
Адміністрування та сплата податків	0,01	0,01
Індекс змін регуляторного середовища (три процедури)	0,11	0,11
ІНДЕКС ДІЛОВОГО КЛІМАТУ	0,21	0,08

4. Очікування (плани) щодо ділової активності в перспективі двох років

Очікування (плани) за типом підприємницької діяльності

	ФОП	Юридичні особи
Планують розширити бізнес	44%	56%
Планують продовжувати працювати на поточному рівні	46%	38%
Планують скоротити бізнес	4%	3%
Планують закрити бізнес	6%	3%

Очікування (плани) за розміром бізнесу

	Мікро	Малі	Середні	Великі
Планують розширити бізнес	50%	57%	64%	75%
Планують продовжувати працювати на поточному рівні	41%	39%	32%	25%
Планують скоротити бізнес	4%	3%	3%	0%
Планують закрити бізнес	5%	2%	1%	0%

Очікування (плани) за сектором

	Сільське господарство	Промисловість	Будівництво	Торгівля	Інформаційні послуги	Професійні послуги	Інші послуги
Планують розширити бізнес	61%	58%	59%	50%	46%	59%	49%
Планують продовжувати працювати на поточному рівні	34%	33%	34%	40%	49%	36%	44%
Планують скоротити бізнес	1%	4%	4%	5%	2%	2%	3%
Планують закрити бізнес	4%	5%	3%	5%	3%	4%	4%

Очікування (плани) у різних містах

	Вінниця	Дніпро	Житомир	Запоріжжя	Івано-Франківськ	Київ
Планують розширити бізнес	53%	59%	52%	53%	52%	64%
Планують продовжувати працювати на поточному рівні	39%	35%	42%	39%	43%	31%
Планують скоротити бізнес	4%	2%	4%	5%	3%	2%
Планують закрити бізнес	3%	3%	3%	4%	2%	2%

Очікування (плани) у різних містах (продовження)

	Краматорськ	Кропивницький	Луцьк	Львів	Миколаїв	Одеса
Планують розширити бізнес	52%	49%	55%	56%	50%	53%
Планують продовжувати працювати на поточному рівні	37%	42%	35%	38%	43%	42%
Планують скоротити бізнес	4%	4%	5%	3%	3%	2%
Планують закрити бізнес	6%	5%	6%	4%	4%	4%

Очікування (плани) у різних містах (продовження)

	Полтава	Рівне	Суми	Северодонецьк	Тернопіль	Ужгород
Планують розширити бізнес	53%	55%	51%	43%	55%	49%
Планують продовжувати працювати на поточному рівні	40%	39%	41%	48%	38%	44%
Планують скоротити бізнес	3%	3%	7%	2%	5%	2%
Планують закрити бізнес	5%	4%	2%	8%	2%	6%

Очікування (плани) у різних містах (продовження)

	Харків	Херсон	Хмельницький	Черкаси	Чернівці	Чернігів
Планують розширити бізнес	51%	46%	58%	52%	46%	49%
Планують продовжувати працювати на поточному рівні	45%	45%	34%	41%	42%	46%
Планують скоротити бізнес	2%	5%	3%	4%	5%	2%
Планують закрити бізнес	3%	4%	5%	3%	8%	4%

5. Оцінка ділового клімату

Оцінка поточного фінансово-економічного середовища

Оцінка фінансово-економічного становища за типом суб'єкта підприємництва

	ФОП	Юридичні особи
Добре	25%	22%
Задовільне	57%	59%
Погане	18%	19%

Оцінка фінансово-економічного становища за розміром бізнесу

	Мікро	Малі	Середні	Великі
Добре	23%	25%	28%	36%
Задовільне	57%	63%	60%	61%
Погане	20%	12%	12%	4%

Оцінка фінансово-економічного становища за сектором

	Сільське господарство	Промисловість	Будівництво	Торгівля	Інформаційні та телекомунікаційні послуги	Професійні послуги	Інші послуги
Добре	28%	18%	22%	20%	32%	28%	24%

Задовільне	54%	57%	59%	60%	55%	57%	60%
Погане	18%	25%	19%	20%	12%	15%	17%

Оцінка фінансово-економічного становища у різних містах

	Вінниця	Дніпро	Житомир	Запоріжжя	Івано-Франківськ	Київ	Краматорськ	Кропивницький
Добре	26%	16%	26%	15%	31%	24%	14%	14%
Задовільне	55%	68%	56%	65%	53%	64%	61%	63%
Погане	19%	17%	18%	20%	16%	12%	25%	23%

Оцінка фінансово-економічного становища у різних містах (продовження)

	Луцьк	Львів	Миколаїв	Одеса	Полтава	Рівне	Суми	Севєродонецьк
Добре	25%	30%	17%	21%	27%	33%	24%	12%
Задовільне	56%	57%	60%	58%	57%	51%	58%	63%
Погане	19%	14%	22%	20%	16%	16%	18%	26%

Оцінка фінансово-економічного становища у різних містах (продовження)

	Тернопіль	Ужгород	Харків	Херсон	Хмельницький	Черкаси	Чернівці	Чернігів
Добре	35%	27%	23%	18%	27%	20%	29%	20%
Задовільне	53%	59%	63%	60%	54%	58%	51%	61%
Погане	12%	14%	14%	22%	19%	22%	21%	19%

Очікувані зміни фінансово-економічного середовища

Очікувані зміни фінансово-економічного становища за типом суб'єкта підприємництва

	ФОП	Юридичні особи
Очікують покращення	40%	38%
Не очікують змін	23%	18%
Очікують погіршення	11%	12%
Не можуть передбачити на таку далеку перспективу	26%	32%

Очікувані зміни фінансово-економічного становища за розміром бізнесу

	Мікро	Малі	Середні	Великі
Очікують покращення	39%	40%	42%	45%
Не очікують змін	20%	15%	17%	31%
Очікують погіршення	12%	14%	11%	3%
Не можуть передбачити на	29%	31%	30%	21%

таку далеку перспективу				
-------------------------------	--	--	--	--

Очікувані зміни фінансово-економічного становища за сектором

	Сільське господарство	Промисловість	Будівництво	Торгівля	Інформаційні та телекомунікаційні послуги	Професійні послуги	Інші послуги
Очікують покращення	42%	41%	46%	37%	35%	40%	39%
Не очікують змін	17%	14%	16%	18%	30%	23%	20%
Очікують погіршення	14%	12%	11%	14%	11%	10%	11%
Не можуть передбачити на таку далеку перспективу	27%	34%	27%	31%	24%	27%	30%

Очікувані зміни фінансово-економічного становища у різних містах

	Вінниця	Дніпро	Житомир	Запоріжжя	Івано-Франківськ	Київ	Краматорськ	Кропивницький
Очікують покращення	33%	41%	38%	38%	36%	50%	36%	38%
Не очікують змін	22%	25%	23%	19%	20%	20%	22%	16%
Очікують погіршення	17%	8%	15%	15%	12%	7%	13%	14%
Не можуть передбачити на таку далеку перспективу	29%	27%	25%	28%	33%	24%	28%	32%

Очікувані зміни фінансово-економічного становища у різних містах (продовження)

	Луцьк	Львів	Миколаїв	Одеса	Полтава	Рівне	Суми	Сєвєродонецьк
Очікують покращення	41%	41%	35%	41%	45%	40%	42%	32%
Не очікують змін	18%	16%	18%	23%	22%	18%	14%	22%
Очікують погіршення	9%	13%	14%	9%	8%	12%	11%	12%
Не можуть передбачити на таку	33%	31%	33%	27%	26%	30%	33%	34%

далеку перспективу								
--------------------	--	--	--	--	--	--	--	--

Очікувані зміни фінансово-економічного становища у різних містах (продовження)

	Тернопіль	Ужгород	Харків	Херсон	Хмельницький	Черкаси	Чернівці	Чернігів
Очікують покращення	48%	37%	43%	35%	40%	32%	37%	39%
Не очікують змін	15%	21%	23%	18%	16%	22%	17%	20%
Очікують погіршення	12%	9%	11%	17%	13%	17%	10%	11%
Не можуть передбачити на таку далеку перспективу	24%	33%	23%	29%	32%	29%	36%	30%

Оцінка загальноекономічного середовища для діяльності підприємства/ФОП

Оцінка загальноекономічного середовища за типом суб'єкта підприємництва

	ФОП	Юридичні особи
Добре	21%	16%
Задовільне	54%	53%
Погане	25%	31%

Оцінка загальноекономічного середовища за розміром бізнесу

	Мікро	Малі	Середні	Великі
Добре	18%	14%	15%	29%
Задовільне	53%	56%	56%	50%
Погане	29%	30%	29%	21%

Оцінка загальноекономічного середовища за сектором

	Сільське господарство	Промисловість	Будівництво	Торгівля	Інформаційні та телекомунікаційні послуги	Професійні послуги	Інші послуги
Добре	17%	15%	15%	13%	28%	24%	18%
Задовільне	47%	48%	55%	54%	53%	52%	55%
Погане	36%	37%	30%	33%	19%	24%	26%

Оцінка загальноекономічного середовища у різних містах

	Вінниця	Дніпро	Житомир	Запоріжжя	Івано-Франківськ	Київ	Краматорськ	Кропивницький
Добре	18%	15%	22%	12%	19%	18%	15%	17%
Задовільне	55%	56%	47%	57%	53%	57%	54%	44%
Погане	27%	29%	31%	31%	29%	25%	31%	40%

Оцінка загальнооекономічного середовища у різних містах (продовження)

	Луцьк	Львів	Миколаїв	Одеса	Полтава	Рівне	Суми	Севєродонецьк
Добре	21%	27%	12%	10%	18%	20%	14%	11%
Задовільне	51%	54%	50%	55%	55%	57%	56%	55%
Погане	28%	20%	38%	35%	27%	23%	30%	34%

Оцінка загальнооекономічного середовища у різних містах (продовження)

	Тернопіль	Ужгород	Харків	Херсон	Хмельницький	Черкаси	Чернівці	Чернігів
Добре	26%	21%	17%	14%	29%	18%	20%	9%
Задовільне	54%	53%	60%	51%	45%	52%	53%	54%
Погане	19%	27%	23%	35%	26%	29%	27%	37%

Очікувані зміни загальнооекономічного середовища для діяльності підприємства/ФОП

Очікувані зміни загальнооекономічного середовища за типом суб'єкта підприємництва

	ФОП	Юридичні особи
Очікують покращення	36%	34%
Не очікують змін	23%	20%
Очікують погіршення	14%	17%
Не можуть передбачити на таку далеку перспективу	27%	30%

Очікувані зміни загальнооекономічного середовища за розміром бізнесу

	Мікро	Малі	Середні	Великі
Очікують покращення	34%	35%	35%	38%
Не очікують змін	21%	20%	24%	31%
Очікують погіршення	16%	15%	12%	10%
Не можуть передбачити на таку далеку перспективу	29%	30%	29%	21%

Очікувані зміни загальнооекономічного середовища за сектором

	Сільське господарство	Промисловість	Будівництво	Торгівля	Інформаційні та телекомунікаційні послуги	Професійні послуги	Інші послуги
Очікують покращення	37%	36%	41%	32%	27%	36%	36%
Не очікують змін	21%	17%	17%	19%	30%	29%	20%
Очікують погіршення	15%	15%	14%	17%	17%	15%	14%
Не можуть передбачити на таку далеку перспективу	27%	32%	28%	31%	25%	20%	30%

Очікувані зміни загальноекономічного середовища у різних містах

	Вінниця	Дніпро	Житомир	Запоріжжя	Івано-Франківськ	Київ	Краматорськ	Кропивницький
Очікують покращення	27%	36%	34%	28%	26%	40%	29%	39%
Не очікують змін	23%	25%	22%	19%	22%	22%	23%	14%
Очікують погіршення	22%	15%	15%	23%	17%	12%	19%	16%
Не можуть передбачити на таку далеку перспективу	28%	25%	29%	29%	36%	26%	29%	32%

Очікувані зміни загальноекономічного середовища у різних містах (продовження)

	Луцьк	Львів	Миколаїв	Одеса	Полтава	Рівне	Суми	Сєверодонецьк
Очікують покращення	39%	37%	29%	39%	42%	31%	37%	29%
Не очікують змін	20%	21%	18%	19%	22%	19%	22%	28%
Очікують погіршення	11%	14%	19%	14%	19%	15%	12%	15%
Не можуть передбачити на таку далеку перспективу	30%	29%	33%	27%	18%	35%	29%	29%

Очікувані зміни загальноекономічного середовища у різних містах (продовження)

	Тернопіль	Ужгород	Харків	Херсон	Хмельницький	Черкаси	Чернівці	Чернігів
Очікують покращення	46%	39%	40%	34%	34%	25%	34%	35%
Не очікують змін	18%	18%	24%	19%	18%	22%	24%	19%
Очікують погіршення	11%	13%	16%	17%	18%	20%	10%	14%
Не можуть передбачити на таку далеку перспективу	25%	30%	21%	30%	30%	33%	32%	32%

Зміни ділової активності (2 роки)

Зміни ділової активності за типом суб'єкта підприємництва

	ФОП	Юридичні особи
Збільшували	41%	50%
Залишили без змін	44%	33%
Зменшили	15%	17%

Зміни ділової активності за розміром бізнесу

	Мікро	Малі	Середні	Великі
Добре	44%	60%	59%	50%
Задовільне	39%	26%	26%	35%
Погане	17%	13%	15%	15%

Зміни ділової активності за сектором

	Сільське господарство	Промисловість	Будівництво	Торгівля	Інформаційні та телекомунікаційні послуги	Професійні послуги	Інші послуги
Добре	57%	48%	51%	44%	52%	51%	46%
Задовільне	29%	31%	34%	36%	39%	36%	40%
Погане	14%	22%	16%	20%	10%	12%	14%

Зміни ділової активності у різних містах

	Вінниця	Дніпро	Житомир	Запоріжжя	Івано-Франківськ	Київ	Краматорськ	Кропивницький
Добре	49%	48%	49%	42%	47%	63%	48%	46%
Задовільне	34%	36%	34%	38%	39%	31%	36%	40%
Погане	18%	16%	18%	20%	14%	6%	16%	15%

Зміни ділової активності у різних містах (продовження)

	Луцьк	Львів	Миколаїв	Одеса	Полтава	Рівне	Суми	Сєверодонецьк
Добре	47%	48%	39%	47%	50%	52%	59%	44%
Задовільне	34%	42%	44%	31%	35%	36%	30%	34%
Погане	19%	11%	17%	23%	15%	11%	11%	22%

Зміни ділової активності у різних містах (продовження)

	Тернопіль	Ужгород	Харків	Херсон	Хмельницький	Черкаси	Чернівці	Чернігів
Добре	55%	39%	43%	45%	53%	45%	41%	42%
Задовільне	32%	46%	42%	37%	31%	39%	37%	36%
Погане	13%	15%	15%	18%	16%	16%	22%	22%

Оцінка змін в умовах та процесі реєстрації бізнесу

Оцінка змін в умовах та процесі реєстрації бізнесу за типом суб'єкта підприємництва

	ФОП	Юридичні особи
Ускладнились	8%	10%
Без змін	49%	42%
Спростились	43%	48%

Оцінка змін в умовах та процесі реєстрації бізнесу за розміром бізнесу

	Мікро	Малі	Середні	Великі
Ускладнились	10%	9%	11%	24%
Без змін	44%	44%	42%	41%
Спростились	46%	47%	47%	35%

Оцінка змін в умовах та процесі реєстрації бізнесу за сектором

	Сільське господарство	Промисловість	Будівництво	Торгівля	Інформаційні та телекомунікаційні послуги	Професійні послуги	Інші послуги
Ускладнились	10%	13%	7%	8%	5%	9%	12%
Без змін	48%	41%	45%	45%	47%	44%	43%
Спростились	43%	46%	48%	47%	48%	47%	45%

Оцінка змін в умовах та процесі реєстрації бізнесу у різних містах

	Вінниця	Дніпро	Житомир	Запоріжжя	Івано-Франківськ	Київ	Краматорськ	Кропивницький
Ускладнились	10%	10%	13%	9%	10%	10%	7%	15%
Без змін	53%	49%	47%	37%	42%	46%	49%	36%
Спростились	37%	41%	40%	54%	48%	44%	44%	49%

Оцінка змін в умовах та процесі реєстрації бізнесу у різних містах (продовження)

	Луцьк	Львів	Миколаїв	Одеса	Полтава	Рівне	Суми	Сєверодонецьк
Ускладнились	9%	6%	14%	7%	9%	11%	7%	10%
Без змін	43%	44%	46%	44%	44%	38%	32%	42%
Спростились	48%	50%	40%	49%	47%	52%	61%	48%

Оцінка змін в умовах та процесі реєстрації бізнесу у різних містах (продовження)

	Тернопіль	Ужгород	Харків	Херсон	Хмельницький	Черкаси	Чернівці	Чернігів
Ускладнились	13%	5%	9%	10%	7%	13%	10%	7%
Без змін	43%	56%	42%	52%	42%	44%	43%	42%
Спростились	44%	38%	49%	38%	51%	42%	47%	50%

Оцінка зміни ситуації з перевітками

Оцінка зміни ситуації з перевітками за типом суб'єкта підприємництва

	ФОП	Юридичні особи
Ускладнились	18%	19%
Без змін	70%	65%
Спростились	12%	16%

Оцінка зміни ситуації з перевітками за розміром бізнесу

	Мікро	Малі	Середні	Великі
Ускладнились	19%	21%	19%	14%
Без змін	67%	63%	65%	68%
Спростились	14%	16%	16%	18%

Оцінка зміни ситуації з перевітками за сектором

	Сільське господарство	Промисловість	Будівництво	Торгівля	Інформаційні та телекомунікаційні послуги	Професійні послуги	Інші послуги
Ускладнились	19%	18%	20%	20%	12%	21%	19%
Без змін	62%	65%	67%	66%	75%	59%	67%
Спростились	19%	17%	13%	13%	13%	19%	14%

Оцінка зміни ситуації з перевітками у різних містах

	Вінниця	Дніпро	Житомир	Запоріжжя	Івано-Франківськ	Київ	Краматорськ	Кропивницький
Ускладнились	13%	16%	19%	19%	23%	20%	19%	13%
Без змін	75%	66%	63%	66%	67%	65%	68%	68%
Спростились	11%	17%	18%	15%	10%	15%	13%	19%

Оцінка зміни ситуації з перевітками у різних містах (продовження)

	Луцьк	Львів	Миколаїв	Одеса	Полтава	Рівне	Суми	Сєвєродонецьк
Ускладнились	27%	12%	18%	15%	13%	22%	31%	24%
Без змін	61%	73%	68%	70%	67%	65%	60%	59%
Спростились	13%	15%	15%	15%	20%	13%	9%	17%

Оцінка зміни ситуації з перевітками у різних містах (продовження)

	Тернопіль	Ужгород	Харків	Херсон	Хмельницький	Черкаси	Чернівці	Чернігів
Ускладнились	16%	12%	10%	20%	27%	23%	26%	17%
Без змін	67%	73%	76%	66%	62%	60%	60%	68%
Спростились	17%	15%	14%	14%	11%	18%	15%	15%

Оцінка змін в умовах та процесі адміністрування сплати податків та зборів

Оцінка змін в умовах та процесі адміністрування сплати податків та зборів за типом суб'єкта підприємництва

	ФОП	Юридичні особи
Ускладнились	20%	19%
Без змін	60%	60%
Спростились	20%	21%

Оцінка змін в умовах та процесі адміністрування сплати податків та зборів за розміром бізнесу

	Мікро	Малі	Середні	Великі
Ускладнились	19%	19%	21%	31%
Без змін	60%	61%	59%	46%
Спростились	21%	20%	20%	23%

Оцінка змін в умовах та процесі адміністрування сплати податків та зборів за сектором

	Сільське господарство	Промисловість	Будівництво	Торгівля	Інформаційні та телекомунікаційні послуги	Професійні послуги	Інші послуги
Ускладнились	19%	19%	18%	23%	12%	16%	21%
Без змін	65%	61%	62%	57%	66%	60%	59%
Спростились	16%	20%	20%	20%	22%	24%	20%

Оцінка змін в умовах та процесі адміністрування сплати податків та зборів у різних містах

	Вінниця	Дніпро	Житомир	Запоріжжя	Івано-Франківськ	Київ	Краматорськ	Кропивницький
Ускладнились	18%	19%	21%	21%	26%	20%	18%	19%
Без змін	68%	56%	53%	52%	54%	56%	66%	54%

Спростились	15%	24%	26%	27%	20%	25%	17%	26%
--------------------	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

Оцінка змін в умовах та процесі адміністрування сплати податків та зборів у різних містах (продовження)

	Луцьк	Львів	Миколаїв	Одеса	Полтава	Рівне	Суми	Сєверодонецьк
Ускладнилисьь	26%	20%	20%	18%	14%	23%	16%	20%
Без змін	58%	61%	55%	62%	68%	62%	64%	55%
Спростились	16%	19%	25%	20%	17%	15%	20%	24%

Оцінка змін в умовах та процесі адміністрування сплати податків та зборів у різних містах (продовження)

	Тернопіль	Ужгород	Харків	Херсон	Хмельницький	Черкаси	Чернівці	Чернігів
Ускладнилисьь	16%	17%	13%	26%	19%	21%	16%	22%
Без змін	66%	63%	61%	60%	63%	57%	64%	61%
Спростились	18%	20%	26%	14%	19%	22%	20%	17%

6. АВСА Індекс ділового клімату у містах (мікро, малий та середній бізнес)

	Поточна фінансово-економічна ситуація	Очікувані зміни фінансово-економічної ситуації (6 місяців)	Індекс ділової активності МСП (короткостроковий)	Поточний стан ділового середовища	Очікувані зміни ділового середовища (6 місяців)	Індекс ділового середовища МСП (короткостроковий)	Зміни ділової активності (2 роки)	Очікувані зміни ділової активності (2 роки)	Індекс ділової активності (довгостроковий)	Реєстрація	Ситуація з перевітками	Адміністрування та сплата податків	Індекс 3х процедур	ІНДЕКС ДІЛОВОГО КЛІМАТУ
Вінниця	0,08	0,24	0,16	-0,09	0,07	-0,01	0,31	0,45	0,38	0,28	-0,02	-0,03	0,08	0,15
Дніпро	0,00	0,44	0,22	-0,15	0,28	0,06	0,33	0,54	0,43	0,31	0,01	0,04	0,12	0,21
Житомир	0,08	0,33	0,20	-0,09	0,28	0,10	0,30	0,45	0,38	0,27	-0,02	0,05	0,10	0,19
Запоріжжя	-0,05	0,32	0,14	-0,19	0,07	-0,06	0,22	0,44	0,33	0,45	-0,04	0,05	0,15	0,14
Івано-Франківськ	0,16	0,36	0,26	-0,09	0,14	0,02	0,34	0,47	0,40	0,38	-0,13	-0,06	0,06	0,19
Київ	0,14	0,54	0,34	-0,07	0,36	0,14	0,56	0,58	0,57	0,34	-0,04	0,06	0,12	0,29
Краматорськ	-0,08	0,27	0,10	-0,12	0,13	0,00	0,29	0,37	0,33	0,34	-0,09	0,00	0,08	0,13
Кропивницький	-0,09	0,37	0,14	-0,24	0,34	0,05	0,31	0,39	0,35	0,34	0,05	0,06	0,15	0,17
Луцьк	0,07	0,47	0,27	-0,08	0,40	0,16	0,29	0,44	0,36	0,40	-0,14	-0,10	0,05	0,21
Львів	0,15	0,41	0,28	0,06	0,33	0,20	0,36	0,48	0,42	0,44	0,03	0,00	0,16	0,26
Миколаїв	-0,05	0,32	0,13	-0,27	0,15	-0,06	0,21	0,42	0,31	0,26	-0,02	0,05	0,10	0,12
Одеса	0,01	0,44	0,23	-0,24	0,34	0,05	0,23	0,47	0,35	0,41	-0,01	0,02	0,14	0,19
Полтава	0,11	0,50	0,30	-0,08	0,28	0,10	0,35	0,44	0,39	0,39	0,06	0,04	0,16	0,24
Рівне	0,17	0,40	0,29	-0,03	0,27	0,12	0,40	0,48	0,44	0,42	-0,09	-0,08	0,08	0,23
Суми	0,05	0,45	0,25	-0,15	0,36	0,10	0,47	0,42	0,44	0,55	-0,23	0,04	0,12	0,23
Сєверо-донецьк	-0,14	0,31	0,09	-0,22	0,19	-0,02	0,19	0,33	0,26	0,31	-0,13	0,04	0,07	0,10
Тернопіль	0,23	0,48	0,36	0,07	0,47	0,27	0,42	0,48	0,45	0,32	0,01	0,03	0,12	0,30

	Поточна фінансово-економічна ситуація	Очікувані зміни фінансово-економічної ситуації (6 місяців)	Індекс ділової активності МСП (короткостроковий)	Поточний стан ділового середовища	Очікувані зміни ділового середовища (6 місяців)	Індекс ділового середовища МСП (короткостроковий)	Зміни ділової активності (2 роки)	Очікувані зміни ділової активності (2 роки)	Індекс ділової активності (довгостроковий)	Реєстрація	Ситуація з перевітками	Адміністрування та сплата податків	Індекс 3х процедур	ІНДЕКС ДІЛОВОГО КЛІМАТУ
Ужгород	0,12	0,43	0,28	-0,07	0,39	0,16	0,23	0,40	0,31	0,33	0,02	0,02	0,12	0,22
Харків	0,09	0,41	0,25	-0,06	0,29	0,12	0,28	0,46	0,37	0,40	0,03	0,13	0,19	0,23
Херсон	-0,05	0,25	0,10	-0,22	0,26	0,02	0,25	0,37	0,31	0,30	-0,05	-0,11	0,05	0,12
Хмельницький	0,08	0,40	0,24	0,03	0,22	0,12	0,37	0,50	0,43	0,44	-0,16	0,00	0,09	0,22
Черкаси	-0,02	0,22	0,10	-0,11	0,08	-0,02	0,29	0,44	0,36	0,29	-0,05	0,01	0,09	0,13
Чернівці	0,08	0,41	0,25	-0,07	0,35	0,14	0,19	0,32	0,26	0,36	-0,11	0,03	0,09	0,18

7. Демографічний портрет власників та керівників бізнесу

Вік власників бізнесу

Середній вік усіх власників

Середній вік власників	42,8
------------------------	------

Середній вік власників за типом суб'єкта підприємництва

	Середній вік
Фізичні особи-підприємці	39,2
Юридичні особи	44,1

Середній вік власників за розміром бізнесу

	Середній вік
Мікро	42,0
Малі	44,9
Середні	45,7
Великі	50,8

Середній вік власників за сектором

	Середній вік
Сільське господарство	42,2
Промисловість	45,4
Будівництво	42,9
Торівля	42,5
Інформаційні та телекомунікаційні послуги	39,5
Професійні послуги	41,6
Інші послуги	43,2

Стать власників бізнесу

Усі власники

Чоловіки	68%
Жінки	32%

Стать власників за типом суб'єкта підприємництва

	Фізичні особи-підприємці	Юридичні особи
Чоловіки	56%	72%
Жінки	44%	28%

Стать власників за розміром бізнесу

	Мікро	Малі	Середні	Великі
Чоловіки	66%	73%	80%	79%

	Мікро	Малі	Середні	Великі
Жінки	34%	27%	20%	21%

Стать власників за сектором

	Сільське господарство	Промисловість	Будівництво	Торгівля	Інформаційні та телекомунікаційні послуги	Професійні послуги	Інші послуги
Чоловіки	82%	77%	80%	66%	76%	66%	58%
Жінки	18%	23%	20%	34%	24%	34%	42%

Стать керівників бізнесу

Усі керівники

Чоловіки	69%
Жінки	31%

Стать керівників за типом суб'єкта підприємництва

	Фізичні особи-підприємці	Юридичні особи
Чоловіки	56%	76%
Жінки	44%	24%

Стать керівників за розміром бізнесу

	Мікро	Малі	Середні	Великі
Чоловіки	66%	78%	92%	75%
Жінки	34%	22%	8%	25%

Стать керівників за сектором

	Сільське господарство	Промисловість	Будівництво	Торгівля	Інформаційні та телекомунікаційні послуги	Професійні послуги	Інші послуги
Чоловіки	85%	82%	87%	68%	78%	69%	55%
Жінки	15%	18%	13%	32%	22%	31%	45%